

UNIVERSITATEA LIBERĂ INTERNAȚIONALĂ DIN MOLDOVA

Cu titlu de manuscris

C.Z.U.:340.12(043.3)=135.1

M89

Moraru Elena

**RĂSPUNDEREA JURIDICĂ A STATULUI ÎN DREPTUL
INTERN**

(aspecte istorice, teoretice și practice)

**Specialitatea 12.00.01 – Teoria Generală a Dreptului; Istoria statului și
dreptului; Istoria doctrinelor politice și de drept**

Teză de doctor în drept

Conducător științific

**Dumitru Baltag,
dr. hab., prof. univ.**

Autor:

CHIȘINĂU, 2012

CUPRINS:

ADNOTARE.....	4
LISTA ABREVIERILOR.....	7
INTRODUCERE.....	8
1. ORIENTĂRI DOCTRINARE ȘI METODOLOGICE ÎN CERCETAREA FENOMENULUI RĂSPUNDERII JURIDICE A STATULUI.....	17
1.1 Scurta incursiune privind răspunderea juridică a statului în operele marilor gânditori ale doctrinelor politice și de drept și primelor legiuiri.....	17
1.2. Locul și rolul răspunderii juridice a statului în lucrările autorilor contemporani.....	24
1.3. Concluzii la Capitolul 1.....	40
2. TRANSFORMĂRILE ISTORICE ÎN SISTEMUL RĂSPUNDERII JURIDICE A STATULUI	43
2.1. Particularitățile răspunderii juridice a statului din antichitate până la începutul sec. XVIII.....	43
2.2. Evoluția concepțiilor în problematica răspunderii juridice a statului în doctrinele politice și de drept ale epocii moderne.....	60
2.3. Concluzii la Capitolul 2.....	83
3. FUNDAMENTELE TEORETICE, METODOLOGICE ȘI PRACTICE ÎN IPOTEZA RĂSPUNDERII JURIDICE A STATULUI.....	86
3.1. Statul ca fenomen și subiect pasibil de răspundere juridică	86
3.2. Esența, temeiul, funcțiile, principiile și formele răspunderii juridice a statului.....	93
3.3. Natura juridică și temeiurile teoretice a răspunderii statului în dreptul comparat.....	109
3.4. Concluzii la Capitolul 3.....	122
4. REGLEMENTAREA JURIDICĂ A RĂSPUNDERII STATULUI ÎN DREPTUL INTERN AL REPUBLICII MOLDOVA.....	126
4.1. Temeiul și condițiile răspunderii juridice a statului în dreptul intern.....	126

4.2. Mecanismul răspunderii juridice a statului în dreptul intern al Republicii Moldova și căile de perfecționare al acestuia.....	144
4.3. Concluzii la Capitolul 4.....	178
CONCLUZII ȘI RECOMANDĂRI.....	181
BIBLIOGRAFIE.....	189
DECLARAȚIA PRIVIND ASUMAREA RĂSPUNDERII.....	210
CV al autorului.....	211

ADNOTARE

Moraru Elena, „Răspunderea juridică a statului în dreptul intern (aspecte istorice, teoretice și practice) teza de doctor în drept. Specialitatea 12.00.01 - Teoria Generală a Dreptului; Istoria statului și dreptului; Istoria doctrinelor politice și de drept, Chișinău, 2012

Structura tezei: Lucrarea este structurată în introducere, patru capitole urmate de concluzii și recomandări, bibliografie din 325 izvoare, 178 pagini text de bază. Rezultatele obținute sunt publicate în 9 lucrări științifice

Cuvinte-cheie: Răspunderea juridică, Statul ca subiect al răspunderii juridice, temeiul răspunderii juridice a statului, formele răspunderii juridice a statului, principiile răspunderii juridice a statului, consfințirea normativă a răspunderii juridice a statului, mecanismul răspunderii juridice a statului.

Domeniul de studii. Teza vizează relațiile sociale legate de răspunderea juridică a statului, locul și rolul acesteia în construcția normativă de drept a răspunderii juridice.

Scopul și obiectivele lucrării. Studiarea multilaterală și complexă a instituției răspunderii juridice a statului în diverse perioade istorice întru punerea în lumină a genezei formării și funcționării răspunderii juridice a statului în baza reglementărilor de drept existente în Republica Moldova, cât și alte state. În cuprinsul tezei și-au găsit materializare eforturile în abordarea acestei probleme, ele fiind concretizate în următoarele obiective: cercetarea statului în calitatea sa de subiect al răspunderii juridice; cercetarea diverselor abordări existente vis-a-vis de natura juridică a răspunderii statului în doctrina contemporană; analiza eficienței funcționării instituției răspunderii juridice a statului în dreptul intern al Republicii Moldova și altor state.

Noutatea și originalitatea științifică, constă în circumscrierea abordării fenomenului răspunderii juridice a statului în dreptul intern din punct de vedere al analizei doctrinare, normative și practice ca factori cu impact determinant asupra respectării și protecției drepturilor omului. În teză sunt abordate premisele istorice și teoretico-metodologice ale răspunderii juridice a statului, problematica ei în istoria doctrinelor de drept, baza teoretică și metodologică a răspunderii juridice a statului în dreptul comparat. De asemenea în teză și-au găsit materializare mecanismul răspunderii juridice a statului în dreptul intern al R. Moldova și căile de perfecționare a acestuia.

Problema științifică soluționată constă în definirea și stabilirea temeiurilor, principiilor, funcțiilor și formelor răspunderii juridice a statului în dreptul intern cât și mecanismul ei de funcționare în Republica Moldova.

Valoarea aplicativă a lucrării. Concluziile și recomandările privind esența, temeiul, formele, funcțiile și principiile răspunderii juridice a statului, legăturile acesteia cu alte forme de răspundere juridică completează baza teoretică și metodologică a acestui concept științific, dar și orientează spre anumite măsuri practice din partea statului în special în protecția drepturilor și libertăților omului într-un stat de drept.

Implementarea rezultatelor științifice. Rezultatele cercetării și concluziile teoretice și recomandările practice, pot fi utilizate în procesul perfecționării legislației la elaborarea și modificarea unor acte normative, deoarece deficiențele ce apar în cadrul soluționării problemelor răspunderii juridice a statului în dreptul intern nu pot fi depășite fără conceptualizarea teoretică a principiilor generale ale ei. De asemenea, rezultatele investigației au fost folosite la perfecționarea curriculumului la ciclul universitar I licență, și la ciclul II masterat, vor fi folosite la elaborarea cursurilor și a manualelor de Teorie generală a dreptului, istoria dreptului, istoria doctrinelor de drept.

ANNOTATION

Moraru Elena, “The legal liability of the state in the domestic law (historical, theoretical and practical aspects)”, doctor of law research paper. Specialty 12.00.01- General theory of law; History of state and law, History of political and law doctrines, Chisinau, 2012

The structure of the paper: The paper contains the introduction, four chapters followed by conclusions and recommendations, bibliography of 325 sources, 178 basic text pages. The results obtained are published in 9 scientific studies.

Keywords: legal liability, the state as the subject of legal liability, basis for state legal liability, forms of state legal liability, state legal liability principles, normative approval of state legal liability, state legal liability mechanism.

Field of study. The doctor research paper entirely deals with state legal liability, basis, forms, functions, principles and study of their place and role in normative low construction of legal liability.

The purpose and objectives of the work. Multilateral and complex study state legal liability institution in different historical periods highlighting the genesis of formation and functioning of state legal liability based on law regulations in the Republic of Moldova and in other states.

The scientific novelty and originality subsist in the circumscription of the approach to state liability law phenomenon in domestic law in terms of doctrinal legal analysis as well as practical as factors with determining impact on observance and protection of human rights. The paper addressed the historical and theoretical and methodological premises of state legal liability, its problematic in the history of legal doctrines, the theoretical and methodological basis of state legal liability in comparative law. The paper also contains the mechanism of legal liability of the Republic of Moldova state and ways to improve it.

Solved scientific probleb consist in definig and determination of principles, functions, and forms and the legal liability of the its mecanism of operation in the Republic of Moldova.

Practical value of the work. The paper, conclusions and recommendations on the essence, basis, forms, functions and principles of state legal liability, its relation to other forms of legal liability complement the theoretical and methodological basis of this scientific concept, and also guides to specific practical measures performed by the state, especially as to the protection of human right and freedoms in a state of law.

Implementation of scientific results. The results of the research and the theoretical conclusions and practical recommendations can be used in the process of improving the legislation for developing and modifying certain normative acts, as the deficiencies that arise when handling state legal liability issues in domestic law can not be solved without theoretical conceptualization of the general principles. Also, the results of the research can be used to improve the curriculum of the I university license course and II master degree course, to develop courses and textbooks of General theory of law, history of law, history of law doctrines.

АННОТАЦИЯ

к диссертации на соискание докторской степени " Юридическая ответственность государства во внутреннем праве (исторические, теоретические и практические аспекты), автор Елена Морару. Специальность 12.00.01 - Общая теория права, история государства и права, история политических и правовых учений, Кишинев, 2012

Структура работы: Работа состоит из вступления, 4 разделов, выводов и рекомендаций, литературы из 325 источников, 178 страниц основного текста. Результаты диссертации изложены в 9 научных статьях.

Ключевые слова: юридическая ответственность, государство как субъект юридической ответственности, основа юридической ответственности государства, формы юридической ответственности государства, принципы юридической ответственности государства, нормативное закрепление юридической ответственности государства, механизм юридической ответственности государства.

Область исследования. Диссертация полностью посвящена юридической ответственности государства, основам, формам, функциям, принципам и изучению их места и роли в нормативно-правовой конструкции юридической ответственности.

Цель и задачи работы. Комплексное и многостороннее изучение института юридической ответственности государства в различные исторические периоды, от выделения геноза формирования до функционирования юридической ответственности государства на основании существующих правовых регулирований в Республике Молдова и в других государствах.

Научная новизна и оригинальность состоит в определении подхода к феномену юридической ответственности государства во внутреннем праве с точки зрения правового доктринального и практического анализа, как например факторы, определяющие защиту и уважение прав человека. В диссертации были проанализированы исторические и теоретико-методологические предпосылки юридической ответственности государства, его проблематика в истории правовых доктрин, теоретическая и методологическая база юридической ответственности государства в области сравнительного правоведения. Также, в диссертации материализовался механизм юридической ответственности государства в Р. Молдове и пути его улучшения.

Решённая научная проблема состоит в определении основ, форм и принципов юридической ответственности государства, а также механизма реализации юридической ответственности государства в Республике Молдова и пути его улучшения.

Прикладное значение работы. Диссертация, выводы и рекомендации о сути, основах, формах, функциях и принципах юридической ответственности государства, ее связи с другими формами юридической ответственности дополняют теоретическую и методологическую основу данной научной концепции, и ориентирует на определенные практические меры со стороны государства, особенно нацеленные на защиту прав и свобод человека в правовом государстве.

Реализация научных результатов. Результаты исследования, теоретические выводы и практические рекомендации могут быть использованы в процессе усовершенствования законодательства при разработке и изменении нормативных актов, поскольку недостатки, которые возникают при решении проблем юридической ответственности государства во внутреннем праве, не могут быть решены без теоретического осмысления общих принципов. Также, результаты исследования были использованы для улучшения учебной программы I университетского курса лиценциата и II цикла курса магистратуры, и для разработки курсов и учебников Общей теории права, истории права, истории правовых доктрин.

LISTA ABREVIERELOR

- RM** – Republica Moldova
- C RM** – Constituția Republicii Moldova
- CSJ** – Curtea Supremă de Justiție
- CC** - Codul Civil
- CP** – Codul Penal
- CF** – Codul Fiscal
- C Contr.** – Codul Contravențional
- CPC** – Cod de procedură civilă
- CPP** – Cod de procedură penală
- CEDO** - Curtea Europeană a Drepturilor Omului
- SUA** – Statele Unite ale Americii
- FR** – Federația Rusă
- ONU** – Organizația Națiunilor Unite
- MO** – Monitorul Oficial

INTRODUCERE

Actualitatea temei investigate. Statul ca entitate social-politică a atras atenția învățaților încă din timpurile antichității. Acesta a fost analizat de gânditorii antici ca Socrate, Platon, Aristotel, Polibiu, Confucius, Cicero etc. Și în zilele noastre statul continuă să fie studiat de juriști, filosofi, sociologi, politologi etc. De multe ori, acest interes este rezultatul rolului statului de a asigura viața în diversele lui domenii.

Noțiunea de *stat* are două semnificații: *societate*, formă de convețuire a comunităților umane și *putere*, organizare ce dispune de un aparat coercitiv. Ambele semnificații pot fi admise simultan, deoarece, ele se completează: *statul-putere*, pentru a realiza ceva și *statul-societate*, comunitate pentru a putea acționa. Tocmai, din această cauză, nu este deloc întâmplător interesul sporit față de stat ca putere, față de răspunderea acestei puteri în fața comunității, cetățeanului atunci, când i se încalcă drepturile și i se produc prejudicii morale sau materiale.

În prezent în studiile de specialitate tot mai frecvent este abordată ideea responsabilității și răspunderii juridice a statului în fața cetățeanului ca și condiție inerentă a statului de drept. Prin esență, aceasta presupune răspunderea autorităților publice pentru modul în care este exercitată puterea de stat. În pofida importanței și actualității sale, problema dată este puțin studiată la nivel științific, în special în țara noastră.

În timp răspunderea, la început inexistentă, a statului pentru greșelile agenților săi, a devenit principală, iar răspunderea acestora a devenit secundară. În mod clar se preferă tragerea la răspundere a statului din ce în ce mai mult, deoarece aceasta oferă o garanție de recuperare a prejudiciului mult mai rapidă și sigură, iar răspunderea pentru erori este una patrimonială. Totodată, statul răspunde de formarea oamenilor, agenți ai săi care îl reprezintă, astfel încât, prin această formare trebuie să se evite existența vreunor carențe în pregătirea acestora.

Problema răspunderii juridice este una dintre cele mai importante probleme ale teoriei dreptului. O lungă perioadă de timp problema dată atrage atenția specialiștilor autohtoni și a celor de peste hotare din domeniul teoriei dreptului, dreptului public internațional dar și a altor ramuri distincte de drept. Cu toate că, există un volum imens de literatură ce tratează răspunderea juridică aceasta nu a adus la o înțelegere univocă a instituției respective. Această importantă lacună din domeniu a dus în consecință la coliziuni în activitatea de creație legislativă și în ulterioara aplicare a legii. Paralel cu acestea, reformele petrecute în Republica Moldova, reclamă perfecționarea, în primul rând, a mecanismului răspunderii juridice a statului în calitate de instituție interramurală de

drept. Pentru a crea o teorie generală a răspunderii juridice a statului importantă, ca impact asupra practicii juridice, care ar ține cont de toate rezultatele științifice ale cercetărilor din domeniu, este necesară analiza istorică, teoretică și practică a ideii de „*răspundere juridică a statului*”. Accepțiunea existentă și dialectica specifică a dezvoltării teoriei în ansamblu ne permite să afirmăm că o astfel de analiză ar permite elucidarea unei accepțiuni unitare a naturii răspunderii juridice a statului.

Eficiența aplicării instituției juridice a răspunderii statului va contribui la diminuarea abuzului de putere ca fenomen, la creșterea calității și operativității producerii impactului asupra tuturor sferelor de activitate a persoanelor cu funcții de răspundere. Aspectele problematice indicate anterior reprezintă în sine suficiente argumente pentru necesitatea continuării cercetării științifice a fenomenului răspunderii juridice a statului. După cum vedem, problema răspunderii juridice a statului în dreptul intern este o problemă actuală și controversată, care necesită, după părerea noastră, și o reglementare normativă distinctă.

Scopul și obiectivele tezei. Scopul tezei îl constituie studierea multilaterală și complexă a fenomenului răspunderii juridice a statului în diverse perioade istorice, întru punerea în lumină a genezei diverselor concepte asupra acestui fenomen. În același timp, ne-am propus efectuarea unui studiu complex de analiză juridică comparativă, mai întâi de toate prin prisma teoriei generale a dreptului, a apariției, evoluției și funcționării instituției răspunderii juridice a statului, atât în baza reglementărilor existente în Republicii Moldova, cât și în baza celor din alte state. O importanță deosebită se acordă cercetării locului și rolului, funcțiilor, temeiurilor și principiilor răspunderii juridice a statului.

Întru atingerea scopului propus, au fost determinate anumite obiective, printre care menționăm:

- dezvăluirea conținutului conceptelor asupra răspunderii juridice a statului în doctrinele politice și de drept;
- determinarea esenței răspunderii juridice a statului în baza opiniilor regăsite în cadrul filosofiei dreptului din sec. XIX;
- stabilirea factorilor comuni diverselor epoci istorice ce exercită un impact determinant asupra instituției răspunderii juridice a statului; formularea semnelor distinctive ale respectivului fenomen și formularea unor definiții;
- cercetarea statului în calitatea sa de subiect al răspunderii juridice;

- cercetarea diverselor abordări existente vis-a-vis de esența și natura juridică a răspunderii statului în doctrina contemporană;

- efectuarea unei analize comparative a răspunderii juridice a statului în baza normelor de drept național;

- analiza eficienței funcționării instituției răspunderii juridice a statului în Republica Moldova în baza studiului bazei normative în vigoare, a lucrărilor de teorie generală a dreptului și celor din cadrul ramurilor de drept, fundamentarea necesității și determinarea celor mai importante direcții de perfecționare a reglementărilor juridice de domeniu.

Noutatea științifică a rezultatelor obținute este determinată de scopul și obiectivele tezei și rezidă în faptul că aceasta reprezintă una din primele lucrări care este axată exclusiv pe problematica răspunderii juridice a statului în dreptul intern în istoria doctrinelor politice și de drept din perspectiva priorității drepturilor și libertăților omului și din cea a răspunderii reciproce dintre stat și persoană în condițiile edificării statului de drept și a creării societății civile formate.

Noutatea științifică își găsește reflectare directă în următoarele formulări teoretice susținute de către autor:

1. Izvorul reglementărilor juridice ce au ca obiect răspunderea personalizată a funcționarilor publici, ce reprezintă de fapt răspunderea statului, regăsite în diverse state, este reprezentat mai întâi de toate de specificul tradițiilor politice și a practicii juridice, elucidată în doctrina juridică a epocilor antice medievale și moderne.

2. În raport cu statul răspunderea juridică comportă un caracter compensator și de restabilire în drepturi. Astfel, instituția răspunderii juridice a statului are menirea de a restabili persoanele fizice și juridice în drepturi, dacă acestora le-au fost încălcate în vreun fel sau altul în procesul de exercitare a puterii publice. Mecanismul răspunderii juridice a statului, fundamentat pe principiul echității și priorității drepturilor și libertăților omului reprezintă în sine un garant eficient al exercitării drepturilor constituționale ale cetățenilor.

3. Drept *temei juridic* al existenței instituției răspunderii juridice a statului în Republica Moldova, paralel cu principiile generale recunoscute și reglementate pe plan internațional, apar art. 20 și 53 ale Constituției Republicii Moldova. Constituția nu doar garantează liberul acces la justiție a celor cărora li se încalcă anumite drepturi, dar și garantează repararea prejudiciului în caz de încălcare a drepturilor în procesul actului de guvernare. Repararea prejudiciului de către stat, cauzat

prin acțiunea sau inacțiunea funcționarilor publici sau a organelor de stat, nu exclude însă răspunderea juridică penală, civilă, administrativă și disciplinară a lor.

4. Temeiul *de facto* al răspunderii juridice a statului este fapta ilicită care duce la cauzarea unui prejudiciu prin încălcarea drepturilor subiectului de către organul de stat sau a funcționarilor acestuia în procesul exercitării puterii de stat. Răspunderea statului este de natură obiectivă, fiind reclamată necesitatea dovedirii vinovăției statului. Acceptarea benevolă a statului de a repara prejudiciul cauzat unui subiect de drept în procesul de exercitare a puterii publice echivalează cu recunoașterea vinovăției sale, fiind suficientă dovada existenței unui prejudiciu. În această manieră se declanșează automat mecanismul răspunderii juridice a statului.

5. Prin răspundere juridică a statului în dreptul intern se desemnează executarea obligației de reparare a prejudiciului cauzat prin acțiuni sau inacțiuni ilicite ale reprezentanților puterii de stat reglementată de legislația în vigoare. Realizarea răspunderii juridice a statului în sistemul de drept național se produce în două forme: materială și morală. În cadrul celei materiale are loc compensarea sau orice altă reparare de natură materială a prejudiciului, pe când cea nematerială se referă la repunerea în drepturi.

6. Studiul comparat al instituției răspunderii juridice a statului în cadrul altor țări a permis să remarcăm progresul atins de acestea (Franța, Germania, România etc.) vis-a-vis de acest fenomen. Răspunderea juridică a statului în baza dreptului național al Franței, Germaniei, Austriei, Italiei, Elveției etc. comportă atât specificul raporturilor de drept privat (în calitatea statului de subiect de drept egal în drepturi cu celelalte subiecte), cât și specificul raporturilor de autoritate publică (la realizarea competențelor publice). Statele Europei Occidentale părtășe ale ideii de răspundere juridică a statului garantează în mod real compensarea prejudiciului cauzat subiectelor de drept în procesul înlăptuirii puterii de stat. De aici menționăm că ar fi benefică preluarea experienței acestor state în domeniul mecanismului de aplicare a răspunderii juridice a statului și de către Republica Moldova.

Problema științifică soluționată constă în stabilirea și definirea temeiurilor, principiilor, funcțiilor răspunderii juridice a statului în dreptul intern, cât și mecanismul de funcționare în Republica Moldova.

Importanța teoretică și valoarea aplicativă a lucrării. Valoarea teoretică a prezentei lucrări este determinată de noutatea științifică, actualitatea și concluziile generale la care s-a ajuns.

Pe plan practic, importanța lucrării este reflectată în faptul că analiza răspunderii juridice a statului în perioadele timpurii ne va permite excluderea erorilor la formularea și aplicarea normelor dreptului la etapa actuală. Lucrarea vine cu propuneri și recomandări ce țin de perfecționare reglementării mecanismului răspunderii juridice a statului în dreptul intern al Republicii Moldova.

Materialele cercetării extind simțitor viziunile teoretice existente vis-a-vis de fenomenul răspunderii juridice a statului. Propunerile de lege ferenda făcute pentru legislația Republicii Moldova, vor intensifica activitatea de creație legislativă în domeniul răspunderii juridice a statului. Ideile fundamentale ale lucrării pot fi aplicate în cercetările teoretice generale și de ramură care au ca obiect fenomenul răspunderii juridice a statului, în procesul de studii, precum și la predarea cursurilor de teorie generală a dreptului.

Aprobarea rezultatelor cercetării. Materialele cercetării și-au găsit reflectare în publicațiile autorului la tema tezei și sunt utilizate în procesul de studii din cadrul ULIM și UASM.

Rezultatele cercetării și-au mai găsit reflectare în cadrul comunicărilor științifice ale autoarei la diverse conferințe teoretico-practice, cele mai importante fiind următoarele:

1. Social responsibility – a special social relationship. The international conference „European union's history, culture and citizenship: Current problems of European Integration 2nd Edition”, Pitești, 2009

2. Unele aspecte istorico-teoretice ale noțiunilor stat, personalitate, răspundere și interconexiunea dintre ele. Materialele conferinței științifice internaționale „Contribuții la dezvoltarea doctrinară a dreptului” In: honorem Elena Aramă, doctor habilitat în drept, profesor universitar. Om emerit, Chișinău, 2009.

3. Political responsabiliti of states: international practice. The international conference „European union's history, culture and citizenship: The European Union – Establishment and Reforms – 3rd Edition”, Pitești, 2010

4. Răspunderea politică – practică internațională. Conferința științifică internațională „Probleme actuale ale istoriei, teoriei dreptului și științelor administrației publice”(1-2 octombrie), Chișinău, 2010.

Sumarul compartimentelor tezei. În Capitolul 1 „**Orientări doctrinare și metodologice în cercetarea fenomenului răspunderii juridice a statului**” – sunt supuse investigației și analizate opiniile cercetătorilor referitoare la conceptul, esența, temeiurile, funcțiile și principiile răspunderii juridice a statului în contextul general al răspunderii juridice. Noțiunea răspunderii juridice a statului

în fața persoanei nu a fost univoc interpretată și înțeleasă pe parcursul diferitor perioade istorice. Această stare de lucruri își găsește explicația mai întâi de toate în faptul, că există un spectru foarte larg de probleme ce trebuie soluționate ca premisă a formulării și determinării unei viziuni concrete asupra acestui fenomen și a celor conexe lui. Este clar, că algoritmul de căutare a răspunsurilor la întrebările ce preocupau specialiștii din domeniul din diverse perioade istorice, dar și conținutul lor, depindeau în mare măsură de epoca, tradițiile școlii juridice din acea perioadă, volumul de informații despre stat, drept și persoană, precum și de un șir de alți factori concreți, care direct sau indirect determină geneza și evoluția ideii de răspundere juridică a statului, dar și esența și conținutul fenomenului supus cercetării.

Din aceste rațiuni, înainte de a trece nemijlocit la cercetarea problemelor răspunderii juridice a statului și a evoluției istorice a acesteia în contextul doctrinelor de drept, dar și a legislației contemporane a fost făcută reclamarea referitoare la noțiunile teoretice de bază adiacente acestui fenomen juridic, față de care este imposibilă înțelegerea cauzelor de apariție a ideii de răspundere juridică a statului. Ne referim, în principal la noțiunile de stat, răspundere și conexiunea dintre aceste două.

Aspectele istorice, teoretice și practice ale răspunderii juridice a statului în dreptul intern nu au constituit încă obiectul cercetării științifice complexe reflectate în literatura de specialitate a R. Moldova. Totuși, nu putem nega faptul, că exista cercetători, care tratează problemele propuse de noi, în discuție, însă o fac într-o manieră dispersată fără a urmări scopul de a evidenția toate subtilitățile răspunderii juridice a statului în dreptul intern, ale temeiurilor și formelor structurii și funcțiilor acesteia de a face o analiză complexă a fenomenului, accentul fiind pus pe apărarea drepturilor și libertăților omului, atunci când statul, organele de stat trec limitele prevăzute de legislația în vigoare, încălcând și prejudiciind diferite persoane.

Capitolul 2 „**Transformările istorice în sistemul răspunderii juridice a statului**”. Întreaga istorie a doctrinelor juridice atestă o imensă experiență în domeniul studiului statului și dreptului, atât în virtutea faptului că multiplele cercetări sau axat anume pe aceste subiecte, dar și grație aplicării unei multitudini de metode de cunoaștere descoperite de-a lungu timpurilor care au permis abordarea complexă și multilaterală a întregii noastre realități. În consecință ne-am axat atenția pe un întreg șir de lucrări științifice care, de o manieră sau alta au ca obiect de cercetare instituția răspunderii juridice a statului, iar acest lucru este și firesc să demareze cu cercetarea studiilor ce aparțin școlii dreptului natural.

Studiind operele gânditorilor antici, ajungem la concluzia, că scopul actual al răspunderii juridice a statului, a răspunderii juridice reciproce dintre stat și persoană nu putea fi regăsit în operele lor. Cu toate acestea, analiza lucrărilor ne permit să depistăm începuturile aceste instituții juridice, anume în cadrul lor, regăsindu-se, clar și unele polemici vis-a-vis de răspunderea statului în fața persoanei. Mai este important încă un aspect, cel de creare a premiselor propice pentru studiul ulterior al instituției răspunderii juridice a statului.

Pentru a vedea geneza instituției răspunderii juridice a statului este absolut necesar să urmărim dezvoltarea ei ulterioară în ideile gânditorilor din Evul Mediu. Augustin, Toma d'Aquino, Pierre Abelard, Marsilius Patavinus și alți autori au dezvoltat unele idei referitor la studiul nostru.

Următoarea perioadă istorică – Renașterea, și-a adus propria contribuție la modificarea limitelor puterii de stat, dar și la formarea instituției răspunderii juridice a statului în ansamblu. Nicolo Machiaveli, recunoscând necesitatea instaurării unei ordini juridice unitare, își canalizează atenția, mai întâi de toate asupra organizării puterii politice, pe structurile acesteia, care asigură o viață demnă pentru întreaga societate.

H. Grotius, Th. Hobbes, J. Lock, Ch.-L. Montesqueieu, J.-J. Russeau, G.W.F. Hegel, conferind răspunderii statului un caracter privat, îl fac pe acesta din urmă, responsabil în fața persoanei și nu exclud răspunderea lui în fața acesteia, pe de o parte, iar pe de altă parte, se trage la răspundere o persoană concretă, care și-a depășit atribuțiile în exercitarea puterii de stat. Aceste circumstanțe ne permit să vorbim despre o răspundere a statului în deplinul sens al cuvântului.

Capitolul 3 cu denumirea „ **Fundamentele teoretice, metodologice și practice în ipoteza răspunderii juridice a statului**” demarează cu relevarea unor aspecte teoretice vis-a-vis de noțiunea stat. Majoritatea autorilor de domeniu sunt de părerea că unicul fenomen ce conferă controlului social asupra puterii formă juridică este statul de drept. Analiza procesului edificării statului de drept demonstrează nu numai complexitatea acestuia, dar și dificultățile întâmpinate, iar nu rareori piedicilor și obstacolelor apărute în finalitatea obiectivelor sale. Schimbarea mentalităților despre stat și drept în spiritul supremației legii în stat, din start, se vede că va fi un proces anevoios și de lungă durată. În teză, au fost evidențiate pericolele ce amenință la etapa actuală statul de drept: inflația legislativă, criza normativă, excesul de normativism, creșterea rolului executivului în procesul legiferării în detrimentul legislativului, imixțiunile tot mai dese ale politicului în sfera judiciară.

Suveranitatea de stat aparține poporului Republicii Moldova, care o exercită nemijlocit prin intermediul organelor sale reprezentative în formele reglementate de Constituție (art. 2 alin. (1) C RM). După clarificarea unor aspecte teoretice, lucrarea continuă cu prezentarea analitică a esenței și conținutului răspunderii juridice a statului. Înainte de a prezenta această concepție în teză se face o analiză generală a fenomenului răspunderii juridice. Cu toate că există o multitudine de lucrări dedicate problemei răspunderii juridice, ea rămâne una discutabilă. Din aceste considerente, cercetarea răspunderii juridice reprezintă una din prioritățile atât a teoriei generale, cât și a științelor juridice de ramură. Drept consecință a dezbaterilor pe tema răspunderii juridice, are loc și tratarea destul de variată a problemei răspunderii juridice a statului. Este absolut evident că diversele viziuni asupra răspunderii juridice, în general, și-au lăsat amprenta și asupra tratării răspunderii statului. Din aceste considerente, în lucrare sunt analizate temeiurile, formele, obiectivele, funcțiile și principiile răspunderii juridice a statului.

În timp, răspunderea, la început inexistentă a statului pentru greșelile agenților săi, a devenit principală, iar răspunderea acestora a devenit secundară. În mod clar se preferă tragerea la răspundere a statului din ce în ce mai mult, deoarece acesta oferă o garanție de recuperare a prejudiciului mult mai rapidă și sigură, iar răspunderea pentru erori este una patrimonială.

Pe lângă cele expuse tot în capitolul trei se face o trimitere și la statele vest-europene, care au mers cale îndelungată până la fundamentarea teoretică și practică a necesității implementării consfințirii normative a principiilor răspunderii juridice a statului în dreptul intern. La etapa actuală, majoritatea statelor recunosc obligația publică de reparare a prejudiciilor cauzate cetățenilor lor, a drepturilor patrimoniale și nepatrimoniale a acestora de către puterea de stat și reprezentanților oficiali ai acesteia.

Capitolul 4 „Reglementarea juridică a răspunderii juridice a statului în dreptul intern al Republicii Moldova”.

Acest capitol abordează unele aspecte noi pentru doctrina autohtonă. Este vorba de consfințirea normativă a instituției răspunderii juridice a statului, mecanismul răspunderii juridice a statului și căile de perfecționare a acestora.

Referitor la temeiurile răspunderii puterii de stat și funcționarilor său, menționăm că acestea diferă de la o formă sau alta a răspunderii juridice. Temeiul *de iure* (normativ) general a răspunderii juridice a statului este cuprins în art. 53 CRM, el fiind ulterior concretizat în normele juridice de

ramură. Temeiul *de facto* al acestei răspunderi este componența faptei ilicite a statului sau funcționarilor săi care comportă un anumit specific de la o ramură de drept la alta.

Răspunderea statului îmbracă diferite forme una din ele este și răspunderea constituțională, în teză se accentuează că în doctrină există o preocupare deosebită ce ține de fundamentarea teoretico-științifică a răspunderii constituționale ca instituție ce are menirea de a asigura respectarea Constituției și de a sancționa încălcarea acesteia.

Statul trebuie să poarte o răspundere constituțională în toate cazurile în care nu-și onorează obligațiile asumate, dacă în rezultat a fost prejudiciat cineva. În afară de cele expuse în teză se propune revizuirea Constituției pentru stabilirea *plângerii individuale constituționale* în caz de încălcare a drepturilor constituționale, cât și instituirea anumitor mecanisme legale permissive de revindicare și reanimare a *excepției de neconstituționalitate* ce va putea fi invocată nu doar prin intermediul Curții Supreme de Justiție, ci, mai ales direct de fiecare instanță.

Referitor la Mecanismul răspunderii juridice a statului în Republica Moldova și căile de perfecționare a acestuia, în lucrare este expusă ordinea de tragere la răspundere a statului. De un specific deosebit au parte în teză mecanismul tragerii la răspundere juridică a statului, a șefului de stat, a legislativului, Guvernului, exponenților puterii judecătorești, funcționarilor administrației publice locale. În lucrare, mai sunt evedențiate un șir de propuneri care ar duce la perfecționarea mecanismului de tragere la răspundere a statului și agenților săi.

1. ORIENTĂRI DOCTRINARE ȘI METODOLOGICE ÎN CERCETAREA FENOMENULUI RĂSPUNDERII JURIDICE A STATULUI

1.1. Scurtă incursiune privind răspunderea juridică a statului în operele marilor gânditori ale doctrinelor politice și de drept și primelor legiuri.

Noțiunea răspunderii juridice a statului nu a fost univoc interpretată și înțeleasă pe parcursul diverselor perioade istorice. Această stare de lucruri își găsește explicația mai întâi de toate în faptul că există un spectru foarte larg de probleme ce trebuie soluționate ca premisă a formulării și determinării unei viziuni concrete asupra acestui fenomen și a celor conexe lui. Este limpede, că algoritmul de căutare a răspunsurilor la întrebările ce preocupau specialiștii de domeniu din diverse perioade istorice, dar și conținutul și caracterul răspunsurilor aflate, depindeau în mare măsură de epocă, tradițiile școlii juridice din acea epocă, volumul de informații despre stat și persoană, precum și de un șir de alți factori concreți, care direct sau indirect determină geneza ideii de răspundere juridică a statului, dar și esența și conținutul fenomenului supus cercetării.

Din aceste rațiuni, înainte de a trece nemijlocit la cercetarea abordărilor răspunderii juridice a statului și a evoluției istorice a acestuia în contextul doctrinelor juridice, este reclamată referirea la noțiunile teoretice de bază adiacente acestui fenomen juridic, fără de care este imposibilă înțelegerea cauzelor de apariție a ideii de răspundere juridică a statului. Ne referim în principal la noțiunile de stat, răspundere și conexiunea sau relația dintre acestea două.

Anume abordările acestor două fenomene și-au lăsat amprenta asupra ideii de răspundere juridică a statului și tot ele au născut această idee. Din aceste considerente vom prezenta evoluția abordărilor acestor două categorii, ceea ce a constituit premisa nașterii ideii de răspundere a statului în faza inițială, după care și a necesității reglementării juridice a acestei instituții a dreptului.

Noțiunea de stat, explicată inițial prin prisma esenței acestuia, se trata mai întâi ca „una dintre cele mai bune forme de comunicare umană” [1, p.278] și ca o „comunitate socială” [2, p.133], dar și ca „organizare a puterii politice” [3, p. 644-645]. Metamorfozele acestui fenomen sunt nemijlocit legate de specificul perioadelor istorice concrete și sunt determinate în mare parte de multitudinea viziunilor asupra originii și menirii statului, care au existat de-a lungul timpului.

Dintre cele mai răspândite asemenea *teorii* nominalizăm: *Teoria teologică*, conform căreia statul este rezultatul voinței lui Dumnezeu (Toma d'Aquino); *Teoria patriarhală*, care definește statul ca ceva ce își are originile în familie (Aristotel); *Teoria patrimonială*, promotorii căreia sunt

convinși că statul are la origini dreptul de proprietate asupra pământurilor, iar dreptul proprietarului se extinde și asupra celor ce locuiesc pe acele pământuri (Galler); *Teoria contractuală*, care evocă ca bază a statului contractul social (Th. Hobbes, J. Lock, J.-J. Rousseau); *Teoria violenței* – care susține că statul a apărut drept consecință a victoriei purtate de cei puternici asupra celor slabi (E. Daring); *Teoria psihologică*, care susține originea statului în psihica umană (L. I. Petrajitsky); *Teoria marxistă*, susține că statul a apărut ca rezultat al modificărilor economico-sociale și al apariției de clase sociale cu interese antagoniste (K. Marx, F. Engels) [4, p.73-80].

Dar înainte de a demara analiza izvoarelor ce tratează răspunderea juridică a statului vom menționa probabilitatea ca aceasta să își aibă începuturile acolo unde există raporturi între două sau mai multe subiecte cu interese ce nu coincid. De aceea statul poate să răspundă doar în fața altor subiecte, iar pentru aceasta este nevoie de recunoașterea acestuia ca fiind un subiect egal în drepturi cu celelalte subiecte de drept.

De la Aristotel și până la începuturile sec. XVII, gândirea juridică punea semnul egalității esenței, construcțiilor teoretice „*societate*” și „*stat*”. Termenul de „*stat*” a fost introdus în circuitul științific doar în sec. XVI de către N. Machiavelli. Epoca modernă a adus acestei noțiuni amendamentele sale, dar oricum așa și nu a stabilit diferențele între „*societate*” și „*stat*”. Totuși, din acea perioadă statul reprezintă un subiect aparte, iar societatea formează într-un fel sau altul conținutul acestuia și nicidecum un alt subiect ce i s-ar putea opune primului.

Primul care a pus aceste subiecte la poluri diferite a fost J.-J. Rousseau, dar dânsul oricum nu a stabilit diferențele concrete dintre acestea [5, p.62]. Dezvoltarea ideilor lui a dus la introducerea noțiunii de „*societate civilă*” în circuitul științific, pe care Hegel o explica ca un fenomen intermediar între familie și stat [6, p.227].

Studiind esența statului, marii gânditori ai diferitor perioade istorice au parcurs calea de la ideea statului utopic până la cel existent în realitate. Această imensă experiență teoretică a fost de un real ajutor celor ce se dedică studierii dreptului. Astfel, în perioada modernă, specialiștii în drept au ajuns să caute fundamentele juridice ale tuturor trăsăturilor statului. Anume în legătură cu aceasta a apărut ideea de unitate juridică a statului, ceea ce a constituit temeiul considerării statului ca subiect de drept egal cu celelalte subiecte. Gânditorii ce fac parte din curentul naturalist anume așa văd statul, fapt despre care ne atestă lucrările acestora (Th. Hobbes, J. Lock, M. Puffendorf) [2, 7, 8].

La sfârșitul sec. XVIII, noțiunea de stat, ca subiect de drepturi și obligații, care poartă răspundere, devine determinantă în construcția juridică a statului. Tocmai din aceste rațiuni, analiza

răspunderii juridice a statului o vom face doar pe baza teoriilor acelor reprezentanți, care examinează statul ca fiind un subiect de drept distinct.

Făcând apel la izvoarele *conceptului de răspundere juridică*, menționăm că această noțiune a fost introdusă și utilizată în teoria dreptului doar începând cu debutul sec. XIX.

Anterior acestei perioade, esența răspunderii juridice era privită ca echivalând cu cea a obligației de natură juridică. Acest lucru nu mai este acceptat la etapa contemporană, majoritatea specialiștilor de domeniu, optând pentru delimitarea acestor două fenomene.

Menționăm că efectuarea nemijlocită, a unei analize concrete a instituției răspunderii juridice nu reprezintă un scop în sine a lucrării de față. Avem nevoie doar de evidențierea acelor aspecte, trăsături care sunt relevante atunci când ne referim la răspunderea juridică a reprezentanților puterii publice în istoria doctrinelor statului și dreptului.

O mare influență asupra procesului de formare a bazelor teoretice și metodologice ale studiului răspunderii juridice a statului au exercitat concluziile reprezentanților curentului dreptului natural și a celui pozitivist-juridic.

Teoria dreptului natural, dezvăluind esența drepturilor înnăscute și inalienabile ale omului, a stabilit în opinia autorului M. I. Baitin, că protecția lor trebuie să reprezinte prioritatea oricărei uniuni pe principii politice și, în primul rând, a statului [9, p.19]. Iar pentru aceasta, statului i se atribuiau un șir de obligații concrete. Natura, conținutul, consecințele neexecutării acestor obligații au preocupat mintea gânditorilor ce au studiat statul și dreptul de-a lungul timpurilor. În opoziție cu teoria școlii naturaliste vis-a-vis de obligațiile statului, reprezentanții pozitivismului juridic □i-au îndreptat atenția asupra importanței studiului dreptului pozitiv care reglementează raporturile juridice respective.

Dânșii presupuneau, că doar fenomenul propriu-zis poate fi supus cercetării, iar cauzele acestuia sunt inaccesibile științei. Temeiul oricăror cunoștințe îl poate constitui doar materialul factologic empiric. Recunoașterea caracterului relativ al cunoștințelor, specific pozitivismului, conform opiniei lui V. D. Zorichin venea în opoziție cunoștințelor absolute spre care se tindea anterior [10, p.7]. Este evident că „*răspunderea juridică*” este unul dintre puținele fenomene juridice, care pe plan teoretic poate fi studiat doar ca o strictă raportare la cunoștințele empirice speciale existente în domeniul științelor de ramură.

În consecință, baza studiului răspunderii juridice a statului este reprezentată de sistemul de cunoștințe de natură teoretică și empirică specifice diferitor perioade istorice.

Retrospectiva doctrinei juridice din ultimele decenii ne-a permis să evidențiem următoarele abordări ale noțiunii de răspundere juridică: obligația de a da seama [11, p. 362; 12; 13]; obligația de respectare a prescripțiilor normelor juridice [14, p. 26]; aprecierea activității celui ce a încălcat legea [15, p.163]; raport juridic [16, p. 12]; obligația de a suporta anumite restricții [19, p. 25]; măsură a constrângerii de stat [20, p. 302; 21, p. 165; 22]; pedeapsă și sancțiune [23, p. 19; 24, p. 302; 25, p.19].

Întru realizarea obiectivelor conturate la începutul lucrării prof. D. Baltag propune să, examinăm răspunderea juridică din perspectivele unei categorii juridice [26, p.135] ce reflectă caracterul obiectiv și concret din punct de vedere istoric, dintre stat și persoană, din punctul de vedere a executării conștiente a obligațiilor și cerințelor reciproce.

În acest fel, în contextul problemei abordate, conținutul răspunderii juridice este reprezentat ca un raport juridic special dintre stat și persoana concretă. Materialismul dialectic pornește de la aceea că un raport, ca o categorie filosofică, poartă un caracter obiectiv și universal [27, p. 470]. În acest caz, caracterul specific al raportului respectiv este posibilitatea reciprocă de a înainta cerințe concrete. De aceea esența unei astfel de răspunderi rezidă în posibilitatea de a cere ceva și nașterea concomitentă a obligației de a reacționa pozitiv la aceste pretenții. Din cele menționate rezultă că teoreticienii care tratează răspunderea juridică drept un raport juridic sau ca o obligație de natură juridică pot fi la fel de corecți din punctul de vedere al dialecticii, întrucât aceste categorii caracterizează unul și același fenomen.

Dacă pe parcursul mai multor secole problemele metodologice ale definirii răspunderii juridice a statului nu au preocupat foarte mult mințile savanților, atunci problema caracterului unei astfel de răspunderi a fost una care i-a interesat destul de mult. În perioada feudalismului și a revoluțiilor burgheze se acorda prioritate ideii precum că originile acesteia aparțin domeniului dreptului privat. Ulterior însă, tot ce avea legătură cu statul se examina prin prisma dreptului public.

Delimitarea intereselor statului de cele ale cetățenilor săi, făcută pentru prima dată de către romani, stă la baza determinării caracterului răspunderii juridice a statului.

Sferei intereselor publice i se atribuiau problemele cu caracter religios, administrativ și în general cele care aveau ca subiect inclusiv statul. Dreptul ce reglementa raporturile juridice de natură publică nu putea fi modificat prin acordul părților în virtutea caracterului imperativ al normelor sale [28, p. 5].

Raporturile juridice dintre subiectele sferei private de interese erau reglementate de dreptul privat. Însă chiar și având o asemenea delimitare între raporturile de drept public și cele de drept privat, dreptul roman nu reglementa răspunderea statului sau a funcționarilor ce exercitau puterea publică pentru daunele aduse intereselor private [29, p.50].

Această stare de lucruri se poate explica prin lipsa de individualitate și independență juridică a persoanei specifică de exemplu, pentru perioada Republicii. Capul familiei deținea puterea absolută asupra soției și copiilor. În consecință statul deținea putere asupra celor ce erau considerați capi ai familiilor, și ca rezultat era stăpânul tuturor. Această orânduire socială romană rezulta din ierarhia puterilor în stat, care se fundamenta pe forță.

Din aceste considerente cetățenii romani puteau întemeia diverse raporturi juridice între ei, acestea fiind fundamentate pe reglementările de drept privat care le acorda multiple drepturi subiective. Însă în raport cu statul legislația nu le reglementa nici un fel de drepturi, toate reglementările duceau la ideea că doar statul acordă drepturi cetățenilor săi.

Odată cu dezvoltarea științei dreptului problema delimitării dreptului public de cel privat nu doar că nu a fost epuizată ci dimpotrivă, paralel cu evoluția în timp a dobândit noi dimensiuni și a trezit un interes tot mai sporit.

Lipsa unanimității vis-a-vis de fundamentele delimitării intereselor publice de cele private este lesne de înțeles. Acest lucru vine din acele circumstanțe care atestă faptul identificării statului cu conducătorul acestuia, spre exemplu în cazurile monarhiilor absolute, care poate fi determinat ca persoană fizică. În afară de acesta, serviciul la stat ca o relație angajat și angajator. În aceste condiții interesele publice au fost transferate cu ușurință în sfera de reglementare a dreptului privat. Spre exemplu autorul N. N. Lazarevskii vorbea despre faptul că „situația de cauzare a unor daune unui subiect în procesul de exercitare a puterii publice de fapt nu naște o varietate de răspundere de drept public, ci dimpotrivă, această răspundere își regăsește originile în dreptul privat” [29, p. 194]. Această opinie se fundamentează pe identificarea funcționarului cu o persoană privată care a comis o faptă din porniri personale. În conformitate cu acest punct de vedere persoana cu funcție de răspundere nu va fi cercetată ca reprezentat al unui organ al puterii publice, dar ca un angajat.

Părtașii transferului intereselor publice din sfera publică în cea privată se fundamentează pe ideea de origini private ale dreptului public sau de continuare logică a dreptului privat. Astfel, în mod absolut firesc, încrederea în faptul că toate raporturile din sfera de acțiune a puterii de stat au

origini în dreptul privat precum și răspândirea principiilor răspunderii de drept privat asupra sferei publice oferea cercetătorilor o construcție juridică respectivă.

Există însă și curentul opus, susținut de autorul S. F. Kecekian care vede interesele private având origini în sfera dreptului public, iar dreptul privat ca o „formă de organizare”, încercând contopirea dreptului privat cu cel public.

Unii reprezentanți ai pozitivismului și normativismului juridic cataloghează încercarea de a transfera toate raporturile cu statul în sfera de drept public drept o tentativă a statului de a se elibera de obligația de supunere în fața legii. Dânșii explică, că egalitatea juridică a statului și a celorlalte subiecte de drept exclude necesitatea de a delimita raporturile dintre ele din sfera raporturilor private.

Doar spre sfârșitul sec. XIX, în rezultatul multiplelor controverse vis-a-vis de răspunderea statului, se acceptă axioma conform căreia raporturile dintre stat și funcționarii săi, precum și raporturile de răspundere juridică a statului, reprezintă raporturi juridice de drept public.

Astfel, recunoașterea statului ca fiind responsabil de anumite încălcări ale intereselor private ale cetățenilor săi a dus la necesitatea evidențierii cauzelor ce duc cel mai des la asemenea încălcări. Mulți gânditori evidențiau aici necorespunderea dintre activitatea statului și cea a diferitor persoane cu funcții de răspundere. Încă din antichitate se acorda o atenție sporită calităților cu care ar trebui să fie înzestrat un adevărat slujitor al statului, dar se menționa și despre ineficiența organizării de stat ca una dintre cauzele acestei categorii de încălcări. Bunăstarea și siguranța fiecărui cetățean depinde în mare măsură de educația, formarea profesională, situația materială etc. a celor ce sunt în serviciul statului, a celor ce reprezintă și exercită puterea în stat.

Recunoașterea faptului, că activitatea statului poate cauza daune prin încălcarea normelor de drept, urma să nască discuții ce ar fi vizat consecințele acestei activități precum și modalitatea de reparare a prejudiciului cauzat. Astfel, autorul S. Puffendorf a fost primul care a enunțat ideea de reparare a daunei încă în sec. XVII, care încadra necesitatea de reparare a prejudiciului cauzat în cadrul activității de stat în limitele procesului penal. Cu toate acestea, analiza surselor doctrinare despre care vom vorbi în capitolele următoare, a dovedit că până la sfârșitul sec. XIX știința juridică nu a cunoscut temeiurile teoretice ale reparării daunelor cauzate în cadrul exercitării puterii de stat. E de menționat că nici practica judiciară nu atestă astfel de temeiuri. Această răspundere a statului, în mod firesc, își găsește în primul rând consfințirea în legea fundamentală a statului, și în consecință, este limpede că a vorbi despre răspunderea statului este posibil doar începând cu

adoptarea primelor Constituții. Anume din acest moment se poate vorbi despre răspunderea statului ca o răspundere de drept public, cel puțin în virtutea faptului că ea își găsește reflectarea în actul normativ-positiv ce poartă denumirea de Constituție și care este fundamentul unei ramuri de drept public – al dreptului constituțional.

Totuși pentru a fi corecți, vom menționa că în unele state existau acte normative care reglementau această formă de răspundere, consfințind temeiurile și sferile de reparare a daunelor cauzate în procesul de exercitare a puterii publice.

Aici este elocventă experiența Franței. În 1781 Academia franceză de arte și științe a propus spre cercetare tema „Care sunt cele mai eficiente modalități reglementate de dreptul natural, de reparare a daunelor cauzate persoanelor trase la răspundere pe nedrept” [30, p. 17]. În conjunctura acelei perioade s-a evidențiat mai întâi de toate restabilirea onoarei și demnității persoanei, alături de răspunderea materială. În 1788 ministrul francez al justiției a propus, din numele lui Ludovic al XVI-lea, Adunării naționale, proiectul Regulamentului penal, declarând că „paralel cu negocierile privind forma răspunderii celor vinovați, acordați atenție și formei de recompensare a celor nevinovați, care din greșeală au suportat greul urmăririi penale...” [30, p. 16].

În Anglia este reprezentativ Bentham vis-a-vis de ideea de reparare a daunei cauzate. Grație influenței sale, la 18 mai 1808 sir Samuel Romilly a introdus la Camera Comunelor Billul privitor la repararea daunelor cauzate prin erori judiciare. Însă respectivul act așa și nu a mai fost adoptat.

În Italia ideea de reparare a daunei de către stat a fost dezvoltată în opera lui Filangieri, care abordând detaliat problema din punct de vedere teoretic, a găsit un șir de soluții pe larg aplicate în practică. Astfel, în perioada domniei lui Leopold I, a fost adoptat Actul Penal Toscan, care recunoștea și reglementa recompensa materială și cea de ordin etico-moral.

În Germania, prin decizia regelui prusac Friedrich al XI-lea, la fel se reglementa această posibilitate.

Problema răspunderii statului este una foarte strâns legată de ideea de echitate, care este foarte des întâlnită în istoria doctrinelor de drept. În realitate nu există nici un mare gânditor care ar fi trecut cu vederea acest fenomen. A acționa echitabil semnifică a acționa just, în conformitate cu reglementările dreptului. Încălcarea acestui imperativ naște necesitatea reparării daunei cauzate astfel, restabilirea echității prin implicarea corespunzătoare a statului, care, la fel trebuie să se încadreze în prevederile legale în vigoare.

În baza celor expuse mai sus *ajungem la următoarea concluzie*, baza metodologică de cercetare a fenomenului ce ne interesează în lucrarea de față a fost creată în temeiul unui sistem de principii interdependente, legi, categorii și mijloace ale activității teoretice și practice ce rezultă din teoriile, elaborate de diverse curente științifico-juridice.

1.2 Locul și rolul răspunderii juridice a statului în lucrările autorilor contemporani

După cum am menționat anterior, noțiunea de răspundere juridică a statului a fost enunțată încă din antichitate cu înțelesul de fundament în apărarea drepturilor omului în cazul încălcării lor de către stat, organele de stat și funcționarii publici. Deci, astăzi indiferent care este situația în domeniul studierii fenomenului răspunderii juridice a statului, cert este faptul, că bazele ei se regăsesc în operele marilor gânditori antici, Evului Mediu și Epocii Moderne. Acestea grație profunzimii gândirii filosofice, reprezintă adevărate impulsuri și puncte de pornire pentru alte studii valoroase și importante în stabilirea tuturor aspectelor importante ale aplicării instituției răspunderii juridice a statului cu strictă respectare a principiilor acesteia.

Actualmente, unele probleme ce vizează diverse aspecte ale răspunderii juridice a statului sunt atestate în diverse lucrări de specialitate. În primul rând, este vorba de studiul răspunderii juridice a statului în dreptul intern ca importantă instituție a dreptului. Ulterior, aceste studii se ramifică ca cercetări dedicate răspunderii juridice de ramură, răspunderii statului în dreptul constituțional, dreptul civil, dreptul administrativ, penal, fiscal etc. Mai departe, sunt studiile dedicate diverselor condiții de intervenire a răspunderii juridice a statului și agenților săi. În toate lucrările menționate de noi în teză regăsim lucrări ale autorilor autohtoni și străini în egală măsură. Nu negăm și nicidecum nu respingem multiplele articole științifice ce tratează un aspect sau altul a unor forme de răspundere juridică a statului, aceste detașări având loc mai cu seamă în cadrul dreptului civil, administrativ. Totuși, și în cazul acestor articole, și în cazul când se studiază toate formele de răspundere juridică a statului prin nominalizarea și interpretarea lor, există probleme în tematica respectivă. Din aceste considerente, opinăm că ar fi oportună o depășire a acestor probleme și încercarea unei analize mai profunde, care ar pune în evidență dincolo de esența și conținutul răspunderii juridice a statului și studierea temeiurilor, formelor, funcțiilor și principiilor răspunderii juridice a statului, organelor de stat și funcționarilor săi.

Și realizarea răspunderii juridice a statului în practica de specialitate, de nenumărate ori, generează neclarități și contradicții. Încălcarea principiilor răspunderii statului în dreptul intern,

precum și încălcarea diverselor principii constituționale și din alte categorii, este un proces inevitabil, aceste principii fiind expuse încălcării de către toate categoriile de subiecte implicate în procesul de înțelegere și interpretare a lor.

Pentru excluderea lacunelor existente, doctrina până la momentul actual a reușit să facă lumină în unele aspecte istorice, teoretice și practice ce țin de răspunderea juridică a statului în dreptul intern. Problema, însă, cu toate acestea, rămâne nesoluționată, deoarece, nu avem decât unele abordări sporadice care ar viza doar un principiu sau doar unele aspecte separate ce țin de formele răspunderii juridice a statului în dreptul intern. În plus, doar punerea în evidență a esenței și naturii răspunderii juridice a statului este un subiect destul de des întâlnit în doctrina juridică de specialitate. Importanța acestei lacune și a acestui subiect am argumentat-o atât în introducerea lucrării, cât și în textul capitolelor. Astfel, esența, conținutul, formele, principiile, funcțiile ne determină să depunem eforturi în vederea asigurării unui volum de informații teoretice, utile și necesare pentru împlinirea studiului răspunderii juridice a statului în dreptul intern. Evident, că nu poate fi vorba despre o împlinire ce ar încununa cercetarea unui fenomen cu o complexitate precum cea a răspunderii juridice a statului, decât momentan. Oricum, evoluția societății și a studiilor dedicate răspunderii în general, și răspunderii juridice a statului, în particular, vor determina noutăți, inclusiv, în ceea ce privește răspunderea juridică a statului în dreptul intern. Cu atât mai mult, vor evolua funcțiile ei.

La moment, nu am regăsit sau am găsit puțin în doctrina de specialitate studii, care ar face lumină în ceea ce privește funcțiile și principiile răspunderii juridice a statului, răspunderea constituțională a statului și ordinea de tragere la răspundere constituțională. Bineînțeles că nu suntem categorici în acest sens, nefiind în măsură să afirmăm că pe plan mondial nu există abordări similare, totuși, din sursele studiate ale autorilor cunoscuți din R. Moldova, România, Federația Rusă, UE puținii au răspuns întrebărilor pe care le ridicăm noi. Această stare de lucru confirmă din nou actualitatea studiului nostru și denotă care este situația din domeniu la momentul actual. Totuși considerăm, că prin lucrarea de față am reușit modest să dăm impulsul necesar pentru inițierea unui studiu mai profund al instituției răspunderii juridice a statului în dreptul intern.

Tot la acest subiect, ca dovadă a interesului major față de această problemă este de exemplu și inițiativa Uniunii Naționale a judecătorilor din România, lansată în 2011, de a invita toți actorii interesați, precum și societatea civilă la o dezbatere privind răspunderea statului față de cetățenii săi...”. „Puterea judecătorească este ultima, dar și cea mai independentă politic verigă a unui lanț al

puterilor. O lege proastă va genera mereu o soluție nedreaptă. O lege nepusă în aplicare, o lege ce încalcă drepturile omului, va genera un lanț de litigii, ale cărui costuri vor fi suportate tot de către stat. Fără responsabilizarea tuturor celor trei puteri vom rămâne la nivelul discuțiilor sterile și demagogice, în care fiecare din puteri se va mulțumi să arate acuzator către cealaltă”, se arată în finalul comunicatului UNJR [31].

Pentru confirmarea celor menționate anterior, doctrina de specialitate, dacă face referire la formele răspunderii juridice a statului, se referă mai mult la una sau alta dintre ele (răspunderea pentru erorile judiciare sau răspunderea administrativ patrimonială din Contenciosul administrativ). Acest lucru, însă nu este nici pe departe suficient pentru realizarea menirii existenței răspunderii juridice a statului. Studiul larg la care ne referim vizează abordarea problemelor răspunderii juridice a statului ca sistem, ca un întreg, cu elemente componente ce interacționează și a căror interacțiune se fundamentează pe legități concrete. O asemenea manieră de abordare și aplicarea practică a rezultatelor acestei cercetări ar duce inevitabil la realizarea funcțiilor răspunderii juridice a statului și în consecință la realizarea funcțiilor răspunderii juridice în general. Răspunderea juridică a statului, nu este un fenomen în stagnare, schimbarea și evoluția socială a legislației a determinat un conținut nou principiilor, obiectivelor, funcțiilor ei. Un bilanț al aceste evoluții este și apariția unor noi forme de răspundere a statului, cum ar fi răspunderea constituțională, răspunderea legislativului în elaborarea normelor juridice, răspunderea Șefului de stat, răspunderea Guvernului în executarea actelor normative, răspunderea autorităților publice locale etc.

În concepția modernă a răspunderii juridice, recunoașterea răspunderii în fața legii nu numai a persoanei, dar și a statului, organelor sale, funcționarilor publici trebuie să fie un imperativ al timpului. La etapa actuală, multe din prevederile legii despre răspunderea statului și organele sale au mai mult un caracter declarativ. De nenumărate ori am văzut cum un guvern sau altul își asumau răspunderea în fața poporului în programele lor de guvernare. Dar oare a răspuns vre-un guvern, sau vre-un guvernant pentru ce au făcut ei din țară, timp de douăzeci de ani. Asumarea răspunderii pentru guvernare ar însemna și că, dacă guvernanții au greșit, sau au abuzat, vor răspunde de asta. Dar, nu există nici o procedură legală pentru a se evalua greșelile sau abuzurile guvernanților. Iar ei, și-au acordat singuri imunitate în fața legii. Nici o eroare judiciară din Republica Moldova, pe care CEDO a sancționat-o, condamnând statul moldovenesc să plătească daune, nu este analizată pentru ca vinovatul să plătească el însuși acele daune. Și dacă statul greșește, susținând o justiție care

greșește, fără să plătească, se plătește de la buget, adică plătește poporul, dar nu vinovații. Ce răspundere și ce justiție este din partea statului.

Dosarele de corupție stau cu anii în sertarele procurorilor, dacă cei incriminași sunt de la putere. Cum pierd puterea, cum ies la iveală dosarele..., dar chiar și așa, nimic nu se judecă dacă este vorba de oameni importanți din politică sau afaceri.

Am fost educați să credem că statul oferă tuturor un sistem de drept, just, echitabil și funcțional și că toți trebuie să acceptăm acest sistem ca necesar și util tuturor. Dar când acest sistem se dovedește util doar celor de la putere, cum să mai creadă în ei populația țării.

Fiindcă e un sistem în care plătesc pentru greșeli doar cei mici, iar cei mari sunt făcuți scăpați deși li se promite tuturor prin Constituție egalitatea în fața legii. Nimeni din guvernanți nu plătește pentru politica sa și pentru greșeli, dar toți se pot îmbogăți din abuzuri.

De aici, o importanță practică ar avea elaborarea unui mecanism eficient de realizare a răspunderii juridice a statului, care ar fi o garanție în exercitarea drepturilor și libertăților omului. Funcțiile, principiile, obiectivele, formele răspunderii juridice a statului sunt niște categorii prin care este dezvăluit un rol reglementativ, preventiv, reparatoriu, de reprimare și educativ al răspunderii juridice. Cercetarea acestor categorii ne permite a elabora bazele teoriei răspunderii juridice a statului aplicabile condițiilor sociale, economice și politice moderne.

Suntem de acord cu autorul D. Baltag, care menționează că determinarea corectă a principiilor, funcțiilor și raporturilor în cadrul sistemului răspunderii juridice, condiționează foarte mult și activitatea legiuitorului. Fără elaborarea unei teorii generale a răspunderii este imposibil de a formula și crea teoriile răspunderii juridice ramurale” [26, p. 67]. Noi adăugăm, că și fără elaborarea unei teorii a răspunderii juridice a statului, nu se poate trece la etapa următoare, edificarea unui stat de drept, unde domină legea dreaptă, echitabilă. Iar o formulare corectă a legii de către legiuitor nu poate succeda decât o preluare teoretică eficientă și adecvată a răspunderii statului.

Aspectele istorice, teoretice și practice ale răspunderii juridice a statului în dreptul intern, încă nu au constituit obiectul cercetărilor științifice complexe reflectate în literatura de specialitate a Republicii Moldova. Totuși, nu putem nega faptul, că există cercetări care tratează problemele propuse de noi în discuție, însă, o fac într-o manieră nepotrivită, fără a urmări scopul de a evidenția toate subtilitățile răspunderii juridice a statului, ale formelor, funcțiilor, principiilor acesteia și de a face o analiză complexă a fenomenului, accentul fiind pus pe studiul unor forme de răspundere sau a condițiilor de intervenire a acestora.

În materie de studii dedicate fenomenului răspunderii juridice, în R. Moldova regăsim autori ce se preocupă de problematica dată într-un context mai larg, și anume cel al Teoriei Generale a Dreptului, fiind vorba în special de: Gh. Avornic, E. Aramă, B. Negru, A. Negru, G. Fiodorov ș.a.

Tratatul cel mai complex pe care-l regăsim în Republica Moldova dedicat studiului complex al fenomenului răspunderii juridice sub aspecte doctrinare, metodologice și practice este cel al prof. D. Baltag, care într-o manieră absolut nouă abordează fenomenul răspunderii juridice. Astfel, studiul menționat abordează probleme precum: repere doctrinale și metodologice ale teoriei răspunderii juridice (care includ următoarele subiecte: răspunderea juridică atribuit al comportamentului ilicit; responsabilitatea (latura pozitivă) și răspunderea (latura negativă) - aspecte conceptuale în teoria răspunderii juridice; probleme metodologice ale teoriei răspunderii juridice); fundamentele sociale, morale și religioase ale răspunderii juridice (care include: evoluția istorică și formele răspunderii sociale; evoluția conceptului răspunderii juridice în istoria gândirii politico-juridice; coraportul dintre răspunderea socială și responsabilitatea socială – pilon al realizării dreptului); responsabilitatea juridică – aspecte doctrinale și metodologice (ce include: conceptul, criteriile și cadrul de manifestare a responsabilității juridice; temeiul și condițiile responsabilității juridice; principiile, funcțiile și obiectivele responsabilității juridice); răspunderea juridică – aspecte metodologice și practice (cu subiectele: răspunderea juridică – expresie a condamnării de către stat a unei conduite ilicite (negative); accepțiuni privind definirea răspunderii juridice; sancțiunea juridică – instituție a constrângerii publice; principiile răspunderii juridice; funcțiile răspunderii juridice; construcția normativă de drept a răspunderii juridice – categorie științifică; condițiile generale ale răspunderii juridice; conduita ilicită și prejudiciul – noțiune și caracteristici; legătura cauzală dintre fapta ilicită și rezultatul socialmente dăunător; vinovăția - condiție a răspunderii juridice; cauze care înlătură caracterul ilicit al faptei și cauze care înlătură răspunderea juridică); formele răspunderii juridice – concept, tendințe, probleme (cu următoarele subiecte: probleme doctrinale ale identificării formelor răspunderii juridice; abordări conceptuale privind formele răspunderii juridice în ramurile de bază ale dreptului; funcțiile instituțiilor răspunderii juridice în dreptul pozitiv); răspunderea juridică și forma ei procesuală (incluzând abordarea subiectelor precum: teoria etapelor normativ-materiale ale răspunderii juridice, formele procesuale ale etapelor normativ-materiale ale răspunderii juridice; particularitățile și problemele formei procesuale a răspunderii juridice în ramurile de bază ale dreptului).

În lucrarea menționată se pun diverse accente în studiul răspunderii juridice prin prisma abordărilor alese de autor. Astfel, se face determinarea rolului răspunderii juridice în asigurarea legalității, în prevenirea și încetarea ilicităților, precum și excluderea consecințelor social periculoase ale acestora;- analiza problemelor de ordin metodologic ale cercetării răspunderii juridice și evidențierea legăturii reciproce dintre știința juridică și procesul de legiferare;- analiza categoriilor de răspundere și responsabilitate juridică ca categorii distincte; argumentarea responsabilității juridice ca fenomen juridic și ca obiect de cercetare independent; caracterizarea generală a evoluției istorice a răspunderii juridice, pornind de la inevitabilitatea operării modificărilor suportate pe parcurs, cercetarea fenomenului răspunderii sociale și coraportul ei cu răspunderea juridică; argumentarea trăsăturilor definitorii ale sancțiunii, pedepsei în cadrul răspunderii juridice, deoarece de foarte multe ori instituția răspunderii este confundată cu instituția sancțiunii și pedepsei; analiza conceptului răspunderii juridice în istoria gândirii politice și de drept; stabilirea interacțiunii și corelației între responsabilitatea și răspunderea juridică; caracterizarea construcției normative de drept a răspunderii juridice ca o nouă categorie științifică; identificarea formelor răspunderii juridice și evidențierea criteriilor de delimitare a formelor răspunderii juridice; definirea conceptului de răspundere constituțională care este insuficient studiată în literatura juridică și poate servi drept obiect de cercetare pentru viitor; explicarea caracterului complex al răspunderii civile; caracterizarea răspunderii penale și a funcțiilor ei; caracterizarea, interpretarea și evaluarea conceptului și funcțiilor răspunderii administrative; analiza conceptului de răspundere materială, disciplinară și funcțiile acestora; analiza etapelor normativ-materiale și procesuale ale răspunderii juridice; elaborarea propunerilor și recomandărilor pentru perfecționarea mecanismului răspunderii juridice în sistemul de drept al Republicii Moldova.

Aici ajungem la concluzia că și în studiul răspunderii juridice a statului această lucrare aduce un aport deosebit. Argumentul constă în noutatea științifică a lucrării care dezvăluie aspecte noi metodologice, utilizate și de noi la studiul fenomenului ce ne interesează. Acest aport este cu atât mai considerabil cu cât lucrarea aduce în lumină responsabilitatea juridică, stabilind și principiile acesteia, ceea ce este un element de noutate totală. Astfel, în opinia autorului D. Baltag, responsabilitatea juridică reprezintă o dimensiune de natură a inspira și fundamenta însăși principiile sale, căci calificarea acestora implică neapărat responsabilitatea. Principiile responsabilității juridice îi reflectă conținutul, esența, importanța socială și contribuie la înțelegerea scopului și sarcinilor acesteia. Cercetarea principiilor responsabilității juridice trebuie începută cu studiul raportului dintre

principiile responsabilității juridice și principiile dreptului. Principiile responsabilității juridice dezvoltă și concretizează principiile dreptului. La rândul lor, principiile dreptului reprezintă fundamentul formării principiilor responsabilității juridice [32, p.69].

Autorul Baltag D. abordează fundamentele răspunderii și în articole științifice separate. De fapt nici nu poate fi altfel la un autor precum este D. Baltag, întrucât practic toate lucrările științifice scrise de acesta și tezele de doctorat îndrumate au ca scop și obiectiv fundamental studiul și cercetarea profundă a răspunderii juridice.

Prof. Gh. Avornic, citând mai mulți autori în una dintre lucrările sale, prezintă abordările acestora pentru conceptul de răspundere juridică. Astfel, acesta menționează că „răspunderea juridică este o măsură de constrângere aplicată de către stat pentru comiterea unei fapte ilicite și exprimată prin aplicarea unor sancțiuni cu caracter material, organizațional sau de ordin patrimonial” [22, p.490]. Tot aici se invocă și faptul că răspunderea juridică reprezintă „un raport statornicit de lege, de norma juridică, între autorul încălcării normelor juridice, reprezentat prin agenți, autorități, care pot fi instanțele de judecată, funcționarii de stat sau alți agenți ai puterii publice. Conținutul acestui raport este complex, fiind format în esență din dreptul statului, ca reprezentant al societății de a aplica sancțiunile prevăzute de normele juridice în regres persoanelor cu funcție de răspundere sau funcționarilor publici, care au încălcat legea și au prejudiciat o persoană sau alta.

Acest autor, în lucrările de teoria generală a dreptului, cuprinde obligatoriu tema ”Răspunderea juridică”, în cadrul căreia se atinge și problema răspunderii juridice a statului, alături de temeiurile, funcțiile, principiile și formele răspunderii juridice.

Tot în șirul de lucrări care ne-am inspirat în materie de răspundere juridică a statului în general, înscriem autorii autohtoni: Gh. Costache și O. Arsenii. [33, p. 9-14; 34, p. 15-19; 35, p. 5-9; 36, p. 4-8], S. Cobîneanu 37, p. 43-47], S. Gavajuc [38, p. 5-15], L. Brînză [39, p.62-68], A. Guigov, V. Balan, [40, p. 25-29], V. Balmuș [41, p. 4-8], O. Chicu [42, p. 44-47], D. Pulbere [43, p. 40-46], I. Muruianu [44, p. 16-19], V. Cobîșneanu [45, p. 29-33] □ i al □ ii.

Referitor la autorii Gh. Costache și O. Arsenii, menționăm că aceștea ne-au inspirat prin faptul că în lucrările lor se studiază două probleme importante: răspunderea în dreptul constituțional și a doua problemă, care de asemenea este puțin studiată, răspunderea organelor administrației publice locale. Evident, că fiind vorba, de abordarea răspunderii organelor de stat la nivel central și

la nivel local, această abordare nu putea să nu fie utilă în studiul nostru a răspunderii juridice a statului.

Astfel, abordând instituția răspunderii în dreptul constituțional, autorii sunt de părere, că Constituția este baza juridică în întreg sistemul legislativ. În virtutea acestui fapt, activitatea organelor de stat, a persoanelor cu funcții de răspundere, a cetățenilor, precum și toate actele normative, trebuie să corespundă, întru totul Constituției. În caz contrar, menționează autorii, statul de drept nu ar fi posibil, deoarece Constituția este legea "vitală" a statului. Mai mult decât atât, ei consideră că fără recunoașterea răspunderii constituționale, ca formă distinctă a răspunderii juridice este imposibilă funcționarea normală a Constituției, crearea unui mecanism suficient de protecție a ei. Discuțiile pe marginea existenței răspunderii constituționale, fără îndoială s-au soldat cu o serie de rezultate pozitive, dar până în prezent nu s-a conturat o viziune unică asupra unor momente cum ar fi: temeiurile răspunderii constituționale, limitele, sancțiunile, mecanismul realizării ei, subiecții etc.[35, p.5-9].

Prin urmare, abordarea științifică a acestui subiect, de către autorii nominalizați, este pe cât de actuală, pe atât și de dificilă. Dificultatea, în mare parte, rezidă în faptul că textul constituțional (în multe țări, de exemplu, Republica Moldova, România, Federația Rusă) nu prevede răspunderea constituțională.

Specificul dreptului constituțional de a fi format în marea sa parte din norme juridice cărora le lipsește sancțiunea, determină mulți autori în domeniu să considere răspunderea autorităților supreme de stat, reglementată de Constituție, doar ca o răspundere politică. Respectiv, confirmă autorii, e deosebit de important de a delimita răspunderea politică constituțională de răspunderea juridică constituțională.

Generalizând, autorii subliniază, că pentru existența și eficiența răspunderii juridice constituționale, este deosebit de importantă dezvoltarea adecvată a normelor Constituției în cuprinsul legislației în vigoare, mai ales sub aspectul asigurării protecției acestora. Doar prin intermediul actelor legislative e posibilă crearea unui mecanism real de funcționare a răspunderii juridice constituționale, atât de necesar pentru realizarea scopului acesteia, garantarea și asigurarea respectării consecvente a normelor legii supreme a statului [36, p.4].

Un alt șir de lucrări, abordate de acești autori sunt dedicate răspunderii administrației publice locale. Autorii menționează, că în pofida importanței și actualității sale, problema dată este puțin studiată la nivel științific, în special în țara noastră. În prezent, în studiile de specialitate, tot mai

frecvent este abordată ideea responsabilității și răspunderii juridice a statului în fața cetățeanului ca și condiție inerentă a statului de drept. Prin esență, aceasta presupune și răspunderea autorităților publice locale pentru modul în care se exercită puterea de stat. Autorii, sintetizând mai multe lucrări din acest domeniu, propun și o definiție a răspunderii administrației locale. Alături de definirea conceptului, ei văd nu mai puțin importantă determinarea naturii juridice a răspunderii organelor de stat locale. Din această perspectivă se explică și actualitatea, necesitatea stringentă de a investiga complex și multiaspectual problema dată în cadrul unei teorii distincte a dreptului municipal [34, p.15-18].

Un alt autor, care în lucrările sale face conexiune cu răspunderea juridică a statului este O. Chicu [46]. În teza sa de doctorat, un paragraf întreg este dedicat răspunderii juridice a statului. Dânsul menționează, și aceasta este foarte important pentru studiul nostru, că există nu numai răspunderea ci și responsabilitatea juridică a statului. Responsabilitatea juridică a statului este conform autorului ”obligația statului de a respecta și proteja drepturile persoanelor fizice și juridice și se manifestă în forma respectării normelor juridice ce-și găsește expresie în activitatea conformă dreptului a organelor statului și a funcționarilor publici. Aceasta pentru că statul este întru chipat de organele sale și funcționari. Atunci, când aceste organe sau funcționari nu activează conform dreptului ci dimpotrivă îl încalcă, cauzează prejudicii, lezează drepturile persoanelor, statul are obligația de a suporta direct sau indirect consecințele nefavorabile prevăzute de lege pentru încălcările survenite. Statul este garantul respectării drepturilor persoanelor și de aceea este obligat să asigure activitatea eficientă și legală a tuturor organelor de stat și a funcționarilor publici. În cazul dăunării persoanelor prin acțiunile sau inacțiunile organelor de stat acele acțiuni vor constitui temeiul legal al răspunderii juridice a statului. Printre formele răspunderii juridice a statului autorul numește răspunderea juridică constituțională și răspunderea civilă.

Acum, mai bine de două sute de ani, odată cu principiul separației puterii în stat, care a destrămat puterea absolută a regilor s-apus și problema răspunderii statului în fața particularului. Este cazul contenciosului administrativ [47, p. 58].

Lucrarea autoarei A. Dastic [48, p. 123], reprezintă la rândul său un studiu complex al fenomenului răspunderii juridice a statului, prin prisma contenciosului administrativ în Republica Moldova. Lucrarea a văzut lumina tiparului sub redacția științifică a dlui B. Negru. Un paragraf din această monografie este dedicat răspunderii administrativ-patrimoniale a persoanelor publice. Cunoaștem că răspunderea administrativ-partimomială a autorităților publice intervine pentru

pagubele cauzate prin acte administrative sau prin nesoluționarea, în termeni legali, a unei cereri [47, p. 52]. Înainte de inițierea acestui studiu, autoarea consideră important de a face o delimitare între ”răspunderea statului”, ”răspunderea administrației” și ”răspunderea administrativă”. Prin urmare, statul este subiect al răspunderii administrative atunci când în baza unor prevederi legale este subiect într-un raport de drept administrativ ca reprezentant al puterii publice [50]. Limitele puterii statului și autorităților administrației publice locale, practic, nu pot fi definite strict, prin urmare statul ”... își asumă obligația de a respecta drepturile și libertățile fundamentale ale omului și consacră garanții în acest sens” [51]. Statul săvârșește actele și faptele prin intermediul funcționarilor săi, totodată răspunderea funcționarilor publici este în strânsă legătură cu răspunderea statului față de particular și izvorăște din principiul autolimitării puterii publice a statului de drept.

Tot la acest capitol, autoarea consideră, că răspunderea administrativ-patrimonială a autorităților publice necesită a fi examinată în aspect dublu, adică concomitent în calitatea acestora de autoritate publică și de persoană juridică, or lucrarea de față își aduce contribuția la studiul răspunderii juridice a statului prin determinarea calității de persoană juridică a autorităților publice, ce se referă la sfera circuitului civil, cu care de altfel, adesea se confundă calitatea de reclamant a autorităților administrației publice într-un litigiu de contencios administrativ, pe când, natura juridică a raporturilor de drept administrativ înseamnă în primul rând, ierarhia unuia din subiecți, și anume a autorității publice.

Aceste idei, cu privire la răspunderea administrativ-patrimonială, sunt regăsite și cercetate în lucrările cercetătorilor de domeniu, precum: V. Guțuleac [52], V. Cobișneanu [53], M. Orlov [54], L. Lavric [55]. Nu pot fi trecute cu vederea, în acest sens, cercetările efectuate de autorul V. Cobișneanu, care a abordat practic, în știința autohtonă, începutul acestei probleme, fundamentând concepția pentru instituirea unei noi instituții a dreptului administrativ – instituția răspunderii administrativ-patrimoniale [53, p. 16].

Unele aspecte ale problemei vizate au fost abordate și de autoarea M. Orlov, care susține că răspunderea administrativ-patrimonială, pe lângă faptul că este o nouă formă de răspundere în legislația țării noastre, poartă un caracter complex și urmează a fi abordată de știința dreptului administrativ într-o manieră multiaspectuală și interdisciplinară. Aceasta ar ușura aplicarea corectă de către instanțele de contencios administrativ a răspunderii respective [54, p. 152].

Totodată menționăm, că se fac auzite și alte opinii, opuse, referitor la problema abordată. Autoarea L. Lavric, consideră că ”raporturile de reparare a prejudiciului cauzat persoanei printr-un

act administrativ ilicit de către persoana cu funcție de răspundere, din cadrul organului autorităților administrației publice, au natură juridică civilă” [55, p. 204]. Autoarea, compară particularitățile obiectivului și ale metodelor dreptului civil cu raporturile patrimoniale ce apar în virtutea prevederilor Legii nr. 793-XIV din 10.02.2000 [56] Contenciosului administrativ și constată următoarele:

a) Persoana ale cărei drepturi au fost lezate prin actul administrativ ilicit, de către persoana cu funcție de răspundere din cadrul organului autorității publice, dispune de autonomie patrimonială;

b) În cadrul raporturilor patrimoniale, apărute în baza legii menționate, persoana vătămată nu se subordonează (cu unele excepții) organelor autorităților publice;

c) Raporturile patrimoniale de reparare a prejudiciului, cauzat de un act administrativ ilicit, se realizează din inițiativa persoanei vătămate [55, p. 206].

Din expunerea materialului, referitor la tema tezei noastre, devine clar, că autoarea confundă natura actelor juridice administrative, specificul acestora, plasarea subiecților într-un raport de drept administrativ și chiar noțiunea de act administrativ individual.

Față de cele expuse, considerăm necesar ca cercetările privind răspunderea administrativ-patrimonială în contenciosul administrativ al Republicii Moldova, să se axeze pe unele particularități ale naturii juridice a răspunderii menționate: complexitatea acestei noțiuni, posibilitatea de extindere a subiectelor care pot fi supuse unei asemenea răspunderi, aplicabilitatea normelor din legislația națională de către instanțele de contencios administrativ în vederea indemnizării prejudiciilor materiale și morale, depistarea conexiunilor și disensiunile pe această problemă cu alte ramuri ale dreptului. Pentru a reuși în cele propuse, considerăm oportun a porni de la afirmațiile lui V. Prisăcaru [57, p. 216], potrivit cărora, în contextul contenciosului administrativ, răspunderea administrativă își are drept puncte de reper cele două forme existente:

a) răspunderea autorităților administrative;

b) răspunderea funcționarilor publici.

În ceea ce privește răspunderea juridică a statului și organelor sale exemplificăm și lucrările autorilor D. Pulbere [43, p. 42] și I. Muruianu [44, p. 16], care abordează, într-o manieră originală statul ca subiect al răspunderii constituționale și necesitatea accesului cetățenilor la Curtea Constituțională prin ridicarea excepțiilor de neconstituționalitate. Aceștea, pun accentul pe faptul, că răspunderea constituțională a statului poate surveni pentru neonorarea obligațiilor asumate prin Constituție sau prin tratatele și Pactele la care Republica Moldova este parte, dacă în rezultat a fost

prejudiciat cineva. În principal, răspunderea statului trebuie să intervină pentru neasigurarea corespunzătoare și nerespectare drepturilor, libertăților și intereselor legale ale omului și cetățeanului.

O opinie, considerăm actuală susținută și de noi, promovează autorul D. Pulbere. Dacă, în procesul judecării unei cauze (civile, penale, contravenționale), instanța de judecată constată că norma de drept ce urmează a fi aplicată este în contradicție cu dispozițiile Constituției și este expusă într-un act normativ care, potrivit Constituției, se supune controlului de constituționalitate, atunci examinarea cauzei respective se suspendă (printr-o încheiere motivată de suspendare a procesului judiciar) și instanța de judecată se adresează, formulând un demers în acest sens, Curții Supreme de Justiție cu propunerea de a sesiza Curtea Constituțională. La rândul său, Curtea Supremă de Justiție examinează propunerea și, fără a se pronunța asupra ei, sesizează organul de jurisdicție constituțională. Deci, instanța de judecată nu are dreptul să aplice legea sau un alt act normativ care este în contradicție cu Legea Supremă a statului, cu excepția, desigur, a tratatelor internaționale la care Republica Moldova este parte, fiindcă în materia drepturilor omului ele au un statut prioritar.

Pentru a înlesni accesul cetățenilor la Curtea Constituțională, autorul consideră, că este oportun să li se acorde tuturor instanțelor judecătorești dreptul de a sesiza Curtea Constituțională pe motivul excepției de neconstituționalitate. În afară de aceasta, se propune instituirea recursului constituțional individual, adică, a accesului direct al persoanei la Curtea Constituțională atunci când îi sunt încălcate drepturile printr-o lege neconstituțională. Statuarea plângerii individuale constituționale, cât și instituția excepției de neconstituționalitate ar constitui, în viziunea autorului, un adevărat tandem al protecției și garantării drepturilor și libertăților fundamentale ale omului la toate nivelurile și sub toate aspectele.

Autoarea L. Brînză [39, p. 63], în articolele sale științifice, dedicate erorilor judiciare și reabilitării persoanei în procesul penal, consideră că unicul subiect de reparare al prejudiciului este statul, anume statul și nu organul de urmărire penală sau instanța judecătorească. Statul a delegat acestor organe judiciare prerogativele de aplicare a măsurilor de coerciție și ele acționează din numele lui. Este cunoscut, că neîndeplinirea de către stat a îndatoririlor în fața cetățeanului, generează criza încrederii în puterea de stat. În aceste condiții este necesară asigurarea unei politici consecvente la soluționarea problemei privind răspunderea puterii de stat și a reprezentanților săi.

În șirul de lucrări, care ne-au inspirat în materie de răspundere juridică a statului este și școala românească de drept. Printre autorii citați numim: C. Alexe [58, p.215-231], Gh. Alecu [59,

p. 7-13], D.-T. Apostol [60, p. 351-381], E. Barbu [61], R. Carp [62;63], D. Ciuncan [64, p.45-51; 65, p.162-169], M. Ciochina [66 p. 59-71], A. Cotuțiu [67, p. 70-75], V. Dabu [68], T. Draganu [69], E. Draguț [70, p.231-241], Șt. Diaconu [71; 72, p.23-44], H. Deaconescu [73, p. 111-114], M. Dogaru [74, p. 11-14], V. Duculescu [75, p.3-14; 76], C. Furtună [77, p. 16-17], M.-K. Guiu [78, p. 133-165], C. Gilia [79, p. 51-62], R. Iosof [80, p. 94-107], L. Ivanovic [81, p. 71-81], I. Lașcu [82, p. 228-240], S. V. Mangrău [83, p. 49-55], Gh. Margarit [84, p. 103-106], V. Pătulea [85, p. 49-75; 86, p. 9-29], I. Petre [87, p. 97-107], O. Pipera [88, p. 71-77], O. Puie [89, p. 93-109], O. Radulescu [90, p. 192-195] și alți.

Magistrații E. Barbu, S. Barbu [61], caută să dea răspuns la dimensiunea constituțională a răspunderii magistraților, evocând necesitatea instituționalizării unor forme de răspundere a magistraților. Conform opiniilor lor, formele răspunderii juridice generale a magistraților sunt: răspunderea penală; răspunderea civilă (patrimonială) și răspunderea disciplinară. Aceste din urmă forme ale răspunderii sunt singurele consacrate în Constituția României, fiind reglementate în detalii în legi speciale.

Autorii C. Alexe și A. Boar [91, p. 25] consideră că răspunderea judecătorilor este o garanție a independenței justiției. În baza separației și echilibrului puterilor în stat, nici o putere nu poate rămâne necontrolată sau absolută de răspundere. În acest mod se ajunge și ca statutul corpului judiciar să beneficieze de reguli speciale privind răspunderea juridică și condiții concrete de angajare a ei.

Ca figură centrală, în statul de drept chemat să asigure echilibrul și domnia legii, judecătorul trebuie, în limitele desemnate prin lege să răspundă pentru modalitatea de exercitare a funcțiilor sale. Astfel, în lipsa răspunderii, prin puterile aproape exorbitante, fără echivalent în societate, care sunt recunoscute, judecătorul și și-ar putea exercita în afara oricărui control și ar duce la transformarea sa într-un ”monarh absolut” căruia nimeni nui poate cere socoteală. Procesul de reformare a justiției naționale, reprezintă una dintre multiplele sarcini orientate spre modernizarea și democratizarea perpetuă a regimului politi al statuluiși spe promovarea valorilor statului de drept [92, p.19].

În contextul discuțiilor de revizuire a unor articole din Constituția României, printre care și art.52 care instituie răspunderea patrimonială a statului pentru erori judiciare și de aici răspunderea judecătorilor în fața statului, care și-au exercitat funcția cu rea-credință sau gravă neglijență (se propune ca ultimele să fie omise). Autorul L. Ivanovici consideră, că cadrul legislativ actual din

România reglementează răspunderea civilă, disciplinară și penală a judecătorilor și procurorilor, stabilind cazurile în care această răspundere operează procedura ce trebuie urmată și garanțiile procedurale pentru a evita afectarea independenței lor. Garanțiile procedurale sunt concretizate în cazul acțiunii civile prin acțiunea de regres împotriva judecătorului sau procurorului în ceea ce privește răspunderea civilă. Deci, reglementarea actuală asigură o serie de garanții procedurale în ceea ce privește răspunderea materială a judecătorului și procurorului. Rămâne deschisă întrebarea dacă este necesară o nouă reglementare pentru a defini eroarea judiciară în materia civilă și de a defini conceptele de rea-credință și gravă neglijență [81, p.73].

Autorul A. Cotuțiu, referitor la eroarea judiciară, ce constă în stabilirea greșită a faptelor în cursul procesului penal, având urmare condamnarea definitivă sau arestarea pe nedrept a unei persoane nevinovate și de aici răspunderea statului sub aspect patrimonial, pentru prejudiciile cauzate, atunci când nici legea nici doctrina nu sau preocupat încă de precizarea clară a soluțiilor penale, care constituie erori judiciare, propune ca de lege ferenda să se reglementeze doar situațiile în care statul nu răspunde pentru erorile judiciare, așa cum s-a procedat atunci, când s-a redactat art. 3 din Protocolul la Convenția pentru apărarea drepturilor omului și libertăților fundamentale [67, p.70].

Autorul I. Petre de asemenea acordă o atenție deosebită în lucrările sale, problemelor care există în răspunderea patrimonială a statului pentru erori judiciare. Dacă în vechea Constituției a României (până la revizuirea ei în 2003) răspunderea era prevăzută numai pentru erorile judiciare săvârșite în procese penale, noua redacție interpretează în sensul extinderii răspunderii și la erorile judiciare comise în alte procese, decât cele penale. Problema răspunderii statului pentru erorile judiciare în alte procese, decât cele penale, este practic puțin abordată; în legătură cu această răspundere s-ar putea ridica probleme, cum ar putea fi: există justificarea unei răspunderi pentru erori judiciare comise în alte procese, decât cele penale; care ar fi definirea erorii judiciare în aceste cazuri; cine stabilește și în funcție de ce criterii se poate considera că există o eroare judiciară. Aceste probleme pe care le ridică autoarea, sunt actuale și în doctrina noastră autohtonă, atunci, când se propune răspundere pentru erori judiciare și în procese civile.

Având în vedere, după cum consideră autorul, că angajarea răspunderii statului pentru erori judiciare în alte procese decât cele penale este practic imposibilă, deoarece există o mulțime de condiții și subconții, fiind necesară modificarea textelor legale, instituirea unei garanții procesuale pentru angajarea răspunderii materiale a magistraților indiferent de natura erorii judiciare este

evident, indiscutabilă, însă, în opinia autoarei trebuie să fie reglementată adecvat astfel încât să-și găsească o finalitate practică [87, p.97].

Diversi autori ca Șt. Deaconu [85; 86; 323], V. Măngrău [83], D. Ciuncan [78;79], R. Carp [62;63], I. Lașcu [82], C. Gilia și F. Gilia [79], V. Duculescu [75;76] ș.a. o atenție deosebită acordă problemelor răspunderii Guvernului, Parlamentului, Președintelui României etc. În afară de aceste probleme, una din cele stringente este și imunitatea guvernanților care a stârnit noi discuții în doctrina juridică românească.

Federația Rusă este țara în care doctrina juridică atestă multiple abordări și studii ale răspunderii juridice a statului din diverse puncte de vedere. Astfel, nemijlocit de studiul fenomenului ce ne interesează pe noi în lucrarea de față sau preocupat următorii specialiști din domeniu: B.T. Bazilev [14], B. N. Efimov [172], N.V. Vitruk [11], M. D. Șendeapina [19], L. A. Morozova [164], M. A. Krasnov [198], S. V. Pesin [200], L.V. Boițova [225], R.L. Haceuturov [238], R.L. Yagutean [], N.P. Koldaeva [269], N. S. Malein [264], A.V. Cuznețov [238], S.A. Avakyan [255;256], N. M. Kolosova [266], D. T. Șon [247], V. V. Lucicov [273], S. I. Ripinskii [276], O.V. Dmitriev [249] ș.a.

Tot în Federația Rusă în doctrina juridică s-a dezvoltat o adevărată teorie a răspunderii juridice constituționale. Pe lângă o serie de manuale de drept constituțional și de studii constituționale ce conțin capitole separate dedicate posibilității răspunderii statului în dreptul constituțional, fiind elaborate și monografiile, având subiectul în cauză. În doctrina juridică aport la studiul răspunderii statului în dreptul constituțional a fost adus de autorii precum O. Lucin [286; 281], S.A. Avakian [255;256], M. P. Avdeenkova [248], O. V. Dmitriev [249], V.A. Vinogradov [251; 257; 258], N. M. Kolosova [266], M. A. Krasnov [18] ș.a.

În doctrina juridică autohtonă, actualmente este puțin configurată concepția răspunderii constituționale atestându-se doar încercări robuste de recunoaștere și argumentare a acesteia ca formă distinctă a răspunderii juridice.

Cu precădere, asemenea încercări sunt atestate la nivelul Teoriei generale a dreptului, unde specialiștii se limitează doar la enunțarea acesteia în clasificarea răspunderii juridice, fie expun deja argumente în favoarea existenței ei în studiul special dedicat răspunderii juridice.

În materia dreptului constituțional, instituția răspunderii juridice nu este cercetată. Abia în 2010 a fost susținută prima teză de doctor în drept în acest domeniu, autoarea A. Hlipcă [93].

Acest fapt se justifică actualmente prin lipsa unor cercetări complexe în domeniul realizării Constituției, protecției acesteia și neacordarea atenției cuvenite principiului statului de drept, care privește responsabilitatea și răspunderea statului față de cetățean. Fără îndoială, acestea sunt momente destul de importante și merită o atenție sporită, atât din partea cercetătorilor, cât și a legiuitorului.

Revenind la Republica Moldova, menționăm un șir de autori care în lucrările sale au ca obiect de abordare una sau mai multe condiții ale răspunderii juridice în general și răspunderii juridice a statului, organele de stat, funcționarii publici, persoanele cu funcție de răspundere: D. Baltag [94, p.34-39], M. Mutu [95], S. Bruma [96], A. Chirița [97], A. Bloșenco [98, p. 157], E. Cojocaru [99; 100], A. Borodac [101; 102], M. Gherman [103], A. Guștiuc [104], M. Orlov [105], I. Creangă [106], T. Negru [107], C. Scorțescu [108] ș.a.

Multiplele discuții și dispute referitoare la răspunderea juridică a statului în dreptul intern, nici până la momentul actual nu au stabilit o concepție unitară a acesteia, fapt ce face și mai dificilă sarcina cercetătorului care a ales examinarea doar a unui aspect al fenomenului răspunderii juridice – pe cel ce vizează răspunderea statului în diversele sale ipostaze, într-o manieră nouă, cea care pune în evidență categoriile de temeuri, esență, conținut, forme, principii, funcții ale răspunderii juridice ale statului.

Deci, în legătură cu cele expuse, **scopul tezei** constă în efectuarea unui studiu multilateral și complex al fenomenului răspunderii juridice a statului în diverse perioade istorice, întru punerea în lumină a genezei diverselor viziuni asupra acestui fenomen.

În același timp, ne-am propus efectuarea unui studiu complex de analiză juridică comparativă, mai întâi de toate prin prisma teoriei generale a dreptului, a formării, evoluției și funcționării instituției răspunderii juridice a statului, atât în baza reglementărilor existente în R. Moldova, cât și în baza celor din alte state. O importanță deosebită se acordă locului și rolului, obiectivelor, temeiurilor și principiilor răspunderii juridice a statului. În același timp, lucrarea vine cu propuneri și recomandări ce țin de perfecționarea reglementării mecanismului răspunderii juridice a statului în Republica Moldova.

Întru atingerea scopurilor propuse au fost stabilite anumite **obiective** concrete, printre care:

- pentru elaborarea bazei metodologice a cercetării de a analiza categoriile teoretice incidente instituției răspunderii juridice a statului, regăsite în gândirea antică a filosofilor-juriști;

- de a explica determinarea și specificul interpretărilor date răspunderii juridice a statului de către gânditorii Epocii Medievale;
- dezvoltarea conținutului viziunilor asupra răspunderii juridice a statului în operele gânditorilor Epocii Moderne;
- determinarea esenței răspunderii juridice a statului în baza opiniilor regăsite în cadrul filosofiei dreptului din sec. XIX;
- stabilirea factorilor comuni diverselor epoci istorice ce exercită un impact determinant asupra instituției răspunderii juridice a statului; formularea semnelor distinctive ale respectivului fenomen și formularea unei definiții;
- cercetarea statului în calitatea sa de subiect al răspunderii juridice;
- cercetarea diverselor abordări existente vis-a-vis de esența și natura juridică a răspunderii statului în doctrina contemporană;
- efectuarea unei analize comparative a răspunderii juridice a statului în baza normelor de drept național;
- analiza temeiurilor, principiilor și funcțiilor răspunderii juridice a statului, a organelor de stat și a funcționarilor publici;
- de a analiza eficiența funcționării instituției răspunderii juridice a statului în Republica Moldova în baza studiului bazei normative în vigoare, a lucrărilor de teorie generală a dreptului și celor din cadrul ramurilor de drept, fundamentarea necesității și determinarea celor mai importante direcții de perfecționare a reglementărilor juridice de domeniu.

Problema științifică soluționată constă în definirea și stabilirea temeiurilor, principiilor, funcțiilor și formelor răspunderii juridice a statului în dreptul intern, cât și mecanismul de funcționare în Republica Moldova.

Concluzii la Capitolul 1

În concluzie am vrea să menționăm că fenomenul răspunderii juridice a statului în dreptul intern nu a fost univoc interpretat și înțeles în doctrină pe parcursul diferitor perioade istorice. Este evident că întrebările și răspunsurile ce preocupau specialiștii din domeniu, în explicarea acestui fenomen, depindeau în mare măsură de epoca, tradițiile școlii juridice, volumul de informații despre stat și drept, despre stat și persoană, precum și de un șir de alți factori concreși, care direct sau indirect determină geneza ideii de răspundere juridică a statului.

Dacă pe parcursul mai multor secole problemele metodologice ale definirii răspunderii juridice a statului nu prea a preocupat mințile savanților de domenii, atunci problema caracterului unei astfel de răspunderi a fost una, care ea interesat foarte mult. În perioada Evului Mediu și a Revoluțiilor burgheze, prioritate are ideea că originile aceste răspunderi aparțin domeniului dreptului privat. Delimitarea intereselor statului de cele ale cetățenilor săi, făcută pentru prima dată de romani, stă la baza determinării caracterului răspunderii juridice a statului. Această stare de lucruri se poate explica prin lipsa de individualitate și independență juridică a persoanei. Astfel, recunoașterea statului ca fiind responsabil de anumite încălcări ale intereselor private a cetățenilor săi a dus la necesitatea evidențierii cauzelor ce duc cel mai des la asemenea încălcări. S. Pufendorf a fost primul care a enunțat ideea de reparare a daunei în sec. XVII, care încadra necesitatea de reparare a prejudiciului cauzat în cadrul activității de stat în limitele procesului penal. Cu toate acestea, analiza surselor doctrinare existente ne-a confirmat că până la sfârșitul secolului XIX știința juridică nu a cunoscut temeurile teoretice ale reparării daunelor cauzate în cadrul exercitării puterii de stat.

După cum am menționat anterior, conceptul de răspundere juridică a statului a fost enunțat încă din antichitate cu înțelesul de fundament în apărarea drepturilor omului, în cazul încălcării lor de către stat, organele de stat și funcționarii publici. Deci, astăzi, indiferent care este situația cercetării fenomenului răspunderii juridice a statului, cert este faptul, că bazele ei se regăsesc în operele marilor gânditori antici, Evului Mediu și Epocii Moderne. Actualmente, unele probleme ce vizează diverse aspecte ale răspunderii juridice a statului sunt atestate în diverse lucrări de specialitate. În primul rând, este vorba de studiul răspunderii juridice a statului în dreptul intern ca importantă instituție a dreptului. Ulterior, aceste studii se ramifică ca cercetări dedicate răspunderii juridice de ramură, răspunderea statului în dreptul constituțional, dreptul civil, dreptul administrativ, penal, fiscal etc. Mai departe, sunt studiile dedicate diverselor condiții de apariție a răspunderii juridice a statului și agenților săi. În toate lucrările menționate de noi în teză regăsim lucrări ale autorilor autohtoni și străini în egală măsură. Nu negăm și nici de cum nu subestimăm multiplele articole științifice ce tratează un aspect sau altul a unor forme de răspundere juridică a statului, aceste desprinderi având loc mai cu seamă în cadrul dreptului civil, administrativ. Totuși, și în cazul acestor articole, și în cazul când se studiază toate formele de răspundere juridică a statului prin nominalizarea și interpretarea lor, nu se depășesc problemele, devenite obișnuite, pentru cei interesați în tematica respectivă. Din aceste considerente, opinăm că ar fi oportună o depășire a

acestor bariere obișnuite și încercarea unei analize mai profunde, care ar pune în evidență dincolo de esența și conținutul răspunderii juridice a statului și studierea temeiurilor, formelor, funcțiilor și principiilor răspunderii juridice a statului organelor de stat și funcționarilor săi. Deci, în baza studiului doctrinei juridice, a lucrărilor de specialitate din domeniu, concluzionăm că teza pune în lumină un studiu multilateral și complex al fenomenului răspunderii juridice a statului.

2. TRANSFORMĂRILE ISTORICE ÎN SISTEMUL RĂSPUNDERII JURIDICE A STATULUI ÎN DREPTUL INTERN

2.1. Particularitățile răspunderii juridice a statului din antichitate până la începutul sec. XVIII

Întreaga istorie a doctriinelor filosofice și juridice atestă o imensă experiență în domeniul studiului statului și dreptului, atât în virtutea faptului că multiple cercetări s-au axat anume pe aceste subiecte, dar și grație aplicării unei multitudinii de metode de cunoaștere descoperite de-a lungul timpurilor, care au permis abordarea complexă și multilaterală a întregii noastre realități [109, p.48]. În consecință, în studiul nostru, ne-am axat atenția pe un întreg șir de lucrări științifice care, de o manieră sau alta, au ca obiect de cercetare subiectul ce ne interesează pe noi, deci, în prezenta teză ne revine astfel sarcina de a face o analiza a evoluției fenomenului ce ne interesează în diverse perioade istorice și de a evidenția caracterele instituției răspunderii juridice a statului. Acest lucru, este și firesc să demareze cu *cercetarea studiilor ce aparțin reprezentanților școlii dreptului natural*.

Abordarea respectiva își are sorgintea în faptul că anume aici, în teoria dreptului natural, au luat naștere ideile ce vizează existența unor obligații ale statului, întrucât acesta există în rezultatul exprimării voinței unor subiecte libere, obligații ce au ca subiect activ anume subiectele ce l-au creat; dar și ideile ce țin de conferirea de stabilitate și utilitate puterii doar prin restricții legale, de limitarea intervenției statului în afacerile private în scopul respectării intereselor persoanelor private, iar în consecință încălcării acestor restricții sau interese, intervenind răspunderea statului.

Totuși școala dreptului natural nu poate fi caracterizată prin permanență și persistență din momentul nașterii și până la atingerea apogeului învățăturilor sale. Evident că substanța ideilor sale a fost preluată de următoarele curente și trecută dintr-o epocă în alta, dar de fiecare dată ea era completată de viziuni noi. Din aceste considerente afirmăm că ceea ce constituia elementul de bază al studiului naturaliștilor nu mai constituia același element de bază pentru reprezentanții altor curente ce au urmat. Acest lucru ține bineînțeles inclusiv de subiectul ce vizează statul și dreptul, dar mai cu seamă *răspunderea juridică a statului, care a intrat în vizorul cercetătorilor doar la începutul sec. XVIII*. Cu toate acestea nu vom neglija viziunile celor ce au pus bazele studiului statului și dreptului, ba dimpotrivă, le vom acorda atenția necesară în scopul evidențierii modului în care acestea au influențat viziunile ulterioare vis-a-vis de răspunderea juridică a statului.

Este bine cunoscut faptul că teoria dreptului natural își are originile în Grecia și Roma Antică, fiind legate de Platon, Arisotel, Epicur, Stoicii greci, Cicero, Ulpian și alți juriști romani [110, p. 76-77].

În condițiile consolidării orânduirii antice era practic imposibilă transpunerea în realitate a perfecționării instituțiilor statului și dreptului spre drepturile persoanei. Atingerea Binelui comun îi ghida pe gânditorii antici să construiască modele abstracte ale statului ideal, deseori conferindu-i acestuia niște forme filosofice dar și utopice în același timp.

În realizarea diverselor abordări ale statului și dreptului practicate de gânditorii antici, aceștia nu doar se fundamentau pe instituții juridice și statale contemporane lor, dar și erau influențați foarte mult de orânduirea social-economică din acele timpuri.

Grație lui Platon, echitatea [111, p. 93] a îmbrăcat haina juridicului și era înțeleasă ca fiind substanța și calitatea internă a dreptului. Dar punând echitatea dreptului la baza ideii de supunere legii [112, p. 690], Platon nu recunoaște nici egalitatea faptică și nici pe cea juridică dintre stat și persoană.

Vorbind despre dispariția iminentă a „statului în care legea nu are putere și se află sub autoritatea cuiva”, Platon, totuși, menționează posibilitatea conducătorului statului de a devia de la litera legii acolo unde este necesar. Starea de necesitate a acestei devieri urmează a fi constatată de însuși conducător, esența acestor fapte fiind atingerea echității [112, p. 659]. În acest fel, Platon nu stabilea anumite restricții ale activității reprezentanților statului, ba chiar le cataloga ca fiind păguboase. Astfel, conducătorul putea să nu se supună legii atunci când acțiunea și aplicarea întocmai a acesteia ar fi dăunat întregului popor.

Catalogând pe conducători drept niște „mediatori ai ideilor”, Platon determina răspunderea lor ca o confesare în fața Adevărului și a Rațiunii și nici decum o oarecare dare de seamă în fața poporului. „Nici un judecător și nici un funcționar nu-și poate scăpa de sub control acțiunile...iar pe lângă aptitudini de buni-conducători ei trebuie să fie pasibili de supunere în fața legii, ceea ce ar echivala cu supunerea în fața Divinității...”[113, p. 37].

Cu toate acestea, ideea de răspundere este, totuși, una specifică lucrărilor lui Platon. Spre exemplu în textele sale se regăsesc diverse reflecții asupra răspunderii penale, pe care acesta o vedea drept o echitate prin pedeapsă. Conform opiniei autorului S. Budzinsky, Platon a reușit să reflecte în lucrările sale viziunile lumii antice asupra consecințelor încălcării regulilor de conviețuire socială,

acestea generând pentru binefăcători împăcare sufletească eternă, iar pentru cei criminali remușcări veșnice de conștiință cumulate cu suferințe fizice provocate de Divinitate [114, p.15].

În dezvoltarea tezei noastre este important să acordăm atenție și ideilor lui Epicur vis-a-vis de prioritatea drepturilor persoanei, ce va fi pusă ulterior la baza exercitării puterii în stat. Ideea fundamentală pe care se axează toate lucrările acestuia la fel este echitatea. Conținutul acesteia se modifică în funcție de specificul unei sau altei țări, circumstanțe etc. Însă oricâte modificări nu ar suferi, rămâne neschimbată esența principiului conform căruia „...echitatea reprezintă o anumită utilitate în raporturile dintre oameni, ceea ce o face una și aceeași pentru toți”[115, p. 217].

Legile adoptate cu respectarea principiului echității au calitatea de a-i separa și proteja pe cei „înțelepți” de „gloată”. „Legile sunt făcute pentru cei înțelepți, nu pentru ca ei să nu facă rău ci pentru ca lor să nu li se facă rău”[115, p. 235]. Din ideea enunțată de Epicur rezultă o oarecare selecție a celor pentru care se adoptă legi și pentru care ele sunt utile.

În limitele comunicării politice „securitatea oamenilor atinge un anumit nivel grație unei forțe concrete ce înlătură pe cei ce deranjează liniștea oamenilor și bunăstarea lor”[115, p. 215]. Cu alte cuvinte, în cadrul statului Epicur subînțelegea funcționarea instituției răspunderii, fapt prin care se asigură libertatea și securitatea cetățenilor. Libertatea se dobândește în urma clarificării a „ceea ce depinde exclusiv de noi” și „nu aparține nici unui Domn”[115, p. 215]. Libertatea persoanei este, în opinia lui Epicur, responsabilitatea față de alegerea înțeleaptă a modului corect de viață.

Sfera libertății omului reprezintă sfera răspunderii pentru faptele proprii și depășește sfera necesității, întrucât „necesitatea nu este pasibilă de răspundere”[116, p. 212].

Fără a ne aprofunda în analiza viziunilor lui Epicur putem constata că în existența statului și dreptului este necesară libertatea, independența și egalitatea persoanelor, ce sunt membri ai comunității bazate pe contract și aceasta idee reprezintă, din punct de vedere istoric, prima concepție filosofico-juridică despre liberalism și individualismul juridic, care stă la baza formării principiului răspunderii reciproce a statului și persoanei.

Sub influența gândirii juridice antice grecești s-a format și crezul teoretic a altui reprezentant al școlii naturaliste a dreptului Marcus Tullius Cicero ale cărui opțiuni cu referire la drept au fost influențate de Platon, Aristotel și stoici.

Totuși, fiind un adevărat patriot al Romei, Cicero nu putea să neglijeze specificul statului contemporan lui, al practicii politice și juridice, a gândirii teoretice din acele timpuri. Acest lucru i-a

permis să dezvolte un șir de postulate ce țin de domeniul teoriei statului și dreptului și să le racordeze la realitățile sociale și politice din acele vremuri.

Cicero trata statul ca o expresie a interesului comun a oamenilor liberi din cadrul acestuia, care se pun de acord și asupra regulilor de natură juridică ce sunt în vigoare pe acest teritoriu. Astfel, Cicero a indicat de multiple ori asupra faptului că specifică uniunii statale este unitatea dreptului [117, p. 183]. Această definiție a statului ne oferă posibilitatea să afirmăm că Cicero este întemeietorul ideii de juridicizare a conceptului statului, care ulterior a avut mulți părtași, până la actualii adepți ai statului de drept.

Din aceste considerente prezintă o mare importanță pentru lucrarea noastră încercarea lui Cicero de a determina natura dreptului. „Esența dreptului urmează a fi căutată în adâncul filosofiei și nu în edictul pretorului, precum o fac mulți dintre noi, sau în Legea celor XII table, precum o făceau cei din antichitate”[117, p. 234].

Cicero vorbește foarte mult despre legătura dintre om și Divinitate, care se exprimă prin înțelepciune. Înțelepciunea supremă, care este legea supremă a naturii, reprezintă darul pe care îl primește omul de la Divinitate. „Legea naturii este reprezentată de înțelepciunea supremă, care indică asupra faptului ce urmează să facă omul și asupra celor fapte de la care urmează să se abțină”[117, p. 234].

Dreptul natural, afirma Cicero, „este preexistent oricărei legi scrise și chiar oricărui stat”[117, p. 234]. Acesta nu se supune nici instituțiilor statului, nici voinței poporului, nici explicațiilor și fundamentărilor științifice, întrucât este unic pentru toate popoarele și pentru toate timpurile și își trage originile de la Dumnezeu.

Statul și dreptul se fundamentează pe aceeași înțelepciune supremă și echitate și au un caracter divin. Echitatea, ca o componentă a oricărei idei antice, la Cicero dobânda sensul de ceva veșnic, neschimbat și inalienabil atât naturii în general, cât și naturii umane în mod special.

În acest fel, afirma Cicero, statul și legile sale, născute din necesitatea oamenilor de a trăi în comunitate, reprezintă anume întruchiparea echității.

Sensul echității pentru drepturile omului rezidă în aceea că ea atribuie fiecăruia ceea ce îi aparține și conservă egalitatea între oameni. Se are în vedere egalitatea naturală anume și nu cea materială. Drept criteriu de apreciere a echitabilului și a inequitabilului se ia corespunderea sau necorespunderea legilor juridice cu cele ale naturii.

De aici și exigența ca dispozițiile actelor normative (instituțiile politice, legile scrise etc.) să corespundă echității și legilor naturii, întrucât ultimele nu pot fi influențate în nici un fel de oameni. Dreptul pozitiv, pe cât de mult nu corespunde celui natural, pe atât de mult nu va putea fi echivalat cu acesta. „Iar acest lucru poate fi ușor dovedit. Legile au fost create, fără doar și poate, pentru asigurarea binelui oamenilor, securității statului, conviețuirii liniștite în societate. Cei, care dintâi au adoptat acte normative, probabil au spus poporului că dacă acesta le va accepta și li se va supune, atunci va atinge fericirea și bunăstarea. Toate aceste acte au fost denumite legi. De aici, și deducția că cei care contrar obligației și promisiunilor lor au propus acte cu dispoziții inechitabile, au oferit poporului altceva și nicidecum legi” [117, p. 309].

Legile statului trebuie să reiasă din orânduirea de stat existentă, tradițiile și obiceiurile strămoșești. Cicero, ca și Platon, acorda o importanță deosebită preambulului legii, întrucât „una dintre menirile legii este de a convinge poporul și nu de a-l forța de fiecare dată prin amenințări și violență”. Scopul unui asemenea preambul este de a consolida autoritatea divină a legii și insuflarea fricii în fața pedepsei divine ca oamenii să își execute de bună voie obligațiunile și cu scopul principal de a preveni comiterea ilegalităților.

Merită o atenție specială anumite expuneri ale lui Cicero vis-a-vis de reglementarea juridică a activității puterii de stat. Astfel, în cadrul proiectului legii despre magistrat, Cicero atenționa asupra faptului că orice competență a celor sus-puși trebuie să fie legală. În consecință, menționa dânsul, urmează a fi stabilite atât limitele puterii magistraților, cât și limitele supunerii poporului față de primii. Aceasta în condițiile în care, în mod absolut firesc, cel ce judecă înțelept, mai devreme sau mai târziu va trebui să treacă în categoria celor ce se supun, iar cel ce se supune cu pioșenie, mai devreme sau mai târziu va merita să ia locul unui magistrat. Astfel, supunând analizei Legea celor XII Table, prin prisma dispozițiilor ce vizează răspunderea funcționarilor, spre exemplu a judecătorilor, Cicero ajunge la concluzia, că ele corespund întru totul cerințelor naturii, adică dreptului natural [117, p. 50].

Pentru cercetarea noastră prezintă o mare importanță teza lui Cicero vis-a-vis de necesitatea reglementării limitelor puterii, sau limitelor competențelor funcționarilor. Astfel, reglementarea clară și detaliată a oricărui tip de activitate contribuie nu doar la atingerea unei eficiențe sporite a disciplinei și stabilității în domeniul concret, ci și la asigurarea securității activității concrete și a tuturor celor pe care aceasta îi vizează direct sau indirect. Iar statul, ca expresie a echității și a interesului general, trebuie mai mult ca oricare alt fenomen să fie caracterizat prin stabilitate și

securitate din aceste considerente, ingerința acestuia în afaceri private va trebui întotdeauna limitată. Aceste limite creează statului imaginea unei cetăți, caracterizate prin domnia puterii de stat și libertatea acesteia, iar în afara ei, statul urmează să fie ghidat mai întâi de toate de interesul general pentru care a și fost creat. Iar dacă aceste exigențe nu se satisfac, atunci statul în persoană nu mai poate fi caracterizat ca fiind echitabil.

Analiza lucrărilor lui Cicero ne duce la ideea că deja la pagina următoare autorul va susține necesitatea stabilirii limitelor puterii în stat și răspunderea pentru încălcarea lor. Însă totuși gânditorul nu este până la sfârșit coerent și acest lucru este explicabil ținând cont de mai multe circumstanțe.

Statul este expresia înțelepciunii supreme, iar menirea sa este de a instaura echitatea în relațiile dintre oameni. Însă, pentru realizarea acestei meniri, statul ar trebui să dispună de competențe nelimitate și de posibilitatea de a interveni în orice situație de manifestare a inechității, excluderea acestei fiind în stare să asigure o viață fericită cetățenilor romani.

În astfel de condiții statul riscă să devină o forță ce ar exercita o oarecare tensiune asupra cetățeanului roman, care are viziunea proprie asupra echității și libertatea căruia o respectă enorm Cicero. De aceea, pentru a exclude diminuarea caracterului divin al statului și a libertății cetățeanului, Cicero propune o soluție înțeleaptă, și anume reglementarea legală a competențelor persoanelor cu funcții de răspundere, sau cu alte cuvinte a puterii în stat.

Deși este vorba de limitarea competenței funcționarilor concreți, în esență Cicero propune reglementarea limitelor puterii publice, cumulul limitelor competențelor funcționarilor concreți echivalând cu limita puterii publice în procesul exercitării acesteia. Aici este foarte important ca aceste limite să fie consfințite prin lege. Din aceste considerente, răspunderea pentru depășirea respectivelor competențe comportă caracter juridic.

Există și altă circumstanță importantă, care justifică corectitudinea transferului limitelor competenței funcționarilor concreți spre limitele generale ale puterii în stat. Aceasta este legată cu faptul că la Cicero statul reprezintă un tot întreg, un subiect împlinit juridicește. Iar, în astfel, de circumstanțe funcționarii reprezintă părți ale acestui întreg, care pun în funcție statul. Înzestrarea componentelor unui întreg cu anumite calități face ca în final aceste calități să caracterizeze și întregul. Din aceste considerente, orientarea funcționarilor spre respectarea unor limite în exercitarea funcțiilor lor, face ca statul în persoană să fie caracterizat prin aceste limite.

Cicero formulează principiul „Autoritatea legii este absolută”. Aceasta este una dintre concluziile valoroase ale antichității, întrucât ne duce la ideea, că echitatea este una pentru toți, iar în consecință și răspunderea corespunzătoare trebuie să fie una pentru toți.

Vis-a-vis de problema tratată de noi în prezenta teză, menționăm că aportul lucrărilor lui Cicero este imens. Viziunile sale au fost mereu în centrul atenției cercetătorilor romani și a celor creștini. Același interes sporit au prezentat acestea și pentru cercetătorii din epoca Renașterii și în special pentru autorii francezi, care vedeau în persoana lui Cicero un predecesor al lor și un mare umanist. Numele acestora sunt legate într-un fel sau altul fie de activitatea teoretică de cercetare a problemei limitării activității puterii de stat și de stabilire a răspunderii pentru fapte ce depășesc aceste limite, fie de tentativele de aplicare practică a rezultatelor acestor cercetări.

Rezumând cele menționate ajungem la concluziile ce le vom expune în cele ce urmează. Sensul actual al răspunderii juridice a statului în fața persoanei nu putea fi regăsit în operele marilor gânditori antici. Cu toate acestea, analiza lucrărilor antice ne face să depistăm începuturile acestei instituții juridice anume în cadrul lor, regăsindu-se aici chiar și unele polemici vis-a-vis de răspunderea statului. Mai este important încă un aspect – cel de creare a premiselor propice pentru studiul ulterior al instituției juridice de răspundere a statului. Și, încă ceva important – dezvăluirea esenței echității ca o condiție primordială pentru asigurarea binelui comun și a securității statului și cetățenilor săi.

Conținutul echității, de-a lungul timpurilor a evoluat, fiindu-i impregnată o dinamică concretă în funcție de orientările epocilor istorice. Însă exigența acesteia vis-a-vis de obligativitatea respectării drepturilor fundamentale ale omului și față de corelarea drepturilor și obligațiilor subiective, conform opiniei autorului D. A. Lipinskii, pe care noi o susținem, vor fi ulterior înaintate de către juriștii contemporani ca fiind începuturile fundamentale ale instituției răspunderii juridice [118, p. 5].

În ceea ce privește evoluția științei dreptului în Roma antică, vom fi de acord cu cercetătorii P. I. Novgorodțev și Gh. F. Șerșenevici, care au observat că știința dreptului în Roma antică nu a progresat și nici nu a fost supusă cercetării, dacă o comparăm cu cea din Grecia Antică. [119; 120]

Nu se poate face aceeași afirmație dacă ne referim la activitatea jurisprudențială practică, care a progresat semnificativ și a avut un impact semnificativ nu doar asupra formării viziunilor teoretice, deoarece majoritatea juriștilor teoreticieni nu se ocupau exclusiv de cercetare ci cumulau

această activitate cu cea practică, de traducere în viață a dispozițiilor teoretice ce fundamentau anumite instituții juridice, inclusiv cea a răspunderii juridice a statului.

Un exemplu elocvent în acest sens este și cazul determinării naturii persoanelor juridice. Vom discuta una dintre viziunile cel mai importante vis-a-vis de acest subiect. Explicația rezidă în ideea, că statul ar putea purta răspundere juridică exclusiv în situația recunoașterii personalității sale juridice, altfel a purta vreo discuție referitoare la acest subiect nu ar avea sens întrucât nu există subiectul responsabil.

Invocând problema referitoare la posibilitatea statului de a răspunde, o parte din juriștii romani l-au înzestrat cu personalitate juridică, conferindu-i astfel capacitate juridică.

Se susținea ideea precum că capacitatea juridică nu este ceva înnăscut doar în cazul persoanei fizice, ci dimpotrivă, ea se dobândește ulterior nașterii și altor persoane. Astfel, capacitatea juridică poate fi dobândită în egală măsură și de către persoana juridică, ea fiind capabilă să-și exprime voința proprie. Statul în sens juridic, conform dreptului roman, este o uniune de persoane ce dispun de capacitate juridică. Acesta era văzut ca ceva intermediar între două tipuri de persoane juridice – corporațiile și instituțiile [121, p. 29].

În calitate de corporație, statul e caracterizat prin aceea că funcțiile de management și control nu sunt delimitate în principiu de celelalte, ele fiind exercitate în multe cazuri de aceleași persoane. Astfel una și aceeași persoană poate conduce activitatea corporației, dacă nu direct atunci prin delegatul său, controlează activitatea acestui delegat și în plus, beneficiază de avantajele corporației.

În calitate de instituție, statul activează nu doar în interesul conducătorilor săi ci și în cel al unor terți, care nu au dreptul de a conduce, dar care fac uz de beneficiile comune.

Recunoscând capacitatea juridică a statului, în sensul celei de a deține dreptul de proprietate, juriștii romani totuși nu făceau inițial delimitarea clară a statului ca uniune sau organizație politică și stat ca subiect al dreptului de proprietate.

Elementul comun al tuturor acestor viziuni ținea de modalitatea de apărare a acestor raporturi – în baza procedurii civile, la inițiativa persoanei interesate. Aceste raporturi, conform tradiției, continuau să se numească raporturi de drept civil (iar drepturile subiective ce le formau – drepturi subiective civile), indiferent de subiectul care le deținea – persoane fizice, corporații sau instituții sau chiar statul în calitate sa de agent fiscal [121, p. 47].

Orice persoană juridică, inclusiv statul, există indiferent de modificările ce au loc la nivel de structură și componență internă, dispune de un patrimoniu distinct de cel ale membrilor săi (în cazul

corporațiilor) sau ale conducătorilor (în cazul instituțiilor). În baza actelor juridice încheiate în numele persoanei juridice, aceasta devine unicul subiect purtător de drepturi și obligații subiective izvorâte din aceste acte juridice. Obligațiile și datoriile acumulate de corporație nu trebuie confundate cu cele ale membrilor acesteia, afirmație ce urmează a fi aplicată și în cazul instituțiilor.

Juriștii romani erau conștienți de faptul că persoana juridică, ca o formațiune distinctă, nu poate face uz de capacitate juridică decât prin aportul și intermediul persoanelor fizice implicate în procesul de activitate al primei, întrucât aceasta nu poate să aibă o voință pe care să o îndeplinească printr-un gen sau altul de activitate decât implicându-i pe subiecții ce o constituie și o conduc. Astfel, din perspectivă juridică, toate persoanele implicate în activitatea managerială și de control a persoanei juridice sunt recunoscute cu capacitatea de a reprezenta persoana dată, acționând în această calitate exclusiv în interesele subiectului persoană juridică pe care o reprezintă. Legea prevede expres cine anume poate fi determinat ca reprezentant legal al persoanei juridice.

Cu părere de rău, însă, problema care ne interesează cel mai mult în cazul de față – care sunt limitele răspunderii pe care o poartă persoana juridică pentru acțiunile ilicite ale reprezentanților săi – nu și-a găsit dezvoltarea în dreptul roman.

În acea perioadă se aplicau dispozițiile conform cărora persoana juridică răspunde pentru acțiunile reprezentanților săi exclusiv în cazul în care aceasta a obținut anumite avantaje materiale sau financiare în urma acestor acțiuni și exclusiv în limitele acestor avantaje [121, p. 36]. Ulterior, odată cu dezvoltarea dreptului roman, respectiva regulă va suferi modificări esențiale. Din cele nominalizate mai sus devine limpede faptul că ar fi dificil să facem o apreciere a aportului dreptului roman la dezvoltarea propriu-zisă a instituției răspunderii juridice a statului. Analiza unor lucrări din dreptul roman ne permite să constatăm că statul, conform acestora, este pasibil de răspundere civilă patrimonială. Față de persoanele fizice acesta răspunde pentru cauzarea de daune prin acțiunile/inacțiunile reprezentanților săi legali, săvârșite în cadrul exercitării competențelor lor legale. E de menționat că anume în baza tradițiilor dreptului roman ulterior se va dezvolta instituția răspunderii civile, răspunderii administrative și patrimoniale a statului atât în ceea ce privește cercetarea teoretică a acesteia, cât și aplicarea practică a ei. Din perspectivele menționate rezultă, că recunoașterea calității statului ca subiect al răspunderii juridice este direct legată de recunoașterea calității sale de subiect de drept în general.

Este absolut evident că pentru a vedea geneza instituției răspunderii juridice a statului în complexitatea sa este absolut necesar să urmărim dezvoltarea ulterioară a ideilor antichității, și

anume a celor caracteristice pentru perioada evului mediu. Vom menționa din start, că aprecierea aportului lucrărilor din această perioadă pentru dezvoltarea instituției răspunderii juridice a statului nu este unanimă în doctrina de specialitate.

Unii din învățații sec. XIX și XX sunt tentați să susțină că „știința despre drept și stat nu doar că nu a fost dezvoltată comparativ cu dezvoltarea acesteia de către greci și romani, dar chiar a suferit o oarecare decadere în perioada evului mediu...”[122; 123].

Chiar și unii autori contemporani, de acum ai sec. XXI, ca de exemplu I. I. Șaricov menționează faptul că perioada evului mediu este caracterizată prin dominația teologiei, iar în consecință știința dreptului s-a caracterizat printr-o supunere față de ideile teologilor, ceea ce a făcut ca ideile respective să nu prezinte nici o valoare teoretică și practică și chiar să inducă în eroare știința de specialitate a perioadei Renașterii și a Epocii Moderne [124, p. 197-207].

Sunt însă și autorii ce susțin o altă idee, spre exemplu F.C. Koplston și A. Acvinat că gândirea politico-juridică a evului mediu reprezintă o importantă treaptă a formării comunității europene, întrucât anume în perioada medievală a „renașterii juridice”, în sec. XII-XIII, au fost formulate noțiuni juridice ce sunt utilizate și de contemporanii noștri, iar teologia a adus în discuție ideea de ordine universală de drept [125, p. 13].

Menționăm, că inițial *scholastica* era foarte departe de ideea de răspundere juridică a statului. Cu toate acestea, scopul nostru este de a evidenția, în ce manieră conflictul dintre stat și biserică în cele din urmă a dobândit un caracter exclusiv juridic și a contribuit la formarea unor instituții de drept fără de care dezvoltarea ulterioară a jurisprudenței ar fi fost mult mai dificilă.

Întreaga istorie a gândirii politico-juridice a evului mediu poate fi divizată în două etape: specificul celei dintâi constă în recunoașterea și susținerea bisericii de către stat și chiar identificarea acestora; cea de-a doua se caracterizează prin lupta pentru supremație în viața social-politică, dusă între biserică și stat.

Astfel, cea dintâi perioadă este caracterizată printr-o asociere reciproc avantajoasă între stat și biserică. Se propaga ideea că în afara bisericii nu există echitate, iar statul este susținut de către biserică, susținându-se originea dumnezeiască a puterii politice.

Un iminent gânditor al respectivei perioade a fost Augustin. Augustin, conform autorilor F.C. Koplston și A. Acvinat, apreciază istoria omenirii ca pe o evoluție a cetății terestre, a oamenilor („civitas terrena”), ce aspiră spre cetatea lui Dumnezeu („Civitas Dei”)” [125, p. 23], unde Augustin reliefează și exprima viziunea sa asupra celor “două cetăți”: “Două iubiri au făcut două cetăți:

iubirea de sine dusă până la disprețul lui Dumnezeu (cetatea pământească) și iubirea lui Dumnezeu împinsă până la disprețul de sine (cetatea cerească) [125, p. 23-24].

În lucrările sale Augustin conform opiniei eminentului savant rus G. F. Șerșenevici „tinde să îmbine două începuturi opuse: cel ascetic, izvorât din creștinism – renunțarea la toate interesele lumești, și cel roman – dominarea tuturor intereselor lumești, pentru transpunerea în realitate a celui dintâi principiu”[120, p.10].

Juristul rus N. M. Korcunov aprecia foarte mult învățăturile lui Augustin, calificându-le „ca fiind prima tentativă de reproducere a istoriei omenirii ca un tot întreg, ca dezvoltarea unei idei unice ce se referă la faptul că Dumnezeu face istoria”[126, p. 272-273].

Pentru cercetarea noastră prezintă o importanță mai mare cea de-a doua perioadă menționată anterior, caracterizată prin lupta între putere și biserică, această luptă constituind principala și cea mai actuală temă politică a evului mediu.

Pentru a demara orice discuție vis-a-vis de dreptul evului mediu vom menționa mai întâi că dreptul canonic sau cel bisericesc pretindeau la statutul de știință. Marii gânditori ai acelei perioade reieșeau, că au prioritate legile lui Dumnezeu, ierarhia continuând cu cele naturale și doar pe cel de-al treilea loc se situau și cele umane.

Spre exemplu Toma d’Aquino, delimita patru categorii de legi:

- Legea eternă, ca o expresie a înțelepciunii lui Dumnezeu, care conduce lumea;
- Legea naturală, ca o reflecție a celei eterne în mințile celor înțelepți;
- Legea umană, care dezvoltă bazele celei naturale;
- Noul și Vechiul Testament, care se nasc în virtutea faptului că natura umană nu permite întotdeauna omului să vadă limpede care este scopul pe care acesta trebuie să îl atingă prin activitatea sa și care sunt catalogate ca fiind la fel legi dumnezeiești [127, p. 453].

De aici rezultă, că individul uman ca supus, urmează să îndeplinească dispozițiile suveranului său, iar în calitate de creștin, exercită o activitate ce nu poate fi reglementată pe deplin de dreptul pozitiv.

Același lucru este valabil și pentru rege inclusiv. Ca dovadă, regii în sec. VII erau miruiți, ritual ce conferea actelor emise de regi putere juridică. Însă e de menționat că statul nu avea putere de decizie vis-a-vis de adevărul juridic peren. În această manieră, delimitarea puterii bisericești de cea politică a dat temei pentru nașterea ideii de jurisdicție limitată.

Acea perioadă a dat naștere în premieră situației în care pe teritoriul unuia și aceluiași stat existau două instanțe juridice independente ce dispuneau de dreptul de adoptare a actelor normative. Ideea de jurisdicție limitată a dus la nașterea celei ce vizează sistematizarea normelor juridice. Respectiva idee și-a găsit susținere nu doar printre juriștii teoreticieni ci și printre practicieni, care întâmpinau imense dificultăți în activitatea de aplicare a dreptului, întrucât „sfintele axiome” biblice și dispozițiile autoritare ale fețelor bisericești se contraziceau în multiple situații. Anume aceasta a și reprezentat una dintre problemele majore ale gândirii teologice.

Încă Toma d’Aquino a înaintat ideea de interpretare a textelor bisericești. În procesul de stabilire a regulilor de interpretare, dânsul acorda prioritate spiritului legilor și nu literei lor, întrucât orice lege are la bază ideea de echitate, egalitate, binele comun. Orice interpretare care deviază de la această regulă trebuie să fie recunoscută ca fiind neadecvată și chiar mincinoasă și care nu reflectă voința legiuitorului.

În căutarea soluției la problema indicată, știința juridică medievală a făcut un important salt către consfințirea juridică a principiilor fundamentale ale dreptului în baza sistematizării acestuia. Un rol determinant în cadrul acestui proces a revenit metodei scolastice de analiză și sinteză juridică, unul dintre promotorii căreia a fost Pierre Abelard (1079 - 1142).

Respectiva metodă și-a pus drept sarcină excluderea contradicțiilor existente între diverse doctrine. Era importantă nu doar determinarea doctrinei corecte dintre cele două ce se contrazic, ci mult mai importantă era elaborarea celei de-a treia, cu o sferă de cuprindere mult mai largă, și care să se fundamenteze pe adevărul dedus din analiza și comparația primelor două.

Grație metodei de mai sus, juriștii sec. XI-XII aveau o atitudine mult mai flexibilă față de textele juridice, inclusiv cele biblice, care nu mai erau denumite „litera legii” ci mai degrabă temă pentru dezbatere, comentarii și reflecție. Pentru punerea în lumină a contradicțiilor din textele „de autoritate” era necesară analiza lor inițială, care urma să se fundamenteze pe trei reguli sugerate de Pierre Abelard. *Mai întâi de toate* era necesară elucidarea sensului noțiunilor analizate în toate contextele istorico-lingvistice. „Înțelegerea unui sau altui termen poate fi îngreunată de utilizarea lui netradițională, dar și de variațiunile de care este acesta capabil, precum și de polisemie”, menționa Abelard. „Analiza trebuie să scoată la iveală motivele varietăților existente pentru una și aceeași noțiune, dar și sensul acesteia anume în contextul analizat, precum și motivele care au determinat autorul textului ca anume în acest context să se exprime anume așa cum a făcut-o” [128, p. 111]. *În cel de-al doilea rând*, urmează a se stabili autenticitatea textului, confirmându-se autorul. *În cel de-*

al treilea rând, ar fi oportună analiza comparativă a textelor dubioase cu cele originale preluate din contextul întregii opere a autorului lor. Cel mai important în cadrul acestei etape este să nu se confunde opiniile neautentice cu cele veritabile expuse de adevăratul autor.

În această manieră, conform autorului G. Berman „...paradoxurile adevărului dumnezeiesc au fost în mod sistematic anexate legilor umane, iar scolastica a devenit nu doar o metodă ci chiar jurisprudență”[129, p. 145].

De menționat este că deși jurisprudența scolastică a înregistrat tentative destul de serioase de a stabili criterii juridice generale, aceasta totuși nu a reușit să renunțe la multitudinea de metafore și simboluri specifice teologiei. Simboluri precum „*Judecata de Groază*” sau „*Purificatorul*” determinau conținutul ideologic și normativ al dreptului evului mediu.

Ca o concluzie asupra celor menționate anterior, vom evidenția din nou rolul scolasticii. Tehnica scolastică din sec. XII, depistând și analizând contradicțiile, ulterior deducând noțiuni generale din reguli și cauze concrete, a permis pentru prima dată să se construiască ”organismul” normei juridice. Tot evul mediu, spunea I. I. Șaricov, a consolidat poziția de supremație a dreptului în fața puterii politice. Dreptul devine obligatoriu chiar și pentru stat în persoană [130, p. 206].

Respectiva idee a gânditorilor medievali este foarte importantă pentru cercetarea noastră. Lupta pentru întâietate dusă între stat și biserică a contribuit în egală măsură la consolidarea statului și la stabilirea limitelor în cadrul cărora se organizează activitatea instituțiilor statului. Evident că aceste limite nu pot fi denumite juridice pe deplin, dar totuși ele sunt importante prin însăși limitarea activității statului. Fără existența lor ar fi practic imposibil să abordăm subiectul ce ține de temeiurile, condițiile și măsurile de răspundere juridică a statului.

Bineînțeles că în contextul concepției teologice de creare a lumii, teoriile politico-juridice ale evului mediu nu au reușit să soluționeze toate contradicțiile existente. Cu toate acestea se poate afirma că scolastica, fără doar și poate, a reușit să subordoneze obiceiul, care era cel mai răspândit izvor de drept, principiilor dreptului natural sau „dreptului echității”, situat la mijloc între dreptul divin și cel uman. În plus, noțiunea de „*drept natural*”, împrumutată de scolastici de la stoici, a dobândit o nouă dimensiune. Astfel, în primul rând acesta e detașat de dreptul pozitiv și explică noțiunea „adevărului absolut”, în calitatea lui de ideal spre care tinde omenirea. În cel de-al doilea rând dreptul natural este deja reprezentat ca un sistem construit din norme, cauze și alte fragmente separate.

Anume prin cele nominalizate anterior scolastica a reușit să constituie una dintre treptele importante în formarea principiului de răspundere juridică a statului, aplicarea căruia nu poate fi realizată decât cu concursul nemijlocit al unor categorii juridice specifice, fundamentate științific.

Modificările semnificative ale circumstanțelor sociale, politice, istorice înregistrate de majoritatea statelor europene au determinat multitudinea de teorii și viziuni vis-a-vis de orânduirea de stat, esența și menirea puterii de stat, consfințirea și asigurarea funcționării instituției răspunderii statului.

Nașterea acestor viziuni și teorii a fost determinată în mare măsură anume de curentul scolasticii, întrucât idealul „stat de drept” se naște și se formează mai întâi de toate în opoziție cu idealul teocrației medievale.

Antonios Patavinus în opera sa, remarcă V.S. Nerseseants, face distincția dintre drept și religie la nivel teoretic și ajunge la concluzia, că legalitatea este benefică prin faptul că asigură liniștea și ordinea, dar în același timp constituie un real element de susținere pentru orice putere.

Mergând pe urmele juriștilor romani, *Patavinus* consideră, că normele dreptului pozitiv reprezintă materializarea și concretizarea principiului echității. Paralel însă, dânsul consideră că nu neapărat tot ce este lege este și echitabil. Legea, ca regulă întruchipează concomitent și echitatea și inechitatea, oamenii fiind singuri apti să le determine criteriile acestora. Tocmai din aceste considerente sensul noțiunii de echitate diferă de la un oraș la altul, și de la stat la stat [131, p. 51].

Din perspectivele științei contemporane, din punctul de vedere al sensului și al etimologiei, echitatea duce spre drept, ea semnifică existența unor începuturi de natură juridică a lumii sociale și exprimă generalitatea, imperativitatea și necesitatea lui. Altfel spus, este echitabil tot ce este legal, confirmă V.S. Nerseseants [132, p. 15].

Negarea caracterului juridic și al sensului echității duce la situația în care unele viziuni, interese, cerințe de natură politică, socială sau de altă natură, să fie tratate drept echitatea în persoană. În consecință, reflecțiile specifice asupra echității regăsite în opera lui *Antonios Patavinus*, ne permite să afirmăm că autorul o aprecia drept o „imensitate schimbătoare”, conținutul căreia nu este absolut dar se dezvăluie odată cu recunoașterea ei de către societate. Opinăm că aceasta probabil este marele neajuns al operei lui *Antonios Patavinus*, întrucât pierderea limitelor clare ale echității face imposibilă determinarea limitei corespunzătoare a celor permise, mai cu seamă în procesul de exercitare a puterii de stat. Cu toate aceste neajunsuri, *Antonios Patavinus*, vedea menirea dreptului pozitiv atât în reglementarea fundamentelor echității sociale și a utilității comune,

dar și în abținerea celor de la putere de la acte ce ar întruchipa neglijență sau ar depăși limitele legii. Existența legii atrăgea după sine stabilirea limitelor activității de stat, în afara cărora totul pierdea calitatea “de stat” și cerea independență și neintervenție din partea statului.

În concluzie vom menționa că știința dreptului caracteristică perioadei medievale a determinat direcția evoluției gândirii politico-juridice din perioadele ulterioare. Punând în lumină cele mai profunde cauze ale conflictelor social-politice din cadrul statului, aceasta a creat noi perspective în ceea ce privește stabilirea de comun acord a raporturilor dintre stat și persoană.

În virtutea recepționării dreptului roman în cumul cu cel canonic, jurisprudența practică din Europa de Vest a fost orientată spre modificarea dreptului feudal, acordându-se prioritate redistribuirii funcțiilor judecătorești, consolidării privilegiilor existente, ceea ce ducea uneori la prioritatea voinței celor de la putere în raport cu normele dreptului.

Sub aspect teoretic însă se acceptă și se tratează dreptul pozitiv, ceea ce a dus la exigența de legitimitate față de puterea de stat. Se formulează concepția vis-a-vis de superioritatea legii față de voința monarhului și aptitudinea acesteia de a o limita pe cea de-a doua. Monarhul trebuie să recunoască legea și să se simtă strâmtorat de către aceasta [131, p. 57-58].

Corespunzător, știința evului mediu a recunoscut dreptul ca fiind fenomenul suprem dintre toate cele sociale existente, întrucât are capacitatea de a face regulă în cadrul raporturilor sociale. De aici și credința în atotputernicia dreptului și izvoarele idealului domniei dreptului.

Paralel, însă, e de menționat, că știința dreptului natural a început a fi catalogată drept știința despre principiile și originile dreptului care trebuie neapărat cunoscute întru cunoașterea adevărată a dreptului. La fel, a crescut și interesul față de normele, instituțiile și procedurile de aplicare a dreptului pozitiv. Iar aceste tendințe în ansamblu și-au găsit continuitatea și dezvoltarea ulterioară în concepțiile și teoriile Perioadei Moderne.

Autorul V. S. Nerseseants, caracterizând specificul gândirii politico-juridice a evului mediu menționează: „Din perspectiva progresului istoric al ideii de libertate și drepturi ale omului, polarizarea subiectelor libere și a sclavilor fără drepturi, în perioada evului mediu este înlocuită de o structură juridică detaliată dar și de o comunicare juridică corespunzătoare construcției și funcționării orânduirii feudale în ansamblu”[133, p. 60].

Următoarea perioadă istorică – *Renașterea* – și-a adus propria contribuție la modificarea limitelor puterii de stat dar și la formarea instituției răspunderii juridice a statului față de persoană în ansamblu. Aceasta de fapt constituie una dintre cele mai importante etape ale evoluției viziunilor

vis-a-vis de instituția statului și dreptului, întrucât se popularizează ideea de naștere a noilor state și se insistă asupra ideii de corelare cât mai optimă a intereselor statului și cele ale celorlalte subiecte de drept. Italia, și în particular Florența, este denumită de către toți specialiștii de domeniu ca fiind locul unde s-a concentrat și de unde s-a răspândit umanismul [126].

Știința politico-juridică italiană din acea perioadă este legată de numele lui Nicolo Macchiavelli. Acesta este recunoscut ca fiind unul dintre cei mai originali gânditori ai epocii, fapt ce stă drept explicație existenței variatelor interpretări ale operei sale. Astfel, pe lângă multitudinea de lucrări dedicate studiilor lui N. Macchiavelli, există mai mult de douăzeci de variante de bază a tratatelor sale. Bibliografia interpretărilor este imensă, astfel încât la finele sec. XX, ea depășea cifra de 300 denumiri [134, p. 7].

În plus, a interpreta corect opera lui N. Macchiavelli, susține autorul I. Iu. Kozlihin, este destul de dificil, întrucât dânsul nu acorda prea mare atenție exprimării concrete și utilizării unei terminologii fără echivoc [135, p. 152]. Din aceste considerente nu vom îndrăzni să afirmăm că aducem ceva nou în doctrina de specialitate vis-a-vis de studiul operei lui N. Macchiavelli. Fundamentându-ne doar pe tezele care au născut cele mai multe contradicții, vom încerca să evidențiem esența concluziilor proprii ale lui N. Macchiavelli și impactul pe care acestea au reușit să îl exercite asupra transpunerii în practică a instituției de răspundere juridică a statului.

Fără a diminua meritele lui N. Macchiavelli, vom menționa că problema ce ne interesează în lucrarea de față nu și-a găsit reflectare în opera lui în general, și nici chiar în lucrările „Statul” sau „Dezbateri asupra primei decade a lui Titus Livius”. Recunoscând necesitatea instaurării unei ordini juridice unitare, autorul își canalizează atenția mai întâi de toate asupra organizării puterii politice, pe structurile acesteia, care asigură o viață demnă pentru întreaga societate. N. Macchiavelli vorbește despre libertatea politică, acordând poporului dreptul de a critica pe cei ce înfăptuiesc puterea politică, dreptul de a se scuti de o conducere despotică [134, p. 34].

Așa deci, analiza complexă a viziunilor politico-juridice din antichitate și până la debutul epocii moderne indică asupra faptului că instituția răspunderii juridice a statului se formează mai târziu, în timpul, când știința dreptului devine o știință juridică independentă. Aceste idei sunt generate de o altă epocă, însă pentru a trece la analiza acestor idei, credem că ar fi oportună revizuirea concluziilor asupra perioadei precedente.

Astfel *una dintre concluziile* la care ajungem este că problema instituției răspunderii juridice a statului în special nu a prezentat un interes deosebit pentru gânditorii perioadei evidențiate. S-ar

putea ca acest lucru să fie explicat printr-o altă circumstanță care era atunci actuală și prezenta un mare interes – determinarea menirii și esenței statului. Astfel, menirea statului fiind determinată ca „mijloc de atingere a binelui comun”, „de realizare a voinței lui Dumnezeu pe pământ”, marii gânditori au indicat și situații în care statul nu își duce la bun sfârșit menirea și se consideră responsabil în fața cetățenilor săi. Această răspundere, suntem tentați să o denumim a fi de natură politică. Considerăm, că anume această răspundere conține germenele de origine al răspunderii juridice a statului. Căutarea răspunsurilor la întrebări precum „ce este statul și care este menirea lui”, a contribuit la desfășurarea procesului de formare a instituției răspunderii juridice a statului.

Analiza lucrărilor teoreticienilor din acea perioadă ne permite să afirmăm că s-au format două poziții de abordare a răspunderii statului – cea a răspunderii statului în general și cea a posibilității răspunderii juridice a acestuia în mod special.

Prima exclude orice posibilitate de răspundere a statului în virtutea originilor sale divine și nu admite nici o deviere de la esența și destinația sa divină a acestuia în activitatea sa. Aceasta caracterizează gândirea politico-juridică din perioada evului mediu, când statul și biserica erau parteneri egali și nu se admitea nici cea mai mică îndoială vis-a-vis de proveniența divină a statului.

Cea de-a doua, care e și mai răspândită, o întâlnim pe perioada întregii epoci (Platon, Cicero, Antonius Patavinus (Sant'Antonio di Padova)). Aceasta presupune răspunderea statului pentru neîndeplinirea predestinației sale (răspundere politică) și în consecință, posibilitatea stabilirii unor restricții de ordin juridic vis-a-vis de posibilitatea intervenției statului în diverse sfere ale vieții sociale.

În această manieră, cercetarea atingerii binelui comun și a înfloririi societății ca scop fundamental al statului, impune necesitatea determinării condițiilor de realizare a acestui scop, iar analiza lucrărilor reprezentanților acestei epoci dovedește că majorității lor le-a reușit acest lucru.

Un nivel mai înalt al realizării se va înregistra atunci când vor fi la conducere înțelepții și binevoitorii, când se vor respecta drepturile și libertățile omului, când dreptul va avea superioritate față de voința conducătorilor și când aceștia din urmă se vor baza în activitatea lor exclusiv pe litera legii. Toate aceste condiții realizate simultan reprezintă o oarecare limitare a puterii de stat.

A considera dreptul ca fiind echitatea supremă înseamnă a-i conferi acestuia eficiența supremă în procesul de conducere a statului. Pentru prima dată este enunțat principiul egalității în fața legii. Se propune ca în temeiul legii să se limiteze competențele persoanelor cu funcții de răspundere în scopul evitării exercitării cu rea-voință a atribuțiilor lor.

Depășirea limitelor legale ale competențelor atrage consecințe negative pentru cei ce le depășesc – răspunderea juridică – care se stabilește în baza dreptului pozitiv. De menționat este însă că aceasta se înfăptuiește în cadrul proceselor judiciare de drept comun și nu au un caracter de drept public ci dimpotrivă, de drept privat.

Tratarea dreptului și a legii în calitate de echitate supremă și de mijloace de limitare a activității de stat prin prisma limitării competențelor persoanelor cu funcții de răspundere, reprezintă argumentul că chiar în acea perioadă deja se stabileau fundamentele instituției răspunderii juridice a statului.

2.2. Evoluția concepțiilor în problematica răspunderii juridice a statului în doctrinele politice și de drept ale epocii moderne

Societatea omenească a cunoscut, din cele mai vechi timpuri, necesitatea instituirii și respectării anumitor reguli de conduită obligatorii pentru toți membrii comunității generate de cerințele vieții în comun și menite a face posibilă coeziunea indivizilor în cadrul unei comunități [136, p.36].

Abordarea statului exclusiv prin prisma autorității de care dispune acesta în perioada examinată în prezentul compartiment implică și modificări firești ale viziunilor asupra fenomenului răspunderii juridice a statului în particular, dar și a răspunderii ca fenomen juridic în general. Lărgirea sferei sarcinilor ce stau în fața instituțiilor statului duce nemijlocit la creșterea posibilităților de reală imixtiune a statului în afaceri private. Doctrina de specialitate începe să ateste din ce în ce mai multe opinii ce declară în unanimitate necesitatea stabilirii exprese a limitelor activității statului. Tot mai dese sunt cazurile în care statul trebuie să suporte anumite consecințe negative ca rezultat al încălcării de către acesta a unor interese private, respectivele acțiuni/inacțiuni ale statului fiind desemnate ca încălcări ale legii sau fapte ilicite. În ceea ce privește legislația în vigoare în perioada respectivă, din păcate nu putem afirma dacă existau sau nu reglementări ale răspunderii juridice a statului în calitatea sa de organizare politică a puterii. Se cunoaște însă că în perioada sec. XVII nu a fost atestată adoptarea vreunui act normativ ce ar fi avut ca obiect de reglementare răspunderea juridică, fapt în virtutea căruia este absolut necesar studiul lucrărilor juriștilor din acele timpuri în vederea punerii în lumină a metamorfozelor instituției răspunderii juridice a statului.

Primele lucrări ce le vom analiza sunt ale lui H. Grotius, reprezentant al gândirii politico-juridice olandeze a acelor timpuri. H. Grotius este unul dintre pătașii teoriei contractualiste de existență a statului, și unul dintre gânditorii care recunosc existența în stare naturală a omului în perioada prestatală. În opinia lui, neputința de apărare a unor familii duce la conștientizarea necesității de creare a unei uniuni benevole între oameni [137, p. 166]. În consecință, statul nu reprezintă altceva decât „... o uniune ideală constituită între oamenii liberi, întru asigurarea respectului legii și a binelui comun”[137, p. 74].

Teoria contractualistă a statului a fost foarte populară în rândurile gânditorilor politico-juridici o perioadă îndelungată de timp. Însă, pentru a cerceta fenomenul răspunderii juridice a statului în limitele teoriei contractuale este necesară examinarea însăși a naturii contractului întru elucidarea faptului dacă acesta era sau nu temei pentru invocarea răspunderii juridice a statului. Aceasta în condițiile în care nu orice act juridic de natură contractuală naște neapărat și răspundere juridică sau alte consecințe de natură juridică. Din perspectivă juridică, orice contract se încheie între două sau mai multe părți cu discernământ și capacitate juridică de exercițiu, care în baza exprimării liberului acord de voință își asumă un spectru concret de obligații în vederea executării acestuia. În cazul în care o parte sau alta nu execută sau execută necorespunzător anumite clauze contractuale, cealaltă sau celelalte părți dispun de dreptul de a înainta pretenții ce vor fi satisfăcute prin prisma acțiunii instituției răspunderii juridice[138, p.249].

Contractul de înființare a statului este încheiat în baza acordului de voință a tuturor subiectelor de drept existente în faza prestatală. Voințele aparțin poporului și puterii supreme, sau reprezentanților puterii [139]. În opinia lui Grotius, contractul respectiv este consecința firească a existenței dreptului natural, unde se și regăsește exigența de constituire a statului în bază contractuală. În acest fel, din punct de vedere practic, nu putem recunoaște teoria contractuală ale originilor statului ca fiind o teorie ce se întemeiază pe careva fundamente juridice.

Doctrina atestă și poziția total opusă celei indicate mai sus, adică cea care se împotrivesc cu vehemență posibilității de constituire a statului în temei contractual, întrucât orice contract dobândește forță juridică obligatorie exclusiv în temeiul existenței forței coercitive a statului. În consecință, contractul de constituire a statului nu are nici un temei nefiind asigurată executarea lui, iar drept rezultat statul nu se poate întemeia pe dispozițiile unui contract. Acest argument rezultă din teoria foarte mult răspândită în acele timpuri, conform căreia dreptul este creația exclusivă a statului.

Iar doctrina care recunoștea posibilitatea existenței prestate a dreptului era supusă unor numeroase critici [140, p. 25].

Părtașii ideii contractuale își fundamentau teoria pe următoarele argumente: dacă dreptul este preexistent statului și independent de acesta, atunci contractele dispun de forță juridică obligatorie chiar și în lipsa forței coercitive a statului, iar în baza unei atare logici se poate admite că statul își întemeiază existența pe un contract. Criticii teoriei contractuale însă respingeau o astfel de logică și susțineai imposibilitatea practică de aplicare a respectivei teorii. H. Grotius, fiind părtaș al teoriei contractuale, susținea ideea de apartenență totală a puterii, care este unică și inseparabilă, doar statului [137, p. 127].

Paralel cu subiectul „*formal*” al puterii de stat, H. Grotius îl identifică și pe purtătorul de facto al acestei puteri, menționând că acesta este „...fie o persoană, fie mai multe, în conformitate cu legea și obiceiurile unui sau altui popor” [137, p. 128]. În calitatea sa de susținător a formei monarhice de guvernământ, Grotius recunoaște un astfel de subiect pe monarh.

Conform logicii respective, persoana înzestrată cu puterea de stat trebuie să reprezinte voința statului iar activitatea sa este reglementată de *sfera publică de drept*. Paralel însă, tot H. Grotius, vede puterea suveranului și ca o instituție a dreptului privat, și anume prin prisma instituției dreptului de proprietate, uzufruct sau a dreptului de uz [137, p. 135]. În calitatea de conducător-uzufructuar, suveranul are drepturi limitate. Astfel, dacă monarhul acționează în calitate de persoană privată, atunci dânsul se va supune tuturor legilor statului exact ca orice cetățean al acestuia [137, p. 376-378].

În mod corespunzător, ca titular al puterii publice, monarhul analogic subiectului formal, este exclus din orice jurisdicție, ca subiect privat însă poartă răspundere în strictă conformitate cu legea, prima sa calitate neavând nici o influență asupra acestei răspunderi.

În anumite cazuri, spre exemplu de amenințare a liniștii publice în stat, gânditorul admite posibilitatea de opunere față de putere. În consecință, orice opunere directă față de putere, în opinia noastră, conține din start o respingere a posibilității tragerii la răspundere a subiectului acesteia, întrucât acest drept derivă din dreptul fundamental al omului la viață și este mai presus de orice lege din cadrul dreptului pozitiv, așa cum arată și H. Grotius cu părtașii aceleiași teorii.

Pentru capacitatea morală de a conduce statul este necesară existența unui atribut al puterii de stat – numirea persoanelor cu funcție de răspundere și managementul activității lor [137, p. 126].

Deși H. Grotius nu a dezvoltat ideea funcțiilor publice, în baza analizei operei sale, concluzionăm că în materie de răspundere juridică, dânsul este părtaș al răspunderii de drept privat.

Dreptul supremației asupra cetățenilor săi care aparține statului, precum și asupra patrimoniului lor în interese de stat, H. Grotius îl plasează în sfera publică a dreptului. Dânsul recunoaște că aici sfera de activitate a statului este limitată de treburile publice, iar în cele private acesta intervine exclusiv „în măsura în care este necesar întru susținerea și asigurarea liniștii publice” [137, p.127]. La rândul lor, persoanelor private le este recomandabil în general să nu discute și nici să judece despre afacerile publice ale statului. Raporturile dintre cei care conduc și cei care sunt conduși întruchipează natura politică a statului, pe când natura juridică rezidă în unitatea dintre putere și drept [137].

Toate cele menționate atestă faptul că opera lui Grotius nu a cunoscut dezvoltarea teoriei răspunderii juridice a statului ca instituție a dreptului public. Dânsul, caracterizează statul mai mult din perspectiva naturii sale politice, ca subiect al puterii supreme. Acțiunea mecanismelor ce stau la baza acestei puteri sunt examinate însă prin prisma instituțiilor dreptului privat. Noi, în mod absolut evident, nu am putut ocoli teoriile lui Grotius, întrucât neadmiterea sau respingerea răspunderii este o etapă, la fel de necesară ca și celelalte, în formarea acestei instituții.

Cel mai important merit al lui Grotius, menționează I. Iu Cozlihin în contextul cercetării problemei vizate în prezenta lucrare, constă în *conștientizarea naturii juridice a statului*, în identificarea lui cu un fenomen juridic [135, p.314]. Afirmatia care dovedește concluzia vis-a-vis de juridicitatea fenomenului statal este următoarea: „Nu există încă o astfel de uniune socială care ar fi în siguranță în lipsa dreptului...” [137, p. 50].

Grotius mai are meritul de a fi determinantul consfințirii teoretice juridice conceptuale a uneia dintre direcțiile de cercetare a caracterului răspunderii juridice a statului. Ne referim la aprecierea acesteia ca fiind un fenomen sub jurisdicție de drept privat, căci chiar și cu experiențe moștenită de la juriștii romani, teoria în această perioadă a fost supusă mai mult influenței perioadei istorice concrete.

Teoria dreptului natural și cea a contractului social propusă de H. Grotius a fost preluată și cercetată în continuare de Th. Hobbes, renumit filosof englez. Th. Hobbes caracteriza statul prin prisma comparației alegorice a acestuia cu Leviatanul mitic. În cadrul operelor sale, gânditorul a deviat mult de la natura juridică a statului, care-i permitea analiza acestuia în calitate de subiect individual în cadrul raporturilor publice. Cu toate acestea, este remarcabil aportul lui Th. Hobbes în

recunoașterea individualității juridice a statului. „Statul este o persoană unică, născută în rezultatul acordului de voințe a unui imens număr de persoane, exprimată în scopul încredințării acestuia a tuturor mijloacelor și resurselor acestora ca să le utilizeze cum consideră el de cuviință, având ca prioritate asigurarea liniștii și protecției celor ce i le-au încredințat” [2, p. 133]. Contractul se încheie exclusiv în baza liberului acord de voință, izvorât din încrederea reciprocă și având în vedere binele comun, sau un beneficiu concret [2, p.101].

Dacă analizăm enunțul rupându-l din contextul întregii teorii promovate de Th. Hobbes, putem releva că este vorba tocmai de formarea persoanei juridice, iar în această calitate, statul fiind participant al raporturilor juridice de drept public sau privat, ar putea fi purtător al răspunderii juridice în cazul în care nu și-ar onora una sau mai multe dintre obligațiunile sale reglementate de contractul social.

Ceva similar se regăsește în lucrările autorului A. S. Alexeev [141, p.26-27]. În urma studiului viziunilor contemporane lui, Alexeev concluzionează că statul este o corporație de drept public, în care oamenii se unifică în vederea urmării intereselor comune și pentru a-și asigura securitatea reciprocă. Fiecare membru al unei astfel de uniuni are posibilitatea de a contribui la realizarea scopurilor comune, poartă răspundere personală sau solidară pentru acțiunile corporației, care la rândul ei este chemată să dovedească necesitatea creării ei prin utilizarea justificată a resurselor proprii [141, p. 26-27].

Cu toate acestea, opinăm că se poate accepta și poziția lui N. N. Lazarevsky, care susține că tratarea statului în calitate de persoană juridică și subiect de drept cu capacitate juridică deplină ar veni într-o oarecare contradicție cu originea contractuală a lui (susținută de Th. Hobbes). Persoana juridică, adică statul în cazul nostru, nu poate fi creată în baza unui singur act juridic, pe lângă actul de autoritate existent [29, p. 27]. Alte viziuni le erau străine juriștilor sec. XVII.

În toate aceste condiții, contractul social nu este doar un simplu acord de voință ci este consecința firească a legii naturale fundamentale [2, p. 305]. Obligația de respectare a contractului social este denumită de Hobbes ca fiind a doua lege naturală, fapt în virtutea căruia răspunderea juridică reglementată de dreptul pozitiv nu poate să survină pentru neexecutarea acestei obligații.

Titularul tuturor drepturilor necesare pentru susținerea păcii și a securității este conducătorul statului – suveranul. Dânsul, este purtător al puterii supreme și întruchipează unitatea voințelor. Orice altă persoană îi este supusă acestuia [2, p. 395].

Toți cei care au încheiat contractul primar și-au asumat să recunoască toate acțiunile purtătorului puterii – suveranul, ca fiind ale lor. Astfel, nimeni nu poate să acționeze inequitabil în ceea ce-i privește propria persoană, iar în consecință, toate acțiunile suveranului sunt echitabile. În situațiile inverse se considera că fiecare supus este responsabil în egală măsură pentru acțiunile ilegale ale suveranului.

În această manieră Th. Hobbes a unificat în persoana monarhului interesele publice și cele private, „bogăția, forța și slava monarhului sunt condiționate de bogăția, forța și reputația supușilor săi” [2, p. 146].

Viziunile lui Th. Hobbes asupra corelației dintre interesele supușilor monarhului și puterea acestuia îl fac pe acesta să concluzioneze că cel ce întruchipează puterea de stat răspunde exclusiv în fața lui Dumnezeu – creatorul legii naturale. Spre deosebire, însă, de H. Grotius, Th. Hobbes a exclus monarhul din jurisdicția dreptului privat, considerând că suveranul nu poate să se supună legilor civile întrucât aceasta ar duce la instabilitatea și chiar pieirea statului.

O altă cauză a distrugerii statului Th. Hobbes vedea în separarea puterilor în stat „întrucât puterile separate se distrug reciproc” [2, p.257]. Tocmai de aceea toate persoanele cu funcții de răspundere în stat și organele de stat sunt părți ale unui întreg – puterea supremă a statului. Spre exemplu una dintre componentele acesteia este reprezentată de puterea judecătorească „care dispune de dreptul de a judeca și soluționa toate cauzele, iar procedura este înfăptuită de judecători din numele suveranului, care îi numește în respectivele funcții, iar deciziile lor devin lege civilă pentru părțile implicate” [2, p. 214-215].

În această manieră, acționând din numele puterii supreme, toți reprezentanții acesteia se bucură de imunitate, la fel ca și suveranul [2, p.120]. Fără doar și poate că o astfel de stare de lucruri naște iresponsabilitatea puterii în limitele legii pozitive. Anume iresponsabilitatea puterii de stat, generând frica celor supuși, are capacitatea ca de rând cu educația să mențină ordinea și pacea în stat.

Este foarte importantă concepția lui Th. Hobbes pentru cercetarea de față, întrucât tocmai negarea răspunderii reprezintă o etapă de impuls a formării instituției răspunderii juridice a statului.

Unii autori de domeniu, ca de exemplu I. Iu. Cozlihin consideră destul de contradictorii teoriile lui Th. Hobbes, întrucât acesta recunoaște și chiar obligă cetățeanul care este categoric suspus monarhului, ca în situațiile de amenințare iminentă a vieții sale să nu se supună autorităților de stat [142, p. 182].

În contextul problemei abordate de noi, considerăm, că opiniile lui Hobbes nu sunt dualiste. Răspunderea juridică a statului presupune întotdeauna repararea materială sau morală a prejudiciului cauzat de către acesta în limitele reglementate de lege. În acest fel, se indică parcă limitele în care trebuie să fie încadrate pretențiile persoanei ce a fost lezată în interesele sau/și drepturile sale prin acțiunile reprezentanților puterii de stat.

La fel de relevante ni se par și concepțiile cuprinse în opera lui J. Lock, un reprezentant iminent al doctrinei politico-juridice engleze din sec. XVII, care este un alt părtaș al teoriei contractuale de formare a statului.

Principalul scop de activitate a statului este protecția vieții, libertății și patrimoniului cetățenilor săi [7, p. 319], adică a ceea ce era protejat de propria persoană în stare naturală. Acum, însă, fiecare membru al societății avea nevoie de anumite garanții și mai cu seamă cea care i-ar dovedi că puterea transmisă de el statului nu va fi folosită împotriva sa și a proprietății sale.

Adoptarea de legi obligatorii pentru toți în egală măsură era unica modalitate de asigurare a inviolabilității proprietății, în opinia lui J. Lock. Tocmai de aceea, prima și cea mai importantă lege a fiecărui stat urmează a fi actul de înființare a organului legislativ, investit cu putere de adoptare de actele legislative [7, p. 338].

Aducând puterea legislativă a nivel de putere supremă, J. Lock o exclude de sub orice jurisdicție, întrucât nimeni nu poate să judece puterea supremă în stat. Obligația puterii supreme de a acționa în vederea susținerii binelui comun, bazându-se pe dreptul natural, de a respecta drepturile cetățenilor izvorâte din libertatea lor înnăscută, este în viziunea jurisprudenței, mai mult o obligație morală decât una de natură juridică. J. Lock, totuși, nu a dezvoltat ideea de origine legală a puterii legislative, deși a vorbit despre legitimitatea ei, iar acest fapt ar fi putut pune bazele răspunderii în dreptul public.

Puterea supremă totuși în opinia lui J. Lock poate fi încredințată doar unui organ colegial, spre exemplu parlamentul [7, p.315]. La rândul său, un astfel, de organ presupune un număr concret de persoane, întrucât „deoarece tentațiile pot fi prea mari pentru natura umană care are înclinația de a se agăța de putere, iar în această situație cei ce dispun de puterea de adoptare a legii ar putea să își atribuie și dreptul de executare a ei, astfel creând condiții propice pentru a-și atribui beneficii propriei persoane în virtutea literei legii chiar” atunci „în statele cu o bună organizare internă puterea legislativă este separată de cea executivă” [7, p. 335].

În situația în care puterea legislativă nu reușește să îndreptățească încrederea cetățenilor, legile sunt adoptate de persoane cărora nu le-a fost acordată această împuternicire de către popor, sau există o rea-credință la baza exercitării puterii publice, atunci J. Lock susține că se ajunge inevitabil la destrămarea sistemului de guvernare a statului. Aceasta nicidecum nu generează distrugerea societății ci dimpotrivă, acordă poporului dreptul de a-și alege un nou organ legislativ [9, p. 348], întrucât „societatea nu-și poate pierde dreptul său natural la autoconservare drept consecință a comiterii de erori de către o persoană sau alta” [7, p. 388]. În acest fel, schimbarea componenței parlamentului, deși înființarea lui are loc în baza unei legi a dreptului pozitiv, se produce în baza dreptului natural. Și aceasta este unica răspundere posibilă a membrilor organului legislativ, în opinia lui J. Lock.

Vis-a-vis de puterea executivă și anume miniștrii în persoană, J. Lock îi tratează ca pe persoane împuternicite iar raporturilor cu aceștia le conferă un caracter de drept privat. Vorbind despre persoane cu funcții de răspundere, „ilegalitățile comise de ei sunt mai grave întrucât dânșii nu au manifestat recunoștință față de puterea de care dispun în baza legii și și-au dezamăgit concomitent frații, care au avut încredere în ei” [7, p. 395].

În orice altă situație, dacă conducătorul sau legiuitorul acționează în detrimentul încrederii poporului, atunci acesta din urmă dispune de dreptul de a aprecia corectitudinea acțiunilor lor întrucât i se păstrează dreptul de rechemare a lor din funcțiile deținute [7, p. 402-403]. Reieșind din faptul că legea este una pentru toți, iar societatea nu este amenințată de nici un pericol, J. Lock admite că toate situațiile de conflict ar putea fi soluționate în baza exemplelor litigiilor civile. „Dacă acest lucru este binevenit vis-a-vis de persoanele private, atunci de ce lucrurile ar sta diferit în raport cu reprezentanții puterii, dacă este amenințată bunăstarea a milioane de oameni, iar răul care nu este oprit ar fi mai mare iar daunele ar costa mult mai mult și ar fi dificilă și chiar periculoasă repararea lor” [7, p. 403]? Iar dacă suveranul sau alți reprezentanți ai puterii și-ar declina această formă de răspundere, atunci doar cerul ar fi cel care ar putea fi invocat pentru găsirea soluțiilor [7, p. 403].

Această logică a lui J. Lock, în opinia noastră, derivă din situația practicii juridice din Anglia din acea perioadă, astfel încât dânsul este înclinat să afirme că atât timp cât persoana cu funcție de răspundere nu dezamăgește poporul care i-a încredințat puterea, el va continua să exercite această putere, iar în momentul în care deviază de la această normă, automat devine parte la un conflict de drept privat, calitate incompatibilă cu cea de reprezentant al puterii publice.

În urma sintezei teoriei lui J. Lock, concluzionăm că delimitarea puterilor în stat reprezintă activitatea unor organe și instituții după o anumită schemă, în care factorul uman este cel ce mișcă acest mecanism în primul rând. Are loc conturarea formulării conceptuale a ideii că răspunderea statului este în primul rând răspunderea persoanelor cu funcții de răspundere ce activează în cadrul mecanismului puterii publice.

Spre începutul sec. XVIII, legislația unor state atestă prezență dispozițiilor legale ce consfințesc răspunderea puterii. Spre exemplu Anglia, încă în perioada evului mediu dispunea de un act ce limita acțiunile samavolnice ale puterii regale. Este vorba de *Magna Charta Libertatum*, din 1215 [143, p. 128-139]. Aceasta consfințește în art. 12, 14, 61 și 39 [143, p. 136] („Nici o persoană nu va putea fi reținută, închisă, lipsită de patrimoniu, pusă în ilegalitate, izgonită sau pusă în vreo oarecare manieră în dezavantaj, puterea nu va merge împotriva acesteia decât în temeiul legii țării sau a condamnării ei legale.”) dispoziții ce aveau drept scop schimbarea ordinii politice, inclusiv prin limitarea puterii regale.

Respectiva *Chartă* nu a fost o simplă declarație, ea a avut o imensă însemnătate practică. În cadrul conferinței judecătorilor de drept comun din 1598, a fost adoptată decizia de recunoaștere ca fiind benevole donațiile făcute reginei Elisabeta, care erau percepute fără aplicarea constrângerii, așa-numitele *benevolens*. Totuși fundamentându-se pe dispozițiile *Magna Charta Libertatum*, a fost solicitată recunoașterea *benevolens*-ului ca fiind ilicit, fapt ce a și fost făcut, solicitarea fiind satisfăcută [144, p. 78].

În 1628 este adoptat *Bilul Drepturilor* care obliga șeful statului să ofere protecție supușilor săi față de excesele venite din partea administrației regale. La 27 mai 1679 se adoptă *Habeas Corpus Act*, care menține libertatea și inviolabilitatea celor învinuiți până la condamnarea de către instanța de judecată. În cazul încălcării acestei dispoziții de către o persoană cu funcție de răspundere, acesta din urmă era obligat să repare dauna cauzată persoanei vizate și suplimentar să achite în favoarea acesteia 500 franci [145, p. 80]. Au existat situații când colaboratorii poliției au fost trași la răspundere penală pentru lipsirea ilegală de libertate și comportament agresiv față de deținuți [146, p. 26]. *Bilul Drepturilor*, consolidând poziția monarhiei constituționale, în 1689 a consfințit libertatea cuvântului, libertatea alegerilor și dreptul de petiționare a supușilor către rege.

Astfel, Anglia, este țara, care consfințind legal anumite drepturi și libertăți a fost ulterior luată, drept exemplu, de o multitudine de alte state, spre exemplu dispozițiile vis-a-vis de lipsa răspunderii sau răspunderea formală a șefului puterii executive, indiferent de forma de guvernământ.

Această dispoziție a fost formulată destul de original în Anglia în sec. XVII: „...regele nu poate proceda ca un iresponsabil... De aici acțiunile regelui nu se supun judecății nici unei instanțe” [147, p. 84]. Această situație juridică a dat naștere ulterior ideii de răspundere juridică a statului care este personalizată, astfel fiind chemat să răspundă un reprezentant concret al puterii executive, dar nicidecum vreun reprezentant de rang superior. Principiul răspunderii personale a devenit o axiomă juridică conform căreia ordinul direct al regelui nu poate constitui o justificare pentru săvârșirea unui act ilicit sau inequitabil.

Până la 1760 toate veniturile publice erau considerate a fi venituri directe ale coroanei [29, p. 72]. Iar această circumstanță făcea imposibilă orice adresare prin intermediul petiției vis-a-vis de repararea daunei materiale cauzate de către persoane cu funcții de răspundere către rege, cazna sau stat, pe care acesta din urmă le reprezenta.

Atitudinea specială față de Parlament a permis englezilor să consfințească normativ dispoziția conform căreia puterea legislativă, care aparținea Parlamentului nu poate să răspundă din perspectivă juridică în fața unei persoane concrete [148, p. 237].

În ceea ce privește puterea judecătorească, teoria și practica engleză au o atitudine specială față de ea, reieșind din faptul că „...judecătorii sunt tutelați, fapt ce reprezintă o anomalie în dreptul englez. Nici o acțiune împotriva unui judecător nu poate fi demarată doar pentru faptul că dânsul a făcut uz în mod eronat de puterea discreționară de care se bucură în virtutea legii...” [147, p. 85]. Această situație se justifică prin faptul că tot sistemul judecătoresc provine de la rege, care e considerat a fi judecătorul suprem, și în mod imaginar se considera că acesta este prezent la toate ședințele de judecată din țară [145, p. 51]. Nu pot fi urmărite nici persoanele cu funcții de răspundere dacă acestea acționează din indicațiile judecătorului, chiar și ilegale.

Unica soluție în lupta cu excesul de putere văzută de teoria și practica engleză consta într-o jurisdicție specială și procedură specială denumită *impeachment*. Respectiva instituție juridică a devenit cunoscută Angliei încă în sec. XIV, ulterior fiind pierdută, dar renăscută în perioada Stewart-ilor. Inițial de problema impeachment-ului se ocupa exclusiv Palata Lorzilor [147, p.86]. Totuși procedura în ansamblu era destul de dificilă și nu se finaliza de fiecare dată cu tragerea la răspundere a înaltului funcționar, întrucât tragerea la răspundere se făcea exclusiv în cadrul procesului penal, ceea ce reclama în mod obligatoriu identificarea componentei de infracțiune în acțiunile/inacțiunile funcționarului public.

În sec. XVII impeachmentul se aplica doar pentru „erori grave, periculoase pentru țară” [147, p. 87]. Ca regulă de această instituție se făcea uz în scopul detectării nivelului echității, corectitudinii și utilității sistemului managerial statal.

Primele semnale ale apariției și reglementării răspunderii funcționarilor au fost date de răspunderea personală a funcționarilor de rang inferior ai puterii regale și ai celei executive. În multiple cazuri englezii au stabilit că voința regelui pentru a produce efecte juridice și pentru a avea obligativitate trebuie consfințită în acte juridice autentificate prin diverse ștampile. Fiecare dintre asemenea ștampile era încredințată miniștrilor sau înalților funcționari, care aveau dreptul exclusiv de a o aplica. Iar prin această acțiune deținătorul ștampilei săvârșea un act personal, preluând astfel răspunderea personală asupra lui [147, p. 91]. Raporturile dintre cetățenii simpli și slujitorii coroanei erau identice cu cele dintre cetățenii simpli, conferindu-li-se astfel caracter de drept privat. Juriștii englezi erau de părerea că sarcina răspunderii trebuie să revină unei persoane concrete aidoma meritelor și onoarei [149, p. 137].

Acțiunile unei persoane cu funcție de răspundere, atunci când ele nu țin de competența sa profesională, sunt catalogate ca acțiuni ale unei persoane private, iar persoana vătămată nu mai are obligația de a dovedi ceva, cauza fiind soluționată de instanța civilă.

În perioada sec. XIV și XV englezii nu aveau oarecare teorie conceptuală a drepturilor omului. Dar practica jurisprudențială engleză avea un specific care cerea excluderea oricărei forme de uz cu rea-credință a puterii de stat [150, p. 59].

Paralel este de menționat că dreptul englez dispunea de diverse dispoziții concrete care ofereau protecție împotriva abuzurilor venite din partea persoanelor private. „Iar acest sistem destul de complicat al dreptului englez poate fi rezumat prin două dispoziții:

- în principiu nu se poate face nici o reclamație împotriva statului în virtutea identificării lui cu Coroana regală, iar monarhul nu poate fi reclamat în nici o instanță;

- nici un funcționar sau servitor al regelui nu poartă responsabilitate pentru acțiunile legale îndeplinite, astfel nefiind posibilă urmărirea persoanei lor dacă acestea au acționat din numele statului. În cazul acțiunilor ilicite comise, dânsii răspund personal în ordine civilă sau penală” [147, p. 347].

În acest fel în sec. XVII juriștii englezi dispuneau de un volum de informații vis-a-vis de drepturile supușilor și mijloacele de apărare a lor. Dreptul comun englez era chemat să ofere protecție drepturilor și libertăților englezilor împotriva abuzurilor venite din partea puterii.

Modificările sociale, economice și politice pe care le-a adus sec. XVIII reclamau studii teoretice noi vis-a-vis de fenomenul statului și al dreptului. Această epoca reprezintă, conform opiniei autorului Ș. Bădan „...un lanț neîntrerupt de studii direcționate spre clarificarea formei ideale de guvernământ, între care primatul revine lucrărilor lui Ch.-L. Montesquieu [151, p. 73]. Respectivul opere au adus o mare faimă autorului său și timp îndelungat a ocupat locul de vază în ideologia politică a Franței sec. XVIII.

Viziunile lui Ch.-L. Montesquieu ne sunt importante mai cu seamă în cadrul lucrării noastre, întrucât aici regăsim expuneri ale principiului separației puterilor în stat ca un garant al drepturilor și libertăților omului. Având în față exemple relevante ale politicii statelor europene, Ch.-L. Montesquieu deduce, că cea mai oportună și binevenită formă de guvernământ este cea care nu admite abuzul de putere [152, p. 289]. Dânsul chiar admite idea de excludere formală a abuzului de putere întrucât este prioritar ca oamenii să aibă convingerea că nimeni nu poate abuza de putere și limita libertățile [152, p. 289].

Evident că în cazul unei presupuneri ipotetice a faptului că omul își este propriul său stăpân nu se poate nici admite faptul că ar putea exista careva abuzuri din partea statului. Totuși viața în comunitate prezintă exigența forței de constrângere, ceea ce implică în mod inevitabil organizarea, utilizarea și aplicarea ei corectă și rațională, în așa manieră ca „cu toată puterea de care dispune aceasta să fie incapabilă să cauzeze rele.” Deducția lui Ch.-L. Montesquieu precum că „...orice persoană care dispune de putere are tendința de a abuza de ea și face uz de ea până se ciocnește de anumite limite” nici nu poate fi contestată, exact ca o altă deducție de a sa referitoare la aceea că acest fapt poate fi evitat doar în cazul „*limitării puterii prin putere.*” Iar o astfel de stare de lucruri este posibilă doar acolo unde poporul participă la înfăptuirea puterii, în acele state unde se aplică instituția reprezentării [152, p. 171]. Și tocmai în virtutea acestor circumstanțe autorul acordă o importantă atenție sistemului englez de guvernare.

Analizând construcția statală a Angliei, gânditorul francez descoperă principiile care au stat la baza conducerii parlamentare ca exemplu al celei mai superioare dezvoltări a libertății în stat. În această manieră, alegând calea empirică de cunoaștere a instituțiilor care asigură protecție împotriva abuzului de putere, Ch.-L. Montesquieu dezvoltă teoria sa de separație a puterilor în stat. Astfel, considerând că o corelație corectă a puterilor ar servi drept garanție împotriva diverselor strâmtorări venite din partea statului, Ch.-L. Montesquieu totuși admite o singură excepție, care de fapt este o consecință logică a factorului uman. Dacă cei ce reprezintă puterea în stat se află în raporturi

personale între ei, atunci reținerile reciproce manifestate între aceștia ar putea să nu producă efectul așteptat de la fenomenul separației puterilor în stat.

Din aceste rațiuni, nu prezintă nimic surprinzător faptul că în realitate puterea, care are eterna tendință de supremație, se va abține doar ocazional și doar în virtutea perfecțiunii instituțiilor, care se fundamentează pe principiile egalității și reciprocității.

Ch.-L. Montesquieu distinge trei puteri: „...legislativă, puterea executivă cu competențe în domeniul dreptului internațional și puterea executivă cu competențe în domeniul dreptului privat. În virtutea dispunerii de putere legislativă, conducătorul sau legiuitorul adoptă legi permanente sau provizorii și le modifică sau abrogă pe cele vechi. Cea de-a doua putere acordă suveranului dreptul de a declara război sau de a încheia pace, acceptă sau deleghează ambasadori, asigură securitatea statului.

În virtutea celei de-a treia puteri, se curmă comiterea infracțiunilor și se soluționează litigiile ivite între persoanele private. Ultima se numește putere judecătorească, iar cea de-a două e denumită pur și simplu executivă” [152, p. 289]. Anume aceste trei puteri se vor atribui diverselor organe de stat, care trebuie să fie independente între ele, dar în același timp să poată exercita anumite influențe reciproce în vederea limitării abuzurilor.

Dreptul la vot se va restrânge doar vis-a-vis de cei care nu au discernământ sau capacitate juridică. O astfel de bază a unei guvernări reprezentative creează aparența unui proces legislativ ce implică întreg poporul.

Puterea executivă însă trebuie să fie caracterizată prin operativitate, iar în virtutea acestui fapt ea trebuie acordată unui organ unipersonal. Astfel, ea este încredințată monarhului. Puterea judecătorească, în virtutea dreptului de a stabili pedepse, prezintă cele mai mari amenințări îndreptate împotriva libertății cetățenilor. Tocmai în baza acestor circumstanțe, opinează Montesquieu, ea va fi încredințată nu unor instituții permanente, ci unor persoane din popor chemate pentru înfăptuirea justiției pe un termen scurt [152, p. 289].

Analizând opera lui Ch.-L. Montesquieu vom acorda atenție specială atitudinii lui vis-a-vis de puterea judecătorească, întrucât dânsul o consideră ca fiind cea mai posibilă întruchipare a încălcării drepturilor omului. De menționat, că dânsului îi scapă totalmente idea că persoana își poate apăra drepturile și libertățile exclusiv în ordine judecătorească. Iar, din aceste perspective, prin prisma instituției răspunderii juridice, puterea judecătorească prezintă în sine cele mai reale garanții ale drepturilor și libertăților persoanei. Această putere asigură trecerea de la afirmațiile teoretice și

reglementările legale ale drepturilor și libertăților persoanei și protecției lor împotriva abuzului de putere la realizarea practică nemijlocită a lor.

În opinia lui Ch.-L. Montesquieu, aceasta este pe poziție de inferioritate și supunere, numind-o chiar ca fiind de însemnătate minusculă, ceea ce abia dacă permite să o numim putere. Iar poziția acordată de Montesquieu puterii judecătorești exclude aptitudinea acesteia de a judeca acțiunile/inacțiunile funcționarilor de stat. În acest fel, puterea judecătorească este chemată să soluționeze litigiile ivite între persoane private și din raporturi care nu implică puterea de stat. Iar reieșind din cele de mai sus deducem că procedura obișnuită de chemare în judecată a persoanelor private nu poate fi aplicată persoanelor cu funcții de răspundere în calitatea lor de exponenți ai puterii de stat.

Doar puterea legislativă, în opinia lui Ch.-L. Montesquieu, dispune de dreptul de a imputa răspunderea funcționarilor de stat. Evident este că se are în vedere răspunderea juridică, întrucât acest drept este consacrat juridicește în legea fundamentală a statului. Din păcate gânditorul nu prezintă careva mecanisme de aplicare a acestor dispoziții. Se poate afirma doar că se exclude din jurisdicția adunării legislative cazul de comitere a altor infracțiuni decât cele îndreptate împotriva poporului. În consecință, răspunderea juridică a puterii executive este posibilă doar prin realizarea obligației de dări de seamă a activității proprii. Iar acest lucru reclamă în mod obligatoriu delimitarea clară a competențelor persoanelor cu funcții de răspundere. Persoana cu funcție de răspundere poate să răspundă în fața altei sau altor persoane cu funcție de răspundere doar în virtutea unei scheme concrete de organizare a puterii publice și în consecință, în exclusivitate statul reprezintă garanția realizării unei astfel de forme de răspundere juridică.

Răspunderea juridică a funcționarilor care își exercită competența din numele statului este echivalată cu răspunderea statului, fapt ce derivă din specificul reglementării juridice a raportului dintre stat și organele sale. În consecință, statul acționează prin intermediul persoanei funcționarilor săi în cadrul raporturilor de drept public, de aceea răspunderea juridică examinată nu este pentru acțiuni străine ci ca și pentru cele proprii.

Revenind la ideile lui Ch.-L. Montesquieu, e necesar să menționăm că în ordinea în care este repartizată puterea politică în stat în opera lui Ch.-L. Montesquieu, răspunderea funcționarilor este posibilă exclusiv în fața unei adunări a reprezentanților persoanelor interesate în aplicarea unei astfel de răspunderi, și nicidecum în fața unei persoane concrete.

Viziunile lui Ch.-L. Montesquieu vis-a-vis de delimitarea puterilor în stat a trezit un șir de dispute de natură teoretică. Spre exemplu, teoreticienii germani susțin că prin prezentarea repartiției puterilor în opera sa Ch.-L. Montesquieu a avut de fapt în vedere repartizarea funcțiilor organelor independente din cadrul unei singure ramuri a puterii de stat [5, p. 375].

În opinia autorului G. F. Shershenevich, teoria lui Ch.-L. Montesquieu a strecurat în sine o imensă eroare. Conform acestei opinii, Montesquieu ar fi trebuit să determine conținutul și esența însăși a noțiunii de putere de stat și doar ulterior să se preocupe de delimitarea puterilor în stat. În caz contrar putem afirma că autorul francez supune divizării însăși fenomenul suveranității de stat [120, p.57].

Dacă însă rămânem pe poziția unei singure puteri în stat, atunci nu mai vorbim de ficțiunea juridică de răspundere a statului, întrucât indiferent de domeniul în care trebuie să răspundă puterea, din perspectivă juridică aceasta va acționa ca un tot întreg, ceea ce permite a vorbi despre răspunderea statului, ca o formă specială de organizare a puterii.

Meritul lui Ch.-L. Montesquieu în domeniul cercetat de noi rezidă în acordarea priorității acelor state care dispun de norme constituționale ce le reglementează expres mecanismul și activitatea. Ele trebuie să reglementeze tranșant și foarte clar cine, în ce formă și în ce condiții exprimă voința statului ca un tot întreg, în ce limite voința și activitatea organelor de stat sunt considerate a fi a statului și corespunzător în ce limite statul este responsabil pentru acțiunile/inacțiunile reprezentanților săi.

Dacă Ch.-L. Montesquieu era supranumit ca fiind lumina și înțelepciunea revoluției franceze, atunci pentru J.-J. Rousseau se utiliza calificativul de flacără și pasiune a acesteia. Este chiar dificil a aprecia impactul lucrării sale mărețe „Despre contractul social” asupra sistemului politic al Franței revoluționare și asupra dezvoltării ulterioare a gândirii juridice. Istoria doctrinelor politice nu atestă o altă lucrare complexă care ar întruni în sine atât de multe idei contradictorii și chiar incompatibile. Cu toate acestea, respectiva lucrare nu a lăsat în mintea nimănui indiferență, dimpotrivă a trezit diverse reacții, de la admirație până la cele mai dure critici.

J.-J. Rousseau a reiterat de nenumărate ori faptul că acea lucrare a sa este destinată celor ce dispun de capacitatea de a fi foarte atenți la citirea sa, întrucât dânsul nu dispune de arta de a se exprima clar „pentru cei ce nu vor să fie atenți” [153, p. 98]. Probabil că tocmai această circumstanță ascunde cauza interpretărilor atât de diverse la adresa lucrării sale. Fiecare analist a văzut în ea ceea ce i se părea lui personal mai evident și mai logic reieșind din viziunile pe care le avea.

Pornind de la ideea contractului social precum că „în exclusivitate statul poate crea condiții pentru manifestarea libertății cetățenilor săi” [153, p.113], vom concluziona ca și adepții lui Rousseau spunea, că „statul trebuie să fie puternic nu pentru sine ci pentru personalitatea fiecărui cetățean, pentru a-i garanta libertatea deplină acestuia” [154, p. 103].

Atenționăm mai întâi de toate că așa-numita voință generală este rezultatul acordului benevol al tuturor și nicidecum impus din exterior. Astfel, fiecare viitor membru al comunității își încredințează libertatea și chiar propria personalitate voinței generale în rezultatul propriilor concluzii despre bunăstare rezultate din niște începuturi bazate pe moralitate.

În consecință, statul se fundamentează nu numai pe libertatea fiecăruia dar și pe închipuirile proprii ale fiecărui membru despre statul și bunăstarea ideală. De aceea statul, în opinia lui Rousseau, este nu doar o persoană juridică ci și una morală [153, p. 53], întrucât întruchipează paralel și caracterele morale ale unei persoane. În încercarea continuă de a-și îmbunătăți condițiile de conviețuire socială, fiecare individ caută să contribuie la crearea acelei construcții statale, care i-ar aduce deplină satisfacție morală. Dacă individul a încheiat benevol contractul social, atunci voința generală rezultată reprezintă idealul moral al acestuia. Renunțarea la propriile drepturi și libertate reprezintă începutul unic și echitabil indicând asupra finalității de dezvoltare individuală și comună, întrucât grație naturii sale omul este o ființă socială orientată spre modelul de organizare socială pe care îl recunoaște a fi echitabil. Astfel, J.-J. Rousseau a indicat asupra fundamentelor ce determină manifestările morale ale puterii.

Cea mai importantă dintre acestea este conștientizarea datoriei față de fiecare individ din partea statului. Paralel statul în activitatea sa ca persoană morală trebuie să se conducă de anumite dispoziții concrete cu caracter de regulă. Și chiar în condițiile în care puterea supremă se considera a fi incapabilă să comită erori, Rousseau totuși stabilește anumite limite ale celor ce i se permit acesteia: „...aceasta nu poate impune anumite obligații cetățenilor dacă acestea ar fi inutile societății; ea nici nu poate să gândească astfel întrucât conform legilor echității și a legilor naturii nimic nu se face fără existența unei cauze concrete” [153, p. 54].

O astfel de cauză este exclusă în virtutea faptului că statul este și o persoană morală, aceste începuturi de moralitate constituind anume limitele acțiunilor permise puterii de stat. De aceea, conform logicii lui Rousseau, legile în vigoare pe teritoriul unui stat nu trebuie să conțină indicații exprese vis-a-vis de răspunderea acestuia. Cu toate acestea să nu uităm că totul este sub autoritatea spiritului moralității și presupune conștientizarea de către puterea de stat a ceea ce poate să facă și ce

nu. Astfel aici ar fi probabil vorba despre responsabilitatea juridică a statului, el fiind ținut să își conștientizeze propriile obligații și să le coreleze cu reglementările în vigoare.

„De aici și concluzia că pe cât de absolută nu ar fi puterea suverană, sfântă și intangibilă, ea totuși nu poate depăși limitele stabilite prin contractul social și nici nu o va face, iar fiecare individ contractant va putea dispune de acea parte a patrimoniului său și a libertății care i-au fost lăsate la dispoziție prin contractul social. În același timp suveranul nu poate obliga un supus mai mult decât o face în raport cu altul, întrucât o atare încălcare cade deja sub incidența legislației din domeniul privat, unde puterea suverană nu mai are competențe” [153, p. 57].

J.-J. Rousseau este convins că funcționarii aplică puterea din numele statului, puterea putându-le fi limitată și chiar luată [153, p. 54]. Tocmai în virtutea celor de mai sus și vorbim despre responsabilitatea juridică, întrucât totul ce nu se produce din partea puterii se produce „în virtutea dispozițiilor legii” [153, p. 91]. Rousseau susține în lucrarea sa și dezvoltă idea obligațiilor statului în fața persoanei și nicidecum a drepturilor lui în fața acesteia. Iar dacă există obligație, atunci mereu va exista și răspundere pentru neexecutarea sau pentru executarea necorespunzătoare a acesteia. Cel mai important însă este că în rezultatul autoconducerii poporului există răspunderea deplină a celor care înfăptuiesc puterea publică, indiferent pe ce temeiuri o fac. Aceștia acționează în/și din numele poporului care de facto deține puterea supremă și nicidecum în virtutea drepturilor lor.

Concluzionând asupra celor de mai sus putem afirma că J.-J. Rousseau, identificând statul cu cel mai bun asociat al persoanei și al poporului în autorealizarea lor avea tendința de a evidenția natura socială a acestuia, natură ce poate fi implementată într-un ideal.

Ideile gânditorilor francezi și-au găsit pe alocuri reflectarea în actele normative ale revoluției burgheze franceze din 1789. Constituția de la 1791 a proclamat libertatea conștiinței, a presei, a întrunirilor publice și răspunderea funcționarilor guvernului, a inclus un articol cu conținutul următor: „toți agenții guvernamentali cu funcții inferioare miniștrilor pot fi supuși urmăririi pentru faptele ilicite comise în exercitarea funcției lor doar în temeiul decretului consiliului de stat, cazul fiind judecat de instanța de drept comun” [148, p. 374].

Efectul răspunderii juridice devine mai puțin simțitor dacă se trag la răspundere concomitent mai multe persoane cu funcții de răspundere. Bineînțeles că fiecare funcționar poartă răspundere de facto. Dacă însă vorbim de răspunderea unui organ colegial al puterii sau a întregii puteri, atunci ținând cont de multitudinea de funcționari implicați răspunderea își pierde pur și simplu ecoul

specific. „Chiar și din perspectiva propriei reputații colegiul suferă ca un tot întreg, fiecă funcționar însă se simte vinovat în măsura în care acțiunile proprii sunt identificate sau nu cu cele ale instituției în ansamblu” [149, p. 137]. Astfel dreptul public naște obligații de natură publică, care de fapt nu se atribuie unei persoane concrete ci unei mase de persoane [154, p.280].

Dreptul ca un instrument de conviețuire socială și în calitate de mecanism de frânare a samavolniciei din partea statului în raport cu persoana privată sunt considerate absolut necesare □i de către Hegel. Ținând cont de valoarea dreptului în sine, acesta contribuie la dezvoltarea spiritului prin intermediul omului. Această dezvoltare trece prin trei etape:

1. în calitate de drept formal, care reflectă autodeterminarea voinței în lumea exterioară;
2. ca morală sau autodeterminarea internă a voinței;
3. ca etică ce reprezintă unitatea superioară a dreptului și moralei, întrucât rigorile moralei fiind exteriorizate se transformă într-un sistem de instituții juridice care determină drepturile și obligațiile persoanei în cadrul comuniunilor din societate [155, p.53].

O geneză integră a ideii statului este posibilă exclusiv în cadrul monarhiei constituționale. Monarhul reprezintă puterea absolută a statului ceea ce se reflectă în supunerea părților componente față de întreg și a tuturor intereselor particulare în fața voinței de stat.

Judecând despre monarh, Hegel susține că „monarhul este organul firesc al statului”. În această manieră filosoful a reușit să accentueze legătura dintre monarh și stat, legătură care și determină raporturile reciproce dintre aceste două importante entități. Astfel, monarhul este primul reprezentant și primul care exprimă voința de stat. G. W. F. Hegel de nenumărate ori caută să evidențieze caracterul public al acestor raporturi. Însă cu toată importanța monarhului în stat, de la acesta nu se cer careva calități speciale, întrucât cea mai importantă obligațiune a sa este de a-și exprima acordul sau dezacordul față de ceea ce se petrece în stat.

Întru diminuarea impactului neajunsurilor personale ale monarhului asupra voinței de stat exprimate de acesta, G. W. F. Hegel încearcă să limiteze participarea personală și nemijlocită a monarhului în activitatea statului. Iar acest lucru devine posibil din punct de vedere practic grație alegerii unor reprezentanți speciali ce ar acționa din numele monarhului și, corespunzător, din numele statului [155, p. 327].

Guvernul include puterea judecătorească și polițienească în competențele sale [155, p. 329]. Sarcina acestuia este de a aplica legea în situațiile concrete de fapt, iar în consecință vine în contact direct cu cetățenii.

Din considerentele expuse mai sus devine limpede că fiecare persoană trebuie să fie oarecum îngrădită de careva abuzuri din partea guvernanților. Iar o garanție a acestui fapt G. W. F. Hegel o vedea în ierarhia specială a puterilor de stat în cadrul căreia ar fi posibil controlul funcționarilor supuși de către cei ierarhic superiori dar și independența persoanei în cadrul statului.

Filosoful german a indicat asupra faptului că membrii guvernului dar și alte persoane cu funcții de răspundere sunt responsabili pentru actul de guvernare întrucât ei întruchipează legătura organică dintre părțile unui întreg.

O atare responsabilitate se dovedește prin obiectivitatea ce trebuie respectată la luarea oricărei decizii de către funcționari [155, p. 328].

Respectiva răspundere este o necesitate întrucât statul nu este o creație abstractă a artei dar se află sub incidența întâmplării și a rătăcirii. O atitudine iresponsabilă și un comportament inadecvat din parte persoanelor cu funcții de răspundere poate să influențeze negativ și asupra multor altor domenii ale activității de stat [155, p. 285].

Anume din aceste considerente constituționalitatea indicată de G. W. F. Hegel reflectă caracterul juridic al răspunderii statului în fața propriilor cetățeni.

Un merit incontestabil al lui G. W. F. Hegel rezidă în faptul că pentru prima dată în istoria doctrinelor politice răspunderea statului în fața cetățenilor precum și orice raporturi dintre stat și persoană au fost trecute în sfera dreptului public. Hegel critică dur activitatea de stat atunci când ea este înfăptuită prin abuzuri. Persoana cu funcție de răspundere nu poate fi legată de sfera juridicului, dacă analizăm activitatea funcționarului ca o activitate a slujitorului statului [155, p. 333] sau dacă examinăm activitatea de stat prin prisma instituțiilor de drept privat, spre exemplu dacă am vedea în persoana funcționarilor niște mandatarie ce ar acționa în baza unui contract încheiat cu statul [155, p. 334].

Legea, în calitate de obiectivitate unică ce funcționează pe teritoriul statului, reprezintă unicul temel al răspunderii funcționarilor de stat în calitatea lor de exponenți ai puterii publice. Întrucât puterea publică este orientată spre respectarea normelor și a intereselor inclusiv a celor private, atunci încălcarea acestei condiții reprezintă și temelul de facto al răspunderii juridice a funcționarului. Respectiva răspundere poartă caracter public, afirmă G. W. F. Hegel, și este exclusă din sfera privată în scopul evitării „abuzurilor”, a nedeterminării și este orientată spre crearea condițiilor propice pentru autodezvoltarea spiritului absolut.

G. W. F. Hegel este convins că funcționarii de stat sunt obligați să își cunoască obligațiile și să își îndeplinească atribuțiile în strictă corespundere cu reglementările legale.

Încălcarea reglementărilor legale prin neexecutarea obligațiilor sau prin cauzarea unei daune reprezintă cauzarea unei daune întregii comunități, iar acest lucru echivalează chiar cu o infracțiune [155, p. 334]. Astfel de fapte G. W. F. Hegel le atribuie sferei dreptului penal sau administrativ [155, p. 143]. Justiția reprezintă garanția fundamentală a libertății și a bunăstării comune.

În filosofia juridică a lui G. W. F. Hegel statul este catalogat a fi de drept și înțelept, iar aceasta permite manifestarea tandemului ideal dintre „voința substanțială comună” și „libertatea subiectivă ca cunoaștere individuală” [155, p. 280].

Din aceste considerații, orânduirea de stat ca expresie a înțelepciunii, urmează a fi reglementată expres de lege. Doar în aceste condiții statul va justifica încrederea pe care i-o acordă cetățeanul. Iar întreg procesul de dezvoltare a spiritului absolut este direcționat spre conștientizarea de către persoană a faptului că interesele statului includ în mod obligatoriu și interesele sale proprii, ba chiar se suprapun.

În această manieră, analiza conținutului lucrărilor adepților teoriei contractuale de proveniență a statului permite să evidențiem lipsa de omogenitate în ceea ce privește tratarea problematicii răspunderii statului și determinarea temeiurilor juridice ale acestei răspunderi.

Unul dintre aceste temeiuri putea fi considerat inițial chiar contractul de înființare a statului. În acest caz nu puteau să apară divergențe și neclarități vis-a-vis de răspunderea statului. Însă imposibilitatea contractului de a atrage careva consecințe juridice exclude din start și răspunderea juridică a statului pentru orice fapte ilicite abuzive.

Vorbind de doctrinele politice și de drept europene ce vizează răspunderea juridică a statului nu putem să trecem cu vederea acele idei ale cronicarilor și acte normative referitor la aceasta temă care au existat în statele românești. Așa de exemplu, M. Costin la fel ca și G. Ureche la timpul său, promova consecvent principiul legitimității. Sentința adoptată de domnitorul Alexandru-Vodă privitor la decapitarea hatmanului Șeptelici și a postelnicului Goia, care anterior îl omorăseră pe domnitorul Gașpar-Vodă (monarh în 1619-1620), cugetătorul o considera legitimă, fiindcă era bazată pe „legea dreaptă” [156, p.159]. Comentând sentința aplicată boierilor, cronicarul scria: „Plătit-au apoi cu capetele sale această faptă și Șeptelici, și Goia, de la Alexandru-Vodă, pe lege dreaptă de le-au tăietu capetele și trupurile le-au aruncatu în ieșitură, accentuând: și cu cale le-au făcut, că după scârnave fapte scârnave morți vinu”. El reprobă acțiunile antistatale ale indivizilor, fie

aceștia chiar și mari boieri, când unelteau împotriva domnitorilor sau comiteau acte de înaltă trădare. Omorârea monarhului de către dregători M. Costin o califica drept „scârnăvă și groaznică faptă și neaudzită în toate țări creștine”. Conform opiniei cărturarului, „Domnul, ori bun, ori rău, la toate primejdiile feritu trebuiește, că, oricum, de la Dumnedzău este”.

Miron Costin este unul dintre primii cugetători ai Moldovei care a încetățenit în gândirea politico-juridică națională *principiul responsabilității personale a oamenilor pentru fapte comise* – principiu elaborat și aplicat încă în perioada antică în Atena și în Roma republicană. Deși Costin a considerat legitimă sentința lui Alexandru – Vodă vis-a-vis de decapitarea hatmanului Șeptelici și a postelnicului Goia, totuși el a condamnat represiunile și pedepsele la care au fost supuse soția hatmanului și soția postelnicului împreună cu mama lui Șeptelici. În paginile „*Letopisețului țării Moldovei...*” el accentua că pedepsele la care au fost supuse acele femei, erau „peste pravilă”, adică nelegitime, argumentând „că pre legea direaptă nice fecior pentru fapta tătâne-său, nice părintele pentru fapta fecioru-i de vârstă nu-i platnicu”. Ulterior, aceasta normă din dreptul elen și din cel roman, receptată de legislația țărilor lumii, a devenit în secolele XIX-XX principiu fundamental al doctrinei statului de drept și criteriu de bază al jurisprudenței contemporane [157, p. 108].

Ion Neculce susținea comportamentul acelor demnitari de stat care, cu riscul propriei lor vieți, promovau, în măsura posibilităților, principiul legalității în activitatea organelor de stat, opunându-se jafurilor și abuzurilor săvârșite de domnitori și de complicitii lor. În același timp cronicarul elucidează și o serie de încălcări flagrante a principiilor dreptății și legalității de către unii domnitori ai Moldovei. Analizând obiectiv mersul evenimentelor, el condamna decizia nelegitimă a lui Constantin Cantemir privitor la decapitarea în 1691 a cronicarului M. Costin. De asemenea el blamează decizia domnitorului Mihai Racoviță, în baza căreia a fost spânzurat Cuza, „nepriceștit, încălțat, îmbrăcat, dându-i vina că a scris el la feciori, având acolo cătăni”, ca să vină în Iași să-l prindă pe monarh. Și cugetătorul adaugă: „Ce nu să țtie, întru adevăr au ba. Numai în pizmă l-au omorât, că i-au fost, că n-au fost scris”. Prin urmare, M. Racoviță a încălcat de mai multe ori normele de drept în acest caz. Mai întâi, a condamnat și a acuzat, fără o judecată prealabilă, pe un mare boier, iar în al doilea rând, l-a executat prin spânzurare, pe când norma general admisă era aceea a decapitării. Art. 1 din capitolul 62 al Cărții românești de învățătură din 1646 interzicea categoric executarea boierilor prin spânzurătoare [157, p. 108].

Domnitorul Constantin Mavrocordat (sec.XVIII 1733. 1769), sub presiunea condițiilor social-economice ale timpului și sub influența ideilor gânditorilor iluminiști H. Grotius, S.

Pufendorf, J. Locke a tins să introducă în legislația Moldovei unele principii juridice și norme de drept, caracteristice jurisprudenței țărilor avansate din Europa de Vest. Drept argument întru susținerea acestei concluzii poate servi existența în biblioteca domnitorului a tratatelor științifice ale filozofilor și juriconsulților europeni progresiști cât și afinitatea normelor de drept din „Așezământul” din 1743, care legiferau inviolabilitatea domiciliului locuitorilor din Moldova cu dispozițiile statutului „*Habeas corpus*”, adoptat de parlamentul englez în 1679, prin care se garanta imunitatea juridică a locuitorilor din Marea Britanie.

Oamenii de stat și cărturarii din Principatele Române, sub influența concepțiilor gânditorilor vest-europeni, în acea perioadă încep să trateze mai profund principiile de dreptate, libertate, responsabilitate și alte principii. Autorii proiectului de reformare a orânduirii de stat a Moldovei „Însemnare de ponturi ce s-au dat de deputații Moldovei, pentru cereri ce s-au socotit să se facă din partea obștei la imperatriță pentru ocârmuire” din 1769 au prevăzut ca toți demnitarii, înainte de a începe exercitarea funcțiilor de stat, în mod obligatoriu, să depună „jurământul, cum că vor sluji cu dreptate, fără vicleșug ... și cum că vor păzi credința ... către patrie”. După expirarea termenului stabilit, aceștia, conform proiectului, trebuiau să facă o dare de seamă pentru activitatea prestată. În caz de nerespectare a cerințelor principiului dreptății, se propuneau anumite forme de sancționare ale celor vinovați „Aleșii ocârmuirii la sama ce vor da după împlinirea vremii, de se vor vădi cu încredințare, cum că au făcut vicleșug, sau nedreptate, sau jaful întru a lor ocârmuire, prin știință, unii ca aceia să cază cu totul din cinstea dregătorilor și niciodată să nu fie primiși la nici o dregătorie, nici la ocârmuire, nici la altă slujbă cât de mică...” [157, p.109].

Spre sfârșitul sec. XVIII-lea se intensifică influența principiilor doctrinelor juridice proclamate în documentele revoluțiilor burgheze din Olanda, Franța, Anglia referitor la responsabilitatea diriguitorilor în fața poporului pentru abuzurile și fărădelegile comise. Într-un manifest versificat din 1795 este condamnată politica de jaf a guvernanților Moldovei. La 18 iulie 1796 în curtea Mitropoliei din Iași a fost găsit un memoriu, scris în limba română și greacă, în paginile cărui mitropolitul era anunțat că membrii unei organizații secrete „prin jurămintele cele mai teribile” se angajaseră să lupte pentru „drepturile poporului”.

Un moment nou în tratarea principiilor de dreptate, libertate și egalitate sesizăm în documentele anilor 20 ai secolului al XIX-lea. Dacă în trecut mai mult se vorbea la general de dreptate și libertate, după 1820 gânditorii români pun în sarcina organelor de stat asigurarea respectării în viața de toate zilele a drepturilor și libertăților general-umane. Art. 6 din proiectul de

Constituție elaborat în 1822 de liderii mișcării cărvunilor în frunte cu I. Tăutu stipula: „Să nu poată fi nimenea învinovățit, ridicat la închisoare sau pedepsit decât numai întru întâmplările hotărâte prin pravila și după formele pravilei”. Autorii proiectului militau pentru tragerea la răspundere a tuturor acelor care vor atenta la libertatea locuitorilor Principatului. „Tot cela ce va cuteza vreo lucrare în potriva cuiva nevolnicită în pravilă și în formele pravilei, fie măcar și judecător sau stăpân aceluia, precum și tot cela ce ar îndemna, ar unelti, ar iscăli, ar săvârși sau ar poronci a se săvârși orice altă faptă neiertată în pravilă și numai după volnicia și plăcerea cea de sine, să fie supus vinovăției și giudecății pravililicești, fără alegerea de obraji”. La fel și art. 10 prevedea sancționarea dregătorilor de stat, dacă aceștia „să vor atinge de cinstea persoanelor sau îi va face altă asemenea supărare nevolnicită” [157, p.110].

Conținutul lucrărilor analizate de noi anterior în teză permite să se vadă traiectoria pe care au trecut-o autorii lor de la nerecunoașterea răspunderii statului și până la atribuirea caracterului de drept public al acestei forme de răspundere.

La baza respingerii ideii de răspundere a statului se regăsesc considerațiile ce țin de caracterul instituției statului, care în virtutea naturii și izvoarelor sale nu poate să comită erori și în consecință este exclus din orice jurisdicție. Respectiva viziune este similară cu cele dominante în perioada evului mediu însă are temeuri și un algoritm de probare diferite (contractul și acordul de supunere în fața puterii de stat).

Spre deosebire de această poziție, conferirea caracterului de drept privat răspunderii statului îl face pe acesta din urmă responsabil în fața persoanei și nu exclude răspunderea lui în fața acesteia pe de o parte, și pe de altă parte se trage la răspundere o persoană concretă care și-a depășit atribuțiile în exercitarea puterii de stat. Iar aceste circumstanțe nu permit să vorbim despre o răspundere a statului în deplinul sens al acestei instituții juridice.

Această necorespondere sau chiar divergență poate fi exclusă sau depășită prin recunoașterea fiecărei persoane cu funcții de răspundere ca fiind o parte integrantă a statului care acționează din numele statului exercitându-i puterea în cadrul exercitării funcției sale publice. Cu toate acestea este absolut necesară identificarea limitelor competenței acesteia și a temeiurilor de tragere la răspundere. Iar acestea se pot realiza exclusiv în temeiul dreptului. Drepturile personalității au fost opera doctrinei și jurisprudenței și s-au pus în evidență abea la finele secolului XIX [158, p.244].

Doctrina politico-juridică a sec. XIX este caracterizată anume prin recunoașterea acestei necesități, ceea ce la rândul său a constituit temeiul argumentării depline a răspunderii de drept public a statului.

Concluzii la Capitolul 2

Rezumând cele menționate ajungem la următoarele concluzii. Sensul actual al răspunderii juridice reciproce dintre stat și persoană nu putea fi regăsit în operele marilor gânditori antici. Cu toate acestea, analiza lucrărilor antice ne face să depistăm începuturile acestei instituții juridice anume în cadrul lor, regăsindu-se aici chiar și unele polemici vis-a-vis de răspunderea statului și cea a persoanei. Mai este important încă un aspect – cel de creare a premiselor propice pentru studiul ulterior al instituției juridice de răspundere a statului. Și, încă ceva important – dezvăluirea esenței echității ca o condiție primordială pentru asigurarea binelui comun și a securității statului și cetățenilor săi.

În concluzie, de asemenea vom menționa că știința dreptului caracteristică perioadei medievale a determinat direcția evoluției gândirii politico-juridice din perioadele ulterioare. Punând în lumină cele mai profunde cauze ale conflictelor social-politice din cadrul statului, aceasta a creat noi perspective în ceea ce privește stabilirea de comun acord a raporturilor dintre stat și persoană.

În virtutea recepționării dreptului roman în cumul cu cel canonic, jurisprudența practică din Europa de Vest a fost orientată spre modificarea dreptului feudal, acordându-se prioritate redistribuirii funcțiilor judecătorești, consolidării privilegiilor existente, ceea ce ducea uneori la prioritatea voinței celor de la putere în raport cu normele dreptului.

Sub aspect teoretic însă se acceptă și se tratează dreptul pozitiv, ceea ce a dus la exigența de legitimitate față de puterea de stat.

Următoarea perioadă istorică – Renașterea – și-a adus propria contribuție la modificarea limitelor puterii de stat dar și la formarea instituției răspunderii juridice a statului față de persoană în ansamblu.

Așadar, analiza complexă a concepțiilor politico-juridice din antichitate și până la debutul epocii moderne indică asupra faptului că instituția răspunderii juridice a statului se formează mai târziu, în timpul, când știința dreptului devine o știință juridică independentă.

Una dintre concluziile la care ajungem este că problema instituției răspunderii juridice a statului în special nu a prezentat un interes deosebit pentru gânditorii perioadei evidențiate.

S-ar putea ca acest lucru să fie explicat printr-o altă circumstanță care era atunci actuală și prezenta un mare interes – determinarea menirii și esenței statului. Astfel, menirea statului fiind determinată ca „mijloc de atingere a binelui comun”, „de realizare a voinței lui Dumnezeu pe pământ”, marii gânditori au indicat și situații în care statul nu își duce la bun sfârșit menirea și se consideră responsabil în fața cetățenilor săi. Această răspundere, suntem tentați să o denumim a fi de natură politică. Considerăm că anume această răspundere conține germenele de origine al răspunderii juridice. Căutarea răspunsurilor la întrebări precum „ce este statul și care este menirea lui”, a contribuit la desfășurarea procesului de formare a instituției răspunderii juridice a statului în fața persoanei.

Analiza lucrărilor teoreticienilor din acea perioadă ne permite să afirmăm că s-au format două poziții de abordare a răspunderii statului – cea a răspunderii statului în general și cea a posibilității răspunderii juridice a acestuia în mod special.

Prima exclude orice posibilitate de răspundere a statului în virtutea originilor sale divine și nu admite nici o deviere de la esența și destinația sa divină a acestuia în activitatea sa. Aceasta caracterizează gândirea politico-juridică din perioada evului mediu, când statul și biserica erau parteneri egali și nu se admitea nici cea mai mică îndoială vis-a-vis de proveniența divină a statului.

Cea de-a doua, care e și mai răspândită, o întâlnim pe perioada întregii epoci (Platon, Cicero, Antonius Patavinus (Sant'Antonio di Padova)). Aceasta presupune răspunderea statului pentru neîndeplinirea predestinației sale (răspundere politică) și în consecință, posibilitatea stabilirii unor restricții de ordin juridic vis-a-vis de posibilitatea intervenției statului în diverse sfere ale vieții sociale. În această manieră, cercetarea atingerii binelui comun și a înfloririi societății ca scop fundamental al statului, impune necesitatea determinării condițiilor de realizare a acestui scop. Iar analiza lucrărilor reprezentanților acestei epoci dovedește că majorității lor le-a reușit acest lucru.

Evoluția opiniilor asupra răspunderii juridice a statului în doctrinele politico-juridice ale epocii moderne, este legată de analiza conținutului lucrărilor adepților teoriei contractuale de proveniență a statului, care ne permite să evedențiam lipsa de omogenitate în ceea ce privește tratarea problematicii răspunderii statului și determinarea temeiurilor juridice ale acestei răspunderi.

Totuși conținutul lucrărilor analizate de noi permite să se vadă traiectoria pe care au trecut-o autorii lor de la nerecunoașterea răspunderii statului în fața persoanei și până la atribuirea caracterului de drept public al acestei forme de răspundere.

La baza respingerii ideii de răspundere a statului se regăsesc considerațiile ce țin de caracterul instituției statului, care în virtutea naturii și izvoarelor sale nu poate să comită erori și în consecință este exclus din orice jurisdicție. Respectiva viziune este similară cu cele dominante în perioada evului mediu însă are temeuri și un algoritm de probare diferite (contractul și acordul de supunere în fața puterii de stat). Spre deosebire de această poziție, conferirea caracterului de drept privat răspunderii statului îl face pe acesta din urmă responsabil în fața persoanei și nu exclude răspunderea lui în fața acesteia pe de o parte, și pe de altă parte se trage la răspundere o persoană concretă care și-a depășit atribuțiile în exercitarea puterii de stat. Iar aceste circumstanțe nu permit să vorbim despre o răspundere a statului în deplinul sens al acestei instituții juridice.

3. FUNDAMENTELE TEORETICE, METODOLOGIC ȘI PRACTICE ÎN IPOTEZA RĂSPUNDERII JURIDICE A STATULUI

3.1. Statul ca fenomen și subiect pasibil de răspundere juridică

În acest capitol vom încerca să caracterizăm statul ca fenomen și subiect pasibil de răspundere juridică în baza doctrinei contemporane și în același timp să elucidăm temeiurile, principiile, funcțiile și formele răspunderii juridice a statului în drept intern. Într-o societate democratică statul organismul politic, care dispune de forță și decide cu privire la întrebuintărea ei, garantează juridic și efectiv libertatea și egalitatea indivizilor [159, p.77].

Statul ca entitate social-politică, a atras atenția învățaților încă din timpurile antichității. Acesta după cum am menționat anterior, a fost analizat de gânditorii antici ca Socrate, Platon, Aristotel, Polibiu, Confucius, Cicero, etc. Și în zilele noastre statul continuă să fie studiat de juriști, filosofi, sociologi, politologi etc. De multe ori, acest interes este rezultatul rolului statului de a asigura viața în diversele ei domenii. Totuși pe cât de paradoxal nu ar părea, dar până la momentul actual nu există o lucrare complexă care ar avea drept obiect de studiu toate laturile și posibilitățile de manifestare a statului, nu există și puțin probabil că ar putea să existe, deși există în general o multitudine de lucrări care dintr-o perspectivă sau alta studiază anume fenomenul statal. Aceasta de fapt reprezintă o sarcină extrem de dificilă și complexă ce stă în fața cercetătorilor.

Atunci când abordăm problema fenomenului desemnat prin noțiunea de stat trebuie să avem în vedere cele două sensuri ale noțiunii: sensul istorico-geografic și sensul, politico-juridic [110, p.173].

Cel mai des se substituie noțiunea de „stat” cu cea de „țară” adică locația geografică a acesteia. Astfel, Statele Unite ale Americii sunt deseori denumite doar America, ceea ce din punct de vedere terminologic nicidecum nu coincide. Dar și cercetările cu tentă strict științifică utilizează noțiunea respectivă cu diverse semnificații. Astfel, lucrările cu caracter științific utilizează noțiunea de stat cu trei sensuri de bază:

- Stat-comunitate organizată din punct de vedere social;
- Stat-aparat al puterii de stat (sau pur și simplu putere de stat);
- Stat-sistemul organelor de stat [110, p.151-153].

De aici reiese, că noțiunea *de stat* are două semnificații: *societate*, formă de convețuire a comunităților umane; *putere*, organizare ce dispune un aparat coercitiv. Ambele semnificații pot fi

admise simultan, deoarece ele se completează: *statul-putere* pentru a realizeze ceva și *statul-comunitate*, societate pentru a putea acționa.

Conform opiniei autorului N. Popa, pe care noi o susținem, statul apare, astfel, ca o modalitate (o variantă) social-istorică de organizare socială, prin care grupurile sociale și-au promovat interesele comune și în care și-au găsit expresia concentrată întreaga societate [160, p.58].

În toate cazurile de mai sus de fapt se au în vedere diverse laturi ale unuia și aceluiași fenomen - organizarea și funcționarea statului ca putere politică. Însă, există diverse concepții vis-a-vis de corelația dintre stat și puterea politică.

Statul a reprezentat dintotdeauna o structură socială complicată cu elemente proprii specifice: puterea publică, teritoriu, hotare, populație, sistemul de drept, organe de stat etc. În plus această structură, acest sistem, conform autorului B. Negru, nu este caracterizat prin statică, ci dimpotrivă este unul dinamic. Statul evoluează și suferă modificări rezultate din procesul dialectico-logic de dezvoltare istorică obiectivă a societății. Acest proces însă nu este caracterizat prin uniformitate ci dimpotrivă, foarte des îi este specifică diversitatea și contradictorialitatea [161, p.98-100].

În determinarea orientării activității statului un rol important revine esenței și menirii sociale a statului. Astfel ideea statului social, a solidarității sociale, consideră O. Chicu au fost încadrate în aria răspunderii juridice, coroborate cu drepturile individuale și fiind puse în legătură cu celelate forme ale răspunderii, în primul rând, cu cea civilă și dând expresia răspunderii statului în fața persoanelor [162, p.44-47].

În știința filosofiei esența unui fenomen reprezintă cumulul celor mai importante și persistente raporturi și legități interne specifice acestui fenomen și care determină principalele lui caractere și tendințe de dezvoltare. Dezvăluirea *esenței statului* ar însemna punerea în evidență a acelor raporturi și legități ce îi determină rolul în societate, a-i face o caracterizare care ar pune în lumină natura și menirea socială a statului. Modificările calitative ce se petrec în societate duc în mod inevitabil la modificări ale esenței statului. Astăzi, societatea și statul nostru trec printr-o perioadă de transformare majoră, aflându-se într-un inens proces de democratizare a societății și de edificare a statului de drept [163, p.2].

Fără îndoială statul reprezintă un fenomen social multifuncțional complicat, încercările de a defini statul sunt atestate încă din antichitate, dar chiar până la momentul actual nu există unanimitate în acest sens.

Destul de des se întâlnesc încercări de a defini statul prin prisma funcțiilor ce-i revin, caracterizând rolul acestuia în viața socială a poporului” [22, p.81].

Analiza funcțională este foarte utilă dar ea reclamă să fie realizată ținând cont de condițiile istorice concrete. Astfel sistemul funcțiilor statului se modifică nu doar în raport cu sarcinile pe care le are într-o perioadă istorică sau alta, ci și în raport cu alte diverse condiții în care se află statul în perioadele istorice vizate. Tocmai din aceste considerente ne permitem să afirmăm că analiza funcțională cu toate aspectele sale pozitive, nu permite o determinare universal valabilă (pentru orice moment de dezvoltare istorică) a statului.

Doctrina contemporană autohtonă cel mai des determină definiția statului prin prisma semnalmetelor specifice acestuia [100, p.198]. Întemeietorul acestei abordări, G. Ellinek, a scos în evidență și a analizat trei elemente specifice ale statului: teritoriul de stat, populația statului și puterea de stat [5, p.256-284].

Majoritatea teoreticienilor sunt de acord că în diverse perioade istorice statele sunt caracterizate prin anumite caractere specifice. Prof. Gh. Avornic atribuie la categoria acestor elemente următoarele:

- existența puterii publice politice care dispune de un aparat de management și de constrângere;
- organizarea teritorială a populației, suveranitatea de stat;
- caracterul obligatoriu al actelor normative ale statului;
- existența caznlei de stat, rezultată din impozitare și funcționarea sistemului fiscal în general [22, p.158].

Aceste caractere se recunosc a fi cele mai importante, întrucât determină caracterul politico-juridic al statului.

Uneori la sistemul de caracteristici ale statului se atribuie existența forțelor armate, existența unei limbi oficiale unice a unui sistem de apărare și a politicii externe. Putem să fim de acord cu L. A. Morozova, care le consideră pe aceasta din urmă ca fiind auxiliare în raport cu primele caractere ale statului. Într-adevăr un șir de state nu dispun de ele dar acest fapt nu le știrbește în nici un fel statalitatea [164, p.53].

Astfel, ținând cont de caracterele nominalizate mai sus, Prof. D. Baltag definește statul ca fiind “organizația politică care, deținând monopolul forței de constrângere, al elaborării și aplicării dreptului, exercită într-o comunitate umană de pe un anumit teritoriu puterea suverană a

deținătorilor puterii din societatea dată” [100, p.199], deoarece această definiție. De asemenea în ea și-au găsit expresie toate semnele statului. În același timp, apreciem această definiție și ca fiind una relevantă și reușită, corespunzătoare ideii noastre de a examina statul în calitate de subiect al răspunderii juridice.

Scopul statului, al puterii publice este apărarea interesului general, esența statului este sau ar trebui să fie, fericirea cetățenilor.

Autorul Gh. Boboș se referă la G. W. F. Hegel, care scria “dacă cetățenilor nu le merge bine, dacă scopul lor subiectiv nu este satisfăcut, dacă ei nu găsesc că mijlocirea acestei satisfaceri constituie statul însuși ca atare, atunci statul stă pe picioare slabe” [165, p.30].

Având în vedere cele expuse anterior, tragem concluzia că scopul statului este ceea ce el își propune să înfăptuiască”. Scopul statului poate fi proclamat oficial în Constituție sau poate să rezulte din conținutul acesteia. Astfel, art. 1 alin. (3) din Constituția Republicii Moldova statuează că “Republica Moldova este un stat de drept democratic” [166].

Suntem de accord cu opinia prof. B. Negru, că actualmente caracteristicile stat de drept, stat democratic nu reflectă o realitate. Ele pot și trebuie interpretate ca obiective strategice spre care tinde R. Moldova. Prin urmare aceste dispoziții constituie scopul suprem al statului moldovenesc. După cum vedem, Constituția nu stipulează expres scopul statului nostru, însă el este dedus din dispozițiile acesteia [161, p.98-99].

Statul de drept este unicul fenomen ce conferă *controlului social asupra puterii formă juridică*, el fiind reglementat detaliat. Necesitatea unui asemenea control se explică prin faptul că orice putere, inclusiv cea politică are tendința de a face abuz de beneficiile pe care le are la îndemână atât în general, cât și în ceea ce privește fiecare reprezentant ale acesteia. Concurența și lupta pentru putere este un fenomen obișnuit și prezent în orice societate. În astfel de condiții sarcina principală a dreptului în general este de a forma proceduri democratice și de a crea reguli valabile pentru toți participanții fenomenului politic.

Analiza procesului construcției statului de drept, demonstrează nu numai complexitatea acestuia, dar și dificultățile întâmpinate, iar nu rareori, a piedicilor și obstacolelor apărute în finalitatea obiectivelor sale [167, p.31-47].

În urma cercetărilor întreprinse, din aria problemelor cu care se confruntă statul de drept în societatea modernă, autorul S. Popescu evidențiază următoarele: instrumentalizarea dreptului; inflația legislativă, excesul de normativism; “juristocrația”; multiplicarea și instituționalizarea unor

noi drepturi ale omului. Instrumentalizarea dreptului este considerată ca fiind unul dintre factorii determinanți ai crizei dreptului și ai culturii juridice, și descreșterii autorității dreptului. Transformarea dreptului în instrument al politicii a condus la înlocuirea caracterului rațional al dreptului cu un caracter volitiv.

Declinul legii este strâns legat de *inflația legislativă*, în măsura în care cu cât este mai mare numărul normelor juridice, cu atât dificultățile de a le aplica sunt mai mari.

Printre pericolele care, amenință statul de drept autoarea semnaleză și cel al *excesului de independență a puterii judecătorești* [168, p.146-149].

Într-o altă opinie, susținută și de noi, printre pericolele actuale ce amenință existența statului de drept, autorul A. Popescu amintește pericolul inflației legislative, despre care am vorbit anterior, al intervenției nelimitate și în viața socială. Autorul susține că în ceea ce privește drepturile omului - condiție *sine qua non* a statului de drept - cu cât se denaturează mai grav conținutul acestui principiu fundamental, cu atât este mai vizată existența statului de drept. Un alt pericol menționat este și *excesul de independență* cu ocazia soluționării cauzelor de către *puterea judecătorească*, subliniindu-se că întreaga putere aparține poporului și se exercită, potrivit competenței stabilite prin separația puterilor în stat. Statul de drept neadmițând imixtiuni ale vreunei puteri în activitatea celeilalte, exercitarea fiecăreia trebuie să se facă în conformitate cu legea [169, p.136].

Referirea la statul de drept și la noi în Republica Moldova este un mijloc simbolic de a marca ruptura cu comunismul și adeviziunea la valorile politice liberale. Republica Moldova a cunoscut după anii '90 un proces de ample căutări în vederea redefinirii instituțiilor fundamentale, și-a manifestat cu fermitate voința de a-și edifica ordinea constituțională pe baza unor principii juridice unanim acceptate, care să permită integrarea noastră în marea familie a țărilor europene.

Prof. Gh. Avornic consemnează că statul de drept, în realitatea sa practică, determinată și influențată de ansamblul factorilor socio-politici din fiecare țară, de condițiile naționale și internaționale, nu poate fi un "panaceu universal". Înscriindu-se în dezvoltarea istoriei ca o formă superioară de organizare politico-socială, validată ca atare de experiența istorică, statul de drept prezintă și o serie de aspecte vulnerabile cum ar fi de exemplu: tergiversarea elaborării normelor juridice în raport cu dinamica vieții sociale, rezistența administrației la implementarea unor acte normative, imposibilitatea organelor judiciare de a controla fenomenul criminalității, existența erorilor judiciare [170, p.20; 167, p.150].

Schimbarea continuă a legislației a redus principiul „nimeni nu poate invoca necunoașterea legii” la rang de ficțiune. Chiar și juriștii specializați sunt incapabili să cunoască aria evoluției dreptului. Publicarea succesivă doar a adaptărilor sau modificărilor regulilor existente face ca lectura publicațiilor oficiale să fie incomprehensibilă pentru cetățeanul obișnuit [167, p.33].

O piedică serioasă în calea trecerii de la dezideratul statului de drept la statul de drept real o reprezintă greutatea de a determina schimbarea poziției autorităților publice și a funcționarilor publici față de drepturile și interesele legitime ale cetățenilor și *de a face efectivă răspunderea juridică a celor dintâi* [168, p.57].

În practică s-a remarcat un alt pericol al statului de drept în societățile aflate în tranziție: lipsa unei independențe reale a puterii judecătorești, ceea ce a favorizat imixtiunea în activitatea acesteia, venită din partea altor ramuri ale puterii. Majoritatea judecătorilor s-au confruntat cu presiuni politice în îndeplinirea îndatoririlor lor. Între judecător și puterea politică, în general, există un conflict necesar, el reprezentând instrumentul prin care societatea se pune la adăpost de abuzurile puterii. Măreția și, totodată, dificultatea rolului său constă tocmai în a avea suficientă putere pentru a putea stăvili puterea politică, fără însă a uzurpa [171, p.25].

Societatea moldovenească va trebui să facă față unei noi provocări: integrarea în Uniunea Europeană. Acest proces de integrare în Uniune este complex, el presupunând eforturi considerabile din partea țării noastre. Unii analiștii au prognozat că integrarea va fi un proces ce va dura între 10-15 ani, alții mai pesimiști au considerat că procesul va dura între 20-25 de ani, iar populația va simți mai degrabă dezavantajele decât avantajele acestui proces, de altfel absolut necesar.

Fragilul stat de drept Republica Moldova va trebui să facă față adoptării și aplicării legislației Uniunii Europene, transformării economiei sale într-o economie de piață funcțională, dar mai ales costurilor pe care le implica integrarea.

Suveranitatea de stat, ca o caracteristică a statului, aparține poporului Republicii Moldova care o exercită nemijlocit prin intermediul organelor sale reprezentative în formele reglementate de Constituție (art. 2, alin. (1) CRM).

Poporul constituie substanța statului și este deținătorul și purtătorul puterii publice în virtutea funcției sale sociale. În același timp conștiința generală are un stereotip înrădăcinat de secole de-a rândul ce ține de personalizarea puterii. Omul, de obicei, asociază statul cu funcționarii publici.

Nici o forță din exterior nu poate impune poporului orânduirea de stat, Constituția ca lege fundamentală are impact determinant asupra formei și sistemului puterii de stat. Totuși există și

posibilități de a impune sau de a schimba voința poporului. Acestea se pot realiza absolut diferit, prin aplicarea de metode de la cele mai grosolane și primitive până la cele sofisticate și mijlocite. Tocmai de aceea, întru evitarea acestui pericol este absolut necesară reglementarea la nivel constituțional a libertății expresiei voinței poporului. Aceasta este de regulă asigurată prin instituții precum alegerile generale, democratice și directe, referendumul, care se desfășoară întru soluționarea celor mai importante probleme de natură politică ale poporului.

O singură garanție de acest gen nu este din păcate suficientă. Astfel, întru asigurarea intangibilității voinței poporului este necesară instaurarea instituției răspunderii juridice pentru tentativele de falsificare sau ignorare a acestei voințe generale. Totuși din punct de vedere practic se constată că, chiar și în prezența unor reglementări aproape ideale a răspunderii statului, conținute chiar și în Constituțiile statelor cu multiple tradiții democratice și constituționale, nu se reușește o garantare absolută a neintervenției puterii asupra voinței poporului. Suntem de acord cu autorul Efimov V. I., care menționează că: „...poporul a fost de nenumărate ori victima aventurismului politic, iar legea și jurisprudența abia dacă pot să-i ofere scut de protecție contra mistificărilor și minciunii. Doar legitimitatea puterii, maturitatea politica și un nivel înalt al culturii generale pot conferi imunitate acestuia contra acestor fenomen negative [172, p.161-162].

Este general recunoscut astăzi că legitimitatea puterii reprezintă o condiție fundamentală a ordinii politice în societate. De aceea, conceptul de legitimitate a fost analizat din multiple unghiuri, sub multiple aspecte, în dicționare, literatura politologică și în cea de drept constituțional [173, p.373].

Potrivit, opiniei lui Pierre Pactet, legalitatea constituțională și legitimitatea reprezintă două noțiuni diferite. Legalitatea presupune asigurarea respectului de către puterile publice, în timp ce legitimitatea este calitatea unei puteri a cărei menținere se întemeiază pe adeziunea - dacă nu unanimă, cel puțin majoritară - a guvernaților [174, p.71].

Potrivit, lui Guglielmo Ferrero, diferitele principii de legitimitate pot fi electivă, ereditare, aristo-monarhice și democratice [175, p.43].

În știința politică se subliniază ideea că termenul de legitimitate provine de la cuvântul latin *legitimus*, care înseamnă conform cu legea. Este subliniată ideea, că prin legitimitate cetățenii recunosc dreptul de guvernare al puterii politice [176]. Cu cât o autoritate politică este mai legitimă, cu atât capacitatea ei de acțiune este mai mare.

Cercetătorii care au studiat diversele aspecte ale legitimității au menționat existența unei legitimități divine sau tradiționale (în antichitate și societatea medievală), a unei legitimități carismatice (determinată de calitățile excepționale ale liderului), dar și a unei legitimități civile sau juridice, care a apărut în societatea modernă odată cu democratismul politic, care se întemeiază pe lege, pe votul popular, pe referendum și pe acordul majorității [177, p. 1-14; 178].

Deși, așa cum s-a arătat, noțiunile de *legalitate* și *legitimitate* nu se suprapun, între ele există o strânsă și indisolubilă legătură, deoarece în regimurile democratice legitimitatea se întemeiază pe respectul normelor de drept care guvernează organizarea politică a societății. După cum observă politologul Julien Freund, din punctul de vedere al guvernaților, legalitatea constă în a acționa în conformitate cu legea. Pe de altă parte, guvernanții trebuie să asigure pe cei guvernați împotriva arbitrarului posibil datorat propriilor decizii și să le dea totodată sentimentul securității și libertății, renunțând să intervină în acele domenii care sunt exterioare legii. „Legalitatea este deci un mijloc de a asigura membrii colectivității printr-o delimitare clară a sferei constrângerii și a dreptului de a recurge la violență [179, p.264].

În concluzii am vrea să menționăm, că în procesul de realizare a dreptului, participarea autorităților – organele puterii legislative, organele executive, organele justiției – se realizează în raport cu competența rezervată prin Constituție și legile de organizare și funcționare a fiecărei categorii de organe, precum și fiecărui organ în parte. Investite cu competență, aceste subiecte participă ca purtătoare ale autorității statale într-un domeniu sau altul. Ca subiecte de drept, autoritățile publice îndeplinesc cel puțin trei categorii de competențe: exercitarea conducerii de stat în diverse domenii; soluționarea problemelor privind temeinicia legală a pretențiilor unor subiecte de drept față de altele și asigurarea constrângerii de stat în cazurile necesare; restabilirea ordinii de drept încălcate; recuperarea prejudiciilor.

Statul ca o întruchipare a autorităților sale, dobândește calitatea de subiect de drept în două categorii principale de raporturi juridice: raporturi juridice interne și raporturi juridice de drept internațional. Despre esența și conținutul răspunderii juridice a statului, ca subiect de drept vom vorbi în paragrafele următoare.

3.2. Esența temeiului, funcțiile, principiile și formele răspunderii juridice a statului

Ideea de răspundere, caracteristică vieții sociale normate, are o sferă foarte largă de înțelegere și acțiune. Imensa majoritate a acțiunilor umane sunt susceptibile să genereze o formă sau

alta de răspundere extrajudiciară sau judiciară, deoarece individul nu acționează într-un mediu „indiferent, pasiv și neutru, ci într-o ambianță socială - deci umană - în cadrul căreia parametrii acțiunii (sale) sunt evaluați, valorizați” [180, p.52].

Răspunderea este - în sensul general - obligația fiecăruia de a suporta consecințele nerespectării unor reguli de conduită, obligație care revine autorului faptei contrare acestor reguli și care poartă pecetea dezaprobării sociale a unei asemenea conduite [181, p.19]., ea incluzând-o indiscutabil și inevitabil și pe aceea juridică, de altfel componentă majoră a acesteia.

În diversele sale forme de manifestare, conform opiniei autorului M. Costin, răspunderea juridică constituie domeniul central, piatra unghiulară a dreptului, în toate ramurile acestuia. Ea, îndeplinește rolul de garanție a realizării dreptului, asigurând în bună măsură eficiența lui [181, p.7].

Legea nu definește conceptul de răspundere juridică. Din multitudinea de norme juridice nici una nu dă o definiție răspunderii juridice, legiuitorul mărginindu-se numai să stabilească condițiile în care persoana - fizică sau juridică - poate fi trasă la răspundere, principiile și limitele în care poate interveni una sau alta dintre formele acesteia, natura și întinderea sancțiunii care poate fi aplicată [182, p.148].

Pornind de la condițiile și limitele stabilite prin lege în care poate fi angajată răspunderea juridică, fundamentându-se pe acestea și pe principiile care se desprind din ele, doctrina a dat răspunderii juridice fie definiții proprii specifice unor ramuri de drept, fie aplicabile dreptului în general.

Cercetarea fenomenului răspunderii juridice a statului ar trebui să demareze prin definiția noțiunii propriu-zise, dar vom menționa că această definiție prezintă anumite dificultăți. Este absolut evident că răspunderea juridică a statului este un fenomen complex, compus din două categorii: răspundere juridică și stat. Deci, determinarea esenței fenomenului răspunderii juridice a statului este posibilă exclusiv în condițiile în care cercetăm ambele sale componente, fiecare dintre ele fiind tratată neunivoc în doctrina de specialitate.

Despre stat am vorbit anterior, acum câteva opinii referitor la răspunderea juridică. Doctrina recunoaște a fi discutabilă problema răspunderii juridice și a fenomenelor conexe acesteia. E important să menționăm că noțiunea de „răspundere” este una principală nu doar în cadrul juridicului. Științele sociale (sociologia, psihologia, filosofia etc.) utilizează această noțiune pentru a caracteriza diverse laturi ale comportamentului unui individ și a diferitor fenomene. La nivelul conștiinței generale răspunderea are un înțeles specific, înțeles ce se distanțează puțin de context.

Gânditorii antici, începând cu sofistii (Democrit și Socrate de ex.) considerau răspunderea ca fiind o calitate interioară a persoanei. Condițiile din antichitate au dus la determinarea sensului răspunderii ca fiind suprapunerea voinței societății asupra voinței individului, ca răzbunare față de comportamentul neadecvat al acestuia [183, p.67].

Evul mediu este caracterizat prin tendința de accentuare a identificării răspunderii cu pedeapsa. În acest fel, Th. Hobbes a avut în vedere prin noțiunea de răspundere, pe care a utilizat-o pentru prima dată în știința dreptului, o răspundere abstractă concetățenilor legați prin „contractul social” pentru acțiunile statului. Kant făcea paralela între răspundere și datorie, iar Hegel între răspundere și necesității de urmare a unui comportament adecvat conștientizate de către fiecare persoană.

Doar pe la jumătatea sec. XX se atestă o abordare mult mai largă a răspunderii decât o simplă reacție la un comportament negativ. Printre adepții acestei abordări putem numi filosofii precum F. Polak, P. Sartr, N. Heiņț etc.

Clasificarea răspunderii sociale se face în funcție de sfera socială în care activează subiectul. În legătură cu aceasta menționează autorul A. B. Vengherov, se cunoaște răspunderea politică, morală, socială, organizațională, de partid, juridică etc. [184, p.556]. Toate aceste forme sunt legate între ele prin capacitatea subiectului de a conștientiza necesitatea respectării anumitor reguli și de a-și corela comportamentul în conformitate cu acestea.

Menționăm că răspunderea juridică reprezintă doar una dintre formele răspunderii sociale. Răspunderea juridică și răspunderea socială au prestabilită relația ca dintre parte și întreg, iar tot ce am menționat anterior referitor la răspunderea socială are absolută legătură și cu răspunderea juridică [185, p.49].

Noțiunea răspunderii juridice, definiția fundamentală a acesteia, construcția ei determină conținutul juridic și organizatoric al mecanismelor teoriei răspunderii juridice, locul și rolul fenomenului răspunderii juridice în întreg sistemul dreptului [186, p.9]. Din aceste considerente întocmai ceea ce înțelegem noi prin noțiunea de „răspundere juridică” reprezintă problema metodologiei abordată în prezenta lucrare.

Printre cei ce s-au preocupat de cercetarea răspunderii juridice în doctrină îi nominalizăm pe: S. Alexeev [136], Gh. Avornic [22], D. Baltag [26; 32], Gh. Boboș [165], M. Eliescu [227], Bloșenco [98], A. Popescu [169], M. Costin [18; 181], E. Cojocaru [99;100], I. Huma [13], D.

Lipinskii [118], E. Lupan [25], N. Malein [23], P. Nedbailo, B. Negru [161], N. V. Vitruk [11], V. V. Lucikov [273], I. I. Alebasova [283] etc.

Prof. D. Baltag evidențiază anumite caractere specifice ale răspunderii juridice pe care noi le susținem [26, p.31-34].

Mai întâi de toate, răspunderea juridică reprezintă una dintre formele răspunderii sociale.

În cel de-al doilea rând, răspunderea juridică are drept temei norma juridică, măsurile răspunderii fiind indicate expres în sancțiunile normei juridice.

Temeiul *de facto* al răspunderii este reprezentat de componența faptei ilicite, *în cel de-al treilea rând*. De menționat că este obligatorie constatarea prezenței tuturor elementelor acestei componente.

În cel de-al patrulea rând, răspunderea juridică este caracterizată de anumite limitări sau îngrădiri de natură organizațională și/sau patrimonială, pe care vinovatul este obligat să le suporte în procesul de executare a măsurilor reglementate de sancțiunea normei juridice.

În cel de-al cincilea rând, răspunderea juridică este o formă de manifestare a constrângerii de stat.

În cel de-al șaselea rând, răspunderea juridică reprezintă procesul de realizare a normelor materiale în cadrul raporturilor de protecție a ordinii de drept.

Astfel, răspunderea juridică urmează a fi înțeleasă ca un cumul de acțiuni și raporturi procesuale care formează un tot întreg, un proces unic ca are calitatea de formă și mijloc de realizare a normelor de drept material [187, p 36].

În acest fel concluzionăm, că problema răspunderii juridice rămâne a fi discutabilă și cu multe echivocuri în doctrina de specialitate autohtonă și străină. Disputarea îndelungată asupra problemei răspunderii juridice deocamdată nu s-a soldat cu elaborarea unei concepții unice în acest sens. Spre exemplu doctrina nu are o definiție unică a fenomenului „răspunderii juridice”. Dar în același timp este nevoie să înțelegem că nici nu poate exista o definiție unică, ce este unic este faptul că, aceasta reprezintă unul dintre pilonii fundamentali ai sistemului de drept, unul dintre factorii cu impact determinant asupra bunei funcționări a acestui sistem. Din aceste considerente cercetarea răspunderii juridice reprezintă una dintre prioritățile atât a teoriei generale a dreptului cât și a științelor de ramură [188, p.45].

Drept consecință a dezbaterilor îndelungate pe tema răspunderii juridice are loc și tratarea destul de variată a *problemei răspunderii juridice a statului*.

Este absolut evident că diversele concepții existente vis-a-vis de răspunderea juridică și-au lăsat amprenta asupra tratării răspunderii statului, a organelor de stat și a funcționarilor publici. În contextul lucrării de față considerăm a fi oportună trecerea la analiza propriu-zisă a răspunderii juridice proiectând-o direct asupra instituției statului.

Astfel, putem demara analiza acelor elemente ale răspunderii juridice a statului care reflectă esența acestui fenomen juridic. Vom vorbi despre temeiuri, obiective, funcții, principii și forme ale răspunderii juridice a statului. Societatea contemporană dispune de două sisteme de drept reciproc legate între ele: dreptul intern și dreptul internațional. Acestea sunt caracterizate prin propriile obiecte și subiecte specifice de reglementare juridică. Statul, fiind subiect al reglementării juridice, în ambele cazuri, intră în raporturi juridice de două nivele: la nivel internațional, în raporturi juridice cu alte subiecte ale dreptului internațional; la nivel intern în raporturi juridice cu persoane fizice și juridice.

Corespunzător, putem distinge două forme de bază ale răspunderii juridice a statului: răspunderea juridică internațională și răspunderea juridică de drept intern.

În cele ce urmează vom analiza detaliat răspunderea juridică de drept intern a statului, deoarece ea este tema de cercetare a tezei noastre.

După cum sa menționat, Teoria generală a dreptului reclamă prezența unor temeiuri *de facto* și *de iure* pentru survenirea răspunderii juridice, or pentru intrarea în funcțiune a instituției răspunderii juridice.

Temeiul de iure al răspunderii juridice a statului este reprezentat de norma juridică care stipulează posibilitatea aplicării măsurilor de răspundere în rezultatul unor fapte ilicite, dar și actul juridic de aplicare care concretizează norma juridică, forma concretă și întinderea răspunderii juridice (hotărârea judecătorească etc.).

Temeiul de facto al răspunderii juridice a statului este reprezentat de componența faptei ilicite care impulsionează nașterea raporturilor juridice de răspundere. Specificul acestor raporturi juridice este determinat în primul rând de caracteristicile statului în calitate sa de subiect al raportului juridic.

În consecință, în cadrul acestor raporturi statul urmează să joace rolul de subiect pasiv, deci trebuie mai întâi de toate să dispună de calitatea de subiect de drept.

Calitatea de subiect al raporturilor juridice civile derivă din capacitatea juridică civilă a statului și din capacitatea lui delictuală. Capacitatea juridică civilă a statului, ca și în cazul altor

subiecte de drept, presupune capacitatea acestuia de a avea drepturi și obligații civile. Capacitatea delictuală a statului reprezintă capacitatea acestuia de a răspunde pentru comiterea de fapte ilicite civile. Însăși deținerea de suveranitate este un argument pentru considerarea existenței capacității juridice civile a statului.

Deci, capacitatea delictuală însă depinde de doi factori: în primul rând de existența temeiurilor de iure și de facto pentru survenirea răspunderii civile delictuale și, în cel de-al doilea rând, de existența unui mecanism reglementat de realizare a unei asemenea răspunderi juridice.

Vorbind de *esența* răspunderii juridice a statului ne vom canaliza atenția asupra *obiectivelor ei*. Astfel, așa cum se acceptă în unanimitate, scopul de bază al răspunderii juridice este identificat cu menirea acesteia în societate. Scopul final al răspunderii este de a exclude faptele ilicite din viața cotidiană. Aceasta este însă un scop ideal, dar în realitate se tinde spre minimizarea numărului de fapte ilicite și a consecințelor negative pe care le atrag acestea pentru societate.

Ținând cont de cele de mai sus, putem evidenția următoarele *obiective* ale răspunderii juridice a statului în dreptul național:

- în primul rând, răspunderea statului are drept obiectiv apărarea ordinii de drept, a drepturilor și intereselor victimelor faptelor ilicite;
- în cel de-al doilea rând, răspunderea statului este orientată spre compensarea maxim posibilă a daunelor cauzate prin actele și faptele ilicite ale organelor de stat și a funcționarilor publici;
- în cel de-al treilea rând, instituția răspunderii statului contribuie la diminuarea numărului faptelor ilicite prin avertizarea eventualilor autori ai faptelor ilicite despre inevitabilitatea sancționării lor în rezultatul nesocotirii legii;
- în cel de-al patrulea rând, contribuie la educația juridică a cetățenilor dar și a funcționarilor publici.

Obiectivele răspunderii juridice își găsesc reflectare în *funcțiile răspunderii juridice* ale statului. În lucrările științifice dedicate funcțiilor răspunderii juridice sunt prezentate clasificări și definiții diametral opuse, uneori funcțiile și scopurile răspunderii juridice fiind considerate identice. În mare parte acest fapt este condiționat de conceperea diversă a răspunderii juridice.

Pornind de la ideile existente în doctrină susținem opinia prof. D. Baltag, că prin funcții ale răspunderii juridice urmează să înțelegem direcțiile de bază ale influenței răspunderii juridice asupra relațiilor sociale, conduitei oamenilor, moralei, conștiinței juridice, culturii în care se dezvoltă

esența răspunderii, destinația ei socială și prin care sunt atinse scopurile răspunderii juridice [26, p.206].

După cum vedem, funcțiile răspunderii juridice sunt definite de teoria dreptului ca fiind principalele direcții prin care se ating obiectivele răspunderii și în care se reflectă menirea acesteia. Altfel spus, obiectivele răspunderii juridice determină funcțiile acesteia.

Generalizând opiniile expuse putem trage concluzia că răspunderea juridică a statului, a organelor sale și a funcționarilor publici realizează următoarele funcții: *preventivă, de reprimare, reparatorie, de reglementare și educativă* [189, p.81].

Funcția de reprimare (de sancționare) este orientată spre modificarea sau încetarea raporturilor juridice existente și stabilirea unei legături juridice concrete între subiectele de drept necesară pentru realizarea răspunderii juridice. În urma acțiunii funcției de reprimare are loc restricționarea statutului juridic al persoanei.

Mijloacele de realizare a funcției de reprimare a răspunderii juridice a statului sunt diverse: reducerea sferei patrimoniale, privarea de drepturi subiective, privarea cu caracter personal.

Concomitent cu funcția de reprimare se realizează și *funcția reparatorie* a răspunderii juridice a statului.

Acționând concomitent cu funcția de reprimare, funcția reparatorie constrânge vinovatul spre o conduită licită, compensează pierderile părții vătămate [190, p.122].

Existența *funcției de reglementare* servește drept premisă în apariția altor funcții ale răspunderii juridice a statului. Mijloacele de realizare a funcției de reglementare sînt fixarea în normele juridice a componentei conduitei licite prin stabilirea obligațiilor, interdicțiilor, permisiunilor, stimulărilor [189, p.152].

La fel de important în comparație cu funcția de reglementare este și *funcția preventivă a răspunderii juridice a statului*. Acționând asupra voinței și conștiinței subiectului cu capacitate delictuală, funcția preventivă în cele din urmă formează conduita legală a lui, reglementează relațiile sociale normale și nu admite dezvoltarea relațiilor sociale dăunătoare. *Funcția preventivă* este orientată spre voință și conștiința subiecților cu capacitate delictuală. Printre aceste subiecte se pot evedenția două grupe: personale care au săvârșit fapte ilicite sau predispuse să săvârșescă și personale, care anterior nu au săvârșit fapte ilicite. Realizarea obligațiilor juridice de către toate subiectele de drept, depinde, într-o foarte mare măsură, de nivelul educației, culturii și conștiinței juridice a titularilor săi [191, p.20].

Realizarea efectivă a răspunderii juridice a statului este imposibilă fără *funcția educativă*. Funcția educativă nu este orientată doar către lumea interioară a subiectului, ci și a tuturor subiecților cu capacitate delictuală. După cum remarcă autorul N. Matuzov, urmează să destingem supunerea față de lege și respectarea legii. Conduita supusă legii e bazată pe teamă, constrângere, în timp ce respectarea legii este bazată pe convingere profundă de a urma legea „din toată inima” [192, p.594]. În acest mod, calitatea și corespunderea normelor juridice cu necesitățile societății, dar și procesul ulterior de realizare a acs'estuia sunt în dependență directă de gradul de dezvoltare a conștiinței juridice a persoanelor implicate în procesul de creare a dreptului precum și a cetățenilor [193, p.46].

În baza celor expuse, am vrea să facem și o mențiune și anume, că esența funcțiilor răspunderii juridice a statului sunt vizibile doar în sancționarea, prevenirea și educarea funcționarilor publici și a organelor de stat ce exercită puterea publică din numele și/sau în virtutea mandatului din partea statului.

Un alt aspect important al răspunderr juridice a statului, ține de *principiile* de realizare a acesteia. Principiul, de regulă desemnează o idee generală, obârșie. C. Beccaria a formulat destul de scurt dar cuprinzător principiile răspunderii juridice: „...Pentru ca orice pedeapsă să nu fie echivalată cu violența, este nevoie ca ea să fie aplicată imediat, să fie publică, ireversibilă, minimă din toate cele posibile în circumstanțele concrete, proporțională cu infracțiunea și reglementată de lege” [194, p.247].

Astfel, din principiile răspunderii juridice a statului fac parte: *legalitatea și egalitatea, individualizarea și ireversibilitatea* [195].

Legalitatea răspunderii juridice presupune stricta aplicare a dispozițiilor normei juridice ce reglementează temeiurile răspunderii, limitele și forma procesuală de realizare a ei. Statul, fiind subiect al răspunderii juridice, va fi tratat pe poziție de egalitate cu celelalte subiecte, fără nici o excepție. O atare rigoare este realizabilă într-un stat democratic și de drept cu o societate civilă evoluată și control social asupra activității organelor de stat.

Principiul idividualizării răspunderii juridice a statului se materializează prin luarea în considerație a tuturor circumstanțelor de natură obiectivă și subiectivă pentru o realizare cât mai corectă a răspunderii. Obligația statului de a compensa dauna cauzată de puterea publică, de restabilire a drepturilor și intereselor legitime a victimelor nu trebuie în nici un fel să înlocuiască

identificarea și tragerea la răspundere în ordine de regres a persoanelor concrete vinovate de ilegalitatea săvârșită.

Principiul ireversibilității este unul universal pentru instituția răspunderii juridice. Aplicat la răspunderea statului, acesta presupune o reacție adecvată reglementată de lege la fapta ilicită având ca autor statul în scopul restabilirii echității, reparării daunei, sancționării celor vinovați și educării persoanelor concrete dar și a întregii societăți în general.

Anterior am menționat că, pentru a caracteriza statul ca subiect al răspunderii juridice în dreptul intern este necesară analiza raporturilor juridice în cadrul cărora statul apare ca subiect ce nesocotește prescripțiile legii. Caracteristica raporturilor de drept intern condiționează specificul statului în calitate de subiect al răspunderii juridice. Astfel, statul Republica Moldova poate fi tras la răspundere atât ca *stat*, cât și prin *intermediul organelor puterii de stat, organelor administrației publice locale și a funcționarilor publici*.

Drept temei *de iure* a tragerii la răspundere a statului în sistemul de drept al Republicii Moldova evoluează art. 20 și 53 din Constituție. În corespundere cu stipulațiunile acestora statul va asigura tuturor victimelor infracțiunilor și abuzului de putere liberul acces la justiție și repararea daunei. În plus, se garantează repararea de către stat a daunelor cauzate prin actele și/sau faptele ilicite ale organelor puterii de stat și ale funcționarilor acestora.

În această manieră, considerăm că, *răspunderea juridică statului în sistemul de drept intern poate fi caracterizată prin evidențierea următoarelor semnamente:*

- constă în realizarea sancțiunii normei juridice ce reglementează obligația de reparare a daunei, de restabilire a drepturilor victimelor faptelor ilicite comise de organele de stat și/sau funcționarii publici;

- are caracter retrospectiv, reprezentând o reacție la cauzarea unei daune în rezultatul comiterii unei fapte ilicite de către organele de stat, organele administrației publice locale și/sau funcționarii publici;

- este orientată spre asigurarea și restabilirea ordinii de drept;

- este conexă cu anumite consecințe negative (de natură patrimonială sau nepatrimonială) ce vor fi suportate de stat;

- se realizează prin intermediul raporturilor juridice de drept public în care drept subiecte apar statul și victimele cărora lis-a cauzat o daună;

- repararea daunei de către stat nu exclude obligația funcționarilor publici și fie trași ulterior la răspundere juridică de ramură;

- în multiple situații expres stipulate de lege răspunderea juridică a statului survine indiferent de vinovăția unor organe sau persoane concrete;

- se realizează în ordine procesual-civilă, reglementată de lege.

În concluzie vom formula o definiție a răspunderii juridice a statului în dreptul intern. *Răspunderea juridică a statului în dreptul intern (național) reprezintă realizarea obligației statului de reparare a daunei (lichidare a consecințelor), restabilire a drepturilor și intereselor legitime ale victimelor actelor/faptelor ilicite ale organelor de stat și funcționarilor publici, obligație ce este reglementată expres de normele juridice din dreptul național al statului.*

Cercetând *esența și natura juridică* a răspunderii statului, am evidențiat temeiurile, obiectivele, funcțiile și principiile acestui fenomen, dar și am dat o definiție instituției juridice respective, i-am pus în lumină semnele distinctive, ceea ce ne permite deja să demarăm cercetarea *tipurilor, formelor și a limitelor răspunderii juridice a statului.*

Așa cum am mai menționat, statul este subiect a două sisteme de drept: a celui național și a celui internațional. Tocmai în virtutea acestei circumstanțe putem evidenția *două tipuri* de răspundere juridică a statului: *răspundere juridică internațională și răspundere juridică de drept intern.*

Statul poate răspunde în *fața comunității internaționale, în fața poporului* (anumitor generații), *în fața persoanelor private* (persoane fizice și juridice). *În primul caz*, este vorba de răspunderea juridică internațională a statului ca popor organizat, din punct de vedere statal, întrucât măsurile adoptate de comunitatea internațională, în mod direct sau indirect se vor reflecta asupra întregului popor al statului concret. Normele dreptului internațional contemporan, ca orice reguli de conduită obligatorii, trebuie respectate, fără rezerve, de către toate statele [196, p.52]. Statele, în calitate lor de subiect de drept internațional public, răspund pentru actele lor, prin care se încalcă normele dreptului internațional, aducându-se atingere drepturilor celorlalte state [197, p.63]. Concomitent ținem să menționăm că această formă de răspundere poate surveni atât ca rezultat al unor acțiuni ale statului, ale reprezentanților săi oficiali, cât și pentru acțiunile/inacțiunile unor cetățeni concreți, organizații. *În cel de-al doilea caz*, statul poate fi abordat ca un subiect detașat de societate atât din punct de vedere funcțional cât și din punct de vedere organizațional, chemat să asigure condiții optime pentru viața socială, să ducă o politică internă și externă corespunzătoare. În

aceste condiții, răspunderea statului va purta mai mult un caracter politic. O astfel de răspundere poate fi menționată în situații concrete, spre exemplu, de modificare sau schimbare a orânduirii de stat, de modificare sau schimbare fundamentală a politicii statului etc. Statul ca rezultat în urma aplicării noilor principii va cataloga politica „predecesorului” său ca fiind una necorespunzătoare principiilor și valorilor vieții sociale și statale și așa va asuma obligația de compensare a daunelor cauzate de către acesta. În *cel de-al treilea caz*, statul poate fi examinat ca un garant ce are obligația de a asigura o activitate eficientă a tuturor organelor sale și a funcționarilor acestora, de a lua toate măsurile necesare pentru apărarea și restabilirea drepturilor încălcate ale persoanelor private.

În limitele prezentului studiu ne vom opri asupra analizei caracterelor distinctive și corelației *dintre două forme de răspundere*: răspunderea juridică a statului față de persoanele particulare și răspunderea funcționarilor publici, a organelor de stat în fața statului (ca o formă distinctă de răspundere).

Răspunderea juridică a statului se deosebește de răspunderea funcționarilor publici și a organelor puterii de stat prin anumite *semne distinctive*.

Primul criteriu de delimitare se face în *funcție de subiecte*. În cadrul primei forme de răspundere juridică a statului în calitate de subiect activ apare persoana fizică sau juridică de drept privat căreia i s-a cauzat o daună prin acțiunea/inacțiunea ilicită sau actul juridic al organelor puterii de stat sau al funcționarilor publici sau în alte circumstanțe expres reglementate de lege.

Cea de a doua formă a răspunderii examinate de noi se diferențiază prin aceea că organele de stat și persoanele cu funcții de răspundere răspund în fața statului. „Urmează să se stabilească tranșant că organele de stat și persoanele cu funcție de răspundere vor răspunde pentru încălcarea legii în fața statului și nu în fața poporului sau populației” [198, p.47], întrucât anume statul reprezintă personificarea juridică a națiunii, acel subiect care în conformitate cu legea dispune de împuternicirea de a califica faptele cu semnificație juridică și de a lua măsuri cu caracter de constrângere. În calitate de subiect ce reprezintă poporul, datorându-i ultimului puterea de care dispune, statul are împuternicirea de a trage la răspundere organele de stat și funcționarii publici vinovați de comiterea de fapte ilicite prin care au dăunat persoanelor de drept privat.

Cel de-al doilea criteriu, de delimitare a celor două forme de răspundere ține de *temeiurile realizării lor*. Astfel, pentru realizarea răspunderii juridice a organelor de stat de regulă în calitate de temei de facto se consideră componenta delictuală. Astfel, se reclamă identificarea tuturor elementelor de componentă delictuală în fapta reprezentantului puterii, inclusiv atitudinea negativă

personală a funcționarului față de interesele victimei (persoană privată, societate sau stat) în formă de rea-intenție sau culpă. În cazul în care persoana nu a conștientizat și nici nu a putut prevedea pericolul social al faptei sale se consideră că temeiul de facto de tragere la răspundere a unui subiect concret este lipsă.

Specificul răspunderii organelor puterii de stat și a funcționarilor publici, spre deosebire de alte forme de răspundere de drept public, rezidă în faptul că o parte care este obligatorie în cadrul acestui raport juridic este neapărat un reprezentant al puterii publice. Aceasta survine pentru comiterea faptei antisociale ilicite.

Răspunderea juridică survine exclusiv în temeiul legii, deci în urma încălcării normei de drept și tulburării ordinii de drept. O scurtă analiză a normelor juridice ce reglementează răspunderea juridică a statului permite să scoatem în evidență lipsa de obligativitate a vinovăției pentru fapta cu semnificație juridică a statului. În acest caz doar fapta ilicită a organului de stat sau a funcționarului public va constitui temei de declanșare a răspunderii juridice. Deci, statul va răspunde „necondiționat” doar în prezența constatării caracterului ilicit al faptei și a daunei cauzate prin intermediul acesteia.

Această răspundere este una specifică și impune suportarea de către delincvent a măsurilor de răspundere penală, patrimonială, disciplinară și administrativă.

Calitatea de subiect de drept ce revine statului se manifestă în diferite aspecte.

În cadrul subsistemului de drept privat, răspunderea patrimonială a statului pentru daunele cauzate de organele de stat sau funcționarii publici în calitate de reprezentanți ai statului în cadrul raporturilor cu caracter patrimonial este condiționată de recunoașterea calității statului de fisc, persoană juridică [199, p.162]. În prim plan apare capacitatea delictuală a statului, ceea ce este asigurată de existența propriei caznale a statului. Această abordare corespunde principiului egalității subiectelor în cadrul raporturilor de drept privat și permite asigurarea realizării drepturilor și a intereselor legitime ale cetățenilor.

În cadrul subsistemului răspunderii juridice de drept public a persoanei (funcționar sau organ al puterii publice) calitatea de subiect de drept a statului este determinată de suveranitatea și puterea publică pe care acesta le deține. Astfel statul se implică, având la dispoziție împuternicirea de judecare și aplicare a măsurilor cu caracter de constrângere față de cel ce a încălcat legea.

Cele două forme de răspundere se mai diferențiază în funcție de sancțiunile specifice și apartenența lor ramurală. Astfel, răspunderea juridică a funcționarilor publici sau organelor puterii

de stat survine în baza temeiurilor generale ale răspunderii penale, administrative, disciplinare și patrimoniale.

Următorul criteriu de delimitare ar putea fi considerată natura juridică a celor două fenomene supuse comparației diferențiate.

Raporturile de răspundere juridică a organelor de stat comportă întotdeauna un caracter de drept public întrucât sunt legate de aplicarea forței de constrângere din partea subiectului suveran de drept public – statul. Răspunderea juridică de drept privat include răspunderea civilă și disciplinară iar cea de drept public penală și administrativă [200, p.67].

Respectiva poziție se fundamentează pe suprapunerea răspunderii statului cu cea a organelor sale, de aceea opinăm că o detaliere ar fi tocmai oportună.

Răspunderea juridică a statului este un fenomen complex ce implică atât începuturi de origine privată cât și de origine publică. Statul, fiind purtătorul puterii publice, în mod obiectiv nu se află pe poziție de egalitate cu cetățenii săi sau alte subiecte ale dreptului privat. Prof. N. V. Vitruc menționează că temeiurile răspunderii statului sunt diferite de cele specifice răspunderii de drept privat, ele rezidă în încălcarea principiilor constituționalismului statal [201, p.116]. Puterea publică, realizarea și organizarea acesteia, constituie esența statului. În acest sens, materializarea statului în sens practic se realizează prin intermediul organelor sale și funcționarii publici, altfel spus prin intermediul aparatului de stat. În același timp statul are posibilitatea de a se implica în raporturi de drept privat, iar în acest sens dânsul dispune de capacitate juridică de drept civil. Pentru a desemna calitatea statului de subiect în acest sens se utilizează noțiunea de cazna (fisc). Pe de altă parte, ordinea, limitele de reparare a daunei cauzate de organele de stat și/sau funcționarii publici persoanei private, se fundamentează pe normele dreptului privat și implică elemente dispozitive. Intrând în raporturile juridice de drept privat, statul își pierde calitatea sa de subiect autoritar și devine un subiect de drept egal cu celelalte prin aplicarea ideii de fisc. În așa mod, la caracterizarea statului în calitate de subiect al răspunderii juridice e important a diferenția două subiecte de drept public: organele puterii publice și funcționarii publici.

Specificul răspunderii juridice a statului se evidențiază în cadrul unui șir de caracteristici proprii:

1) este o răspundere obiectivă sau se aplică prezumția de vinovăție. În aceste condiții se asigură realizarea deplină a drepturilor și libertăților omului și cetățeanului. Chiar și la necesitatea dovedirii vinovăției unei persoane concrete se prezumă vinovăția până la proba contrarie;

- 2) funcția principală a acesteia este funcția compensatorie și de restabilire a ordinii de drept;
- 3) răspunderea juridică a statului are întotdeauna un caracter politico-juridic sau patrimonial, conținutul ei fiind reprezentat de repararea daunelor;
- 4) după natura sa juridică are un caracter mixt, este o răspundere publico-privată.

În acest mod în lucrarea de față determinăm, că la caracterizarea răspunderii subiectelor de drept public urmează să diferențiem răspunderea organelor de stat și a funcționarilor publici în fața statului de răspunderea statului în fața persoanelor private. Aceste forme de răspundere au caractere specifice și se disting în funcție de componenta subiectivă a raportului juridic, tipurile, temeiurile și natura juridică a măsurilor sancționatorii aplicate.

În funcție de caracterul și specificul raporturilor în cadrul cărora statul cauzează daune altor subiecte, răspunderea acestuia se poate realiza, atât în ordine de drept privat, cât și în ordine de drept public.

Aceste două varietăți ale răspunderii, într-un stat democratic și de drept reprezintă voința poporului consfințită juridic și o garanție reală contra concentrării și abuzului de putere. Mecanismul răspunderii de drept public a statului are tentă politică și se atribuie varietăților răspunderii constituționale. Realizarea însă a răspunderii constituționale aplicată statului ca subiect unic nu este posibilă, întrucât statul intră în raporturi juridice cu alte subiecte exclusiv prin intermediul organelor puterii publice și a funcționarilor de stat.

În ambele cazuri însă răspunderea survine ca rezultat al comiterii unei fapte ilicite de către stat. Răspunderea statului ca subiect al ilegalității se manifestă în anumite forme concrete. În ramurile dreptului public statul este caracterizat ca subiect special cu drepturi și obligații specifice, iar în ramura dreptului privat care utilizează metoda de reglementare juridică fundamentată pe egalitatea juridică a părților, acesta este poziționat pe aceeași poziție de egalitate cu alte subiecte de drept.

Aplicarea normelor de drept privat la raportul de natură putere-supus este posibilă doar în condițiile stipulării exprese în textul normei juridice a acestui fapt. Ca exemplu am putea oferi raporturile juridice născute în rezultatul adresării către stat a cerinței de reparare a daunei, cauzate de organul de stat sau funcționarul acestuia în procesul de realizare a obligațiilor acestora în domeniul justiției și cel administrativ. Cele menționate permit următoarea concluzie: legislația civilă în vigoare conține multiple dispoziții ce sunt orientate spre luarea în considerație și asigurarea intereselor publice.

Opinăm că au existat motive obiective de necesitate a conferirii unor caractere de drept public dreptului civil.

Statul totdeauna este purtătorul prerogativelor puterii, ceea ce îi conferă din start un loc special în cadrul raporturilor de drept civil. În calitate de stat cu orientare socială, politica căruia este direcționată spre crearea condițiilor de conviețuire decentă și dezvoltare liberă a persoanei (art. 47 CRM), acestuia îi revine obligația directă de a realiza anumite programe sociale, spre exemplu, referitoare la asigurarea cu spațiu locativ, protecția familiei și a copilului etc. Iar pentru realizarea acestor programe este utilizată o parte a patrimoniului de stat. Eevident că există și alte nenumărate scopuri sociale ce reclamă utilizarea resurselor statului. În legătură cu acestea, răspunderea statului o vom cataloga ca fiind una de drept public, ceea ce este propriu pentru multe state, iar normele ce reglementează raporturile juridice la care unul dintre participanți este statul, le vom cataloga la fel fiind de drept public.

În această manieră afirmăm că răspunderea juridică a statului este reglementată de sancțiunile normelor juridice de drept public și privat. De aici și *concluzia că statul este subiect al răspunderii de drept public în aceeași măsură ca și al răspunderii de drept privat*. Aceste două varietăți ale răspunderii, într-un stat democratic și de drept reprezintă voința poporului consfințită juridic și o garanție reală contra concentrării și abuzului de putere.

Statul se află în continuă interacțiune cu subiectele din cadrul propriului sistem de drept. În cadrul acestei interacțiuni toate părțile implicate își pot cauza daune reciproce. De menționat este faptul că în cadrul acestor raporturi juridice statul se manifestă ca subiect cu drepturi egale cu celelalte subiecte din dreptul național, care își realizează drepturile și obligațiile reglementate de dreptul pozitiv.

Drept fundament al reglementării juridice a răspunderii juridice a statului pentru daunele cauzate invocăm normele Constituției, ale Codului Civil, altor legi și acte normative subordonate legii. Spre exemplu art. 53 din Constituția Republicii Moldova stipulează dreptul fiecăruia de a obține din partea statului o reparare a daunei cauzate în urmă comiterii faptei ilicite de către organul de stat sau funcționarul public.

Mecanismul realizării răspunderii juridice a statului consfințit în Constituție a fost concretizat ulterior în legislația civilă, în special în art. 12, 13, 1404 1405, 1422, 1423 [202].

Răspunderea juridică civilă se realizează în două forme:

- repararea daunei materiale (art. 12, 13, 1404, 1405) și

- repararea daunei morale (art. 12, 13, 1422, 1423).

Repararea daunei materiale nu exclude nicidecum posibilitatea reparării daunei morale, iar în anumite situații aceasta din urmă se repară indiferent de vinovăția subiectului (art. 1422 și 1423).

Repararea de către stat a daunei cauzate prin fapta ilicită a organului puterii publice, a funcționarului public, a întreprinderilor municipale nu exclude nicidecum obligația ultimilor de a fi trași la răspundere de ramură. Răspunderea organelor de stat și a funcționarilor publici se realizează în ordine penală, administrativă, civilă și disciplinară. Nefiind vorba de o obligație generală a statului de a repara daunele cauzate chiar de predecesori, ci de una cel mult morală, intervenția ulterioară a statului poate fi apreciată ca obiectivă și rezonabilă, proporțională cu situația care a determinat-o necesară într-o societate democratică, mai ales în condițiile în care statul a recunoscut drepturi în favoarea persoanelor condamnate și pe motive politice, în temeiul obligației sale morale de a repara nedreptatea [203, p.94].

Normele legale ale statului Republicii Moldova au calitate de garant al consolidării fundamentelor juridice ale statului în ansamblu dar și a organelor puterii publice și a funcționarilor lor. Iar în rezultat se naște o singură instituție juridică de restabilire a drepturilor subiectelor de drept și de reparare a daunelor cauzate. De altfel, și Curtea Europeană a statuat că dreptul la repararea unei daune, oricare, ar fi natura sa, se deschide la data la care se produce fapta care îi este direct cauză [204, p.124].

Respectiva instituție este una complexă și interramurală, întrucât este reglementată de norme juridice ce aparțin diverselor ramuri de drept.

Rezumând cele expuse, *concluzionăm*: funcționarea statului presupune existența instituției răspunderii juridice de drept intern; răspunderea statului poate fi patrimonială sau nepatrimonială; funcție de raportul juridic în cadrul căruia statul poartă răspundere față de victimele sale, răspunderea acestuia se realizează în ordine de drept privat sau de drept public; în cadrul dreptului intern răspunderea statului poate avea haina de drept public sau de drept privat; mecanismul răspunderii juridice de drept public a statului comportă un caracter politic și este o varietate a răspunderii de drept constituțional. Realizarea însă a răspunderii constituționale aplicată statului ca subiect unic nu este posibilă, întrucât statul intră în raporturi juridice cu alte subiecte exclusiv prin intermediul organelor puterii publice și a funcționarilor de stat; diversele forme ale răspunderii juridice a statului sunt condiționate de specificul raporturilor juridice în cadrul cărora statul are calitatea de subiect pasiv.

3.3. Natura juridică și temeiurile răspunderii juridice a statului în dreptul comparat

Pentru mai bună înțelegere a esenței și conținutului răspunderii juridice a statului, în țara noastră, despre care vom vorbi în capitolul următor, vom încerca utilizând metoda comparativă să vedem care sunt temeiurile de tragere la răspundere juridică a statului în unele țări europene.

În timp răspunderea, la început inexistentă, a statului pentru greșelile agenților săi, a devenit principală, iar răspunderea acestora a devenit secundară. În mod clar se preferă tragerea la răspundere a statului din ce în ce mai mult, deoarece acesta oferă o garanție de recuperare a prejudiciului mult mai rapidă și sigură, iar răspunderea pentru erori este una patrimonială. Totodată, Statul răspunde de formarea oamenilor, agenți ai săi care îl reprezintă, astfel încât prin această formare trebuie să se evite existența vreunor curențe în pregătirea acestora.

Statele vest-europene au mers cale îndelungată până la fundamentarea teoretică a necesității implementării, consfințirii normative și aplicării principiului răspunderii juridice a statului. La etapa actuală majoritatea statelor din sistemul de drept romano-germanic recunosc obligația publică de reparare a prejudiciilor cauzate cetățenilor lor, de restabilire a drepturilor patrimoniale și personal-nepatrimoniale a acestora de către puterea de stat și reprezentanții oficiali ai acesteia. În acest sens au avut un rol important de jucat revoluțiile burgheze din Europa.

Chiar dacă aceste revoluții au pus bazele principiului respectării drepturilor și libertăților, totuși încă o perioadă îndelungată statul nu răspundea în fața cetățenilor. Începuturile recunoașterii răspunderii statului se regăsesc în Franța sec. XIX. Astfel, una dintre importante etape de dezvoltare a respectivei instituții ține de adoptarea de către Consiliul de Stat Francez a hotărârilor din 8 februarie 1873 asupra cazului Blanco și din 10 februarie 1905 asupra cauzei Thomas Grec [205, p.96]. Ultima dintre acestea două a elucidat instituția răspunderii fără vinovăție și pentru riscul generat asupra poliției. La momentul actual francezii aplică regula răspunderii statului fără vinovăție sau a răspunderii obiective, dispunând și de un mecanism eficient în acest sens. Așa cum menționează specialistul în domeniul dreptului administrativ G. Braibant, acest mecanism are menirea de a “asigura echitatea în raport cu victimele, dar și de a ameliora raporturile dintre cetățean și administrație. Teoria răspunderii obiective constituie un factor de echilbru și diminuează tensiunea din cadrul acestor raporturi” [206, p.237]. Doctrina juridică franceză atribuie răspunderii quasidelictuale răspunderea statului, ceea ce se explică prin necondiționarea legăturii contractuale dintre victimă și cel ce a cauzat dauna. Aceste circumstanțe permit în termeni absolut reali cetățenilor să le fie reparate daunele cauzate de către puterea de stat și reprezentanții acesteia.

Codul Organizării Judiciare de la 16 martie 1978, în art. 781 stipulează principiul: “Statul este ținut să repare dauna... rezultată din grava vinovăție a funcționarului public” [207, p.281]. Acest principiu este confirmat și în art. 149 a CPP Fr., care stipulează că fiecă victimă a erorilor judiciare comise cu gravă vinovăție de către magistrați sau alți reprezentanți ai organelor justiției, dispune de dreptul de a cere repararea prejudiciului de către stat. Ordinea de reparare a acestor daune este expres reglementată de Legea “cu privire la intensificarea protecției victimelor infracțiunilor” din 8 iulie 1983. Legea franceză nu stipulează o limită superioară a acestei compensații bănești. În plus, aici este foarte mult simplificată procedura de soluționare a unei cereri de acest gen, ele fiind examinate direct de instanța de judecată ceea ce face ca și perioada de timp ce se scurge până la momentul final să se diminueze simțitor. Respectiva lege acordă mult mai multe ca număr temeuri juridice în comparație cu alte state de exemplu SUA, pentru a avea posibilitatea de a pretinde plata acestor compensații. Astfel, cetățenii dispun de acest drept nu doar la recunoașterea erorii judiciare, ci și în toate cazurile în care dâșii sunt recunoscuți nevinovați, în cele de încetare a urmăririi penale și de stabilire a ilegalității arestului preventiv. Astfel, art. 149 CPPF stipulează că de dreptul la comensație mai dispun și persoanele care în perioada urmăririi penale au fost subiecte ale măsurilor de curmare sub forma detenției sub strajă, după care a fost luată decizia de încetare a urmăririi sau au fost recunoscute nevinovate. Această regulă funcționează la întrunirea a două condiții: a) intrarea în vigoare a hotărârii de scoatere de sub învinuire și b) dacă victimei i-a fost cauzată o daună vădit anormală pentru acea cauză și deosebit de gravă [208, p.99].

Într-o primă fază a evoluției răspunderii statului în Franța s-a apreciat că acolo unde nu este culpă a serviciului public nu se pune nici problema răspunderii [209, p34]. Ulterior, în locul teoriilor care se refereau doar la o răspundere limitată a acestuia, bazată pe concepția subiectivă, apar noi concepții privitoare la o răspundere civilă și administrativă obiectivă a statului și pentru riscul serviciului public [210, p. 106; 211, p.745].

În prezent, în dreptul francez se face distincția între răspunderea statului pentru eroare judiciară când aceasta este *în legătură cu organizarea serviciului justiției* și, respectiv, când aceasta rezultă din *funcționarea serviciului public al justiției*, în primul caz se consideră că soluționarea cauzei este de atributul instanțelor administrative, iar în cel de al doilea, competența ar aparține instanțelor de drept privat, civile [212, p.175]. Această distincție între competențele instanțelor a survenit după apariția deciziei *Prefet de la Guyane* [213].

Bineînțeles că și doctrina franceză este divizată în ceea ce privește caracterul civil sau administrativ a naturii răspunderii patrimoniale a statului. Au existat controverse asupra acesteia însă, după cum am arătat anterior, în legislația franceză răspunderea intervine în cazul funcționării sau organizării defectuoase a justiției ca serviciu public, și *nu este condiționată de săvârșirea erorii judiciare de către un magistrat*, ci trebuie să se refere la un proces și să se efectueze de către o persoană ce are legătură cu serviciul public al justiției.

În jurisprudența franceză s-a considerat ca o condiție a răspunderii, atât administrative, cât și civile, existența unei greșeli grave. Ulterior, timid, au început să se admită și acțiuni referitoare la răspunderea pentru greșeli simple, chiar fără culpă, mai ales în situațiile de mare responsabilitate (judecător de instrucție, de afaceri familiale etc. [214; 215, p.59].

Pornind de la distincția arătată mai sus, s-a apreciat că sub incidența dreptului civil este doar răspunderea statului pentru eroare judiciară, ce rezultă din *funcționarea* serviciului public al justiției. Într-o astfel de situație, se vor aplica și reguli specifice dreptului public, dar de către instanța civilă și nu administrativă. Fiind vorba de o faptă comisă de altă persoană (magistratul) decât cea care răspunde (Statul), în doctrina franceză s-a recurs la instituția „substituirii răspunderii” persoanei vinovate de producerea erorii judiciare, cu răspunderea statului. De altfel, această instituție este și tratată în cadrul răspunderii pentru „fapta altora” [216, p.783-784], fiind însă analizată prin prisma prevederilor legale speciale franceze, respectiv art. L. 781-1 alin. (1) din Codul de organizare judiciară.

În această manieră statul francez este un garant al reparării daunelor cauzate de către putere cetățenilor săi. Nu putem decât să ne raliem opiniei conform căreia nici un stat nu a avansat atât de mult precum a făcut-o Franța în domeniul răspunderii juridice a statului [217]. Consfințirea normativă a principiului răspunderii obiective absolute a statului permite la modul cel mai real și cu cea mai mare eficiență să se restabilească toate drepturile încălcate ale cetățenilor săi. În sfera răspunderii juridice a statului Franța reprezintă un real model demn de urmat pentru statele ce au ca obiectiv edificarea statului de drept și a unei democrații exemplare.

În Belgia, ca și în Franța, la început s-a consacrat principiul nonrăspunderii statului pentru funcționarea defectuoasă a serviciului public, până la pronunțarea de către Curtea de Casație a deciziei în cazul Flandria, din 5 noiembrie 1920, când s-a stabilit cu valoare de principiu că răspunderea statului poate fi angajată în fața tribunalelor judiciare (civile), în baza art. 1382 din Codul civil napoleonian.

În dreptul belgian nu a existat o prevedere specială în ceea ce privește răspunderea statului pentru erori judiciare, dar jurisprudența, printr-o interpretare a prevederilor art. 1382 și 1383 CC belgian [218], a considerat că principiul separării puterilor în stat, a independenței puterii judiciare și a magistraților, precum și autoritatea de lucru judecat, nu implică posibilitatea statului de a se sustrage obligației legale de a repara prejudiciul cauzat altuia prin greșeala sa ori a organelor care administrează serviciul public al justiției [219, p.142]. Astfel, în mod clar s-a apreciat că natura răspunderii statului este una civilă și nu administrativă.

În Italia, prin art. 28 din legea fundamentală, Constituția consacră răspunderea civilă a statului. Totuși, în cazul reparării prejudiciului cauzat prin erori judiciare natura răspunderii diferă, în funcție de dreptul încălcat, art. 24 făcând trimitere la legea specială. Astfel, în cazul în care eroarea constă într-o detenție abuzivă, se considera că răspunderea statului se angajează în baza unei obligații publice, a dreptului public, administrativ pentru că sursa dreptului încălcat nu aparține de dreptul privat, iar actul de a aresta un inculpat aparține puterii publice neputând fi considerat un act ilicit civil, în sensul art 2043 CC ital. [220, p.121].

În același timp însă, dacă eroarea survine în alte ipoteze decât detenția provizorie abuzivă, tendința jurisprudenței italiene este de a afirma răspunderea statului în baza art. 2043 CC ital. [221, p.121]. Pe baza acestui articol se considera ca este antrenată răspunderea Statului și pentru disfuncționalitățile serviciului public al justiției, conceptul de „funcționare anormală a justiției” nefiind cunoscut în Italia. Curtea Constituțională a Italiei, în mai multe decizii, a apreciat că administrația se supune regulilor comune în materia răspunderii civile, deoarece normele ce conțin limitări și privilegii referitoare la activitățile serviciului public sunt contrare prevederilor Constituției italiene. De altfel, soluționarea unei acțiuni în tragerea la răspundere a Statului este de competența judecătorului obișnuit, civil.

Legea nr. 117 din 1988 din Italia, stabilește că cel care a suferit un prejudiciu pe nedrept prin efectul unui anume comportament, unui act sau al unei măsuri juridice îndeplinite de către magistrat cu dol sau din culpă gravă în exercitarea funcției, poate acționa în justiție Statul în vederea obținerii de despăgubiri de daune și că Statul, în cazul unei condamnări la plata despăgubirilor, poate, la rândul său, să exercite o acțiune de recuperare împotriva magistratului, în valoare de maximum o treime din salariul pe un an; în caz de dol această limită nu e aplicabilă.

O noutate legislativă, atât pentru Italia cât și pentru statele europene este Legea nr. 89 din 24 martie 2001 [222], nr. 89, intitulată „Prevedere privind reparația echitabilă în caz de încălcare a

termenului irezonabil al procesului” și modificarea adusă art. 375 Codul de procedură civilă [222] (în mod obișnuit denumită legea Pinto de la numele parlamentarului care a propus-o) care stabilește că acela care a suferit o daună patrimonială sau nepatrimonială, prin efectul încălcării Convenției pentru apărarea drepturilor omului și a libertăților fundamentale a Consiliului Europei în ce privește nerespectarea termenului rezonabil, așa cum prevede art. 6 par. 1 din Convenție, are dreptul la reparație echitabilă. În determinarea comiterii încălcării, trebuie luate în considerare: complexitatea cazului, comportamentul părților și al judecătorului procesului, cel al celorlalte autorități chemate să contribuie la încheierea procesului.

Procesul este de competența Curții de Apel care hotărăște prin decret însoțit de motivație și trebuie pronunțat în cursul procesului sau în decurs de șase luni de la încheierea sa definitivă. Decretul de acceptare a cererii (și de atribuire a indemnizației care decurge din aceasta) este adus la cunoștința Procurorului general al Curții de Conturi, pentru o eventuală declanșare a procedurii de răspundere civilă, precum și titularilor acțiunii disciplinare a funcționarilor publici, interesați în orice fel de procedură.

Legea, introdusă pentru realizarea unui remediu pe plan intern în fața numeroaselor condamnări pronunțate de către Curtea Europeană a Drepturilor Omului care interesau Statul italian în materie de tergiversare excesivă a proceselor, privește răspunderea directă a Statului pentru deficiențele organizatorice ale sistemului juridic care nu permit să se dea un răspuns grabnic cererii de justiție.

Alt exemplu pe care îl vom invoca în cele ce urmează este cel de evoluție a instituției răspunderii juridice a statului în Germania, stat cu apartenență juridică la familia romano-germanică.

Chiar Constituția Imperiului German din 1849 în p.3 partea 4 art. 138 stipula: “în caz de detenție ilegală sau prelungire ilegală a detenției persoana vinovată, sau în caz de necesitate chiar statul este obligat să achite compensație victimei” [223, p.537]. După adoptarea Codului Civil German la 1 ianuarie 1900 acestuia i-a fost introdus art. 839 CCG conform căruia fiecăruia organ de stat sau funcționar de stat răspunde personal pentru daunele cauzate. Unica condiție impusă de lege pentru aplicarea acestui articol ținea de necesitatea cauzării daunei în procesul de exercitare a atribuțiilor puterii de stat.

Următorul pas de lărgire a sferei răspunderii juridice a statului a fost reprezentat de Legea de la 22 mai 1910 [224, p.45], care stipula obligația de reparare a daunelor cauzate în urma neexecutării propriilor obligații de către stat. Făcând referire la art. 839 CCG, legea prevedea posibilitatea

transferului răspunderii de la organele statului la stat atunci când reprezentantul acestora a acționat în exercitarea atribuțiilor de serviciu. Dacă însă conform art. 839 CCG funcționarul nu era considerat subiect al răspunderii, în consecință nici statul nu putea avea această calitate.

La hotarele dintre sec. XIX și XX au fost adoptate acte legislative speciale ce se refereau la dreptul la compensații pecuniare al victimelor unei urmăriri penale inechitabile: Legea din 20 mai 1898 “cu privire la repararea daunei cauzate persoanelor care au fost recunoscute nevinovate în urma revizuirii hotărârii sau în urma rejudecării cauzei” și Legea din 14 iulie 1904 “cu privire la repararea daunei cauzate persoanelor lipsite ilegal de libertate”.

Toate normele juridice conținute în diverse acte normative au dobândit o forță juridică și mai mare odată cu integrarea lor în textul Constituției de la Weimar din 11 august 1919. Astfel, art. 131 stipula: 1) dacă funcționarul în pocusul exercitării funcțiunii sale încalcă drepturile unui terț, atunci obligația de răspundere revine mai întâi de toate statului sau organului corespunzător, și doar pe plan secund aceasta revine reprezentantului puterii; 2) ordinea și procedura identificării subiectului răspunzător sunt reglementate expres de legislația în vigoare pentru fiecare caz în parte [224, p.68].

Legislația contemporană vis-a-vis de răspunderea statului german, se fundamentează pe consfințirea respectivului principiu în textul art. 34 al Legii fundamentale germane, adoptată la 23 mai 1949: “Dacă vreun funcționar va încălca obligațiile ce revin în virtutea funcției deținute și în procesul exercitării ei vis-à-vis de o terță persoană, atunci răspunderea în principiu revine organului sau corporației în serviciul căreia se află. În caz de prezență a intenției sau a neglijenței grave se conservă dreptul de regres la acțiune oblică. Cererile de plată a compensațiilor și cele de regres se judecă conform procedurii judiciare de drept comun” [224, p.68].

Respectivul articol constituțional acordă imunitate funcționarilor publici întrucât la întrunirea condițiilor stipulate în alin. (2) art. 839 CCG sarcina plății compensațiilor se pune pe seama Caznalei. Astfel, funcționarii pot fi subiecte ale răspunderii exclusiv în ordine de regres și doar în condițiile în care au acționat intenționat sau cu o neglijență severă. Și judecătorii dispun de o vastă imunitate, fapt datorat dificultăților legate de dovada intenției sau neglijenței acestora în procesul de judecare și condamnare ilegală a unei persoane.

Doar după adoptarea unei Dispoziții Federale [224, p.69] speciale la 15 decembrie 1956 a fost reglementată ordinea achitării compensațiilor pentru detenție ilegală (în faza prejudiciară). Respectiva dispoziție indica expres situațiile de achitare a compensațiilor, astfel, compensațiile se achitau în cazurile de lipsă de dovezi pentru ținerea sub strajă ceea ce se constata în urma încetării

urmăririi penale. În celelalte cazuri de încetare a urmăririi (din motive procesuale sau în virtutea unei afecțiuni psihice a subiectului etc.) persoana nu putea pretinde achitarea de compensații. În plus, conform principiilor reglementate de p.1 alin. (1) art. 276 CCG persoana își pierde dreptul la compensație dacă arestul preventiv a rezultat în urma propriei intenții sau neglijențe.

De menționat, că legislația germană a urmat exemplul SUA și a limitat suma compensației la plafonul maxim de 75 000 mărci germane. În plus nu se compensa orice daună ci doar cea rezultată din beneficiar ratat. Dauna morală nu cădea sub incidența regulii de compensare. Aceste limitări ale răspunderii statului au generat un șir de critici corespunzătoare din partea teoreticienilor germani.

Legea a exclus nedreptatea generată de abordarea diferită a consecințelor dezvinovățirii funcție de temeiurile ce au determinat acest fenomen. Astfel, dacă anterior se compensa dauna doar în condițiile dovedirii lipsei de vinovăție și a eventualelor bănuieli, acum deja statul compensa dauna cauzată în orice situație de nevinovățire (art. 467 CPPG). Mai mult decât atât, dauna putea fi compensată în unele cazuri chiar și în condițiile existenței unei hotărâri de condamnare dar cu liberarea de executare a pedepsei precum și în cazurile de adoptare a hotărârii de condamnare dar cu indicarea unei pedepse mai blânde decât cele indicate în faza urmăririi penale.

Noua legislația a adus modificări și în ceea ce privește temeiurile de refuzare a plății compensațiilor. A fost păstrat temeiul în care victima este singură vinovată de demararea anchetei dovedindu-i-se intenția sau severa neglijență. O circumstanță nouă introdusă se referă la tănuirea de către bănuțit a circumstanțelor atenuante, dacă astfel a influențat la adoptarea sau aplicarea în continuu față de sine a măsurilor de constrângere. În acest caz, instanța, poate decide refuzul total sau parțial vis-à-vis de plata compensațiilor. Instanța avea drept temei de refuz categoric în cazul în care bănuțitul a dat mărturii false și temei de refuz parțial dacă mărturiile nu sunt complete. Autoarea L. V. Boitsova menționează că “o atare soluționare a problemei evident că este mai oportună decât soluția reglementată de legislația anterioară și este contemporană cu poziția altor state europene vis-à-vis de răspunderea juridică a statului” [225, p.140]. Ceea ce persistă este că lipsa dorinței de a reclama hotărârile judecătorești, ca și anterior, nu este catalogată drept temei de lipsire de dreptul de plată a compensațiilor. Totuși, legea reglementează alte circumstanțe de refuz a plății compensației, spre exemplu neprezentarea în instanță la citația din partea acesteia, încălcarea ordinii în locurile de ținere sub strajă etc. Un progres esențial constă în introducerea modificării ce viza posibilitatea de reparare a daunei morale și nu doar a celei materiale. Dauna materială minimă ce acordă dreptul la compensație constituia 50 mărci germane. Legea a stabilit mecanismul de

evaluare a daunei morale în urma ținerii ilegale sub strajă. Până la 1988 această daună era evaluată la 10 mărci germane pentru fiecare zi de ținare sub strajă. Ulterior suma a fost ridicată la 20 mărci pentru fiecare 24 ore.

Putem constata că legea RFG din 1971 „cu privire la compensarea daunei cauzate de urmărirea penală” (*Gezets uber die Entschadigung fur Strafvoldungsmassnahmen*) acordă cetățenilor statului drepturi mult mai largi în comparație cu legislația anterioară a statului dar și în comparație cu legislația altor state. Conform unei evaluări a specialiștilor de domeniu, aplicarea legii duce la plata din contul caznalei a un milion în fiecare an calendaristic, ceea ce este o sumă incomparabil de mică raportată la sentimentul de încredere și garantare a drepturilor cetățenilor și la orgoliul fiecărui cetățean pentru statul în care s-a născut și locuiește. Însă, absolut evident că în prezența tuturor aspectelor pozitive, și respectiva lege își are neajunsurile sale. Astfel, aceasta nu-și răsfrânge acțiunea asupra tuturor cazurilor de încetare a urmăririi în faza de anchetă preliminară. În aceste cazuri când vinovăția persoanei nu este dovedită de instanță, refuzul de plată a compensației contravine atât principiului prezumției nevinovăției, cât și principiilor statului de drept în general [225, p.141].

Dând o apreciere instituției răspunderii juridice a statului prin prisma evoluției ei în Germania, trebuie să menționăm că pe parcursul sec. XX aceasta a înregistrat progrese semnificative. Dacă inițial, conform CCG de la 1898 statul purta răspundere doar în calitate de fisc ca subiect al dreptului civil care în această ipostază își realiza capacitatea sa juridico-civilă, atunci la momentul actual, de rând cu răspunderea statului ca subiect al dreptului civil se aplică cu succes și instituția răspunderii juridice de drept public. Spre exemplu cetățeanul care este victima acțiunilor ilegale ale organelor judiciare poate chema în judecată nu neapărat o persoană concretă ci numai statul, din numele căruia a fost emisă hotărârea judecătorească. O atare stare de lucruri este capabilă ca în cel mai real mod să garanteze drepturile victimei întrucât statul oricum are la dispoziție diverse posibilități de compensare a daunelor, dar și posibilitatea de a chema în judecată în ordine de regres judecătorul vinovat de emiterea acelei hotărâri.

Din variate motive, în practică, răspunderea civilă a magistraților - judecători sau procurori - este irelevantă. Ei nu răspund personal aproape niciodată, deoarece conform unei prevederi constituționale, art. 34 din Constituția Germaniei (C.G.), răspunderea revine statului și acesta nu poate iniția o acțiune în regres decât în anumite condiții. Există cazuri în care un judecător sau un procuror răspund pentru deciziile pe care le iau într-o procedură de judecare în instanță sau de

anchetă. De regulă însă, răspunderea nu este personală - statul trebuie să plătească în locul magistratului. Acest aspect este reglementat în Constituția Germană. Art. 34, în alin. (1) și (2) prevede că: „dacă o persoană, aflată în exercitarea unei funcții publice, încalcă îndatoririle ce-i revin conform acestei funcții, răspunderea aparține, de principiu, statului sau organizației, în serviciul căreia această persoană se află. În caz de premeditare sau gravă neglijență, statul sau organizația își rezervă dreptul acțiunii în regres”.

Sensul acestei reglementări este de a proteja funcționarul sau judecătorul prin această formă de asigurare obligatorie de răspundere profesională, dar și de a pune la dispoziția persoanei prejudiciate un datornic aflat în permanentă solvabilitate. Judecătorii și procurorii se află în serviciul statului federal sau, de regulă, în serviciul unui Land federal. Ca atare, răspunderea este a statului federal, sau a unui Land federal.

De menționat că din perspectivele legislației ce reglementează răspunderea juridică a statului față de cetățenii cărora acesta le cauzează daune prin intermediul mecanismului puterii de stat, în Germania aceasta este comparabilă și chiar foarte aproape de cea franceză. Aceasta se fundamentează pe caracterul de drept public a răspunderii statului pentru faptele ilicite ale funcționarilor publici. Dacă dauna este cauzată în procesul urmăririi penale, indiferent de vinovăția de facto a persoanei vinovate, vina statului este prezumată. În ceea ce privește răspunderea de drept civil a funcționarilor, aceasta se fundamentează pe dovada vinovăției funcționarului concret.

Încă de mai mult timp, începând de la sfârșitul secolului al XIX-lea, există controverse și în *dreptul românesc* asupra naturii răspunderii statului, în special între autorii de drept administrativ și cei de drept civil.

În ceea ce privește răspunderea patrimonială a statului, în unele lucrări s-a arătat chiar că aceasta este cuprinsă în răspunderea administrativă, deoarece ea „este acea parte a răspunderii juridice care se angajează în cazurile în care statul, (...) încalcă normele de drept care prevăd angajarea acestei răspunderi, în alte cuvinte săvârșesc abateri administrative” [226, p.387]. S-a afirmat că natura răspunderii depinde de natura normei de drept încălcată, ori dacă sunt încălcate norme de drept administrativ și răspunderea este una administrativă.

În doctrină românească s-au formulat și diverse opinii ale autorilor de drept civil referitoare la răspunderea statului pentru vătămarea intereselor legitime ale cetățenilor, aceștia exprimându-se în sensul că răspunderea statului se angajează în condițiile dreptului comun mai exact ale răspunderii civile delictuale [227, p.318-322; 228, p.30-36; 229, p.523]. S-a mai arătat că și obiectul

răspunderii patrimoniale pentru paguba pricinuită printr-un act administrativ ilegal este întru totul acela al delictului civil, căci în ambele cazuri se reglementează dreptul celui păgubit la repunerea „unui avut vătămat în starea anterioară păgubirii” [227, p.321], S-a mai spus de către autorul M. Eliescu că, deoarece printre elementele delictului civil figurează și ilicitatea faptei păgubitoare, urmează că un asemenea delict poate implica violarea uneia din multitudinile de norme ce alcătuiesc dreptul obiectiv, una putând fi chiar cuprinsă în Constituție. Aceasta nu înseamnă însă că delictul civil nu ar avea un fundament propriu civil, întotdeauna același, și că dimpotrivă, fundamentul obligației de reparație patrimonială ar trebui să difere în funcție de scopul normei legale încălcate, putând să fie în materia cercetată respectarea drepturilor subiective de către funcționari. Numai că, susține autorul citat, mergând pe o asemenea interpretare, de câte ori ilicitatea ar rezulta din încălcarea unor norme străine dreptului civil, obligația de reparare ar urma să nu aparțină dreptului civil, ci ramurii din care face parte norma încălcată. Într-o asemenea interpretare, așa-zisul delict civil nu ar aparține decât rareori dreptului civil și, deși obiectul și structura rămân constante, ar fi atribuit unor ramuri de drept diferite. Astfel, s-a arătat că atunci am putea admite că în toate situațiile când un prejudiciu se cauzează printr-o infracțiune, obligația de reparare se naște și aparține răspunderii penale, ajungându-se la consecințe inadmisibile: delictul civil nu ar mai aparține decât rareori dreptului civil.

Un alt autor de drept civil, V. Gh. Tarhon [230, p.20-46], a argumentat că răspunderea civilă delictuală constituie, în lipsa unor reglementări speciale, dreptul comun în materia răspunderii patrimoniale; că această răspundere a statului pentru prejudicii este condiționată de constatarea caracterului ilegal al actului; operează numai dacă sunt întrunite elementele dreptului civil pentru existența răspunderii patrimoniale; se realizează prin repararea integrală a pagubelor.

În literatura de drept civil [228, p.33] s-a mai argumentat că nu poate fi negată existența unor anumite particularități în privința acestei răspunderi. Însă, ceea ce este esențial constă în faptul că ea se antrenează în prezența condițiilor generale ale răspunderii civile delictuale prevăzute de art. 998-999 CC român, fiind necesar a se întruni elementele răspunderii civile delictuale, respectiv existența unui prejudiciu, existența faptei ilicite și a raportului de cauzalitate dintre fapta ilicită și prejudiciu, iar cu privire la culpă, necesitatea dovedirii acesteia intervine doar în anumite situații. S-a mai arătat că natura obligației de reparare a prejudiciului nu depinde de natura normei de drept încălcate.

Față de cele arătate mai sus, apreciem că în cazul ipotezelor supuse discuției în doctrina □i legisla□ia românească, avem următoarele cazuri de răspundere:

a) Răspunderea Statului pentru prejudiciile cauzate în cazul condamnării ori a privării, ori restrângerii de libertate în mod ilegal este reglementată de prevederile art. 504-507 CPC român, *fiind o ipoteză specială de răspundere civilă*, căreia i se aplică regulile răspunderii civile delictuale, precum și procedura civilă. De altfel, însuși legiuitorul a apreciat că o asemenea răspundere trebuie discutată în fața instanțelor civile, și nu de contencios administrativ, conform art. 2 pct. 1 lit. h)) CPC român;

b) Răspunderea Statului pentru erori judiciare săvârșite în alte procese decât cele penale, reglementată de art. 96 alin. (1, 2) și (4) din Legea nr. 303/2004 [231], se consideră că este tot o *răspundere civilă specială*, căreia i se aplică inclusiv regulile răspunderii civile delictuale.

c) Răspunderea generală a Statului pentru erori judiciare, în alte cazuri decât cele reglementate de legea specială, rezultă din prevederile art. 52 alin. (3) din Constituția României [232], deoarece chiar dacă Legea nr. 303/2004 reglementează statutul magistraților, face referire la răspunderea Statului pentru erori judiciare, și sancționează producerea de erori judiciare provocate exclusiv prin faptele magistraților, ea nu acoperă toată aria de fapte care ar putea provoca erori judiciare, cum ar fi, de exemplu faptele altor participanți la procesul penal (martori, părți, experți etc.), sau chiar al altor autorități cu care colaborează instanțele (serviciul de probațiune, serviciul de evidență a populației, poliție judiciară etc.). Se apreciază că în cazul în care eroarea judiciară se datorează faptelor unor asemenea persoane sau autorități, răspunderea Statului va deriva direct din textul constituțional. Această formă de răspundere va exista atât în cazul erorilor judiciare în materie penală, altele decât cele indicate în prevederile art. 504-507 CPP român (de exemplu, în cazul erorii judiciare care duce la prejudicierea persoanei vătămate, părții vătămate sau părții civile), cât și în cazul erorilor judiciare săvârșite în alte procese decât cele penale, atunci când, deși există o eroare judiciară, nu s-a stabilit răspunderea penală sau disciplinară, după caz, a judecătorului sau procurorului pentru o faptă săvârșită în cursul judecării procesului. În această ultimă ipoteză, de *lege lata*, elementele răspunderii civile delictuale se vor analiza și prin raportare la prevederile art. 998-999 CC român și la principiile răspunderii civile delictuale, neexistând o altă reglementare expresă a condițiilor răspunderii.

În cazul ultimelor două forme de răspundere se apreciază, că se aplică procedura civilă de drept comun în funcție de valoarea prejudiciului, și care face obiectul cererii de chemare în judecată, competența urmând să aparțină judecătoriei sau tribunalului, în funcție de valoare.

Recent s-a adoptat, prin procedura asumării răspunderii de către Guvernul României noul Cod civil. Potrivit art. 1384 alin. (2) din noul Cod civil [233] *„Când cel care răspunde pentru fapta altuia este statul, Ministerul Finanțelor Publice se va întoarce în mod obligatoriu, pe cale judiciară, împotriva aceluia care a cauzat prejudiciul, în măsura în care acesta din urmă este răspunzător, potrivit legii speciale, pentru producerea aceluia prejudiciu”*. Se observă că, în ceea ce privește articolul din cod, interesează mai ales formularea *„când cel care răspunde pentru fapta altuia este statul”*. Deși în cuprinsul textului legal nu se face trimitere în mod expres la răspunderea directă a statului, aceasta este reglementată pentru prima dată în Codul civil. Considerăm că își face loc o nouă instituție juridică în dreptul civil român, aceea a răspunderii statului pentru fapta altuia, care între multiplele ipoteze ce le cuprinde, are în vedere și răspunderea acestuia pentru erori judiciare. Prin această prevedere se pune capăt interpretărilor în ceea ce privește considerarea răspunderii statului drept o răspundere pentru fapta proprie sau a comitentului pentru fapta prepusului. Începând cu data intrării în vigoare a noului Cod civil român, elementele răspunderii civile delictuale vor fi analizate prin prisma răspunderii obiective a statului *pentru fapta altuia*, inclusiv a condițiilor ce se cer a fi întrunite. De altfel, după cum am arătat anterior, în doctrina franceză s-a recurs la instituția „substituirii răspunderii” persoanei vinovate de producerea erorii judiciare, cu răspunderea statului, fiind vorba de o faptă comisă de altă persoană (magistratul) decât cea care răspunde (Statul), această instituție fiind tratată în cadrul răspunderii pentru „fapta altera”, fiind însă analizată prin prisma prevederilor legale speciale franceze, respectiv art. L.781-1 alin. (1) din Codul de organizare judiciară. Credem că la fel ca și în doctrina franceză, și în România, răspunderea statului este o răspundere pentru fapta altuia, ce trebuie analizată prin prisma prevederilor legislației speciale în materie.

Este de observat și faptul că potrivit art. 10 alin. (1) din noul Cod civil roman prevede că: *„în cazurile neprevăzute de lege, se aplică uzanțele, iar în lipsa acestora, dispozițiile legale privitoare la situații juridice asemănătoare iar când nu există asemenea dispoziții, principiile generale ale dreptului”*. Această dispoziție determină ca în cazul inexistenței unei prevederi exprese a răspunderii statului pentru erorile judiciare, ce nu sunt reglementate de textele Codului de procedură penală și ale Legii nr. 303/2004, să se facă aplicarea legilor ce reglementează situații

asemănătoare, și când nu vor exista asemenea dispoziții a principiilor ce reglementează răspunderea civilă delictuală. În opinia noastră față de textul legal menționat, în cazul tuturor erorilor judiciare în procesele penale vor aplica prevederile Codului de procedură penală, chiar și în situația erorilor ce nu se încadrează în ipotezele prevăzute în prezent în acest cod, dar derivă dintr-un proces penal. În cazul erorilor judiciare în alte procese decât cele penale, se vor aplica prevederile Legii nr. 303/2004, pentru toate erorile judiciare, dar numai în situația în care cel care a săvârșit eroarea judiciară este un magistrat. În celelalte ipoteze se vor aplica prevederile art. 52 alin. (3) din Constituția României cu raportare la principiile răspunderii civile delictuale, referitoare la repararea integrală a prejudiciului cauzat victimei erorii judiciare, și la inadmisibilitatea suportării de aceasta a consecințelor faptei ilicite.

În concluzie, în baza normei juridice în vigoare din România am putea considera, că *răspunderea statului pentru erori judiciare este o răspundere civilă delictuală specială, obiectivă*, care își are temeiul în prevederile art. 504-507 CPP român și art. 96 din Legea nr. 303/2004. În cazul existenței unei erori judiciare care nu poate fi încadrată în prevederile legale amintite se va face aplicarea directă a prevederilor art. 52 alin. (3) din Constituția României, și a art. 6 din Convenția pentru apărarea drepturilor omului și a libertăților fundamentale [234], de *lege lata* cu raportare la prevederile art. 998-999 CC român.

Analiza comparativă a instituției răspunderii juridice a statului în unele țări europene ne permite să tragem următoarele *concluzii*:

- Nașterea instituției răspunderii juridice a statului reprezintă o nouă etapă evolutivă a societății, care ridică mai presus de interesele statului pe cele ale individului.
- Procesul de formare a instituției răspunderii juridice a statului este influențat de diverși factori: de o natură economică, politică, etnografică, geografică, istorico-culturală, juridică etc.
- Instituția răspunderii juridice a statului este un indicator al unei societăți democratice dezvoltată din punct de vedere juridic [235, p.36].
- Fiecare stat în mod individual își determină nivelul de necesitate de reglementare a instituției răspunderii juridice a statului. Acest principiu este o manifestare a suveranității statului pe plan intern.
- La etapa actual statele vest-europene se fundamentează pe principiul răspunderii juridice a statului, pe cel al garantării compensării daunei cauzate de reprezentanții puterii în rezultatul activității de exercitare a puterii publice [236].

Răspunderea juridică a statului în Franța, Germania, Spania, Italia, Austria, Elveția, România etc. este o instituție atât de drept public (la contestarea daunelor cauzate în procesul exercitării puterii de stat) cât și una de drept privat (când statul participă în raporturi de drept civil) [237,p. 38-42].

Opinăm că în virtutea similitudinilor existente între dreptul intern al R. Moldova și cel al statelor din familia romano-germanică aduse ca exemplu anterior, ar fi oportună preluarea de către țara noastră a experienței acestora în domeniul răspunderii juridice a statului.

3.4. Concluzii la Capitolul 3

În concluzie la acest capitol vrem să menționăm, că statul ca o întruchipare a autorităților sale, dobândește calitatea de subiect de drept în două categorii principale de raporturi juridice: de drept internațional și raporturi juridice de drept intern.

Pentru a caracteriza statul ca subiect al răspunderii juridice în dreptul național este necesară analiza raporturilor juridice în cadrul cărora statul apare ca subiect ce nesocotește prescripțiile legii. Caracteristica raporturilor de drept intern condiționează specificul statului în calitate de subiect al răspunderii juridice. Astfel, statul Republica Moldova poate fi tras la răspundere atât ca *stat*, cât și prin *intermediul organelor puterii de stat, organelor administrației publice locale și a funcționarilor publici*.

În această manieră, răspunderea juridică statului în sistemul de drept național poate fi caracterizată prin *evidențierea următoarelor semnalmente*: constă în realizarea sancțiunii normei juridice ce reglementează obligația de reparare a daunei, de restabilire a drepturilor victimelor faptelor ilicite comise de organele de stat și/sau funcționarii publici; are caracter retrospectiv, reprezentând o reacție la cauzarea unei daune în rezultatul comiterii unei fapte ilicite de către organele de stat, organele administrației publice locale și/sau funcționarii publici; este orientată spre asigurarea și restabilirea ordinii de drept; este conexă cu anumite consecințe negative (de natură patrimonială sau nepatrimonială) ce vor fi suportate de stat; se realizează prin intermediul raporturilor juridice de drept public în care drept subiecte apar statul și victimele cărora li s-a cauzat o daună; repararea daunei de către stat nu exclude obligația funcționarilor publici și fie trași ulterior la răspundere juridică de ramură; în multiple situații expres stipulate de lege răspunderea juridică a statului survine indiferent de vinovăția unor organe sau persoane concrete; se realizează în ordine procesual-civilă, reglementată de lege.

Rezultând din cele expuse vom formula o definiție a răspunderii statului în dreptul intern.

Răspunderea juridică a statului în dreptul intern (național) reprezintă realizarea obligației statului de reparare a daunei (lichidare a consecințelor), restabilire a drepturilor și intereselor legitime ale victimelor actelor/faptelor ilicite ale organelor de stat și funcționarilor publici, obligație ce este reglementată expres de normele juridice ale dreptului intern al statului.

Statul poate răspunde în fața comunității internaționale, în fața poporului (anumitor generații), în fața persoanelor private (persoane fizice și juridice). În primul caz, este vorba de răspunderea juridică internațională a statului ca popor organizat din punct de vedere statal, întrucât măsurile adoptate de comunitatea internațională, în mod direct sau indirect se vor reflecta asupra întregului popor al statului concret. Concomitent ținem să menționăm că această formă de răspundere poate surveni atât ca rezultat al unor acțiuni ale statului, ale reprezentanților săi oficiali, cât și pentru acțiunile/inacțiunile unor cetățeni concreți, organizații. În cel de-al doilea caz, statul poate fi abordat ca un subiect detașat de societate atât din punct de vedere funcțional cât și din punct de vedere organizațional, chemat să asigure condiții optime pentru viața socială, să ducă o politică internă și externă corespunzătoare. În aceste condiții răspunderea statului va purta mai mult un caracter politic. O atare răspundere poate fi menționată în situații concrete, spre exemplu de modificare a orânduirii de stat, de modificare sau schimbare fundamentală a politicii statului etc. Statul ca rezultat în urma aplicării noilor principii va cataloga politica „predecesorului” său ca fiind una necorespunzătoare principiilor și valorilor vieții sociale și statale și așa va asuma obligația de compensare a daunelor cauzate de către acesta. În cel de-al treilea caz, statul poate fi examinat ca un garant ce are obligația de a asigura o activitate eficientă a tuturor organelor sale și a funcționarilor acestora, de a lua toate măsurile necesare pentru apărarea și restabilirea drepturilor încălcate ale persoanelor private.

În așa mod, la caracterizarea statului în calitate de subiect al răspunderii juridice e important a diferenția două subiecte de drept public: organele puterii publice și funcționarii publici.

Specificul răspunderii juridice a statului se evidențiază în cadrul unui șir de caracteristici proprii:

- 1) este o răspundere obiectivă sau se aplică prezumția de vinovăție. În aceste condiții se asigură realizarea deplină a drepturilor și libertăților omului și cetățeanului.
- 2) funcția principală a acesteia este funcția compensatorie și de restabilire a ordinii de drept;

3) răspunderea juridică a statului are întotdeauna un caracter politico-juridic sau patrimonial, conținutul ei fiind reprezentat de repararea daunelor;

4) după natura sa juridică are un caracter mixt, este o răspundere publico-privată.

Statul se află în continuă interacțiune cu subiectele din cadrul propriului sistem de drept. În cadrul acestei interacțiuni toate părțile implicate își pot cauza daune reciproce. De menționat este faptul că în cadrul acestor raporturi juridice statul se manifestă ca subiect cu drepturi egale cu celelalte subiecte din dreptul național, care își realizează drepturile și obligațiile reglementate de dreptul pozitiv.

Drept fundament al reglementării juridice a răspunderii juridice a statului pentru daunele cauzate invocăm normele Constituției, ale Codului Civil, altor legi și acte normative subordonate legii. Spre exemplu art. 53 din Constituția Republicii Moldova stipulează dreptul fiecăruia de a obține din partea statului o reparare a daunei cauzate în urmă comiterii faptei ilicite de către organul de stat sau funcționarul public.

Repararea de către stat a daunei cauzate prin fapta ilicită a organului puterii publice, a funcționarului public, a întreprinderilor municipale nu exclude nicidecum obligația ultimilor de a fi trași la răspundere de ramură. Răspunderea organelor de stat și a funcționarilor publici se realizează în ordine penală, administrativă, civilă și disciplinară.

Normele legale ale statului Republicii Moldova au calitate de garant al consolidării fundamentelor juridice ale statului în ansamblu dar și a organelor puterii publice și a funcționarilor lor. Iar în rezultat se naște o singură instituție juridică de restabilire a drepturilor subiectelor de drept și de reparare a daunelor cauzate.

Respectiva instituție este una complexă și interramurală, întrucât este reglementată de norme juridice ce aparțin diverselor ramuri de drept.

Rezumând cele expuse, concluzionăm:

- Funcționarea statului presupune existența instituției răspunderii juridice de drept intern;
- Răspunderea statului poate fi patrimonială sau nepatrimonială;
- Funcție de raportul juridic în cadrul căruia statul poartă răspundere față de victimele sale, răspunderea acestuia se realizează în ordine procesual-civilă sau de drept public;
- În cadrul dreptului intern răspunderea statului poate avea haina publico-juridică sau de drept privat;

- Mecanismul răspunderii juridice de drept public a statului comportă un caracter politic și este o varietate a răspunderii de drept constituțional.

- Diversele forme ale răspunderii juridice a statului sunt condiționate de specificul raporturilor juridice în cadrul cărora statul are calitatea de subiect pasiv.

4. REGLEMENTAREA JURIDICĂ A RĂSPUNDERII STATULUI ÎN DREPTUL INTERN AL REPUBLICII MOLDOVA

4.1. Temeiul și condițiile răspunderii juridice a statului în dreptul intern

Cercetarea instituției răspunderii juridice a statului implică și un studiu al reglementărilor în vigoare în acest sens pe teritoriul Republicii Moldova. La momentul actual în Republica Moldova normele juridice ce reglementează răspunderea statului sunt sistematizate și regăsite în diverse acte normative, cel fundamental fiind bineînțeles reprezentat de Constituție.

Întrucât răspunderea juridică implică modificări de ordin negativ în ceea ce privește situația juridică sau organizațională a subiectului responsabil, temeiurile de survenire a ei trebuie reglementate clar și concis. În caz contrar, se crează condiții propice pentru utilizarea cu rea-credință a propriilor drepturi, pentru abuzuri și în final pentru tulburarea ordinii de drept și a legalității în general.

O abordare tradițională a temeiurilor de tragere la răspundere juridică este regăsită în expunerile prof. D. Baltag [26, p.147-150]. Dânsul este de părere că drept temeiuri de tragere la răspundere juridică, servesc reglementările în vigoare vis-a-vis de aplicarea măsurilor de constrângere ale statului, raportate la situația și individul concret. Astfel, urmează să se răspundă la două întrebări: în ce temei individul poate fi tras la răspundere și pentru ce fapte urmează să se realizeze acest lucru [26, p.150]. În acest sens, după cum sa vorbit anterior, se disting două temeiuri ale răspunderii juridice – temeiul *de iure* și temeiul *de facto*.

Există și alte opinii asupra temeiurilor răspunderii juridice care pot fi regăsite în lucrările unor specialiști din diferite ramuri ale dreptului. Spre exemplu un grup de autori (R. L. Hachaturov, R. G. Yagutean [238]) mai invocă și alte temeiuri pe lângă cele deja nominalizate, ele rezultând din obiectivele, funcțiile și menirea socială a instituției examinate. Dânșii opinează, că răspunderea juridică se întemeiază pe premise de ordin social, pe necesitatea protecției relațiilor din societate, precum și pe cea de creare a condițiilor propice pentru un trai normal. Unele varietăți ale comportamentului uman nu sunt acceptate și sunt interzise de normele juridice în virtutea nocerespunderii lor cu interesele generale ale societății. Existența *temeiului social* al răspunderii juridice, consideră autorii nominalizați, constă în contribuția instituției răspunderii juridice la apărarea de comportamentele antisociale și la educarea, cultivarea unei atitudini responsabile față de normele de drept [238, p.72-73].

Una din condițiile de bază ale răspunderii juridice este existența *subiectului răspunderii*. Legislația R. Moldova a găsit soluții diferite și în problema ce ține de identificarea *subiectului* răspunderii juridice a statului. Astfel, importanța determinării lor corecte crește în virtutea diversității organelor de stat și a funcționarilor publici care acționează din numele statului în cadrul diferitor categorii de raporturi juridice. În consecință, legislația Republicii Moldova indică următoarele subiecte ale răspunderii juridice a statului: statul R.Moldova, organele de stat și funcționarii publici.

Astfel, art. 53 Constituției Republicii Moldova stipulează:

- alin. (1) „persoana vătămată într-un drept al său de o autoritate publică, printr-un act administrativ sau prin nesoluționarea în termenul legal a unei cereri este îndreptată să obțină recunoașterea dreptului pretins, anularea actului și repararea pagubei”.

- alin. (2) Statul răspunde patrimonial, potrivit legii pentru prejudiciile cauzate prin erorile săvârșite în procese penale de către organele de anchetă și instanțele judecătorești”.

Rezultatul unei acțiuni ilicite ale unui organ de stat sau funcționar public este *prejudiciul*, care alături de subiect este o altă condiție a răspunderii juridice a statului.

Categoria de daună/prejudiciu a fost destul de teoretizată în literatura civilistică. Astfel, cea mai răspândită definiție este cea de „evaluare”, esența căreia rezidă în ideea de echivalare a pierderii cu valoarea pecuniară a daunei cauzate. Dauna cauzată prin neexecutarea unei obligații reprezintă o încălcare a unui interes patrimonial exprimată în formă pecuniară.

Conform art. 14 CC RM se consideră prejudiciu cheltuielile pe care persoana lezată într-un drept al ei le-a suportat sau urmează să le suporte la restabilirea dreptului încălcat, pierderea sau deteriorarea bunurilor sale (prejudiciu efectiv), precum și beneficiul neobținut prin încălcarea dreptului (venitul ratat).

După cum vedem CC RM în art. 14 nu definește prejudiciul ci doar enumeră componentele sale: cheltuielile pe care persoana lezată într-un drept al ei le-a suportat sau urmează să le suporte la restabilirea dreptului încălcat, pierderea sau deteriorarea bunurilor sale (prejudiciu efectiv), precum și beneficiul neobținut prin încălcarea dreptului (venitul ratat).

Una dintre principalele condiții de tragere a statului la răspundere este și *stabilirea legăturii cauzale* dintre acțiunile/inacțiunile organului de stat sau a funcționarilor publici. Constatarea acesteia este determinantă pentru evaluarea prejudiciului și înaintarea pretențiilor de reparare a acestuia.

Astfel, temeiul social, invocat anterior, de autorii nominalizați, după părerea noastră, reprezintă cea mai generală premisă pentru fomarea și acțiunea instituției răspunderii juridice a statului. Acesta reprezintă de fapt mai degrabă una dintre condițiile ce generează necesitatea formării acestei instituții și chiar pe cea de existență a dreptului în general întru reglementarea relațiilor sociale.

Reieșind din opiniile expuse anterior, putem afirma că în dreptul R. Molodva prin temeiuri ale răspunderii juridice se înțelege sistemul de semne și condiții reglementate de normele juridice suficiente pentru aplicarea forței de constrângere față de cel vinovat.

După cum vedem unul din semnele definitorii ale răspunderii organelor de stat și a funcționarilor publici este că *aceștia răspund pentru actele/faptele lor ilicite în fața statului și nu în fața unui subiect concret de drept privat. Statul, la rândul său răspunde, în fața persoanei concrete, el este obligat să compenseze dauna, rezultată din actele/faptele ilicite ale organelor/funcționarilor publici.*

În plus, răspunderea juridică a statului, organelor de stat și funcționarilor săi survine în forma de răspundere de drept constituțional, administrativ, penal, de răspundere disciplinară sau patrimonială. Reieșind din cele de mai sus se deduce că răspunderea funcționarilor publici și a organelor puterii de stat poartă întotdeauna caracterul de *răspunere juridică de drept public.*

Corespunzător principiului separației puterilor în stat *subiecte ale faptelor ilicite* în instituția răspunderii juridice a statului pot fi după cum urmează: președintele statului, organele puterii legislative, executive, judecătorești și funcționarii acestora, dar și angajații instituțiilor de stat, organelor de supraveghere și control care în virtutea funcției deținute dispun de atribuții de decizie față de persoane care nu le sunt supuse în baza ierarhiei instituției respective sau de atribuții de luare a deciziilor obligatorii pentru cetățeni sau organizații indiferent de ierarhia organizațională a lor.

Temeiul normativ general al răspunderii statului Republicii Moldova este cuprins în art. 53 CRM, el fiind ulterior concretizat în normele juridice de ramură. *Temeiul de facto* al acestei răspunderi este reprezentat de componența faptei ilicite care comportă un anumit specific de la o ramură de drept la alta. Vinovăția se fundamentează pe idea obiectivității, or se aplică principiul prezumției vinovăției întrucât statul și organele sale cunosc legea. În cel de-al doilea rând subiectul faptei ilicite are întotdeauna calitatea de subiect special. Astfel, calitatea de vinovați poate reveni funcționarilor publici, organelor de stat precum și altor subiecte indicate expres de lege.

Specificul răspunderii juridice a statului și organelor/funcționarilor săi este condiționat de pericolul sporit al faptei ilicite, care este considerat astfel, întrucât autorul faptei acționează din numele statului și dispune de competențe de autoritate. Tocmai din aceste considerente faptele ilicite ale organelor de stat și ale funcționarilor publici în cea mai mare măsură disturbă ordinea de drept și regimul legalității pe teritoriul statului.

În această manieră legislația Republicii Moldova garantează repararea daunelor cauzate cetățenilor săi de către organele de stat și funcționarii publici.

Conform art. 1404 CC RM:

- alin. (1) „Prejudiciul cauzat printr-un act administrativ ilegal sau nesoluționarea în termen legal a unei cereri de către o persoană cu funcție de răspundere din cadrul ei se repară integral de autoritatea publică. Persoana cu funcție de răspundere va răspunde solidar în cazul intenției sau culpei grave.

- alin. (2) Persoanele fizice au dreptul să ceară repararea prejudiciului moral cauzat prin acțiunile indicate la alin.(1).

- alin. (3) Obligația de reparare a prejudiciului nu se naște în măsura în care cel prejudiciat a omis, cu intenție ori din culpă gravă, să înlăture prejudiciul prin mijloace legale.

- alin. (4) În cazul în care o autoritate publică are o obligație impusă de un act adoptat în scopul protecției contra riscului de producere a unui anumit fel de prejudiciu, ea răspunde pentru prejudiciul de acest fel cauzat sau nepreîntâmpinat prin neexecutarea obligației, cu excepția cazului când autoritatea publică demonstrează că a dat dovadă de diligență rezonabilă în executarea obligației.

- alin. (5) Autoritatea publică nu răspunde pentru prejudiciul cauzat prin adoptarea unui act normativ sau omisiunea de a-l adopta, sau prin omisiunea de a pune în aplicare o lege.

Art. 1405 CC RM prevede:

- alin. (1) Prejudiciul cauzat persoanei fizice prin condamnare ilegală, atragere ilegală la răspundere penală, aplicare ilegală a măsurii preventive sub forma arestului preventiv sau sub forma declarației scrise de a nu părăsi localitatea, prin aplicarea ilegală în calitate de sancțiune administrativă a arestului, muncii neremunerate în folosul comunității se repară de către stat integral, indiferent de vinovăția persoanelor de răspundere ale organelor de urmărire penală, ale procuraturii sau ale instanțelor de judecată.

- alin. (2) Statul se exonerează de răspundere în cazul când persoana vătămată a contribuit intenționat și benevol la producerea prejudiciului prin autodenunț.

Deci, după cum vedem, subiectul răspunzător este statul R. Moldova, întrucât din numele acestuia acționează organele nominalizate de lege. Statul aici răspunde în fața unor subiecte persoane fizice sau juridice concret individualizate.

Autorul I. A. Ilyin indica faptul, și noi susținem această idee, că „statul este acea asociație împuternicită cu autoritate față de proprii cetățeni, cu dreptul de a adopta norme juridice obligatorii pentru aceștia, de a-i conduce și de a-i judeca în baza aceluiași norme de drept. Tocmai de aceea raporturile dintre cetățean și stat sunt raporturi publice după natura lor în care statul este pe poziție de autoritate iar cetățeanul este pe poziția subiectului care se va supune celui dintâi” [239, p.128]. Organele puterii publice și funcționarii lor acționează din numele statului în cadrul raporturilor juridice, de aceea cauzând daune persoanelor private, subiect cauzator al acestora va fi considerat statul în ansamblu. Consfințirea juridică a reparării daunei din contul caznălei de stat de către acesta are drept scop în primul rând asigurarea drepturilor patrimoniale ale victimei, întrucât persoana concretă cu funcție de răspundere ar putea să nu fie aptă din punct de vedere financiar să repare aceste daune.

Este analogică situația răspunderii contractuale de drept civil a statului. Autorul A. Grinkevich menționează corect, că la soluționarea nemijlocită a problemei răspunderii statului pentru obligațiile contractate din numele său, nu are importanță cine anume a acționat din numele lui, prezintă importanță doar faptul dacă a fost sau nu persoana care a acționat din numele statului împuternicită cu toate atribuțiile în acest sens [240, p.75]. În acest caz subiectul ce intră în raporturi contractuale cu statul trebuie să dispună de pârghiile necesare pentru a înainta cerințele de reparare statului și de a obține această reparare din contul caznălei statului și nu de la persoanele care nemijlocit semnează din numele statului în cadrul raporturilor contractuale.

Problema vinovăției acțiunilor/inacțiunilor ilicite ale organului public ce a cauzat dauna este strâns legată de caracterul ilicit al acestora. Autorul A. Kuznetsov indică faptul că în practica judiciară constatarea caracterului ilicit al faptei și a legăturii cauzale dintre aceasta și dauna cauzată exclude orice discuție vis-à-vis de vinovăția organelor de stat sau a funcționarilor acestora [241, p.26-27].

După cum o dovedește practica, obținerea reparației daunelor din partea statului, în urma faptelor ilicite ale organelor puterii sau funcționarilor publici, constituie o sarcină destul de

complicată însă pe deplin realizabilă în condițiile unui suficient activism și temeieri din partea reclamantului. Baza normativă a statului are anume acest lucru în calitate de obiectiv de bază și permite tuturor subiectelor să obțină de la stat compensarea deplină a daunelor suferite. În acest sens recuperarea pagubelor reprezintă una dintre cele mai eficiente modalități de apărare a drepturilor încălcate de către stat.

Autorul O.A. Kojevnikov menționează că la momentul comiterii faptei ilicite de către organul puterii sau funcționarul public concomitant se nasc două subiecte ale răspunderii juridice: statul în persoană și organul de stat sau funcționarul concret care au admis încălcarea drepturilor subiectelor private. Acest lucru este condiționat de faptul că statul își formează aparatul, își recrutează funcționarii, le controlează profesionalismul, acordă titluri de calificare etc. [242,p. 68].

Opinăm că această poziție este una corectă dacă în calitate de subiect ce nemijlocit înfăptuiește repararea prejudiciului apare statul iar paralel nu se exclude răspunderea ramurală a persoanei care concret a comis ilegalitatea.

Funcționarii publici poartă răspundere juridică în baza regulilor de drept comun, în conformitate cu specificul fiecărei ramuri de drept (constituțional, administrativ, civil, penal) cu unele elemente distinctive. În doctrina interbelică, răspunderea statului și a funcționarilor publici era privită ca una din formele de manifestare în dreptul administrativ [243, p.43]. Constituția R.Moldova, Codul de procedură penală a R.Moldova și alte acte normative indică asupra unui model complex de răspundere juridică a funcționarilor publici. Codul penal a R.Moldova spre exemplu reglementează răspunderea funcționarilor publici fie în normele ce vizează comiterea infracțiunilor cu subiecte speciale fie această circumstanță este considerată drept una agravantă pentru calificarea infracțiunii. Este absolut analogică situația cu răspunderea de drept administrativ a funcționarilor publici în multe situații contravenția comisă de un organ al puterii atrage răspunderea unui funcționar concret (art. 270 CPP RM; art. 123, 324-332 CP RM).

Codul Fiscal al R epublicii Moldova de asemenea stipulează răspunderea organelor vamale și fiscale pentru cauzarea de daune contribuabililor drept urmare a actelor/faptelor lor ilicite sau în consecința actelor/faptelor ilicite ale funcționarilor sau altor angajați ai acestor organe. Daunele se compensează din contul bugetului de stat într-o ordine strict reglementată de lege (art. 153 CF RM) [252].

Deci, după cum vedem, în Republica Moldova există baza normativă ce reglementează răspunderea organelor de stat și a funcționarilor publici.

După cum a fost menționat anterior, temeiul normativ de tragere la răspundere juridică a statului este art. 53 din Constituția Republicii Moldova. *Răspunderea statului reglementată de art. 53 din Constituție este o răspundere civilă, administrativă sau poate fi și o răspundere constituțională?* Această întrebare a stârnit discuții aprinse în doctrina juridică.

Referitor la răspunderea constituțională, o concluzie importantă în acest context este formulată de către cercetătorul O. E. Kutafin [260, p. 421] ca urmare a analizei art. 53 din Constituția Federației Ruse [261], în care este consfințit dreptul fiecărei persoane la repararea de către stat a prejudiciilor cauzate prin acțiunile (inacțiunile) ilegale ale organelor de stat sau ale funcționarilor acestora. Cu toate că, în viziunea autorului, repararea prejudiciului de către stat nu constituie o factură juridico-constituțională, totuși este important, deoarece acest moment dovedește *capacitatea delictuală a statului*. Referitor la inexistența subiecților care să dispună de posibilitatea de a aplica măsuri coercitive față de stat, O. E. Kutafin menționează că asemenea subiecți există. La categoria acestora se atribuie, în opinia lui, în special, Curtea Constituțională, care este în drept să recunoască/declare acțiunile ilegale ale statului ca fiind neconstituționale.

Totodată, O. E. Kutafin critică totodată opinia autoarei T. D. Zrajevskaja, potrivit căreia legea exprimă voința statului și de aceea nu are sens recunoașterea capacității delictuale a statului [260, p. 27]. Trebuie de menționat că ulterior, autoarea și-a schimbat poziția, susținând că o formă de răspundere constituțională a statului se prezintă a fi reabilitarea victimelor represiilor politice (idee acceptată și de cercetătorul autohton D. Baltag [26, p. 262]). Respectiv, O. E. Kutafin, pe bună dreptate, accentuează momentul că legile exprimă desigur voința statului, cea ce nu înseamnă că statul este în drept să le încalce [260, p. 421].

Data fiind semnificația excepțională a Constituției și a regimului constituțional pe care aceasta îl instituie, o preocupare deosebită ce poate fi atestată în doctrină ține de fundamentarea teoretico-științifică a răspunderii constituționale ca instituție ce are menirea de a asigura respectarea Constituției și de a sancționa încălcarea acesteia [245, p.299]; instituție căreia îi revine rolul de a crea un mecanism eficient, menit să asigure realizarea de către stat a obligațiilor sale fundamentale ce țin de recunoașterea, respectarea și protejarea drepturilor și libertăților omului și cetățeanului, crearea condițiilor necesare pentru o viață decentă și dezvoltare armonioasă a persoanei [246, p.5].

În literatura juridică sunt utilizate atât noțiunea de *subiect al răspunderii constituționale*, cât și cea de *subiect al delictului constituțional*. De regulă, prin utilizarea termenului de „subiect al răspunderii constituționale” se are în vedere subiectul delictului constituțional, în același timp, în

unele cazuri se face distincție între subiectul răspunderii constituționale și cel al delictului constituțional, reieșind din noțiunea răspunderii constituționale. Dacă răspunderea este privită ca raport juridic, atunci subiecții ai răspunderii constituționale sînt atît persoanele față de care se aplică sancțiunile, cît și cele ce le aplică, în acest caz, noțiunea de subiect al răspunderii constituționale este mai largă ca cea de subiect al delictului constituțional. În cazul în care răspunderea este privită ca obligație, noțiunea de subiect al delictului constituțional coincide cu noțiunea de subiect al răspunderii constituționale. De cele mai multe ori, aceste noțiuni sînt însă utilizate ca identice [248, p. 6].

Asupra cercului de subiecți ai răspunderii constituționale îri literatura de specialitate nu există unanimitate. Astfel, în viziunea lui Prof. D. T. Șon [247, p. 35], cercul organelor și persoanelor asupra cărora se răsfrînge răspunderea constituțională este destul de îngust comparativ cu cercul subiecților altor forme de răspundere, în cazul dat este vorba de răspunderea organelor supreme în stat, a organelor regionale și locale, a deputaților, demnitarilor și a funcționarilor publici, adică a acelor structuri și persoane care iau cele mai importante hotărîri în stat.

În aceeași manieră opinează și autorii M. P. Avdeencova [248] și Iu. A. Dmitriev [249], potrivit cărora subiect al delictului constituțional poate fi doar organul sau funcționarul public în competența căruia Constituția atribuie funcțiile de exercitare a puterii publice.

Mulți cercetători din domeniu (printre care N. A. Duhno și V. I. Ivakin [250, p. 15]), criticînd această poziție, susțin că cercul subiecților răspunderii constituționale este însă cu mult mai larg.

În opinia lui V. A. Vinogradov [251, p. 64], opinia susținută și de noi, aceștia sînt foarte variați în comparație cu subiecții altor forme de răspundere juridică, o asemenea calitate avînd: statul și elementele sale componente (subiecții federației, formațiunile autonome); organele de stat (șeful statului, parlamentul, guvernul etc.); formațiunile sociale și colectivele de cetățeni cu caracter public; funcționarii publici; organele administrației publice locale.

Acești subiecți pot fi obligați să răspundă pentru comportamentul lor. De asemenea, ei pot suporta influența negativă a normelor constituționale în cazul devierii de la varianta de comportament prevazută de ele. Prin esență, acestea și sunt, premisele capacității delictuale a subiecților dați de a comite delictu constituționale și de a răspunde pentru ele.

În general, în studiile de specialitate se susține că subiecții răspunderii constituționale potențial coincid cu subiecții raporturilor juridice constituționale. Altfel spus, dacă subiectul de

drept, dispune de drepturi și obligații constituționale, atunci el este și subiect al răspunderii constituționale [252, p. 60].

Totodată, poate fi atestată și o altă opinie potrivit căreia nu toți subiecții de drept constituțional dispun de capacitate delictuală. Asemenea subiecți ca poporul, națiunea și statul - menționează M. Kolosova [252, p, 124] - nu au capacitate delictuală, dat fiind faptul că, în primul rând, răspunderea întotdeauna presupune existența a doi subiecți, participanți la raportul juridic, unul dintre ei avînd posibilitatea și fiind competent să exercite o influență coercitivă asupra subiectului vinovat. Respectiv, nu sînt și nici pot fi subiecți care să aplice măsuri de constrîngere față de popor, națiune și stat. În al doilea rând, răspunderea se prezintă a fi un rezultat al devierii comportamentului subiectului vinovat de la voința legiuitorului. Astfel, reieșind din faptul că în cadrul statului legea reprezintă voința poporului, națiunii și statului, evident că recunoașterea capacității delictuale a acestor subiecți nu are sens.

În aceeași ordine de idei, cercetătoarea I. A. Alexandrova [253, p. 176] susține că nici poporul, nici națiunea și nici statul nu pot fi recunoscuți în măsură deplină ca subiecți ai răspunderii constituționale, deoarece lipsește atît instituționalizarea lor, cît și acea instanță care ar fi în drept și în stare să aplice față de ei constrîngerea de stat.

Statul în acest caz este privit ca un sistem de organe care se prezintă a fi subiecți de sine stătători ai răspunderii constituționale, iar poporul - ca totalitatea cetățenilor care, de asemenea, sînt pasibili de răspundere constituțională, individual sau colectiv. Respectiv, cercetătorul V. O. Lucin [254, p. 400] acceptă recunoașterea doar convențională a statului ca subiect special al răspunderii constituționale, care o poartă subsidiar, în calitate de garant al răspunderii organelor de stat și al funcționarilor publici.

Autorul S. A. Avakyan [255, p. 18] include poporul, statul și organele supreme ale statului într-o categorie specială de subiecți, care participă la realizarea răspunderii constituționale. Potrivit autorului, acești subiecți sînt în drept să aplice doar sancțiuni constituționale, nefiind pasibili de răspundere constituțională, dat fiind faptul că nu există subiecți ierarhic superiori. Ulterior, savantul și-a revizuit poziția, susținînd deja că față de popor, națiune și stat nu pot fi aplicate măsuri de răspundere constituțională negativă [256, p. 30], idee acceptată de V. A. Vinogradov [257, p. 130], în a cărei opinie subiecți ai răspunderii constituționale sînt: subiecții federației (formațiunile statale autonome), organele de stat, funcționarii publici, cetățenii, cetățenii străini și persoanele fără cetățenie, organele și organizațiile nonguvernamentale [258, p. 128].

Autorii M. P. Avdeenkova și Iu. A. Dmitriev [248] susțin că statul nu poate fi subiect al răspunderii juridice în virtutea faptului că el este într-o anumită măsură o abstracție. Chiar dacă există cazuri de atragere la răspundere civilă pentru încălcarea drepturilor cetățenilor și cauzării de prejudicii materiale și morale, calitatea de pîrît în instanța de judecată o va avea un anumit organ de stat. Prin urmare, pot fi trase la răspundere constituțională organele de stat și funcționarii publici, însă nu statul.

În pofida tuturor argumentelor invocate în doctrină atestăm totuși și cercetători care recunosc statul ca fiind subiect al răspunderii constituționale (inclusiv, al delictului constituțional) în virtutea faptului că dispune de drepturi și obligații constituționale. În acest sens, autoarea N. M. Kolosova susține că statul, organele puterii de stat și ale administrației locale sînt mai întîi de toate subiecți ai răspunderii constituționale, cu toate că pînă în prezent nu au fost atestate cazuri de tragere a acestora la răspundere penală, administrativă sau disciplinară [259, p. 89].

Destul de important la acest capitol este ideea expusă de cercetătorul E. I. Koliușin [262, p. 39], care susține că răspunderea constituțională este uneori redusă la răspunderea față de un organ de stat (instanță judecătorească, șef de stat, parlament etc.). Prin aceasta, involuntar categoria de „răspundere ca survenire a unor consecințe negative în rezultatul încălcării legii” este substituită de categoria „răspunderea față de un anumit organ”. În opinie autorului, regimul separației puterilor în stat presupune un sistem de frîne și contrabalante între organele de stat, însă răspunderea juridică survine desigur nu față de un anumit organ de stat, ci față de lege, pentru încălcarea ei.

În general, în doctrină putem atesta o idee fundamentală pentru problema care ne interesează, ideea că statul trebuie să poarte o răspundere constituțională în toate cazurile în care nu-și onorează obligațiile asumate, dacă în rezultat a fost prejudiciat cineva [235, p. 72-79; 263, p. 48-58; 170, p. 20-36; 264, p. 23-32; 267, p.50]. În primul rînd, este cazul activității statului în sfera protecției drepturilor și libertăților cetățenilor. Astfel, recunoașterea, respectarea și protecția drepturilor și libertăților omului și cetățeanului constituie o obligație constituțională a statului, consfințită în Legea Fundamentală. Aceasta înseamnă că neonorarea obligațiilor asumate în sfera dată nu poate să nu genereze o anumită răspundere juridică, inclusiv constituțională [260, p. 421], Cel mai relevant exemplu de răspundere constituțională a statului, expus în studiile de specialitate din Federația Rusă (de către G. A. Gadjiev [265, p. 129], N. M. Kolosova [259, p. 65], E. I. Koliușin [262, p. 27]), este cel reglementat de art. 53 din Constituția FR [261], potrivit căruia, după cum am enunțat anterior, „fiecare are dreptul la recuperarea de către stat a prejudiciului cauzat prin acțiunile/ inacțiunile

organelor puterii de stat sau a funcționarilor acestora”. Comentând aceste dispoziții constituționale, prof. N. M. Kolosova afirmă că răspunderea constituțională a statului intervine pentru neîndeplinirea obligațiilor asumate oficial în cazurile în care sînt astfel provocate diferite prejudicii și se exprimă prin recuperarea acestora [259, p. 88-89], Respectiv, în opinia acesteia, repararea de către stat a prejudiciilor se prezintă a fi o sancțiune constituțională [266, p. 176].

Un alt moment important accentuat de către cercetătoare este că în cazul neonorării de către stat a obligațiilor sale, poate surveni atît răspunderea civilă, cît și răspunderea constituțională, dacă „încălcarea” a avut loc în contextul exercitării funcțiilor publice. Respectiv, sancțiunile care se aplică organelor puterii de stat și funcționarilor acestora, în condițiile realizării obligațiilor constituționale ale statului, trebuie considerate ca fiind sancțiuni aplicate statului ca subiect al răspunderii constituționale [144. p.16-21].

În același context, merită atenție și faptul, că în opinia autoarei N. M. Kolosova [266, p. 170], un stimul puternic pentru perfecționarea procedurilor interne de răspundere constituțională a statului îl constituie dreptul cetățenilor de a se adresa în instanțele internaționale pentru protecția drepturilor și libertăților constituționale. Existența acestui drept și a acestei posibilități a determinat statul să devină un real subiect al răspunderii constituționale internaționale pentru încălcarea drepturilor și libertăților constituționale ale omului.

Așadar, reieșind din cele expuse susținem opiniile autorilor, că statul trebuie să poarte răspundere în toate cazurile în care nu-și onorează obligațiile asumate prin Constituție sau prin pactele și tratatele la care este parte, dacă în rezultat a fost prejudiciat cineva [144, p.21].

În principal, răspunderea statului trebuie să intervină pentru neasigurarea corespunzătoare și, nerespectarea drepturilor, libertăților și intereselor legale ale omului și cetățeanului.

Răspunderea statului reglementată de art. 53 alin. (2) din Constituția Republicii Moldova poate fi considerată drept o răspundere constituțională, dat fiind faptul că ea, în principiu, intervine pentru exercitarea defectuoasă a puterii judecătorești. De asemenea, important în acest sens este faptul că forma dată de răspundere constituie o garanție atît pentru asigurarea și realizarea drepturilor și libertăților prevăzute de Constituție (accesul la justiție (art. 20), prezumția nevinovăției (art. 21), libertatea individuală și siguranța persoanei (art. 25) etc.), cît și pentru asigurarea legalității ca principiu fundamental al realizării justiției în stat.

De aceea, chiar dacă răspunderea dată este reglementată de legislația civilă (art. 1405 din Codul civil al Republicii Moldova [202]) (fiind calificată de unii autori ca fiind răspundere civilă

[118, p. 216]), totuși natura sa constituțională se păstrează, deoarece este orientată în mod direct spre protejarea valorilor constituționale. Susținem opinia autoarei I. Muruianu, că răspunderea juridică a statului îi conferă mai mult o factură juridică constituțională, însă, ea urmează a fi argumentată destul de bine în cadrul unor cercetări juridice, științifice fundamentale în domeniu [268, p.27].

Mai mult decât atât, ea poate interveni pentru serioase încălcări ale prevederilor Convenției Europene a Drepturilor Omului, de (exemplu, pentru încălcarea dreptului la un proces echitabil (art. 6 din Convenție), încălcarea libertății și a siguranței persoanei (art. 5) etc.

Existența unor instanțe internaționale specializate, cum ar fi Curtea Europeană a Drepturilor Omului, este de natură atât să asigure răspunderea statului față de cetățean, cât și să sporească responsabilitatea acestuia, contribuind la perfecționarea și eficientizarea sistemului intern de protecție a drepturilor și libertăților omului și cetățeanului.

Atât la nivel de teorie a dreptului cât și la nivel de legislație și aplicare a acesteia în sfera răspunderii juridice a statului există încă un șir de probleme nesoluționate. O analiză a legislației ce reglementează activitatea de creație legislativă pe teritoriul Republicii Moldova a permis să constatăm că *nu sunt reglementate limitele atribuțiilor organelor de stat în problema adoptării actelor normative, dar nici răspunderea lor pentru conținutul și tehnica de adoptare a acestora*. Astfel nu este stipulat de lege nici subiectul responsabil în această materie, nici temeiurile de facto ale unei astfel de răspunderi. Constituția în vigoare a R. Moldova reglementează un singur caz de survenire a consecințelor negative în raport cu Legislativul R. Moldova, fiind vorba de dizolvarea anticipată a acestuia în temeiurile reglementate de art. 78 și 85. Temeiul *de facto* în aceste cazuri este incapacitatea acestuia de a forma Guvernul sau de a alege președintele și nicidecum *nu calitatea sau ineficiența actelor normative*.

Pe bună dreptate, autoarea N. P. Koldaeva menționează, că domeniul în care se poate vorbi cu siguranță despre *răspunderea legiuitorului* este cel conex nerespectării procesului și/sau a tehnicii legislative [269, p.112]. Cu toate acestea la momentul actual nu există anumite sancțiuni ce ar fi aplicate pentru acest gen de încălcări.

Funcția legislativă este una dintre cele mai importante ale statului și întruchipează legătura dintre stat și drept, fundamentarea exclusiv pe litera legii a procesului de formare a mecanismului de stat și activității acestuia. Tocmai din aceste considerente considerăm că,este necesară soluționarea problemei răspunderii legislativului (dar și a altor organe împuternicite cu atribuții incidente creației

legislative) pentru actul normativ adoptat ce contravine Constituției, principiilor fundamentale ale dreptului, regimului legalității, fundamentelor moralității și ale ordinii de drept.

Se consideră în mod tradițional că anularea actului ilegal neconstituțional al legislativului reprezintă o măsură de răspundere a lui [264, p.26]. Suntem de acord cu M. A. Krasnov, care menționează, că această măsură est doar o restabilire a legalității, nefiind nicidecum o măsură de răspundere întrucât nu implică nici o consecință negativă vis-a-vis de organul legislativ [198, p.47]. Ținând cont de cele expuse anterior ajungem la concluzia că legislația în vigoare de pe teritoriul R. Moldova *nu reglementează răspunderea juridică a puterii legislative*.

După cum cunoaștem, neconstituționalitatea unei legi reprezintă în sine un contencios merit a fi soluționat de către justiția constituțională. Curtea Constituțională se pronunță în primă și ultimă instanță asupra neconstituționalității unei legi și este singura autoritate competentă sa soluționeze litigiul respectiv. În Republica Moldova, grație posibilității exercitării controlului de constituționalitate a legilor prin ridicarea excepției de neconstituționalitate, s-a implementat o *formă mixtă de justiție constituțională*. Acest fapt permite exercitarea justiției constituționale și la inițiativa persoanelor fizice și juridice care pretind că le-au fost desconsiderate drepturile, admitând implicarea în această activitate și a instanțelor judecătorești de drept comun [270, p.40-51].

În practica internațională privind controlul constituțional se identifică situații când instanțele judecătorești se bucură de dreptul de a sesiza Curtea Constituțională în scopul rezolvării cazurilor de excepție de neconstituționalitate (Germania, Italia, Belgia, România, Spania) [263, p.15]. □i în Republica Moldova excepția de neconstituționalitate poate fi invocată în fața instanței judecătorești, dar dreptul de a sesiza Curtea Constituțională aparține numai Curții Supreme de Justiție. Unii autori consideră că situația dată constituie o eroare de concepție a legiuitorului [271, p.161].

În Republica Moldova, prin procedeul excepției de neconstituționalitate au fost examinate, foarte puține prevederi din acte normative, așa Curtea Constituțională până la 01.01.2000 a adoptat doar 3 hotărâri în baza art. 135 alin.(1) lit.g)) din Constituție. Apoi, până în anul 2003, Curtea a examinat încă două excepții de neconstituționalitate din inițiativa instanțelor judecătorești [270, p.43].

Excepția de neconstituționalitate constituie o posibilitate foarte importantă de apărare a drepturilor încălcate ale cetățenilor, dar credem că este insuficientă. În situația actuală, persoana trebuie mai întâi să pretindă că este victima unei legi neconstituționale, ca abia după aceea să poată acționa în justiție actul respectiv. În cazul în care o lege ce contravine Constituției nu a făcut

obiectul controlului de constituționalitate din lipsa sesizării, numai excepția o poate împiedica să producă efecte nocive, cel puțin pentru persoana concretă a cărei cauză se află pe rol în instanța de judecată.

Curtea Constituțională a Republicii Moldova a interpretat în mai 1997 termenul „excepție de neconstituționalitate”, menționând că aceasta exprimă o legătură organică între problema de neconstituționalitate și fondul litigiului principal și că poate fi invocată atât din inițiativa părților, cât și din oficiu de instanța de judecată. În opinia Curții Constituționale, excepția de neconstituționalitate este o procedură de inițiere către instanța de judecată ordinară, la inițiativa părților sau din oficiu, a controlului de constituționalitate și se numește „excepție”, deoarece această procedură este o abatere de la regula generală.

Iată de ce, de rînd cu mai mulți autori în problemele justiției constituționale, susținem ideea că, pentru a înlesni accesul cetățenilor la Curtea Constituțională, în urma încălcării unor drepturi de către stat, organele de stat sau funcționarii publici, este oportun să li se acorde nu numai Curții Supreme de Justiție, dar tuturor instanțelor judecătorești dreptul de a sesiza Curtea pe motivul excepției de neconstituționalitate. Bineînțeles, această măsură nu ar însemna deloc scoaterea de pe rol a necesității instituirii accesului direct al persoanei la justiția constituțională, pentru care pledează tot mai insistent atât societatea civilă, cât și clasa politică moldovenească, nemaivorbind de cetățeanul ca parte în proces.

Autorul D. Pulbere acceptînd faptul că excepția de neconstituționalitate constituie mijlocul procedural pentru realizarea accesului cetățeanului, în calitate de titular al drepturilor și libertăților sale fundamentale, la controlul constituționalității legilor, îmbunătățirea procedurii de soluționare a excepției de neconstituționalitate se încadrează firesc și oportun în procesul general de dezvoltare a democrației constituționale și de afirmare a statului de drept Republica Moldova [270, p.43].

Dacă e să facem o analiză cu o dată mai recentă a funcționalității instituției excepției, menționăm că în 2008 la Curtea Constituțională au fost examinate două astfel de sesizări, iar a treia a fost acceptată pentru examinare.

În primul caz, Curtea Supremă de Justiție a sesizat Curtea Constituțională pentru controlul constituționalității prevederilor pct. 3) și pct. 4) alin. (l) art. 401 din Codul de procedură penală, adoptat prin Legea nr. 122-XV din 14 martie 2003. În ședința plenară a Curții Constituționale reprezentantul Curții Supreme de Justiție a concretizat obiectul sesizării, solicitînd exercitarea

controlului constituționalității prevederii pct. 3) alin. (l) art. 401 CPP în procedura excepției de neconstituționalitate.

În art. 401 CPP sunt specificate persoanele care pot declara apel. Potrivit prevederii contestate (pct. 3) alin. (l) art. 401 CPP), poate declara apel partea vătămată, în ce privește latura penală în cazurile în care procesul penal se pornește doar la plîngerea prealabilă a acesteia în condițiile legii [272].

Din sesizare rezulta că la Curtea Supremă de Justiție se afla în proces de judecare recursul în anulare înaintat de reprezentantul părții vătămate, Grigoriev Eugenia, împotriva hotărîrilor irevocabile pronunțate de Colegiul lărgit penal al Curții Supreme de Justiție la 6 iunie 2007 și de Curtea de Apel Chișinău la 28 noiembrie 2006. La judecarea recursului în anulare Plenul Curții Supreme de Justiție urma să aplice art. 452 CPP în coroborare cu pct. 3) alin. (l) art. 401 CPP.

În ședința Plenului Curții Supreme de Justiție reprezentantul părții vătămate a invocat neconstituționalitatea pct. 3) alin. (l) art. 401 CPP, arătînd că norma respectivă contrazice dispozițiile constituționale cuprinse în art.16 privind egalitatea în drepturi, art. 20 privind accesul liber la justiție, art. 26 privind dreptul la apărare, art. 54 privind restrîngerea exercițiului unor drepturi sau al unor libertăți, art. 119 privind exercitarea căilor de atac, deoarece prin neadmiterea introducerii apelului sau recursului pune partea vătămată în condiții inegale în raport cu alți participanți la procesul penal.

Prin încheierea din 17 decembrie 2007 Plenul Curții Supreme de Justiție a ridicat în fața Curții Constituționale excepția de neconstituționalitate, suspendînd judecarea recursului în anulare.

Raportînd prevederea contestată la normele constituționale, la dispozițiile actelor internaționale și ale legislației interne în domeniu, Curtea Constituțională, în ședința sa din 20 mai 2008, a considerat drept neconstituțională norma contestată (pct. 3 alin. (l) art. 401 CPP). Curtea a constatat că prevederea contestată din Codul de procedură penală oprea în realitate partea vătămată de a apela la instanțele judecătorești, de a fi apărută și de a se prevala de toate garanțiile procesuale, care într-o societate democratică condiționează procesul echitabil. Folosirea căilor de atac este garantată de art. 119 din Constituție, părțile interesate și organele de stat competente fiind în drept să exercite căile de atac, în condițiile legii, împotriva hotărîrilor judecătorești.

Așadar, excepția de neconstituționalitate reprezintă un mijloc procedural subsidiar pentru realizarea accesului cetățeanului, ca titular al drepturilor și libertăților sale fundamentale, la

controlul constituționalității legilor, soluționarea ei constituind, deocamdată, unicul aspect propriu-zis judiciar în competența Curții [270, p.50].

O problemă de lacună constituțională în sistemul nostru național o constituie și lipsa recursului constituțional individual, adică a accesului direct al persoanei la Curtea Constituțională. Oportunitatea instituirii plîngerii constituționale e dictată și de faptul că la noi nu există nici posibilitatea de a ridica excepția de neconstituționalitate la toate nivelurile și la orice etapă a procesului în mod direct. Evident, excepția de neconstituționalitate într-o formulă viitoare ar trebui să îmbrace „*actio popularis*”, avînd și efecte individuale între părți.

Susținem opinia autorului D. Pulbere, că recursurile generate de dreptul nelimitat al cetățenilor de a sesiza Curtea vor impune necesitatea instituirii unor criterii privind admisibilitatea recursurilor individuale și a unui sistem adecvat de triere. Aceste criterii vor prevedea cerințe substanțiale, care ar urma să fie aplicate doar sesizărilor individuale și care vor include interesul personal al reclamantului privind anularea actului juridic contestat. Bineînțeles, recursul individual constituțional va fi acceptat spre examinare doar după epuizarea căilor ordinare de atac [270, p.40-51].

Se va impune și următoarea delimitare strictă în legislație: care acte ale autorităților publice se supun controlului constituționalității și care se supun doar controlului legalității. Suntem de acord cu D. Pulbere, că examinarea actului cu caracter normativ este o atribuție inerentă a Curții Constituționale, iar a actelor cu caracter individual a instanțelor de contencios administrativ.

Conform practicilor avansate, plîngerea constituțională spre deosebire de sesizarea constituțională, poate fi depusă împotriva oricărui act juridic, legislativ ori de aplicare. Acesta și este punctul de plecare pentru introducerea plîngerii constituționale.

Despre rolul „procedural” al Curții Supreme de Justiție în cazul invocării excepției de neconstituționalitate am vorbit ceva mai sus. Considerăm că el nu este suficient, impunîndu-se și rolul „mobilizator” al instanței judiciare supreme. Chiar experiența statelor vecine, cum ar fi, bunăoară, România, ne demonstrează că excepția de neconstituționalitate este un mecanism eficient pentru perfecționarea continuă a sistemului de drept în stat.

În opinia mai multor autori există două căi de soluționare a problemei: 1) reanimarea mecanismului constituțional al excepției de neconstituționalitate la toate nivelurile în mod direct, conform art.135 alin. (1) lit. g), și 2) instituirea plîngerii constituționale individuale [270, p.51].

Dar ce garanții poate acorda cetățeanului plîngerea constituțională împotriva abuzurilor puterii judecătorești? În prezent, dacă actele adoptate de puterea legislativă și cea executivă, atunci cînd încalcă drepturile și libertățile cetățeanului, pot fi contestate la Curtea Constituțională, actele puterii judecătorești ce contravin normelor constituționale nu pot fi contestate, ele fiind definitive, în acest caz, unicul refugiu al cetățeanului rămîne Curtea Europeană a Drepturilor Omului. Ea însă poate controla corespunderea actelor naționale, inclusiv judiciare, prin care se încalcă drepturile și libertățile fundamentale, cu Convenția Europeană pentru Protecția Drepturilor și Libertăților Fundamentale ale Omului, dar nu și cu Constituția Republicii Moldova. În situația în care Convenția Europeană nu garantează toate drepturile constituționale, implementarea în țara noastră a accesului direct al persoanei la Curtea Constituțională este inevitabilă, iar buna funcționare a acestui mecanism va depinde de suportul legal care va fi adoptat ulterior revizuirii Constituției [270, p.51].

Acum trei ani s-a încercat promovarea unei astfel de idei, dar a fost respinsă, fiind apreciată că ar constitui mai mult un obstacol decît un ajutor pentru repunerea cetățenilor în drepturi [270, p.51]. Dar avem practica avansată a altor state, cum ar fi Grecia, Franța sau Germania, în care există un organism național - de regulă, Curtea Constituțională sau alt organ (cvasijudiciar) care acționează în calitate de filtru înainte ca cetățenii să ajungă la CEDO. Acest filtru nu reprezintă nicidecum o piedică, ci este un instrument menit să grăbească constatarea încălcărilor, repunerea cetățenilor în drepturi, acordarea satisfacției echitabile pe care o merită. De altfel, Curtea Europeană recomandă instituirea unor astfel de mecanisme la nivel național pentru a descărca, pe de o parte, instanța europeană de excesul de cereri și, pe de altă parte, pentru a grăbi repunerea cetățenilor în drepturi. Bineînțeles, odată cu instituirea plîngerii constituționale individuale, cetățenii noștri nu vor mai merge atît de des la CEDO pentru dreptate într-o perspectivă îndelungată, ci vor căuta și vor găsi la nivel național repararea într-o perspectivă mai apropiată a prejudiciilor și restabilirea în drepturi. Aceasta, la sigur, va servi intereselor persoanelor cărora le-au fost cu adevărat violate drepturile, nu ale persoanelor care acționează acum cu rea-credință, făcîndu-și un business pe seama celor ce se adresează la CEDO [270, p.51].

Chiar dacă în curînd va fi acceptată instituția plîngerii constituționale individuale, în procesul exercitării căilor ordinare de atac cetățenii trebuie să poată explora din plin și instituția excepției de neconstituționalitate. Or, tocmai o asemenea permisivitate alternativă ar constitui, în viziunea noastră, un adevărat tandem al protecției și garantării drepturilor și libertăților fundamentale ale omului la toate nivelurile și sub toate aspectele.

În concluzie, considerăm oportună propunerea mai multor autori de revizuire a Constituției pentru statuarea instituției plîngerii individuale constituționale, cât și instituirea anumitor mecanisme legale permissive de revigorare și reanimare a excepției de neconstituționalitate ce va putea fi invocată nu doar prin intermediul Curții Supreme de Justiție, ci, mai ales, direct de fiecare instanță, așa cum este deja prevăzut în Codul de procedură civilă (art.12/1).

Astfel, răspunderea juridică a organelor de stat și a funcționarilor publici în dreptul public survine în baza temeiurilor generale stipulate în Constituție și legislația specializată de ramură. Specificul ei constă în pericolul social sporit pe care îl generează întrucât are ca subiect reprezentanți ai statului care acționează din numele acestuia și sunt împuterniciți cu atribuții de autoritate. Tocmai, în virtutea acestor circumstanțe faptele ilicite ale organelor de stat și ale funcționarilor publici sunt factori de încălcare potențată a regimului de legalitate și a ordinii de drept în societate.

Analiza teoretică a problemei respective permite deducția și constatarea faptului, că răspunderea juridică a statului poate fi atât civilă, administrativă cât și constituțională, se diferențiază prin apartenența ramurală proprie, subiecte și menire socială, și exercită în principal funcția sancționatorie (de pedeapsă) și cea preventivă în scopul restabilirii ordinii de drept tulburate. Cel mai important principiu este aici cel al ireversibilității și inevitabilității răspunderii statului, ceea ce permite implementarea pe deplin a ideii legalității.

Răspunderea juridică a statului față de subiectele de drept privat se fundamentează pe alte considerații juridice și i se aplică principiul reciprocității drepturilor și obligațiilor dintre stat și cetățeni. Drept obiectiv al unei atare reglementări juridice apare egalitatea formală între persoana privată și subiectul de drept public, care de fapt în realitate nu se află pe poziții de egalitate. În consecință se reglementează un șir de garanții suplimentare ale reparării daunelor cauzate persoanelor fizice și juridice. Această varietate a răspunderii reflectă esența socială și democratică a legalității, asigurând realizarea și apărarea drepturilor și intereselor legitime ale omului și cetățeanului [237, p.34].

Menționăm că întru realizarea cât mai eficientă și oportună a răspunderii subiectelor de drept public este absolut necesară reglementarea clară și concisă a temeiurilor, procedurii, sancțiunilor și a subiectului concret responsabil într-o situație sau alta de comitere a faptelor ilicite.

4.2. Mecanismul răspunderii juridice a statului în dreptul intern al Republicii Moldova și căile de perfecționare al acestuia

Abordând mecanismul răspunderii juridice a statului, în lucrarea de față, avem în vedere ordinea de tragere la răspundere a statului. Ordinea de punere în sarcina statului de a suporta consecințele negative generate de comiterea unei fapte ilicite de către un subiect al dreptului public este reglementată de normele procesuale care, la existența temeiurilor legale, nasc raporturi procesuale. Gradul de reglementare a diferitor forme ale răspunderii juridice diferă. Însă consfințirea juridică a mecanismului răspunderii juridice a statului reprezintă garantarea realizării ei, asigură compensarea daunelor cauzate astfel cetățenilor și altor subiecte colective.[274, p.11]

Este încă discutabil chiar și din punct de vedere teoretic *momentul apariției, nașterii raporturilor juridice de răspundere a statului*. În opinia autorului V. V. Luchkov și altor autori, obligația făptuitorului de a suporta consecințele juridice negative ale faptei sale ilicite se naște chiar în momentul comiterii ei [273, p. 39].

Autorul D. Baltag, sintetizând opiniile mai multor autori apreciază răspunderea juridică ca fiind un raport juridic în dinamică, care parcurge trei etape distincte: 1) apariția și dezvăluirea răspunderii juridice, 2) calificarea faptei ilicite și concretizarea răspunderii juridice, 3) realizarea răspunderii juridice [26, p. 388].

Prima etapă începe odată cu comiterea faptei ilicite [26, p. 391] și este exprimată într-un set de raporturi procesuale ce au ca părți organele competente și făptuitorul, părți indicate expres de lege sau contract. Raportată la răspunderea de drept penal, această etapă va coincide cu etapa urmării penale preliminare, în ceea ce privește răspunderea civilă, aceasta ar coincide cu înaintarea pretențiilor față de organul ce a încălcat legea.

Cea de a doua etapă este o continuare a celei dintâi și se rezumă prin alegerea sancțiunii adecvate, echitabile și proporționale pentru fapta ilicită concretă. În rezultat se adoptă actul de aplicare a legii (hotărârea judecătorească etc.) sau se execută benevol actul de realizare a dreptului (spre exemplu părțile încheie un acord privind aplicarea regulilor inovației, reînnoindu-și astfel raportul juridic preexistent).

Cea de a treia etapă prevede aplicarea propriu-zisă a măsurilor sancționatorii față de făptuitorul concret. În cadrul acestei etape are loc materializarea răspunderii juridice și atingerea obiectivelor acestei instituții juridice – restabilirea echității, a regimului de legalitate și a ordinii de drept în societate. Toate cele menționate se raportează în mod absolut și la instituția răspunderii

juridice a organelor de stat și a funcționarilor publici. În ceea ce privește răspunderea statului în persoană, aici evoluția raportului juridic este puțin diferențiată. *Prima etapă* demarează cu cauzarea daunei ce urmează a fi compensată din contul statului. În acest fel, această etapă este o premisă și un temel *de facto* pentru nașterea raporturilor juridice între stat și cetățean.

În cazul adresării cetățeanului în instanță cu privire la repararea acestei daune de către stat, instanța va adopta un act de aplicare a dreptului în care se indică expres contravaloarea daunei cauzate ce urmează a fi compensată. Specificul acestei răspunderi a statului constă în aceea că *cea dea doua fază* nicidecum nu poate fi realizată benevol de către părți, în baza propriului lor accord de voințe, dimpotrivă ea implică în ordine obligatorie instanța de judecată. *Cea dea treia etapă* se rezumă la prezentarea actului de aplicare de către cetățean cu cerința de efectuare a plății din contul statului în avantajul său.

Așa cum am mai menționat, răspunderea statului față de persoanele private are un caracter dualist și anume public-privat. Existența acesteia este condiționată de reglementările în vigoare (mai întâi de toate de art. 53 CRM).

În același timp funcția principală a răspunderii juridice a statului este cea compensatorie și de restabilire a ordinii de drept și reieșind anume din aceasta legislația reglementează mecanismul de realizare a respectivei forme de răspundere juridică. Fapta cu semnificație juridică ce naște raportul juridic de răspundere a statului este caracterizată prin prezența tuturor elementelor de componență a faptei ilicite, dar menționăm că raportată la stat ca subiect al răspunderii, noțiunea de componență a faptei ilicite comporta un anume specific.

Asupra raportului juridic în cadrul căruia are loc repararea daunei de către stat se aplică regulile de drept comun aplicabile obligațiilor născute ca rezultat al cauzării daunelor [275, p. 87]. Condițiile ce atrag răspunderea statului includ după cum s-a vorbit în paragraful precedent:

- 1) săvârșirea faptei ce contravine normei juridice de către subiectul ce a cauzat dauna;
- 2) survenirea daunei (prejudiciului) în raport cu subiectul căruia i-au fost încălcate drepturile și nerespectate interesele;
- 3) legătura causală dintre primele două elemente;
- 4) condiția referitoare la subiect [276, p.16].

În acest fel răspunderea patrimonială a statului este declanșată ca urmare a comportamentului ilicit al organelor de stat, funcționarilor publici sau altor subiecte indicate expres de lege, care a generat o daună victimei.

În ceea ce privește subiectul răspunderii juridice a statului menționăm că se aplică regula subiectului special. Un alt caracter specific, cel ce ține de posibilitatea necoinciderii subiectului ce compensează dauna cauzată cu cel care de facto a cauzat dauna concretă.

În calitatea de subiect care generează dauna apare organul de stat sau funcționarul public care acționează din numele statului și care îi exercită funcțiile acestuia. Statul, la rândul său, preia obligația de reparare a daunei în propria sarcină, altfel spus suportă riscul exercitării funcțiilor sale de către reprezentanții săi – organele de stat/funcționarii publici. Tocmai din aceste considerente măsurile de răspundere reglementate de art. 1044, 1045 CCRM, art. 153 CFRM se vor aplica doar în condițiile cauzării daunei drept consecință a exercitării competenței subiectelor vizate. Aici și se manifestă caracterul de drept public al răspunderii juridice a statului. La comiterea faptelor cu cauzarea daunelor respective de subiectul special dar în afara competenței sale nu mai survine răspunderea juridică a statului. *Repararea daunei de către stat nu exclude în nici un caz răspunderea în ordine de regres a organului puterii sau funcționarului public* vinovat de cauzarea propriu-zisă a daunei. (art. 1415 CCRM).

În caz de compensare a daunei de către stat în condițiile art. 1405 CCRM, acesta din urmă își rezervă dreptul de a acționa în judecată în ordine de regres subiectele autoare ale faptei ilicite cauzatoare de prejudiciu, vinovăția lor fiind constatată în baza prezumției vinovăției.

La depunerea cererii de reparare a daunei cauzate de către organul de stat sau funcționarul public partea vătămată urmează să prezinte dovezi ale existenței daunei și a legăturii cauzale între aceasta și acțiunile/inacțiunile reprezentanților statului. Sub aspect practic în ceea ce privește dovezile privind existența daunei nu există dificultăți, ele însă se ivesc la determinarea contravalorii reale a acesteia și a legăturii cauzale menționate.

Așa de exemplu, L. A. Korotkova și D. E. Kovalevskaya menționează, că practica existentă atestă faptul că instanțele competente în examinarea cererilor de reparare a daunelor de către stat cataloghează drept fapte ilicite cauzatoare de prejudicii doar acele fapte care la momentul examinării cererii sunt astfel recunoscute de instanța de drept comun sau cea arbitrală [277, p. 12-14].

Altfel spus persoana fizică sau juridică se adresează instanței privind reclamarea faptelor din partea statului, organelor de stat și funcționarilor publici care i-au lezat drepturile și ineteresele. După calificarea faptelor reclamate ca fiind ilicite și intrarea în vigoare a hotărârii instanței care atestă acest fapt, victima urmează să se adreseze cu o nouă cerere în instanță, de această dată

solicitând repararea daunei cauzate prin fapta recunoscută ilicită de către instanța de judecată. De menționat că ambele cereri de chemare în judecată pot fi cumulate într-una singură.

Fapta ilicită poate fi identificată cu acțiunea sau inacțiunea organului de stat. De menționat că indiferent de aceasta se prezumă vinovăția subiectului care este autorul faptei. Totuși, cu toate cele menționate, în realitate sarcina și poziția victimei nu este atât de simplă precum pare. Organul de stat de regulă face referire la o normă juridică sau alta invocând legalitatea acțiunilor/inacțiunilor sale. În atare situație se schimbă situația juridică a victimei, ea urmând să respingă aceste argumente.

Să nu uităm însă că CCRM indică și posibilitatea reparării daunei cauzate chiar și prin fapte ce corespund rigorilor legii, însă aceste situații trebuie să fie indicate expres de lege. Spre exemplu starea de extremă necesitate este o situație în care legea stipulează posibilitatea de obținere a reparației daunei cauzate prin acțiunile întemeiate de textul legii (art. 1402 CCRM).

După o scurtă expunere a condițiilor răspunderii juridice a statului să trecem direct la *mecanismul tragerii la răspundere* care are specificul său în diferite ramuri ale dreptului cât și a diferitor organe ale statului.

De un specific deosebit are parte mecanismul procedurii tragerii la răspundere constituțională a statului, despre existența ei, după cum am vorbit în paragraful anterior optând mai mulți autori.

N-am dat greș, când am afirmat în paragraful anterior, că temeiurile răspunderii constituționale reprezintă cel mai important și complex aspect al acestei instituții juridice, de care depinde însăși existența răspunderii. Acest fapt, prin urmare, determină necesitatea unor cercetări și investigații complexe în domeniu [278, p.48].

Acest subiect este tratat de mai mulți autori străini și autohtoni destul de amplu, această problemă este tratată de către profesorul V. A. Vinogradov. Autorul determină temeiurile răspunderii constituționale ca fiind acele circumstanțe, împrejurări în prezența cărora răspunderea survine potrivit normelor juridice constituționale, nominalizând: *temeiul normativ*, *temeiul faptic* și *temeiul procesual*. Importantă este atât întrunirea concomitentă a acestora, cât și consecutivitatea lor. Astfel, mai întâi de toate este necesară *existența normei constituționale* care să stabilească un anumit model de comportament și sancțiunea pentru o eventuală abatere, după care urmează posibilitatea *survenirii temeiului faptic*, adică fapta (acțiunea sau inacțiunea) ce contravine normei constituționale, în ultimă instanță, existența normei și a unui comportament ce contravine acesteia

generează obligația unei instanțe competente să determine *măsura răspunderii constituționale* pentru fapta dată [258, p. 52-53; 259, p. 42], Criticând această trihotomie, cercetătoarea N. M. Kolosova, în teza sa de doctor habilitat [252, p. 149-150], exclude, pe bună dreptate, necesitatea evidențierii *temeiului procesual*, argumentînd că, în cazul dat, se confundă temeiurile survenirii răspunderii cu mecanismul de aplicare a acesteia.

Avînd în vedere că temeiul normativ a fost investigat în cuprinsul paragrafului anterior în continuare vom analiza, în special, temeiul faptic al răspunderii constituționale, pentru a-i dezvălui esența și specificul.

Potrivit autorului V. A. Vinogradov, *temeiul faptic* al răspunderii constituționale este fapta subiectului concret al raporturilor juridice constituționale, ce nu corespunde dispozițiilor normelor constituționale, protejate de sancțiunea constituțională [279, p. 54]. În general, în literatura de specialitate, fapta dată este denumită *delict constituțional*, definit ca o abatere negativă în comportamentul de fapt al subiecților raporturilor juridice constituționale de la cerințele normelor dreptului constituțional ce atrage aplicarea măsurilor de răspundere constituțională [280; 281, p. 39; 282, p. 30].

Delictul constituțional implică executarea inadecvată sau neexecutarea obligațiilor prevăzute de normele dreptului constituțional pentru organele statului, funcționarii publici; depășirea competențelor; lezarea drepturilor și intereselor legale ale participanților raporturilor juridice constituționale [282, p. 30], De asemenea, ca delict constituțional este calificată și încălcarea normelor și principiilor dreptului internațional, a convențiilor internaționale ce constituie parte componentă a sistemului de drept intern al statului [278, p.5].

În literatura de specialitate se atestă opinia potrivit căreia temei al răspunderii constituționale poate servi și încălcarea normelor altor ramuri de drept, nu numai ale dreptului constituțional [283, p. 87]. Drept exemplu, în doctrina rusă este invocat art. 93 din Constituția Federației Ruse, care stabilește că Președintele Federației poate fi demis din funcție dacă a comis trădarea de patrie sau altă infracțiune gravă, situație ce demonstrează că temeiul răspunderii constituționale este încălcarea normelor dreptului penal [247, p.39], Infirmînd asemenea concluzie, conform opiniei autoarei L. V. Zabrovscia, ea subliniază că, în cazul dat, este semnificativ jurămîntul depus la învestirea în funcția de Președintele Federației Ruse, potrivit căruia președintele este obligat să respecte Constituția, să protejeze suveranitatea și independența, securitatea și integritatea statului, cu credință să servească poporul. Prin urmare, comiterea trădării de patrie, fie a altei infracțiuni grave se

prezintă a fi o gravă încălcare a jurământului respectiv și poate deci genera răspunderea constituțională [284, p.133].

Merită atenție și opinia autorului D. T. Șon, care susține că răspunderea constituțională poate surveni și în baza unor temeuri morale [247, p. 39]. Astfel, comiterea unei fapte amorale de către un demnitar de stat sau deputat poate servi drept temei pentru revocarea, demiterea acestuia sau lipsirea de mandatul de deputat. Potrivit autorului citat, aceste persoane exercită importante competențe de autoritate din numele poporului, comportamentul lor fiind controlat de opinia publică, autoritatea și demnitatea lor morală este percepută ca un simbol al însăși autorității și demnității puterii publice.

Situația dată este contrazisă de către autoarea L. V. Zabrovscaia, care, credem noi, are perfectă dreptate, când susține că comportamentul ce încalcă normele morale poate fi recunoscut ca necorespunzător/inadecvat în sfera constituțională doar în cazul în care normele constituționale conferă caracter juridic normelor morale concrete [282, p. 30].

În același timp, nu putem fi de acord cu S. A. Avakian [256, p. 117], potrivit căruia răspunderea constituțională este o răspundere specifică, în virtutea faptului că nu presupune schema tradițională „fapta ilegală – răspundere”. Dumnealui susține că, uneori, nu există fapta ilegală, însă răspunderea survine, exemplificând prin dizolvarea Dumei de Stat, în cazul în care nu a acceptat de trei ori candidatura prim-ministrului, propusă de Președintele Federației. Prin urmare, nimeni nu încalcă nimic, deoarece Duma de Stat are dreptul de a respinge candidaturile, dar răspunderea totuși survine.

În opinia noastră, situația dată trebuie privită și din alt punct de vedere, și anume: luând în considerație faptul că formarea Guvernului este un drept-obligație al Parlamentului, exercitarea acestuia se prezintă a fi obligatorie. Respectiv, în cazul în care Parlamentul nu reușește să formeze Guvernul, sîntem în prezența neonorării unei obligații constituționale - unui delict instituțional comis prin acțiune, care nu s-a soldat cu rezultatul scontat.

În aceeași manieră pot fi interpretate și cazurile de dizolvare a Parlamentului, reglementate de Constituția Republicii Moldova (pentru nereușirea alegerii Președintelui Republicii, imposibilitatea formării Guvernului sau blocarea procedurii de adoptare a legilor). Respectiv, nu putem vorbi în acest caz numai de o răspundere politică, deoarece motivele politice, afectînd consensul dintre forțele politice aflate la guvernare și condiționînd blocarea activității legislative și imposibilitatea formării Guvernului, pun în pericol funcționarea normală a aparatului de stat și, respectiv, destășurarea normală a relațiilor din societate. Prin urmare, în cazul dat, intervine □i

răspunderea constituțională pentru a stabili și a normaliza momentele organizatorice ale puterii, publice și a preveni survenirea unor consecințe mai grave pentru stat și societate [278, p.6]. De aceea, în opinia noastră, cazurile pentru care este prevăzută dizolvarea Parlamentului se prezintă a fi prin esență adevărate temeuri juridice de survenire a răspunderii constituționale.

Așadar, concluzia care se impune este că nu poate exista răspundere constituțională în lipsa faptei ilegale. Prin urmare, pentru a identifica cazurile în care se aplică răspunderea constituțională, este necesar a constata existența delictului constituțional ca temei al acesteia.

În continuare, propunându-ne studierea esenței și particularităților delictului constituțional, considerăm important să menționăm că, pentru elucidarea acestora, cercetătorii au apelat la componența faptei ilicite (delictului), elaborată în teoria generală a dreptului și dezvoltată, mai cu seamă, în teoria dreptului penal ca componență de infracțiune. Utilizând schema dată, constituționaliștii caută să stabilească obiectul, latura obiectivă, subiectul și latura subiectivă a delictului constituțional [251, p. 58, 278, p.6].

Astfel, în opinia autorului V. A. Vinogradov [251, p.58], componența delictului constituțional presupune totalitatea semnelor, indicilor stabiliți de dreptul constituțional, întrunirea cărora face ca fapta antisocială să fie calificată drept delict constituțional. Prin urmare, fapta reală se consideră delict numai atunci când întrunește toate semnele stabilite de norma constituțională. Semnificativ este însă faptul că, în textul unei norme constituționale, foarte rar se întâlnește o expunere completă a tuturor semnelor componenței delictului. De aceea, pentru clarificarea corectă a acesteia este necesară examinarea concomitentă atât a articolului concret al actului normativ ce o stabilește, cât și a altor norme juridice constituționale.

Același cercetător definește *obiectul delictului constituțional* ca fiind acele relații sociale la care poate să atenteze subiectul răspunderii constituționale ce comite delictul, prin care cauzează sau poate cauza un anumit prejudiciu [251, p. 58]. Astfel, în principal, obiecte ale raporturilor juridice constituționale sînt valorile sociale supreme, dintre care nominalizăm: bazele orînduirii constituționale, omul, drepturile și libertățile lui, interesele societății și ale statului, puterea și autoadministrarea publică, suveranitatea națională și de stat, democrația, pluralismul ideologic și politic etc.

Autoarea L. V. Zabrovscaia [284, p.31] accentuează, în acest sens, că specificul delictelor constituționale rezidă în faptul că obiectul lor se află în sfera realizării acelor raporturi juridice care sînt fundamentale pentru orice sferă a vieții statului, cea mai mare parte a lor fiind relații de putere.

Într-un mod original abordează acest subiect autorul J. I. Ovsepean [285], care susține că, în componența delictului constituțional, la fel ca și în cazul componenței de infracțiune, poate fi atestat *obiectul general* caracteristic tuturor delictelor constituționale, *obiectul generic*, *obiectul nemijlocit* și *obiectul material*. În calitate de obiect material al delictului pot fi: actele normativ- juridice, obiecte și fenomene reale, valori sociale în funcție de care normele constituționale determină sferile de competență ale instituțiilor de stat, competența organelor și funcționarilor publici, drepturile și libertățile indivizilor, activitatea (funcționarea) și acțiunea (comportamentul) participanților la raporturile juridice constituționale.

Latura obiectivă reprezintă latura externă a delictului constituțional, caracterizând însăși fapta și consecințele ce prejudiciază obiectul delictului [254, p. 290; 286, p. 13; 279, p. 31; 251, p. 59], Anume latura obiectivă ne permite să facem o diferențiere între delictive. Legislația constituțională, dintre toate elementele componenței, determină, în mare parte, anume semnele laturii obiective, descriind detaliat regula de comportament.

În literatura juridică, de regulă, ca elemente obligatorii ale laturii obiective sînt recunoscute: fapta (acțiunea sau inacțiunea), ilegalitatea și caracterul dăunător, consecințele dăunătoare și legătura de cauzalitate dintre acestea. La categoria semnelor facultative sînt atribuite locul, timpul, metoda (sistematic, periodic) și alte circumstanțe de comitere a faptei ilegale, acestea fiind recunoscute proprii și delictului constituțional [278, p.7].

Potrivit acestei scheme, delictul constituțional poate fi comis atît prin acțiune (marea majoritate), cât și prin inacțiune. Inacțiunea poate fi necorespunzătoare comportamentului adecvat prevăzut de normele constituționale doar în condițiile în care subiectul este obligat a săvîrși anumite acțiuni, dar nu le-a săvîrșit. În funcție de forma activă sau pasivă de comitere a delictului, sunt determinate condițiile și măsurile răspunderii constituționale.

Un moment destul de important pentru elucidarea esenței delictului constituțional este *caracterul sancționabil* al faptei, ceea ce presupune obligativitatea reglementării legislative a răspunderii pentru comiterea faptei antisociale. O anumită faptă poate fi social-periculoasă (dăunătoare), să atenteze la relațiile sociale, să contravină dispozițiilor normelor juridice, însă dacă în actele legislative ale statului nu este prevăzută o formă concretă de răspundere constituțională pentru comiterea ei, atunci ea nu poate fi considerată ca fiind delict constituțional [253,p. 174].

În viziunea autorilor Gh. Costache, O. Arsenii, și noi susținem această opinie, caracterul sancționabil al faptei este un aspect foarte semnificativ pentru instituția răspunderii constituționale

în general, deoarece anume în această direcție trebuie să se orienteze legiuitorul autohton pentru ca să dezvolte instituția dată la nivel național. Prin esență, reglementarea faptelor pasibile de răspundere constituțională va constitui un stimul important pentru dezvoltarea instituției date sub aspect teoretic și practic [278, p.7].

Din punctul de vedere al corespunderii acțiunilor subiectului cerințelor normelor constituționale, latura obiectivă se poate exprima în diferite forme. În literatura juridică întâlnim clasificări a variantelor de comportament inadecvat, și anume: neaplicarea normei juridice constituționale; aplicarea inadecvată a normei juridice constituționale, ce se poate exprima printr-o eficiență scăzută a realizării dispozițiilor normei; încălcarea directă a normei juridice [255, p. 22].

În practică sînt destul de răspândite încălcări ale normelor constituționale, exprimate prin emiterea de acte ilegale, prin neajustarea la timp a actelor ilegale cu prevederile constituționale și a legislației în vigoare, neîndeplinirea obligațiilor și abuzul de drept.

Din această perspectivă, are perfectă dreptate autoarea N. M. Kolosova, care susține că latura obiectivă a delictului constituțional este constituită, mai întâi de toate, din neîndeplinirea ilicită a obligațiilor constituționale sau abuzul de drepturile constituționale [259, p. 152].

Potrivit autorilor M. P. Avdeencova și Iu. A. Dmitriev, specificul laturii obiective a delictului constituțional rezidă în faptul că elementul obligatoriu al acesteia se prezintă a fi doar fapta ilicită (acțiunea sau inacțiunea), în timp ce survenirea consecințelor negative nu întotdeauna este obligatorie. Consecințele social - periculoase și legătura de cauzalitate între faptă și consecințe sînt astfel elemente facultative ale laturii obiective [248]. Cu toate acestea, nu trebuie însă negată existența acestora în componența delictului constituțional.

Un alt element al componenței delictului constituțional este *subiectul*, care poartă răspundere constituțională pentru devierea comportamentului său de la modelul stabilit de dispoziția normei constituționale.

Asupra cercului de subiecți al delictului constituțional, în literatura de specialitate nu există unanimitate. Astfel, în opinia autorului D. T. Șon [147, p. 38-39], cercul organelor și persoanelor asupra cărora se răsfringe răspunderea constituțională este destul de îngust, comparativ cu cercul subiecților altor forme de răspundere. În cazul dat este vorba de răspunderea organelor supreme în stat, a organelor locale, a deputaților, demnitarilor și funcționarilor publici, adică a acelor structuri și persoane care iau cele mai importante hotărîri în stat. Același punct de vedere îl au autorii M. P. Avdeencova și Iu. A. Dmitriev, potrivit cărora subiect al delictului constituțional poate fi doar

organul sau funcționarul public în competența căruia Constituția atribuie funcțiile de exercitare a puterii publice [248].

Mulți cercetători din domeniul doctrine juridice a Federației Ruse, printre care N. A. Duhno și V. I. Ivakin [250, p. 15], V.A. Vinogradov [258, p. 64] criticând această poziție, susțin că cercul subiecților răspunderii constituționale este cu mult mai larg. În opinia lui V. A. Vinogradov, aceștia sînt foarte variați în comparație cu subiecții altor forme de răspundere juridică, calitatea dată avînd-o: statul și elementele sale componente (subiecții federației, formațiunile autonome); organele de stat (șeful statului, parlamentul, guvernul etc.); funcționarii publici; organele administrației publice locale; indivizii (cetățenii, cetățenii străini, persoanele fără cetățenie, persoanele cu mai multe cetățenii). Acești subiecți pot fi obligați să răspundă pentru comportamentul lor. De asemenea, ei pot suporta influența negativă a normelor constituționale, în cazul devierii de la comportamentul adecvat. Prin esență, acestea și sînt premisele capacității juridice a subiecților de a comite delictul constituțional și de a răspunde pentru ele [258, p. 64].

În studiile de specialitate, cele mai polemizate aspecte la acest capitol, după cum s-a vorbit în paragraful anterior, sînt recunoașterea calității de subiect al răspunderii constituționale (delictului constituțional) poporului și statului. Luînd în considerație spațiul redus rezervat tezei noastre, ne vom limita doar la expunerea propriei opinii. Astfel, în virtutea faptului că statul și-a asumat, prin intermediul Legii Supreme, importante obligații față de societate și individ, e necesar și inevitabil ca acesta să răspundă pentru onorarea acestora. Referitor la popor, cu siguranță că acesta nu poate fi subiect al răspunderii constituționale, deoarece nu dispune de capacitatea juridică necesară nici pentru a comite delictul constituțional și nici pentru a suporta răspunderea. Fiind unica sursă a puterii și unicul purtător al suveranității în stat, poporul ca entitate este doar beneficiar de drepturi în raport cu acesta.

Latura subiectivă a delictului constituțional presupune atitudinea persoanei față de fapta sa ce nu corespunde comportamentului adecvat din sfera constituțională și consecințelor acesteia [282, p.33]. La categoria semnelor laturii subiective a delictului sînt atribuite: vinovăția, motivul și scopul.

Referitor la recunoașterea vinovăției, drept condiție pentru survenirea răspunderii constituționale, în doctrină sînt atestate diferite opinii. Astfel, unii autori acceptă aplicarea răspunderii pentru fapte ilegale obiective, adică fără a se stabili vinovăția subiectului [247, p. 38-39]. Alți autori neagă însă categoric existența răspunderii fără vinovăție [198, p. 49].

În context, merită enunțați și cercetătorii care recunosc drept o particularitate a dreptului constituțional faptul că, doar în unele cazuri, răspunderea constituțională survine indiferent de existența sau forma vinovăției [284, p. 34] (de exemplu, pentru recunoașterea de către Curtea Constituțională a unui act normativ-juridic ca fiind neconstituțional, nu are importanță vinovăția organului care l-a emis sau adoptat).

Pe lângă cele menționate anterior, în studiile de specialitate este atestată ideea potrivit căreia în dreptul constituțional vinovăția dispune de un anumit specific, condiționată de particularitățile relațiilor reglementate constituțional, majoritatea cărora sînt de natură politică.

Astfel, cercetătorul V. O. Lucin susține că, în dreptul constituțional, vinovăția nu poate fi redusă la accepțiunea tradițională de atitudine psihică a subiectului față de fapta sa și consecințele acesteia. Ea se asociază, în principal, cu posibilitatea subiectului de a-și îndeplini în modul corespunzător obligațiile constituționale și de a preveni sau a evita comiterea delictului constituțional. Deci vinovăția subiectului rezidă în neluarea tuturor măsurilor necesare pentru prevenirea comiterii delictului în condițiile în care avea posibilitate s-o facă [254, p. 292; 285, p.13].

Potrivit autorului V. A. Vinogradov, specificul vinovăției este determinat și de funcția de restabilire a ordinii constituționale. Astfel, pentru restabilirea ordinii constituționale, atitudinea subiectivă a subiectului ce a atentat asupra ei, de regulă, nu are semnificație esențială. Anume din acest punct de vedere, în dreptul constituțional formele vinovăției, doar uneori, au însemnătate juridică, deoarece pentru survenirea răspunderii, în majoritatea cazurilor, este suficientă prezența oricărei forme de vinovăție. Mai mult decît atît, în multe cazuri vinovăția nu constituie un element necesar al răspunderii constituționale, care poate fi aplicată și în lipsa acesteia [257, p. 65].

În același timp, în dreptul constituțional forma vinovăției are importanță, în special pentru subiecții individuali. De aceea, se face distincție între vinovăția subiecților individuali și a celor colectivi [278, p.8].

În viziunea principiilor separării puterilor în stat care este consfințit în Constituția Republica Moldova, este oportună cercetarea în cadrul tezei noastre și a răspunderii funcționarilor publici, a organelor din cadrul tuturor ramurilor puterii Guvernului, dar și a șefului statului. Președintele este acea persoană care alături de puterea legislativă, executivă și ce judecătorească ocupă un loc dintre cele mai importante în organizarea statului [287, p.55].

Să încercăm, să expunem unele idei în această direcție. Conform, art. 77 din Constituția Republicii Moldova, Președintele Republicii Moldova este șeful statului, reprezentantul națiunii,

unul din organele prin care acesta își exercită suveranitatea națională. Același principiu al suveranității naționale impune un postulat simplu. Președintele nu e titularul suveranității, ci doar un mandatar. De aceea, pentru exercițiul puterilor ce-i sînt conferite, el va trebui să dea socoteala în fața poporului.

Dacă așa cum este firesc, existența puterii este indisolubil legată de obligația de a răspunde și de a suporta consecințele propriilor acte [288, p. 11], ne aflăm în fața unei dileme ce a ocupat centrul vieții politice în epoca modernă, cum pot fi conciliate răspunderea șefului statului cu libertatea sa de acțiune, cu independența și puterile proprii necesare îndeplinirii mandatului.

Răspunderea Președintelui îmbracă două forme: răspunderea politică și răspunderea penală. Răspunderea politică, noțiune greu de definit, sugerează obligația de a răspunde pentru actele de putere publice ce țin de raportul dintre guvernanți și guvernați [288, p.9]. În acest domeniu Constituția R. Moldova din 1994 a adoptat o soluție salutară inspirată din prevederile Constituției Republicii de la Weimar (parlamentul poate decide cu majoritatea de 2/3 din deputați demiterea președintelui) și reluate după cel de-al doilea război mondial în Constituțiile Austriei, Islandei [289, p.104]. Art. 89 din Constituția R. Moldova acordă corpului de deputați puterea de a sancționa politic Președintele prin demitere. În fond, prin demitere se rezolvă un conflict între legislativ și șeful statului, reprezentant al executivului, în cazul săvârșirii de către Președinte a unor fapte prin care se încalcă prevederile Constituției.

Prin aceasta, după părerea noastră se evită pericolul contaminării răspunderii penale cu cea politică. Exemplul Franței este edificator, în acest sens. În lipsa unor mecanisme adecvate, locul răspunderii politice a șefului statului tinde să fie luat de răspunderea penală. Pe fondul unui mai larg proces de “penalizare” a vieții politice, conflicte ce țin de domeniul politicului sunt din ce în ce mai des tratate prin prisma dreptului penal [290, p.28; 291, p. 149-150].

Cu o și mai mare pregnanță acest proces se manifestă în țările Americii de Sud, unde în lipsa unei răspunderi politice, Președintele poate fi tras la răspundere penală. Modelul este cel al celebrei proceduri americane de *impeachment*, conceput ca tehnică destinată să prevină derivatele prezidențialismului [290, p.30; 292, p. 150].

În cazul republicilor latino-americane, șeful statului poate răspunde penal pentru actele sale fie în fața puterii legislative, fie a unei camere special desemnate, fie a unei instanțe judiciare. Condamnările pronunțate împotriva unor președinți în exercițiu (F. Collor de Mello în Brazilia în 1992; C.A. Perez în Venezuela și Serrano Elias în Guatemala în 1993, precum și procedurile

împotriva unor foști sau actuali președinți, A. Pinochet în Chile sau A. Garcia și A. Fujimori în Peru) atestă o adevărată “cultură” a răspunderii penale a șefului statului în țările Americii latine [293, p.74].

Dacă răspunderea politică își găsește o reglementare satisfăcătoare, nu același lucru poate fi afirmat în privința răspunderii penale a Președintelui R. Moldova. Aceasta datorită prevederilor mai mult decât sumare ale Constituției, generatoare de interpretări dintre cele mai diverse.

Art. 81 privitor la incompatibilitate și imunitate, de care se bucura Președintele, prevede în alin. (2) că “ Președintele Republicii Moldova se bucură de imunitate. El nu poate fi tras la răspundere juridică, pentru opiniile exprimate în exercitarea mandatului”. Iar, alin. (3) stipulează: “Parlamentul poate hotărâ, punerea sub acuzare a Președintelui R. Moldova cu votul a cel puțin 2/3 din numărul deputaților aleși, în cazul în care săvârșește o infracțiune. Competența de judecată aparține Curții Supreme de Justiție în condițiile legii. Președintele este demis de drept la data rămânerii definitive a ședinței de condamnare”.

Fără a intra pe terenul prospecțiunilor constituționale, credem ca e necesară o analiză a diverselor situații ce pot apărea în practică.

Într-un tablou al ipotezelor, răspunsurile variază în funcție de natura actelor săvârșite (în cadrul atribuțiilor conferite de mandatul prezidențial sau în afara acestuia) și de data comiterii acestora (înainte, în timpul sau după încetarea mandatului). O primă categorie o formează actele comise înainte de începerea mandatului, dar susceptibile de a fi urmărite în timpul mandatului, precum și cele comise în timpul exercitării funcției de Președinte, dar exterioare funcției.

Reglementarea imunității prezidențiale se face prin trimitere la statutul parlamentarilor. Aceștea beneficiază conform art. 70 de imunitate, neputând fi reținuți, arestați, percheziționați, trimiși în judecată penală sau contravențională fără încuviințarea Parlamentului după ascultare. Art. 71 CRM garantează parlamentarilor independența opiniilor, orice formă de răspundere juridică fiind interzisă pentru voințele ori opiniile exprimate în exercitarea mandatului.

În paranteză subliniem o inconsecvență de limbaj. Sub denumiri diferite, imunitate (art.70) și independența opiniilor (art. 71) se reglementează două aspecte ale aceleiași instituții: imunitatea parlamentară. O prevedere unitară, cu un limbaj mai riguros ar fi fost de preferat.

A doua propoziție a art. 81alin. (2) precizează că dispozițiile art. 70 se aplică în mod corespunzător și în privința Președintelui, însă nu reiese cu claritate ce se înțelege prin noțiunea de imunitate prezidențială. E vorba de o imunitate de fond, privind natura actelor comise, ori sfera de

cuprindere e extinsă și la o imunitate de procedură, mai corect spus, inviolabilitate ori privilegiu de jurisdicție?

În absența unor cazuri concrete, doctrina oferă diverse analize. O parte a ei opinează că imunitatea acoperă doar actele sau faptele săvârșite în timpul mandatului și în exercitarea funcției, restul fiind de competența dreptului și instanțelor comune. O opinie contrară consideră că imunitatea Președintelui interzice pe durata mandatului orice urmărire penală, civilă, administrativă, acestea putând avea loc doar după încetarea lui, pentru acte exterioare funcției [169, p. 30-34]. În această situație persoana președintelui devine inviolabilă pe timpul mandatului [294, p. 561-562].

Așadar, înțelesul și sfera de cuprindere a imunității determină statutul actelor comise înainte de începutul mandatului precum și cel al actelor exterioare funcției. Trei soluții sunt posibile: imunitatea implică inviolabilitate pe durata mandatului, imunitatea nu acoperă în nici un fel această categorie de acte, imunitatea conferă doar un privilegiu de jurisdicție, putând să fie urmărite pe durata mandatului, dar în condiții derogatorii dreptului comun. Fiecare din aceste variante se bucură de argumente, dar are împotrivă și contraargumente, prezintă avantaje, dar nu e lipsită și de dezavantaje.

În favoarea inviolabilității pe întreaga durată a mandatului, poate fi invocat sensul larg al noțiunii de imunitate, utilizat cu predilecție în limbajul dreptului constituțional, incluzând atât iresponsabilitatea cât și inviolabilitatea beneficiarului [169, p. 216]. Pe de altă parte, membrii Parlamentului se bucură de inviolabilitate, sub rezerva ridicării imunității. Ar fi illogic ca Președintele, având aceeași legitimitate, să se bucure de o mai mică protecție. Art. 81 alin. (2) nu prevede o procedură similară de ridicare a imunității, iar de aici s-ar putea trage concluzia că o astfel de procedură nu există și deci șeful statului beneficiază în orice situație și necondiționat de inviolabilitate în tot cursul mandatului, orice act de urmărire (sub rezerva infracțiunii) putând fi efectuat doar după încetarea mandatului.

În realitate, motivele care determină adoptarea unei astfel de soluții se află în afara textului constituțional. Protecția mandatului prezidențial, prin interzicerea oricărui act de urmărire, este dictată de voința de a asigura șeful statului stabilitatea necesară îndeplinirii funcției. Instituția prezidențială, și prin urmare buna funcționare și continuitatea tuturor instituțiilor statului ar fi grav periclitată dacă s-ar permite judecătorilor să decidă soarta titularului funcției prezidențiale. Prin protejarea persoanei Președintelui se încearcă protejarea funcției [295, p. 66]. De asemenea,

principiul separației puterilor în stat ar fi încălcat dacă puterea judiciară ar prevala în fața Președintelui, ca reprezentant al executivului [296, p. 49-55].

Neajunsurile inviolabilității șefului statului sunt majore. Situația sa se apropie de cea a monarhului inviolabil, dar în timp ce acesta își justifică statutul prin dreptul divin [297], inviolabilitatea Președintelui contrazice flagrant principiul suveranității naționale [298, p. 619]. Egalitatea în fața legii se rupe în mod inechitabil pentru majoritatea cetățenilor.

Situația e cu atât mai șocantă cu cât în cauză se află faptele comise înainte de începutul mandatului și susceptibile să atragă o condamnare penală. Palatul Președinției devine astfel o barieră de netrecut pentru cei ce ar ancheta actele de corupție ale unui actual președinte, fost ministru de interne, ori Președinte de Parlament. Ce legitimitate de a duce la bun sfârșit mandatul mai poate invoca președintele când știe că la finele lui va trebui să răspundă pentru actele anterioare. Actele comise în timpul mandatului, dar exterioare funcției, desi mai rare, pot duce și ele la situații inacceptabile. O ucidere din culpă, insultarea unui ministru pe scările clădirii Guvernului la sfârșitul unei ședințe de Guvern, nu pot rămâne fără urmări imediate în planul dreptului penal.

Destituirea la inițiativa Parlamentului, este o procedură aparținând exclusiv răspunderii politice [289, p. 562; 69, p. 302]. Utilizarea ei pentru a readuce șeful statului în rândul cetățenilor obișnuiți, urmînd ca apoi să fie sancționat penal, înseamnă o contaminare a răspunderii politice cu cea penală, iar această deturnare de obiect nu poate duce decât la o procedură complexă, anevoioasă, costisitoare și improprie, neviabilă în opinia noastră.

Inviolabilitatea prezidențială de-a lungul întîiului mandat implică riscul unei grave crize, atunci când, deși bănuiala apasă asupra șefului statului, situația nu poate fi lămurită, sau mai pe scurt, paradoxal, Președintele nu își găsește judecătorul.

Cealaltă soluție, conformă principiului egalității în fața legii, e aceea a răspunderii conform dreptului comun și în fața instanțelor de drept comun. Argumentele în favoarea acestei poziții sunt atât de ordin textual, cât și teleologic. Prevederile Constituției nu o exclud în mod expres, mai mult, o lectură “legată” a celor două propoziții ale art. 81 pare a o favoriza. Dacă a doua propoziție tinde doar să precizeze conținutul primei, rezultă că în cazul șefului statului, imunitatea e înțeleasă doar ca o iresponsabilitate pentru actele ce țin de exercitarea mandatului.

Dincolo de aceste argumente, această soluție e impusă de principiul egalității în fața legii. Protecția Președintelui se justifică doar prin prisma, în scopul și în limitele funcției exercitate. A

acoperi cu haina inviolabilității toate actele președintelui înseamnă a-i acorda un cec în alb pentru exercitarea iresponsabilă a mandatului.

Chiar dacă pare a răspunde într-o mai mare măsură exigențelor democratice, nici această soluție nu e la adăpost de critică. Respectându-se principiul egalității în fața legii, se încalcă cel al separației puterilor în stat și se pune în pericol funcționarea instituțiilor statului.

Cine poate garanta că judecătorii Curții Supreme de Justiție vor fi la înălțimea misiunii ce li se încredințează? Chiar dacă chestiunea pare a se rezolva exclusiv pe tărâmul dreptului penal, datorită importanței șefului statului, orice decizie a puterii judiciare se va reflecta în plan politic. Contrar menirii și atribuțiilor lor, judecătorii vor fi obligați de „a face politică”. Perspectiva unei „democrații judiciare”, în care rolul central, de regulator al vieții politice, îl dețin judecătorii nu este deloc îmbucurătoare [290, p. 28].

Rămâne varianta privilegiului de jurisdicție. Chiar dacă prezintă la rândul ei o serie de neajunsuri, această soluție încearcă să echilibreze avantajele și dezavantajele anterioarelor.

Posibilele acte ale șefului statului susceptibile de a fi calificate drept infracțiuni nu rămân neurmărite, iar în același timp se evită o destabilizare a instituției prezidențiale prin abandonarea ei judecătoriilor instanțelor de drept comun.

Argumentele actualului text constituțional sunt însă restrânse. Se pornește de la premisa, că imunitatea prezidențială nu include inviolabilitatea pe durata mandatului, iar apoi raționamentul urmează analogia cu statutul parlamentarilor. Aceștia se bucură de privilegiul de jurisdicție al Curții Supreme. E logic ca și Președintele să se bucure de privilegiul unui proces în fața C.S.J. art. 81 alin. (3) atribuie C.S.J. competența de jurisdicție. Prin urmare, nu se justifică o protecție mai redusă decât cea a parlamentarilor, și cu atât mai puțin o scindare a competenței de judecată în funcție de natura și de data la care actele au fost comise. La fel ca și în cazul infracțiunilor, pe lângă pedeapsa pentru respectiva infracțiune, Președintele va fi demis de drept la data rămânerii definitive a hotărârii de condamnare.

În contextul actualei organizări a puterii, credem că soluția privilegiului de jurisdicție e cea mai potrivită.

Se impun însă câteva precizări. Fără îndoială, orice procedură penală contra șefului statului afectează grav funcționarea instituțiilor statului, antrenând riscul unor grave crize. De aceea, e absolut necesară împiedicarea unor proceduri abuzive, prin instituirea unor „filtre” politico-penale. Evident, se pune problema imparțialității și obiectivității lor. Ideea unui control prealabil din partea

unei comisii avînd în componență judecători și parlamentari, ori a Curții Constituționale, nu este de neglijat.

Spre deosebire de cazul actelor comise înaintea mandatului sau în timpul acestuia, dar exterioare lui, unde prevederile sumare ale Constituției nu permit o soluție certă, ci doar diverse ipoteze, pentru actele comise în timpul mandatului și în exercitarea funcției, Președintele se bucură, sub rezerva comiterii de infracțiune, de iresponsabilitate (art. 81 alin. (2) prin raportare la art.71) Aceasta înseamnă că Președintele nu răspunde juridic sub nici o formă, atât în timpul mandatului, cât și după încetarea acestuia, pentru actele juridice, ori operațiile tehnico-materiale sau orice acțiune îndeplinită în exercitarea funcției [69, p. 301; 299, p. 561].

Iresponsabilitatea șefului statului, moștenire a prerogativelor monarhice, s-a menținut pentru a crea „un organ plasat deasupra luptelor politice și sustras presiunilor, șicanelor și răzbunărilor partizane” [69, p. 301].

Discuțiile cu privire la modificarea Constituției sau chiar adoptarea unei noi Constituții, nu pot ocoli problema răspunderii șefului statului. Altfel, atunci când aceste chestiuni se vor pune la modul concret și nu ne îndoim că așa va fi, încertitudinea va fi mai mult dăunătoare decât o soluție clară, oricare ar fi ea [292, p.56].

În continuare vom cerceta răspunderea altor organe ale statului și anume, deputații. Funcționarii ramurilor puterii legislative, executive și judecătorești răspund în conformitate cu regulile răspunderii de ramură, cu luarea în calcul a specificului rezultat din statutul lor. Un element caracteristic al dreptului public este însă reglementarea unor imunități de către normele acestuia vis-a-vis de tragerea la răspundere a funcționarilor publici.

Conform art. 70, p. 3 CRM deputatul nu poate fi reținut, arestat, percheziționat, cu excepția reținerii la locul comiterii infracțiunii sau judecat decât în prezența acordului Parlamentului care mai întâi ascultă un raport de la deputatul concret.

Conform art. 71 CRM, deputatul nu poate fi urmărit sau tras la răspundere pentru exprimarea votului său sau pentru viziunile sale exprimate în perioada exercitării mandatului său.

Întrucât democrația se sprijină pe principiul potrivit căruia nici o guvernare nu este legitimă dacă nu-și dobândește puterile și funcțiile din consimțământul celor guvernați, aceasta este, mai presus de toate, o guvernare bazată pe reprezentare. Parlamentul nu poate exercita nicio putere și nu poate îndeplini nicio funcție care să nu fi fost consimțită de către națiune. Dar, națiunea nu-și dă

consimțământul odată și pentru totdeauna, ci o face în cadrul unui proces continuu, punctat de alegeri delimitate temporar.

Fiind reprezentanții națiunii, parlamentarii primesc, pe lângă încrederea acordată, și o serie de „drepturi”, de „privilegii” care le permit să-și exercite mandatul liber și independent, conform principiului suveranității naționale. De regulă, acest principiu este înscris chiar în constituțiile statelor, pentru a se sublinia astfel poziția Parlamentului în cadrul sistemului politic.

Pe linia acestor preocupări, cele mai moderne Constituții reglementează statutul deputaților în cadrul a două instituții juridice specifice: instituția *imunității parlamentare* și cea a *incompatibilităților* legate de exercițiul funcției lor.

Noțiunea de „*imunitate parlamentară*” este utilizată pentru a desemna cumulativ două garanții constituționale rezervate parlamentarilor [300, p.335], și anume:

- a) inviolabilitatea parlamentarilor și
- b) imunitatea juridică a parlamentarilor.

Imunitatea parlamentară nu constituie un privilegiu, contrar egalității cetățenilor în fața legii, potrivit art. 16 alin. (1) din Constituție. Aceste garanții sunt consecința unui imperativ al statutului constituțional al parlamentarului și nu un drept subiectiv al acestuia. De asemenea, sunt de ordine publică, putând fi invocate din oficiu, oricând și de către oricine.

a) *Inviolabilitatea parlamentarului*. Această garanție are drept scop să prevină urmărirea judiciară nefondată, arbitrară sau șicanatorie a parlamentarului, împiedicându-l astfel să-și exercite mandatul încredințat sau constrângându-l, astfel, să-l exercite într-un anumit fel.

În forma dobândită de art. 70 alin. (3) din Constituție, acest tip de imunitate parlamentară a fost restrâns astfel:

- deputații pot fi urmăriți și trimiși în judecată penală pentru fapte care nu au legătură cu voturile sau cu opiniile politice exprimate în exercitarea mandatului;
- ei nu pot fi percheziționați, reținuți sau arestați, fără încuviințarea Parlamentului din care fac parte, după ascultarea lor;
- în caz de infracțiune flagrantă, deputații pot fi reținuți și supuși percheziției, dar în cazul în care Parlamentul constată că nu există temeii pentru reținere, va dispune imediat revocarea acestei măsuri.

Inviolabilitatea nu este un privilegiu, ci o procedură specială și limitată de protecție a parlamentarului.

Făcând o excepție de la dreptul comun, Constituția a conferit în această privință un statut aparte parlamentarilor pentru a le da posibilitatea de a-și desfășura activitatea fără să fie influențați sau stânjeniți de riscurile unor eventuale trimiteri în judecată penală sau contravențională, arestări, rețineri sau percheziții pornite din spirit de șicană, fie de diferite autorități publice, fie de unii funcționari sau particulari. Această-garanție constituțională are ca scop să împiedice ca un parlamentar să fie privat de a-și exercita funcția ca urmare a unei măsuri represive sau abuzive, inspirate din presupuse motive politice.

Inviolabilitatea nu suprimă represiunea penală, ci reprezintă respectarea unor proceduri constituționale pentru a nu se crea abuzuri.

Încuviințarea Parlamentului pentru reținere sau arestare nu califică juridic fapta imputată parlamentului, nu obligă instanța să aplice o pedeapsă, nici nu transformă prezumția de nevinovăție într-una de vinovăție.

b) *Imunitatea juridică* previne tragerea la răspundere juridică a parlamentului pentru votul sau pentru opiniile politice exprimate în exercitarea mandatului.

„Deputatul nu poate fi persecutat sau tras la răspundere juridică pentru voturile sau opiniile exprimate în executarea mandatului”. (art. 71 CRM).

Textul constituțional îi scutește pe parlamentari atât de răspunderea penală, cât și de cea civilă pentru orice acte sau fapte, pe care le-ar săvârși în îndeplinirea serviciilor ce decurg din mandatul lor. În consecință, imunitatea deputaților operează pentru tot ce ei ar spune, scrie sau face în exercitarea mandatului lor, fie că ei acționează în ședințele plenare, fie în cadrul comisiilor permanente și temporare sau a organelor de conducere internă.

De asemenea, imunitatea juridică a parlamentarilor operează indiferent de forma în care își îndeplinesc mandatul: propuneri legislative, amendamente la proiecte de lege, prezentarea de proiecte de hotărâri, de hotărâri sau de alte acte ale Parlamentului, participarea la adoptarea de avize sau rapoarte, pronunțarea de discursuri, formularea de întrebări sau interpelări, exercitarea dreptului la vot cu ocazia adoptării diferitelor acte ale Parlamentului.

Deci, imunitatea parlamentară este ansamblul de dispoziții legale care asigură deputaților un regim juridic derogatoriu de la dreptul comun în raporturile lor cu justiția și în scopul de a le garanta independența”. Între „caracterele imunității” se precizează că la ea „nu se poate renunța” și că ea este „imperativă și de ordine public”. În ce ne privește, aceste dispoziții legale exced normelor constituționale și denotă o grijă excesivă față de „statutul parlamentarului” [300, p. 229-236].

Dar parlamentarul nu este deasupra legii. De aceea, actele parlamentarului ce nu sunt îndeplinite în exercițiul funcției sale pot atrage răspunderea lui, cum ar fi: opiniile exprimate în presă, televizor, radio, discursuri la reuniuni politice, deoarece exercitarea mandatului este în Parlament, la organele sale de lucru, în îndeplinirea unei măsuri stabilite de Parlament etc. Doctrina juridică [300, p.236], apreciază că incitarea la violență sau conducerea unei manifestații având ca scop violarea ordinii publice, proferarea de insulte, traficul de voturi sau traficul de influență nu se situează în sfera libertății politice implicând confruntarea de idei și argumente și, ca atare, nu pot fi acoperiți de iresponsabilitate și exonerati de răspundere.

Ca atare, imunitatea juridică a parlamentarului așa cum rezultă din textul constituțional implică două *condiții*:

- formele de manifestare a parlamentarului să nu excedă conținutului specific mandatului;
- respectivele forme de manifestare să aibă legătură directă cu conținutul mandatului.

Prin urmare, sfera acestor acte și fapte este limitată, pentru că imunitatea apără pe parlamentari numai dacă acestea sunt săvârșite în exercițiul mandatului primit de la alegători. Dimpotrivă, dacă parlamentarul a comis fapte penale ce nu au legătură cu voturile sau opiniile politice exprimate în exercitarea mandatului, el răspunde potrivit dreptului comun, fără nicio restricție de ordin legal, parlamentarii pot fi urmăriți sau trimiși în judecată, fără a se mai solicita vreun aviz de la Parlament. Dar, în cazul, în care urmează a fi percheziționați, reținuți sau arestați, se solicită încuviințarea Parlamentului, după ascultarea lor. În caz, de infracțiune flagrantă, parlamentarii pot fi reținuți și supuși percheziției, urmând ca ministrul justiției să-l informeze neîntârziat pe Președintele Parlamentului, asupra acestei măsuri. Vorbind de răspunderea deputaților, trebuie să subliniem, că și nouă alegătorilor ne revine o responsabilitate morală pentru acțiunile parlamentare. De aceea, trebuie să căutăm răspunsuri, soluții în însăși acțiunile noastre. Electoratul trebuie să fie capabil să direcționeze activitatea Parlamentului în corespundere cu valorile și aspirațiile națiunii [301, p.15].

O altă problemă controversată, constatată cu ocazia scrierii acestei lucrări, este lipsa unor reglementări clare referitor la *răspunderea Guvernului* și a membrilor acestuia pentru neexecutarea corespunzătoare și în termenele stabilite a obligațiilor sale, în cadrul procesului de implementare a legilor. În acest sens, remarcăm că în pofida unui cadru legal confuz și contradictoriu care există în domeniul administrației publice datorită neexecutării din partea autorităților centrale a obligațiilor

sale legale, practic nu sunt cunoscute cazuri de aplicare a unor sancțiuni unor demnitari de rang înalt pentru astfel de motive.

Analizând cadrul normativ existent și luând în considerare experiența altor state în domeniu, putem concludiona că totuși există două forme de răspundere a Guvernului și a membrilor acestuia: răspunderea politică și răspundere juridică.

Conform art. 104, alin. (1) din Constituția Republicii Moldova, art. 5 din Legea cu privire la Guvern [302], Guvernul răspunde în fața Parlamentului pentru activitatea sa.

Răspunderea politică colectivă a Guvernului intervine, conform art. 106 din Constituția Republicii Moldova și art. 116 din Regulamentul Parlamentului, în urma adoptării de către Parlament a unei moțiuni de cenzură prin care se exprimă neîncrederea față de activitatea Guvernului și constă în demiterea acestuia. Moțiunea de cenzură asupra activității Guvernului poate fi inițiată de cel puțin 1/4 din numărul deputaților aleși și se adoptă cu votul majorității deputaților aleși. Art. 118 din Regulamentul Parlamentului stipulează că în cazul în care moțiunea de cenzură asupra activității Guvernului a fost respinsă, deputații care au semnat-o nu vor putea iniția, în cadrul aceleiași sesiuni, o nouă moțiune pe același motiv. În cazul adoptării moțiunii de cenzură, Primul-ministru va prezenta în termen de cel mult 3 zile Președintelui Republicii Moldova demisia Guvernului.

Întrucât organizarea executării și executarea nemijlocită a legilor reprezintă una din funcțiile de bază ale oricărui executiv, faptul că Guvernul nu execută prevederile legii sau le îndeplinește cu mare întârziere, ar putea constitui un motiv serios pentru inițierea unei moțiuni de cenzură.

Deși nu este direct menționată, totuși analizând cadrul normativ existent, poate fi dedusă și existența unei răspunderi politice individuale a fiecărui membru de guvern.

Astfel, conform art. 29 din Legea cu privire la Guvern, membrii guvernului poartă răspundere pentru sferele de activitate ce le-au fost încredințate și pentru activitatea Guvernului în ansamblu, iar art. 27, alin. (2), pct. 8 din aceeași lege prevede că în cazul în care unul din miniștri nu își exercită atribuțiile conform legislației, Primul-ministru este în drept să înainteze Președintelui Republicii Moldova propunere privitor la revocarea acestui ministru. De asemenea, art. 98. alin (6) din Constituția Republicii Moldova prevede că în caz de remaniere guvernamentală sau de vacanță a funcției, Președintele Republicii Moldova revocă și numește, la propunerea Prim-ministrului, pe unii membri ai Guvernului [302].

Așadar, răspunderea politică individuală a membrilor de guvern poate interveni inclusiv și pentru neexecutarea îndatoririlor stabilite în legile din domeniul administrației publice.

Proiectul de Lege cu privire la răspunderea ministerială [303], elaborat de către Ministerul Justiției la indicația Guvernului, fiind inclus în planul de activitate a Guvernului pe trimestrul IV al anului 2006 [304] și în planul de acțiuni pentru realizarea Strategiei de prevenire și combatere a corupției [305], menționează în art. 4 că fiecare membru al Guvernului este responsabil în mod individual pentru, alin. (1), activitatea generală a autorității publice pe care o conduce, pentru, alin. (2), acțiunile sau inacțiunile funcționarilor din cadrul autorității pe care o conduce și pentru, alin. (3), comportamentul său personal, iar art. 6 stipulează că răspunderea individuală a membrului Guvernului poate lua una din următoarele forme: prezentarea de informații, lămuriri sau declarații; prezentarea de scuze; întreprinderea anumitor acțiuni; revocarea din funcție.

În contextul situației existente, precum și pe fundalul lipsei unor reglementări clare în domeniu, definitivarea proiectului de *Lege cu privire la răspunderea ministerială* și trimiterea acesteia spre adoptare în Parlamentul Republicii Moldova se prezintă drept o necesitate imperioasă și o soluție viabilă pentru crearea unei atitudini mai conștiințioase și mai responsabile din partea Guvernului și a membrilor săi în exercitarea atribuțiilor lor conform legii.

Cu ocazia elaborării acestui proiect de lege s-au discutat două opțiuni: adoptarea unei legi cu privire la răspunderea ministerială sau includerea acestor reglementări în Legea cu privire la Guvern. Considerăm că oricare din aceste opțiuni este acceptabilă, mult mai importantă fiind existența voinței politice de a adopta aceste reglementări. În România, spre exemplu, s-a decis în favoarea unui act legislativ separat cu privire la răspunderea ministerială [306].

Deci, după cum vedem, o problemă nerezolvată nici măcar la nivel legislativ la noi în țară este cea a răspunderii ministeriale, neavând încă o astfel de lege. În sistemele occidentale răspunderea ministerială este considerată legitimă, justă și necesară. Caracterul legitim al acestei răspunderi rezidă în faptul căci orice om liber (deci și ministrul ca orice om liber) poate decide și este responsabil pentru obligațiile asumate, cu atât mai mult dacă ocupă o înaltă funcție în stat.

Răspunderea este și justă, având în vedere că nimeni nu este obligat să ocupe funcția de ministru fără voia sa, iar din moment ce persoana o acceptă, își asumă și responsabilitatea ce revine funcției. *Răspunderea ministerială* este necesară, pentru că prin intermediul ei se poate garanta respectarea legilor și de cei ce dețin puterea politică, deci, satisface și sarcina protecției drepturilor particularilor [146, p.129].

Este cunoscut că neîndeplinirea de către stat a îndatoririlor în fața cetățeanului generează criza încrederii în puterea de stat și tendința cetățenilor spre satisfacerea ilegală a intereselor particulare egoiste. În aceste condiții, este necesară asigurarea unei politici consecvente la soluționarea problemei privind răspunderea puterii de stat și a reprezentanților acesteia.

Evoluția reglementărilor vizînd răspunderea statului pentru acțiunile puterii de stat mărturisește că, inițial, această răspundere era extrem de temperată, fiind în detrimentul celor care au fost prejudiciați de stat. Și doar mai târziu au început să fie întreprinse încercări de a fixa pe cale legislativă răspunderea statului pentru prejudiciul cauzat cu prilejul înfăptuirii justiției.

Art. 1405 a Codului civil al R. Moldova prevede răspunderea statului pentru prejudiciul cauzat prin acțiunile organelor de urmărire penală, ale procuraturii sau ale instanțelor de judecată, prejudiciul cauzat prin condamnare ilegală, atragere ilegală la răspundere, aplicării ilegale a măsurii preventive sub forma arestului preventiv sau a declarației scrise de a nu părăsi localitatea, prin aplicarea ilegală a sancțiunii administrative a arestului sau a muncii corecționale, se repară de către stat integral, indiferent de vinovăția persoanelor de răspundere ale acelor organe. Legea Republicii Moldova din 25.02.1998 [308] conține o enumerare expresă a acelor încălcări procesual-penale ce dau naștere dreptului la repararea prejudiciului. Dar prejudiciul poate fi cauzat nu numai în cadrul procesului penal, ci și în cadrul procesului civil. În acest caz pentru ca statul să răspundă este necesar ca vinovăția să fie constatată prin sentință definitivă.

Deci, unicul subiect al acestei obligații de răspundere este statul. Anume statul și nu organul de urmărire penală sau instanța judecătorească. Statul a delegat acestor organe judiciare prerogativele de aplicare a măsurilor de coerciție, și ele acționează din numele lui. Această idee transpare inclusiv din dispoziția alin. (2) art. 384 CPP: „Sentința se adoptă în numele legii”. Or, dreptul suveran de a adopta legea aparține numai statului. Iar dacă, printr-o sentință judiciară, persoana este recunoscută vinovată în săvîrșirea infracțiunii și supusă pedepsei, rezultă că a făcut-o însuși statul, în virtutea dreptului ce-i aparține lui, și numai lui, de a recunoaște pe cineva ca infractor și de a-l pedepsi pentru fapta infracțională comisă.

Este important a menționa că, la unul din seminariile organizate de ONU, în cadrul discuției despre stabilirea răspunderii pentru eroarea judiciară a fost formulată următoarea concluzie: judecătorul acționează din numele statului, de aceea statul trebuie considerat reclamant nemijlocit; însă el își păstrează dreptul de intentare a acțiunii civile, penale sau administrative împotriva persoanei cu funcție de răspundere corespunzătoare. Participanții la seminar, bazîndu-se pe

interpretarea sistemică a art. 3, 6, 8, 9, 12 și 30 din Declarația Universală a Drepturilor Omului, au recunoscut că aceste norme sînt norme de drept universal și reprezintă respingerea indirectă a tezei că victima erorii judiciare nu dispune de mijloace de protecție contra statului. Deși problema dată este tratată neunivoc în legislațiile diferitelor țări, însuși dreptul cetățeanului de a înainta acțiunea de reparare a prejudiciului față de stat este incontestabil [307, p.37-38].

În alin. (2) art. 20 al Legii privind modul de reparare a prejudiciului cauzat prin acțiunile ilicite ale organelor de urmărire penală [308], ale procuraturii și ale instanțelor judecătorești se prevede: „în cazul în care în privința persoanei (persoanelor) cu funcție de răspundere sau în privința altor persoane care prin acțiunile lor ilicite au cauzat prejudiciul a fost începută urmărirea penală, statul, în persoana Ministerului Finanțelor, sau autoritățile locale au dreptul să se constituie parte civilă în procesul penal”.

Această dispoziție normativă este în deplină concordanță cu pct.5. 2 din Carta Europeană privind Statutul Judecătorului, adoptată la Strasbourg la 8-10.07.1998 [309]. În acord cu prevederile acestei norme, atunci cînd prejudiciul este rezultatul încălcării grave de către judecător a prevederilor ce-i reglementează activitatea, statul îi poate cere repararea prejudiciului în ordine judiciară. Cerința existenței unei încălcări grave, precum și caracterul judiciar al reparării prejudiciului reprezintă garanții considerabile de evitare a eludării procedurii. O garanție suplimentară o constituie acordul prealabil de admitere a cauzei spre examinare de către un organ judiciar competent [312, p. 101].

Așadar, răspunderea civilă a judecătorului trebuie să fie aplicată numai în cauzele excepționale de neglijare considerabilă a obligațiilor, de abuzuri vădite și neglijență gravă. Susținem opinia autoarei L. Brînză că este necesar ca în legislația noastră să fie stabilit specificul răspunderii pentru diferitele tipuri de acțiuni ale judecătorilor: pentru activitatea exclusiv judiciară ce ține de pronunțarea hotărîrilor și pentru acțiunile care nu țin de activitatea judiciară (de exemplu, pentru activitatea administrativă). În continuare, se impune o elaborare meticuloasă a mecanismelor de limitare rațională a principiului răspunderii puterii de stat și a persoanelor cu funcție de răspundere care o reprezintă [39, p.13-17].

Regula de exonerare de răspundere civilă a persoanelor cu funcție de răspundere care, prin acțiunile lor ilicite, au cauzat prejudicii unei persoane nevinovate, nu înseamnă că aceste persoane nu sînt pasibile de nici un fel de răspundere juridică [39, p.18-68].

Atunci când drepturile, libertățile și demnitatea umană sînt violate grosolan, poate fi aplicată răspunderea disciplinară, administrativă sau chiar penală. Prin aceasta, se creează garanțiile de onorare a principiului privind respectarea drepturilor, libertăților și demnității umane, principiu înscris la art.10 CPP. Printre altele, conform acestei norme, se stabilește că toate organele și persoanele participante la procesul penal sînt obligate să respecte drepturile, libertățile și demnitatea persoanei; în desfășurarea procesului penal, nimeni nu poate fi supus la tortură sau la tratamente cu cruzime, inumane ori degradante, nimeni nu poate fi deținut în condiții umilitoare, nu poate fi silit să participe la acțiuni procesuale care lezează demnitatea umană; prejudiciul cauzat drepturilor, libertăților și demnității umane în cursul procesului penal se repară în modul stabilit de lege.

Componenta organică a legalității este apărarea și asigurarea drepturilor persoanei. În toate domeniile activității sociale, asigurarea drepturilor persoanei tinde să devină o sarcină importantă, sporind în însemnătatea sa.

Cetățeanul posedă drepturile și obligațiile prevăzute de legislație, ocupă în cadrul societății un anumit statut juridic, poartă răspundere în fața statului, dar totodată se află sub protecția acestuia. Poziționarea, tot mai distinctă, a justiției în cadrul celor trei puteri în stat se datorează, în mare parte, eforturilor de întemeiere a sistemului național de protecție a drepturilor și libertăților fundamentale, bazat pe respectarea Constituției și a Convenției Europene [310, p.6].

Problema drepturilor subiective ale cetățenilor constituie o problemă amplă, multiaspectuală, complexă, care nu poate fi examinată în întregime (din motive lesne de înțeles) în prezentul studiu. Ea necesită o cercetare aparte. Vom observa doar, că problema drepturilor subiective este, înainte de toate, o problemă a persoanei, în centrul ei situându-se omul cu năzuințele sale, cu libertatea sa, cu răspunderea sa și cu locul său în societate. În esență, problema dată reprezintă fațeta juridică a problemei generale de legătură reciprocă între persoană și stat.

În acest sens, susținem opiniile mai multor autori, că se cere completarea legislației procesual penale cu o normă avînd următorul conținut: „Persoanele cu funcție de răspundere din cadrul organelor de urmărire penală și al instanțelor judecătorești poartă răspundere disciplinară și penală pentru aplicarea arestării preventive și a reținerii în lipsa temeiurilor suficiente pentru aceasta”.

Existența unei asemenea prevederi în Codul de procedură penală al Republicii Moldova ar responsabiliza persoanele cu funcție de răspundere din organele judiciare, contribuind la apărarea eficientă a drepturilor și intereselor legitime ale cetățenilor.

Din aceste considerente, este pe deplin întemeiat că în Legea privind modul de reparare a prejudiciului cauzat prin acțiunile ilicite ale organelor de urmărire penală, ale procuraturii sau ale instanțelor judecătorești (art. 12) a fost prevăzută obligația procurorului de a aduce, din numele statului, celui reabilitat scuzele oficiale pentru prejudiciul cauzat.

Imunitatea și ordinea de tragere la răspundere a judecătorilor sunt reglementate de „Legea R. Moldova cu privire la statutul judecătorilor” [311], care reglementează inviolabilitatea acestora în scopul asigurării independenței lor. Unul dintre principiile de bază ale răspunderii civile este că orice - prejudiciu trebuie reparat.

Legea nr. 544-XII din 20.07.1995 privind statutul judecătorului stabilește condițiile generale ale răspunderii patrimoniale a statului și judecătorilor pentru erori judiciare (art. 21¹).

Conform art. 21¹(introdus prin Legea nr. 247 din 21.07.06) din Legea R.Moldova privind statutul judecătorului:

„(1) Statul răspunde patrimonial pentru prejudiciile cauzate prin erori judiciare drepturilor și libertăților fundamentale ale omului, garantate de Constituție și de tratatele internaționale la care Republica Moldova este parte.

(2) Pentru repararea prejudiciului, persoana are dreptul să înainteze acțiune numai împotriva statului, reprezentat de Ministerul Finanțelor.

(3) Răspunderea statului nu înlătură răspunderea judecătorilor care și-au exercitat atribuțiile cu rea-credință sau neglijență gravă.

(4) După ce a acoperit prejudiciul în temeiul hotărârii judecătorești irevocabile, statul poate înainta, în condițiile legii, o acțiune în regres împotriva judecătorului care, cu rea-credință sau din neglijență gravă, a săvârșit eroarea judiciară cauzatoare de prejudicii.

(5) Dreptul persoanei la repararea prejudiciilor materiale cauzate prin erori judiciare săvârșite în alte procese decât cele penale poate fi exercitat numai în cazul în care se stabilește, în prealabil, printr-o hotărâre judecătorească definitivă, răspunderea penală a judecătorului pentru o faptă săvârșită în decursul judecării pricinii și dacă această faptă este de natură să determine o eroare judiciară.

(6) În cazul prevăzut la alin. (4), dacă drepturile și libertățile fundamentale au fost încălcate de un complet compus din mai mulți judecători, acțiunea poate fi intentată tuturor judecătorilor vinovați, care răspund solidar. Acțiunea în regres în privința judecătorului poate fi înaintată numai cu acordul Consiliului Superior al Magistraturii”.

Răspunderea statului se întemeiază pe ideea de garanție și de risc al activității, fiind deci o răspundere obiectivă. În baza acestei idei, statul este răspunzător pentru (erorile judiciare, independent de dovedirea vinovăției magistratului, statul fiind cel obligat să asigure toate condițiile pentru evitarea erorilor judiciare și tot el este cel răspunzător pentru alegerea și pentru numirea judecătorilor. Răspunderea statului este totuși o formă de răspundere specială, cu reguli specifice, și se distinge prin următoarele:

- statul și judecătorul nu răspund solidar, iar victima erorii judiciare poate chema în judecată exclusiv statul, fără a avea posibilitatea să se îndrepte direct împotriva judecătorului;

- statul răspunde independent de vinovăția judecătorului, fără a-l putea chema în garanție pe acesta. O astfel de idee se bazează și pe faptul că, în cazul erorilor judiciare, prin instituția răspunderii patrimoniale a statului trebuie asigurată nu doar protecția victimei, ci și a judecătorului, care nu poate răspunde direct față de victimă în nici o situație [313, p. 99].

Legiuitorul face distincție între răspunderea patrimonială a statului pentru erorile judiciare comise în procesele penale și erorile judiciare comise în alte procese decât cele penale.

Cazurile și modul de reparare de către stat a prejudiciului cauzat prin erori judiciare, comise *în cursul procesului penal*, după cum s-a vorbit, sînt prevăzute de Legea R. Moldova nr. 1545-XIII din 25.02.1998 privind modul de reparare a prejudiciului cauzat prin acțiunile ilicite ale organelor de urmărire penală, ale procuraturii și instanțelor judecătorești [308] (la care face trimitere și art. 524 CPP RM). În legătură cu această răspundere, se impune respectarea unor condiții specifice:

1. *Existența unei acțiuni ilicite (aceasta se identifică cu eroarea judiciară)*. Legea stabilește situațiile în care există acțiuni ilicite. Astfel, conform art. 3 alin. (1) din legea amintită este reparabil prejudiciul material și moral cauzat ca urmare a:

a) reținerii ilegale, aplicării ilegale a măsurilor preventive sub formă de arest, de declarație de a nu părăsi localitatea sau țara, tragerii ilegale la răspundere penală;

b) condamnării ilegale, confiscării ilegale a averii, supunerii ilegale la muncă neremunerată în folosul comunității;

c) efectuării ilegale, în cazul urmăririi penale ori judecării cauzei penale, a percheziției, ridicării, punerii ilegale sub sechestru a averii, eliberării sau suspendării ilegale din lucru (funcție), precum și ca urmare a altor acțiuni de procedură care limitează drepturile persoanelor fizice sau juridice;

d) supunerii ilegale la arest administrativ, reținerii administrative ilegale sau aplicării ilegale a amenzii administrative de către instanța de judecată;

e) efectuării măsurilor operative de investigații cu încălcarea prevederilor legislației;

f) ridicării ilegale a documentelor contabile, a altor documente a banilor, a ștampilelor, precum și ca urmare a blocării conturilor bancare [314, p. 699-700].

Prejudiciul cauzat prin asemenea acțiuni nu se repară de către stat în cazul împăcării bănuțitului, învinutului, inculpatului eu partea vătămăță, precum și în cazul în care persoana, în procesul urmării penale sau cercetării judecătorești, împiedică, prin autodenunț, stabilirea adevărului.

2. *Existența unui act de rehabilitare sau a unui act prin care s-a constatat ilegalitatea acțiunilor organelor judiciare (expres indicate în art. 6 din lege).* Un asemenea act există în cazul: rămînerii definitive și irevocabile a sentinței de achitare; scoaterii persoanei de sub urmărire penală sau încetării urmării penale pe temeiori de rehabilitare; adoptării de către instanța judecătorească a hotărîrii cu privire la anularea arestului administrativ în legătură cu rehabilitarea persoanei fizice; adoptării de către, judecătorul de instrucție în condițiile art. 313 alin. (5) din CPP RM în privința persoanei achitate sau scoase de sub urmărire penală, a încheierii privind înfăptuirea, în timpul procesului penal, a măsurilor operative de investigații cu încălcarea prevederilor legislației.

În ceea ce privește răspunderea patrimonială a judecătorului, aceasta are un caracter subsidiar și se poate angaja numai dacă judecătorul a acționat cu rea-credință sau din gravă neglijență, deci numai pentru erorile judiciare săvîrșita cu un anumit grad de vinovăție. Condițiile angajării acestei răspunderi sînt:

1) Preexistența unui proces, adică a unei hotărîri definitive în care s-a stabilit răspunderea patrimonială a statului pentru acea eroare judiciară.

2) Fapta care a determinat eroarea judiciară să fi fost comisă de judecător cu rea-credință sau gravă neglijență. Prin urmare, dacă nu există vinovăția judecătorului sau acesta a comis eroarea judiciară dintr-o culpă ușoară, el nu va răspunde față de stat. Ceea ce tine de rea-credință, este de menționat că legea nu definește această noțiune. Fiind vorba de dovedirea unui element subiectiv, instanța este singura în măsură să stabilească, la judecarea acțiunii, dacă judecătorul a acționat cu rea-credință, plecînd de la elemente exterioare, materiale, obiective și de la circumstanțele personale și reale. În ce ne privește, considerăm, că rea-credința constă în faptul că judecătorul, cu bună-știință față de probele administrate și față de realitatea pe care acestea o dezvăluie, pronunță o hotărîre,

știind că aceasta este greșită în fond, știind deci că ceea ce a statuat nu corespunde adevărului. Rea-credința este, de fapt, o formă a vinovăției cu intenție rău-voitoare.

Nici grava neglijență nu este definită de lege, tot judecătorului revenindu-i sarcina să aprecieze în funcție de toate împrejurările cauzei, dacă judecătorul a acționat din gravă neglijență. Neglijența este acea formă a vinovăției, mai ușoară decât intenția, adică o vinovăție neintenționată. Judecătorul nu va răspunde decât pentru cea mai gravă formă a neglijenței (culpa lata), spre deosebire de dreptul comun, în care răspunderea civilă delictuală se angajează chiar și pentru cea mai ușoară culpă [316, p. 104].

Explicațiile de mai sus sînt confirmate și de prevederile art. 17 alin. (1) din Legea R. Moldova nr. 353-XV din 28.10.2004 cu privire la agentul guvernamental [315], conform căruia: „Statul are drept de regres împotriva persoanelor a căror activitate, cu intenție sau din culpă gravă, a constituit temei pentru adoptarea hotărîrii privind plata obligatorie a sumelor stabilite prin hotărîrea Curții sau prin acord de soluționare pe cale amiabilă a cauzei”.

Rea-credința trebuie dovedită de stat, în calitate de parte a procesului în care se judecă acțiunea în regres împotriva judecătorului.

Acțiunea statului împotriva judecătorului este o acțiune separată în regres (art. 1415 CC RM), Aceasta poate fi introdusă doar după ce statul a acoperit prejudiciul cauzat în temeiul unei hotărîri judecătorești irevocabile și numai cu acordul Consiliului Superior al Magistraturii.

Dacă am face o comparație cu România, legea românească privind statutul magistraților, conține, în materia răspunderii patrimoniale a judecătorilor, reglementări practic identice (art. 94). Nu lipsesc însă și unele deosebiri:

- legea prevede că nu este îndreptățită la repararea pagubei persoana care, în cursul procesului, a contribuit în orice mod la săvîrșirea erorii judiciare de către magistrat (art. 94 alin. (5));
- dreptul persoanei la repararea pagubei cauzate în alte cauze decât cele penale există și în ipoteza comiterii de către judecător, în cursul procesului, a unei abateri disciplinare, pentru care s-a pronunțat o hotărîre definitivă și irevocabilă de sancționare disciplinară;
- legea folosește noțiunea de acțiune în despăgubiri.

În doctrină s-au exprimat opinii în sensul garanțării imunității judecătorilor de acțiunile de chemare în judecată, considerăm o asemenea stare de lucruri ca fiind acceptabilă. De altfel, răspunderea patrimonială a judecătorului este o excepție și nu o regulă. Pentru ca judecătorii să

asigure supremația legii și să-și îndeplinească în mod corect responsabilitățile au nevoie de un statut și garanții speciale: independență și imparțialitate [318, p.15].

3. O altă condiție este că, prejudiciul cauzat se repară integral, indiferent de culpa persoanelor cu funcții de răspundere din (organele de urmărire penală sau din instanțele judecătorești.

4. Cauzele cu privire la repararea prejudiciului material și moral se examinează în conformitate cu normele de procedură civilă în vigoare (art. 5 alin. (1) din lege).

Pentru alte *processe decât cele penale*, răspunderea patrimonială a statului este reglementată de art. 21¹ alin. (5) din Legea privind statutul judecătorului, fapt pentru care există condiții specifice:

1) *Existența unei erori judiciare*. Deoarece legea nu stabilește situațiile în care există eroare judiciară, vom aprecia că o asemenea eroare există ori de câte ori instanța pronunță o hotărâre greșită în fond, cele stabilite de instanță fiind contrare realității, cu condiția ca acea hotărâre definitivă să fie desființată ca urmare a exercitării căilor de atac prevăzute de lege.

2) *Persoana vătămată are dreptul la repararea pagubei în situațiile în care judecătorul comite, în cursul judecării cauzei, o faptă penală, pentru care a fost condamnat definitiv, dacă acea faptă este de natură să determine o eroare judiciară*. În aceeași ordine de idei, art. 19 alin. (3) din Legea privind statutul judecătorului prevede: “Judecătorul nu poate fi tras la răspundere pentru opinia sa exprimată în îndeplinirea justiției și pentru hotărârea pronunțată, dacă nu va fi stabilită, prin sentință definitivă, vinovăția lui de abuz criminal”.

3) *Această răspundere se operează pentru repararea prejudiciilor materiale*.

Textului analizat i se pot aduce un șir de critici. Astfel, el limitează răspunderea statului la existența unei condamnări penale a judecătorului. Eroarea judiciară se referă la greșita judecare și soluționare a cauzei pe fond, care poate rezulta inclusiv din săvârșirea unei fapte penale de către judecător, dar nu se limitează la aceasta. A condiționa dreptul persoanei la repararea prejudiciului de existența unei fapte penale comise de judecător, în timpul judecării procesului, înseamnă a restrânge nepermis de mult acest drept și a lăsa posibilitatea ca multe erori judiciare, neimputabile victimei, să fie suportate chiar de aceasta. Sub aspect subiectiv, legea condiționează răspunderea statului de vinovăția judecătorului, ceea ce contravine însuși scopului pentru care a fost reglementată această instituție, fundamentată de ideea de garanție a statului și pe cea de risc al activității, independent de dovada unei vinovății [313, p. 101-102].

Cu toate legile existente, în sistemul judiciar din R. Moldova, de altfel ca și în alte țări, ca de exemplu România, rea-credința și grava-neglijență imputabile judecătorilor au rămas doar delict teoretice.

Guvernul R. Moldova caută de mai mulți ani o cale prin care să recupereze de la judecători sumele pe care statul moldovenesc este obligat să le plătească în urma condamnărilor la CEDO, dacă acele condamnări au avut drept cauză erorile judiciare comise de judecători cu rea-voință sau din gravă neglijență.

După cum vedem, în studiile de specialitate și legislație tot mai frecvent este abordată ideea responsabilității și răspunderii statului în fața cetățeanului ca și condiție inerentă a statului de drept. Prin esență, aceasta presupune răspunderea autorităților publice pentru modul în care este exercitată puterea de stat.

În contextul dat se înscrie și răspunderea administrației publice locale în virtutea faptului că aceasta, fiind organizată în baza principiilor descentralizării și autonomiei locale, constituie un element component al sistemului constituțional al statului. Sarcinile și competențele deosebite pe care le au autoritățile administrației publice determină o politică de personal coerentă, care să aibă în vedere calitatea și competența personală a personalului, deoarece eficiența activității administrației publice depinde de modul în care cei care lucrează înțeleg și reușesc să-și îndeplinească atribuțiile de serviciu care le revin cu profesionalism [319, p.21].

În pofida importanței și actualității sale, problema dată este puțin studiată la nivel științific, în special în țara noastră. Cu mult mai dezvoltată sub acest aspect este doctrina rusă, unde în teoria dreptului municipal a fost fundamentată instituția juridică a răspunderii autorităților administrației publice locale.

Prin urmare, fiind motivați de importanța covârșitoare a administrației publice locale pentru dezvoltarea, democrației în Republica Moldova alături de organele centrale și, respectiv, de necesitatea sporirii eficienței activității sale corelate cu asigurarea respectării drepturilor și libertăților fundamentale ale cetățenilor, ținem să realizăm o succintă investigație și a subiectului dat.

Studiind, în acest sens, actele normative, care reglementează, mai mult sau mai puțin, modul de organizare și funcționare a administrației publice locale, constatăm *lipsa unei definiții (concepții) a răspunderii autorităților respective*, fiind consacrate în mod dispersat formele răspunderii, temeiurile survenirii acestora și măsurile de sancționare aplicabile [34, p. 17].

Cadrul legal al răspunderii autorităților administrației publice locale este constituit, în primul rând, din dispozițiile Legii cu privire la funcția publică și statutul funcționarului public [317], deoarece sub incidența acesteia cad asemenea autorități publice ca aparatele autorităților publice locale, ale unității teritoriale autonome cu statut special și serviciile descentralizate a acestora, precum și funcțiile de demnitate publică ca: președinte al raionului, primar al municipiului, primar al satului (comunei), sectorului, orașului.

Astfel, art. 56 din Legea citată prevede: „Pentru încălcarea îndatoririlor de serviciu, a normelor de conduită, pentru pagubele materiale pricinuite, contravențiile sau infracțiunile săvârșite în timpul serviciului sau în legătură cu exercitarea atribuțiilor funcției, funcționarul public poartă răspundere disciplinară, civilă, administrativă, penală, după caz”.

Respectiv, la această normă juridică face trimitere art. 83 din Legea privind administrația publică locală [320], conform căreia primarii și viceprimarii, președinții și vicepreședinții raioanelor, consilierii, secretarii și personalul primăriilor și aparatelor președinților raioanelor poartă răspundere juridică în conformitate cu legislația în vigoare pentru faptele ilegale comise în exercițiul funcțiunii.

Un moment deosebit de important ce poate fi desprins din reglementările acestei legi ține de subiecții răspunderii, și anume: sînt pasibili de răspundere atît funcționarii, cît și organele administrației publice locale.

Relevante în acest sens sînt dispozițiile art. 23, potrivit cărora fiecare consilier poartă răspundere juridică pentru propria activitate desfășurată în exercitarea mandatului. Ca temei al survenirii răspunderii juridice este prevăzută încălcarea de către consilier a Constituției, fapt confirmat prin hotărîre judecătorească definitivă (art. 24 alin. (1) lit. a). Sancțiunea aplicabilă în acest caz este ridicarea mandatului de consilier.

Pe lîngă răspunderea individuală, Legea reglementează și răspunderea solidară a consilierilor pentru activitatea consiliului local și pentru deciziile acestuia (art. 23 alin. (1)), adică răspunderea organului administrației publice locale. Astfel, în art. 25 este stipulată sancțiunea dizolvării consiliului local aplicabilă în cazul adoptării în mod deliberat a deciziilor repetate în aceeași materie, care au fost anulate de către instanța de contencios administrativ, prin hotărîri definitive, întrucît încălcau grav prevederile Constituției sau ale legislației în vigoare (alin. (1) lit. a)). Pentru realizarea acestei răspunderi colective sînt prevăzute anumite elemente procedurale, în special, dreptul direcției teritoriale control administrativ sau, după caz, al primarului ori Guvernului de a se adresa în

instanța de judecată pentru constatarea circumstanțelor care justifică dizolvarea consiliului local (alin. (2)). Competența aplicării sancțiunii îi aparține Parlamentului (potrivit alin. (4) al aceluiași articol), care dizolvă consiliul local în baza propunerii motivate a primarului sau a Guvernului.

O asemenea modalitate de răspundere este proprie și consiliului raional (art. 48).

Noi aspecte ale răspunderii organelor și funcționarilor administrației publice locale sînt reglementate de Legea privind statutul alesului local [321], Astfel, potrivit art. 5 alin. (2) consilierul poate fi sancționat cu ridicarea mandatului pentru absență fără motive întemeiate la 3 ședințe consecutive ale consiliului sau ale comisiei din care face parte; pentru încălcarea Constituției, a altor legi ori interese ale colectivității locale, precum și pentru participarea la acțiunile unor organe anticonstituționale, fapt confirmat prin hotărîrea definitivă a instanței de judecată.

Dispozițiile aceluiași articol se referă și la răspunderea juridică a primarului, în special la sancțiunea revocării acestuia prin referendum local (alin. (4) lit. d). Temeiurile survenirii acestei răspunderi le regăsim inserate în cuprinsul art 177 alin. (2) din Codul electoral [322] care stipulează: „Revocarea primarului prin referendum poate fi inițiată în cazul în care acesta nu respectă interesele comunității locale, nu exercită în mod adecvat atribuțiile de ales local prevăzute de lege, încalcă normele morale și etice, fapte confirmate în modul stabilit”.

Corelarea dispozițiilor legale ce reglementează răspunderea juridică a organelor și funcționarilor administrației publice locale permite conform opiniei autorilor Gh. Costache și O. Arsene, elucidarea unor caracteristici esențiale ale acestei instituții, și anume:

- pot fi trași la răspundere juridică atît funcționarii administrației publice locale, cît și organele acesteia;

- organele și funcționarii administrației publice locale poartă răspundere administrativ-disciplinară, administrativ-patrimonială (în cazul producerii de prejudicii materiale), contravențională și penală;

- răspunderea poate surveni atît pentru comiterea de fapte ilegale în, exercițiul funcțiunii, cît și pentru exercitarea neadecvată a atribuțiilor de ales local;

- aleșii locali răspund în fața statului, în fața colectivității locale și în fața persoanelor fizice și juridice (pe calea contenciosului administrativ, pentru încălcarea drepturilor acestora) [34, p.15-18];

- pentru activitate eficientă este nevoie și de un control exercitat asupra administrației publice. Activitatea de controș trebuie concepută și realizată în o așa manieră în cât sănu atrofieze

spiritul de inițiativă și răspundere a funcționarilor publici și să nu ducă la perturbarea activității organelor administrației publice [323, p.54].

Evidențierea acestor particularități nu este întâmplătoare, ba mai mult, este absolut necesară pentru configurarea unei definiții relevante, care să exprime esența fenomenului studiat.

În literatura juridică nu există o definiție unanim acceptată a răspunderii autorităților publice locale ca concept, deoarece ea este variată în funcție de temeuri, forme de realizare și subiecte ce o generează [324, p.17].

În același timp, înțelegerea fenomenului este grevată de anumite confuzii generate de definirea acestuia prin utilizarea definițiilor date răspunderii la nivelul teoriei generale a dreptului sau în cadrul diferitelor științe de ramură, fiind realizată astfel o transpunere mecanică a definițiilor în materia dreptului municipal fără a se lua în calcul specificul ramurii [325, p. 25], în pofida acestui fapt, studierea unora dintre ele ne va permite să elucidăm totuși unele particularități ale răspunderii, administrației publice locale ce-i conturează esența și natura juridică.

Așa dar, răspunderea juridică a subiectelor vizate se manifestă sub un dublu aspect: *pozitiv* și *negativ*. Aspectul *pozitiv* - responsabilitatea lor, presupune obligația subiectelor nominalizate de a-și exercita competențele în strictă conformitate cu dispozițiile constituționale și legislative în vigoare. Aspectul *negativ* – răspunderea lor ține de survenirea unor consecințe juridice nefavorabile în cazurile de încălcare a normelor juridice sau de exercitare neadecvată a obligațiilor funcționale.

În ceea ce ne privește, pledăm pentru o abordare restrictivă a conceptului, deoarece numai astfel putem evita confuziile în înțelegerea fenomenului dat. Așadar, sintetizând cele nominalizate, putem defini răspunderea autorităților administrației publice locale ca fiind survenirea și suportarea consecințelor juridice negative în cazul exercitării ilegale sau neadecvate a funcțiilor și atribuțiilor de serviciu. Alături de definirea conceptului, nu mai puțin importantă se prezintă a fi și determinarea naturii juridice a răspunderii autorităților publice locale. În acest sens, în literatura de specialitate sînt atestate mai multe puncte de vedere [34, p. 18].

Generalizînd, cele expuse anterior susținem autorii Gh. Costache și O. Arseni, că necesitatea definirii răspunderii autorităților publice locale și determinării naturii sale juridice este justificată de scopul special al acestei instituții, care nu constă în pedepsirea persoanelor vinovate și nici în restabilirea dreptului încălcat, dar în asigurarea dreptului populației la autonomie locală, formarea unor structuri administrative legitime (organe și funcționari), capabile să-și exercite eficient competențele și funcțiile în limitele legii [34, p. 18], Din această perspectivă se explică și

actualitatea, necesitatea stringentă de a investiga complex și multiaspectual problema dată în cadrul unei teorii distincte, a dreptului municipal [324, p. 333].

Concluzii la Capitolul 4

Cercetând reglementările în vigoare și opiniile diferitor autori atât din R. Moldova, cât și de peste hotare, care investighează problema dată, am ajuns la concluzia că la moment în R. Moldova normele juridice ce reglementează răspunderea statului în dreptul intern sînt regăsite în diverse acte normative, cel fundamental fiind bineînțeles reprezentat de Constituție.

Unul din semnele difinitorii ale răspunderii organelor de stat și a funcționarilor publici este, că aceștea răspund pentru actele/faptele lor ilicite în fașa statului și nu în fașa unui subiect de drept privat. Statul la rîndul său răspunde în fașa persoanelor concrete. El este obligat să compenseze dauna rezultată din actele/faptele ilicite ale organelor/funcționarilor publici.

Răspunderea statului reglementată de art. 53 alin. (2) din Constituția Republicii Moldova poate fi considerată drept o răspundere constituțională, dat fiind faptul că ea, în principiu, intervine pentru exercitarea defectuoasă a puterii judecătorești. De asemenea, important în acest sens este faptul că forma dată de răspundere constituie o garanție atît pentru asigurarea și realizarea drepturilor și libertăților prevăzute de Constituție (accesul la justiție (art. 20), prezumția nevinovăției (art. 21), libertatea individuală și siguranța persoanei (art. 25) etc.), cît și pentru asigurarea legalității ca principiu fundamental al realizării justiției în stat. De aceea, chiar dacă răspunderea dată este reglementată de legislația civilă (art. 1405 din Codul civil al Republicii Moldova (fiind calificată de unii autori ca fiind răspundere civilă), totuși natura sa constituțională se păstrează, deoarece este orientată în mod direct spre protejarea valorilor constituționale.

Atât la nivel de teorie a dreptului cât și la nivel de legislație și aplicare a acesteia în sfera răspunderii juridice a statului există încă un șir de probleme nesoluționate. O analiză a legislației ce reglementează activitatea de creație legislativă pe teritoriul R. Moldova a permis să constatăm că nu sunt reglementate limitele atribuțiilor organelor de stat în problema adoptării actelor normative, dar *nici răspunderea lor pentru conținutul și tehnica de adoptare a acestora*. Astfel nu este stipulat de lege nici subiectul responsabil în această materie, nici temeiurile de facto ale unei astfel de răspundere. Constituția în vigoare a R. Moldova reglementează un singur caz de survenire a consecințelor negative în raport cu Legislativul R. Moldova, fiind vorba de dizolvarea anticipată a acestuia în temeiurile reglementate de art. 78 și 85. Temeiul de facto însă în aceste cazuri este

incapacitatea acestuia de a forma Guvernul sau de a alege președintele și nicidecum nu calitatea sau ineficiența actelor normative.

O problemă de lacună constituțională în sistemul nostru național o constituie lipsa recursului constituțional individual, adică a accesului direct al persoanei la Curtea Constituțională. Oportunitatea instituirii plîngerii constituționale e dictată și de faptul că la noi nu există nici posibilitatea de a ridica excepția de neconstituționalitate la toate nivelurile și la orice etapă a procesului în mod direct.

Conform practicilor avansate, plîngerea constituțională spre deosebire de sesizarea constituțională, poate fi depusă împotriva oricărui act juridic, legislative, ori normativ. Acesta și este punctul de plecare pentru introducerea plîngerii constituționale.

Abordând mecanismul răspunderii juridice a statului, avem în vedere ordinea de tregere la răspundere a statului. Mai mulți autori leagă mecanismul răspunderii juridice a statului cu parcurgerea anumitor etape în evoluția sa. Sintetizând viziunile existente în doctrină, ajungem la concluzia că există următoarele etape ale evoluției răspunderii juridice a organelor de stat și funcționarilor publici: apariția și dezvăluirea răspunderii juridice; calificarea faptei ilicite și concretizarea răspunderii juridice și realizarea răspunderii juridice a organelor de stat și funcționarilor publici. În ceea ce privește răspunderea statului în persoană, aici evoluția raportului juridic este puțin diferențiată. *Prima etapă* demarează cu cauzarea daunei ce urmează a fi compensată din contul statului. În acest fel această etapă este o premisă și un temei *de facto* pentru nașterea raporturilor juridice de protecție între stat și cetățean.

O altă problemă controversată, constatată cu ocazia scrierii acestei lucrări, este lipsa unor reglementări clare referitor la răspunderea Guvernului și a membrilor acestuia pentru neexecutarea corespunzătoare și în termenele stabilite a obligațiilor sale, în cadrul procesului de implementare a legilor. În acest sens, remarcăm că în pofida unui cadru legal confuz și contradictoriu care există în domeniul administrației publice datorită neexecutării din partea autorităților centrale a obligațiilor sale legale, practic nu sunt cunoscute cazuri de aplicare a unor sancțiuni unor demnitari de rang înalt pentru astfel de motive.

În contextul situației existente, precum și pe fundalul lipsei unor reglementări clare în domeniu, definitivarea proiectului de Lege cu privire la răspunderea ministerială și trimiterea acesteia spre adoptare în Parlamentul Republicii Moldova se prezintă drept o necesitate imperioasă

și o soluție viabilă pentru crearea unei atitudini mai conștiințioase și mai responsabile din partea Guvernului și a membrilor săi în exercitarea atribuțiilor lor conform legii.

Este necesar ca în legislația noastră să fie stabilit specificul răspunderii pentru diferitele tipuri de acțiuni ale judecătorilor: pentru activitatea exclusiv judiciară ce ține de pronunțarea hotărârilor și pentru acțiunile care nu țin de activitatea judiciară (de exemplu, pentru activitatea administrativă).

În acest sens, susținem opinia, că se cere completarea legislației procesual penale cu o normă având următorul conținut: „Persoanele cu funcție de răspundere din cadrul organelor de urmărire penală și al instanțelor judecătorești poartă răspundere disciplinară și penală pentru aplicarea arestării preventive și a reținerii în lipsa temeiurilor suficiente pentru aceasta”. Existența unei asemenea prevederi în Codul de procedură penală al Republicii Moldova ar responsabiliza persoanele cu funcție de răspundere din organele judiciare, contribuind la apărarea eficientă a drepturilor și intereselor legitime ale cetățenilor.

Tot în concluzie studiind actele normative, care reglementează mai mult sau mai puțin modul de organizare și funcționare a administrației publice locale, constatăm lipsa unei concepții a răspunderii autorităților respective, fiind consacrate în mod dispersat formele răspunderii, temeiurile survenirii acestora și măsurile de sancționare aplicabile. Alături de definirea conceptului, nu mai puțin important se prezintă a fi determinarea naturii juridice a răspunderii autorităților publice locale.

CONCLUZII GENERALE ȘI RECOMANDĂRI

Problema răspunderii juridice a statului în dreptul intern este la moment în vizorul științei teoriei generale a dreptului și a tuturor ramurilor de drept. În baza rezultatelor atinse în procesul de investigare a instituției răspunderii juridice a statului în dreptul intern, formulez următoarele concluzii:

1. Inițial, cercetătorii din diferite perioade istorice, indiferent de caracteristicile lor, au fost preocupați de determinarea naturii juridice și esenței statului, pornind de la ideile dreptului natural și a rațiunii umane. Transformările istorice, sociale și politice au influențat evoluția fenomenului ce ne interesează. Întreaga istorie a doctrinelor politice și de drept atestă o imensă experiență în domeniul cercetării statului și dreptului, atât în virtutea faptului că multiple cercetări sau axat anume pe aceste subiecte, cât și grație aplicării unei multitudini de metode de cunoaștere, descoperite de-a lungul timpurilor, care au permis abordarea complexă și multilaterală a întregii noastre realități.

2. Considerăm că sensul actual al răspunderii juridice a statului în fața persoanei nu poate fi regăsit în operele marilor gânditori antici și medievali. Cu toate acestea, analiza operelor ce semnifică aceste perioade, face să depistăm începuturile aceste instituții juridice, anume în cadrul lor, regăsindu-se chiar unele polemici vis-a-vis de răspunderea statului și cea a persoanei. Mai este important încă un aspect – cel de creare a premiselor propice pentru studiul ulterior al instituției răspunderii juridice a statului.

3. Pe parcursul studiului doctrinei juridice am ajuns la concluzia că statul poate răspunde în fața comunității internaționale, în fața propriului popor (generații concrete) sau față de cetățeni concreți sau persoane juridice. *În primul caz* este vorba de răspunderea juridică internațională a statului ca popor organizat din punct de vedere statal, întrucât măsurile adoptate de comunitatea internațională, în mod direct sau indirect se vor reflecta asupra întregului popor al statului concret. *În cel de-al doilea caz* statul poate fi abordat ca un subiect detașat de societate atât din punct de vedere funcțional cât și din punct de vedere organizațional, chemat să asigure condiții optime pentru viața socială, să ducă o politică internă și externă corespunzătoare. În aceste condiții răspunderea statului va purta mai mult un caracter politic. *În cel de-al treilea caz* statul poate fi examinat ca un garant ce are obligația de a asigura o activitate eficientă a tuturor organelor sale și a funcționarilor acestora, de a lua toate măsurile necesare pentru apărarea și restabilirea drepturilor încălcate ale persoanelor private.

4. Pentru a caracteriza statul ca subiect al răspunderii juridice în dreptul intern considerăm că este necesară analiza raporturilor juridice în cadrul cărora statul apare ca subiect ce nesocotește prescripțiile legii. Caracteristica raporturilor de drept intern condiționează specificul statului în calitate de subiect al răspunderii juridice. Astfel, statul Republica Moldova poate fi tras la răspundere atât ca *stat*, cât și prin intermediul organelor puterii de stat, organelor administrației publice locale și a funcționarilor publici.

5. Drept temei *de iure* a tragerii la răspundere a statului în sistemul de drept al R. Moldova evoluează art. 20 și 53 din Constituție. În corespundere cu stipulațiunile acestora statul va asigura tuturor victimelor infracțiunilor și abuzului de putere liberul acces la justiție și repararea daunei. În plus, se garantează repararea de către stat a daunelor cauzate prin actele și/sau faptele ilicite ale organelor puterii de stat și ale funcționarilor acestora.

6. Vorbind de *esența* răspunderii juridice a statului, evidențiem *obiectivele* răspunderii juridice a statului în dreptul național al Republicii Moldova:

- în primul rând, răspunderea statului are drept obiectiv apărarea ordinii de drept, a drepturilor și intereselor victimelor faptelor ilicite;

- în cel de-al doilea rând, răspunderea statului este orientată spre compensarea maxim posibilă a daunelor cauzate prin actele și faptele ilicite ale organelor de stat și a funcționarilor publici;

- în cel de-al treilea rând, instituția răspunderii statului contribuie la diminuarea numărului faptelor ilicite prin avertizarea eventualilor autori ai faptelor ilicite despre inevitabilitatea sancționării lor în rezultatul nesocotirii legii;

- în cel de-al patrulea rând, contribuie la educația juridică a cetățenilor dar și a funcționarilor publici.

7. Funcțiile răspunderii juridice sunt definite de teoria dreptului ca fiind principalele direcții prin care se ating obiectivele răspunderii și în care se reflectă menirea acesteia. Generalizând opiniile din doctrina juridică, formulăm următoarele funcții ale răspunderii juridice ale statului: *preventivă, de reprimare, reparatorie, de reglementare și educativă*.

8. Un alt aspect important al răspunderii juridice a statului ține de principiile de realizare a acesteia. Prin principii ale răspunderii juridice identificăm acele idei de bază, concepte directoare, în baza cărora se realizează răspunderea. În baza investigațiilor efectuate enumărăm principiile

răspunderii juridice ale statului, din care fac parte: *legalitatea, egalitatea, proporționalitatea și ireversibilitatea.*

9. Reieșind din obiectivele, funcțiile și principiile răspunderii juridice a statului în cadrul cercetărilor, evedențiem caracteristicile ei specifice:

- răspunderea juridică a statului în dreptul intern constă în realizarea sancțiunii normei juridice ce reglementează obligația de reparare a daunei, de restabilire a drepturilor victimelor faptelor ilicite comise de organele de stat și/sau funcționarii publici;

- are caracter retrospectiv, reprezentând o reacție la cauzarea unei daune în rezultatul comiterii unei fapte ilicite de către organele de stat, organele administrației publice locale și/sau funcționarii publici;

- este orientată spre asigurarea și restabilirea ordinii de drept;

- este conexă cu anumite consecințe negative (de natură patrimonială sau nepatrimonială) ce vor fi suportate de stat;

- se realizează prin intermediul raporturilor juridice de drept public în care drept subiecte apar statul și victimele cărora li s-a cauzat o daună;

- repararea daunei de către stat nu exclude obligația funcționarilor publici și fie trași ulterior la răspundere juridică de ramură;

- în multiple situații expres stipulate de lege răspunderea juridică a statului survine indiferent de vinovăția unor organe sau persoane concrete;

- se realizează în ordine procesual-civilă, reglementată de lege.

10. Răspunderea statului reglementată de art. 53 alin. (2) din Constituția Republicii Moldova, considerăm că poate fi definită drept o răspundere constituțională, dat fiind faptul că ea, în principiu, intervine pentru exercitarea defectuoasă a puterii judecătorești. De asemenea, important în acest sens este faptul că forma dată de răspundere constituie o garanție atât pentru asigurarea și realizarea drepturilor și libertăților prevăzute de Constituție (accesul la justiție (art.20), prezumția nevinovăției (art. 21), libertatea individuală și siguranța persoanei (art.25) etc.), cât și pentru asigurarea legalității ca principiu fundamental al realizării justiției în stat. De aceea, chiar dacă răspunderea dată este reglementată de legislația civilă (art. 1405 din Codul civil al Republicii Moldova) (fiind calificată de unii autori ca fiind răspundere civilă), totuși natura sa constituțională se păstrează, deoarece este orientată în mod direct spre protejarea valorilor constituționale.

11. Atât la nivel de teorie a dreptului cât și la nivel de legislație și aplicare a acesteia în sfera răspunderii juridice a statului, considerăm că există încă un șir de probleme nesoluționate. O analiză a legislației ce reglementează activitatea de creație legislativă pe teritoriul Republicii Moldova a permis să constatăm că nu sunt reglementate limitele atribuțiilor organelor de stat în problema adoptării actelor normative, dar *nici răspunderea lor pentru conținutul și tehnica de adoptare a acestora*. Astfel nu este stipulat de lege nici subiectul responsabil în această materie, nici temeiurile de facto ale unei astfel de răspundere.

12. O problemă de lacună constituțională în sistemul național, o constituie, în opinia noastră, lipsa recursului constituțional individual, adică a accesului direct al persoanei la Curtea Constituțională. Oportunitatea instituirii plîngerii constituționale e dictată și de faptul că la noi nu există nici posibilitatea de a ridica excepția de neconstituționalitate la toate nivelurile și la orice etapă a procesului în mod direct.

Avantajele elaborărilor propuse rezultă din importanța teoretică și practică a problemelor ce vizează natura juridică și logică a instituției răspunderii statului, organelor sale și funcționarilor publici, pe de altă parte, de importanța ei în respectarea drepturilor și libertăților cetățeanului.

Faptul că răspunderea juridică a statului diferă de la o ramură de drept la alta, semnificația ei este unică, suportarea consecințelor negative generate de comiterea unei fapte ilicite de către un subiect al dreptului public. Gradul de reglementare a diferitor forme de răspundere juridică a statului diferă, însă, consfințirea unui mecanism normativ al răspunderii juridice a statului reprezintă garantarea realizării ei, asigură compensarea daunelor cauzate astfel cetățenilor și altor subiecte de drept.

Nu toate formele de răspundere juridică a statului, explicate și dezbătute în doctrină sunt și reglementate de legiuitor. În mod cert este doar o chestiune de timp ca unele forme de răspundere acceptate doar la nivel doctrinar să devină parte integrantă a sistemului de reglementări în vigoare. Aceste treceri de la doctrină la reglementare, cărora le sînt specific decalagele dintre teorie și practică sînt inevitabile și, în consecință mereu va exista această deficiență în aplicarea normelor instituției răspunderii juridice a statului.

Nu putem neglija faptul, că practica uneori chiar admite situația de a face abstracție la aplicarea unor sau altor norme ale instituției răspunderii juridice a statului, ceea ce din nou denotă anumite deficiențe în material de reglementare, de aici și necesitatea unei reglementări clare și univoce a tuturor formelor existente de răspundere juridică a statului în dreptul intern.

În fine, avantajele elaborării rezultă și din lipsa în literatură de specialitate a unui studiu complex de ansamblu, istoric, metodologic, teoretico-practic cuprinzător, care nu s-ar limita doar la caracteristicile unei sau altei forme de răspundere juridică a statului.

Problema științifică soluționată constă în stabilirea și definirea temeiului, principiilor, funcțiilor și formelor răspunderii juridice a statului în dreptul intern cât și mecanismul ei de funcționare în Republica Moldova.

Recomandări

1. Adoptarea Constituției Republicii Moldova din 1994 a contribuit foarte mult la ameliorarea funcționării mecanismului de apărare a drepturilor și intereselor cetățenilor contra actelor/faptelor ilicite venite din partea reprezentanților puterii. În același timp, ordinea de realizare a răspunderii juridice a statului existentă astăzi în R. Moldova este una departe de cea ideală. Opinăm că răspunderea statului pentru cauzarea de daune trebuie să survină indiferent de vinovăția autorului faptei și în absolut toate cazurile de adoptare a actelor ilegale, de realizare ilicită a competențelor acestora. Astfel propunem adoptarea legii „Cu privire la răspunderea statului pentru cauzarea de daune cetățenilor și persoanelor juridice prin actele/faptele ilicite ale organelor de stat, organelor administrației locale și ale funcționarilor publici”. Respectiva lege trebuie să stipuleze exact temeiurile răspunderii juridice ale statului, modalitățile de reparare a daunelor dar și ordinea procesuală de realizare a acestui proces.

2. Recomandăm și alte completări ale legislației, direcționate spre reformarea sistemului autorităților publice. Astfel, ar fi binevenite următoarele intervenții legislative:

2.1. Definitivarea proiectului de Lege cu privire la răspunderea ministerială și trimiterea acesteia spre adoptare Parlamentului Republicii Moldova ca o necesitate imperioasă și o soluție viabilă pentru crearea unei atitudini mai conștiincioase și mai responsabile din partea Guvernului și a membrilor săi în exercitarea atribuțiilor lor conform legii. La această recomandare există două opțiuni: adoptarea unei Legi cu privire la răspunderea ministerială sau includerea acestor reglementări în Legea cu privire la Guvern. Considerăm că oricare din aceste opțiuni este acceptabilă, mult mai importantă fiind existența voinței politice de a adopta aceste reglementări.

2.2. Reducerea semnificativă a numărului funcționarilor publici și alocarea mijloacelor financiare rămase disponibile pentru majorarea salariilor funcționarilor rămași în activitate;

2.3. Elaborarea unei noi metodologii fundamentată științific, care ar cuprinde toate salariile angajaților din sfera bugetară. Este necesar să se condiționeze salariul funcționarilor de stat de cel

minim pe țară aplicându-i-se un coeficient concret pentru calculul final al salariului funcționarilor publici. Însă salariul maxim al celui mai înalt funcționar public ar trebui să nu depășească (incluzând toate adaosurile și premiile) mai mult decât de 10-20 pe cel minim din sfera bugetară. Aceste modificări opinăm că sunt deja o necesitate fiind suficientă doar exprimarea voinței politice în acest sens.

3. Cercetând esența și natura juridică a răspunderii statului în dreptul intern, propunem formularea *unei definiții a acestei instituții. Deci, răspunderea juridică a statului în dreptul intern reprezintă instituția întru realizarea obligației statului de reparare a daunei (lichidarea consecințelor), restabilirii drepturilor și intereselor legitime ale victimelor actelor/faptelor ilicite ale organelor de stat și funcționarilor publici, obligație ce este reglementată expres de normele juridice ale dreptului intern a statului.*

4. Funcția legislativă este una din cele mai importante funcții ale statului și întruchiează legătura dintre stat și drept, fundamentarea exclusivă pe litera legii a procesului de formare a mecanismului de stat și activității acestuia. Tocmai din aceste considerente este necesar să se soluționeze problema răspunderii deputaților (dar și a altor organe împuternicite cu atribuții incidente creației legislative) pentru actul normativ adoptat ce contravene Constituției, principiilor fundamentale ale dreptului, regimului legalității, fundamentelor moralității și ale ordinii de drept.

5. O lacună constituțională în sistemul nostru național de drept o constituie lipsa recursului constituțional individual, adică a accesului direct al persoanei la Curtea Constituțională. De aici, considerăm oportună propunerea mai multor cercetători de revizuire a Constituției pentru statuarea plîngerii individuale constituționale, cât și instituirea anumitor mecanisme legale permissive de revigorare și reanimare a excepției de neconstituționalitate ce va putea fi invocată nu doar prin intermediul Curții Supreme de Justiție, ci, mai ales, direct de fiecare instanță.

6. Discuțiile cu privire la modificarea Constituției sau chiar adoptarea unei noi Constituții, care au loc astăzi în cercul politicianilor și deputaților, nu pot ocoli problema răspunderii șefului statului. Atunci, când aceste chestiuni se vor pune la modul concret (avem în vedere cadrul normativ de tragere la răspundere a șefului statului) și nu ne îndoim că așa va fi, incertitudinea va fi mult mai dăunătoare decât o soluție clară, oricare ar fi ea.

7. Necunoașterea legislației de către membrii comunității afectează constituirea unui cadru democratic de desfășurare a relațiilor sociale. Soluționarea acestei probleme, poate fi obținută prin elaborarea din partea Guvernului a *unui program de educație juridică a cetățenilor*. Prin acest

program, cetățeanul urmează să fie sensibilizat și instruit în vederea consultării în permanență în probleme juridice a unor specialiști din domeniu, pentru a cunoaște, de fiecare dată, consecințele actelor juridice și, astfel, de a minimaliza posibilitatea apariției litigiilor.

8. Statul nu poate și nici nu ar trebui să răspundă pentru tot ce se întâmplă în societate. Societatea ar trebui să își asume o parte de responsabilitate. Pentru atingerea acestui obiectiv, de existență a dialogului productiv între stat și societate este reclamată întrunirea a trei condiții: a) predispoziția puterii de a iniția un astfel de dialog și de a partaja responsabilitățile cu societatea; b) existența mecanismului ce ar asigura ducerea acestui dialog—surse mass-media independente și cu o bună reputație; c) o societate civilă elevată, dezvoltată și pregătită să împartă responsabilitatea cu puterea și să asigure crearea propriului mecanism de control al activității acesteia.

Planul de cercetări în perspectivă

Noile condiții și relații social-politice condiționează foarte mult schimbarea modului de abordare și de perfecționare în continuare a instituției răspunderii juridice. În categoria de răspundere, se reflectă ca într-o oglindă toate reformele politice și sociale ale vieții unei comunități, în cazul dat instituția răspunderii juridice a statului apare ca un mijloc multifuncțional în protejarea drepturilor subiective ale omului. Problema drepturilor subiective este o problemă amplă, multi-aspectuală, complexă, care nu poate fi examinată în întregime în prezentul studiu, ea necesită o cercetare aparte. Vom observa, doar, că problema drepturilor subiective este, înainte de toate, o problemă a persoanei, în centrul ei situându-se omul cu năzuințele sale, cu libertatea și răspunderea sa și cu locul său în societate. În esență, problema dată reprezintă fațeta juridică a problemei generale de legătură reciprocă între persoană și stat. Este cunoscut, că neîndeplinirea de către stat a îndatoririlor în fața cetățeanului generează criza încrederii în puterea de stat și tendința cetățenilor spre satisfacerea ilegală a intereselor particulare. În aceste condiții, este necesară asigurarea unei politici consecvente la soluționarea problemei privind răspunderea puterii de stat și a reprezentanților acesteia.

Cele expuse ne permit să afirmăm, că problema analizei esenței, conținutului, temeiurilor, funcțiilor, formelor și principiilor răspunderii juridice a statului în dreptul intern este și rămâne destul de actuală și pentru viitor atât din punct de vedere teoretic, dar mai ales practic. Aceasta determină necesitatea cercetării instituției răspunderii juridice a statului în cadrul unor lucrări viitoare, cercetări, care vor deveni foarte actuale în realizarea diferitor forme de răspundere juridică a statului.

Considerăm că ideile expuse în teză sunt destul de binevenite pentru inițierea unor cercetări complexe mai ales a normelor juridice constituționale axate pe studierea drepturilor, obligațiilor și competențelor subiecților raporturilor juridice constituționale, pentru a determina formele de răspundere ce pot surveni pentru neonorarea sau onorarea adecvată a acestora. Obiectivul principal în acest caz, fără îndoială trebuie să constituie modificarea corespunzătoare a legislației constituționale în vigoare, pentru că, astfel, răspunderea constituțională a organelor de stat și funcționarelor publici să devină un instrument eficient de asigurare și menținere a ordinii constituționale, a eficienței Legii supreme a statului.

Având în vedere, concluziile și recomandările enunțate anterior, putem afirma, că doar în urma luării în considerație a tuturor lacunelor evidențiate și înlăturării lor cât mai rapide s-ar crea garanția realizării normelor instituției răspunderii juridice a statului și, în consecință, a răspunderii juridice, în general. Totodată, s-ar configura premisele unei protecții reale a drepturilor și libertăților omului, imperativ reiterat de numeroase acte normative interne și internaționale.

Concluzia finală și generalizată asupra studiului realizat este, că de-a lungul istoriei, instituției răspunderii juridice a statului în dreptul intern i s-a conferit un loc important. Totuși, acesta nu este un argument pentru stoparea cercetărilor viitoare, întrucât evoluția societății, a relațiilor sociale, formelor de guvernare etc. determină analiza teoretică și implementarea în practică a normelor instituției răspunderii juridice a statului.

BIBLIOGRAFIE:

1. Aristotel. Politica. București: Ed.Națională, 1996. 199 p.
2. Hobbes Thomas. Leviathan. Iași: Polirom, 2001. 731 p.
3. Маркс К. Немецкая идеология. Белгород: Изд-во БелГУб, 1999. 673 с.
4. Ceterchi I. Teoria statului și dreptului. București: 1989. 454 p.
5. Еллинек Г. Общее учение о государстве. Санкт-Петербург: Изд-во «Общественная польза», 1903. 512 с.
6. Hegel G. M. Filosofia dreptului. București: All, 1997. 261 p.
7. Локк Дж. Два трактата о правлении. Собр. соч. в 3-х томах. Т. 3. Москва: Мысль, 1985. 606с.
8. Пуффендорф С. О должностях человека и гражданина по закону естественному. СПб., 1898. 586 с.
9. Байтин М.И. Сущность права. Саратов: СГАП, 2001. 330 с.
10. Зорькин В.Д. Позитивистская теория права в России. Москва: Изд-во. Московского ун-та, 1990. 178 с.
11. Витрук Н.В. Конституционное правосудие в России (1991-2001 гг.): Очерки теории и практики. Москва: Городец-издат, 2001. 508 с.
12. Motică R., Mihai Gh. Introducere în studiul dreptului. Timișoara: Alma Mater,, 1994. 250 p.
13. Numă I. Introducere în studiul dreptului. Iași: Ed. Fundației „Chemarea”, 1993. 158 p.
14. Базылев Б. Т. Юридическая ответственность (теоретические вопросы). Красноярск: Изд-во Красноярского университета, 1985. 120 с.
15. Демидеико Г. Г., Борисова Г. А. История политических и правовых учений. Хрестоматия. Белгород. 1999. 1159 с.
16. Сенякин И.Н. Юридическая ответственность. В Теории государства и права. Под ред. Н. И. Матузова и А.В. Малько. Москва: Юрист, 1997. 776 с.
17. Галаган И. А. Методологические проблемы общей теории юридической ответственности: по советскому праву. Уголовная ответственность: проблемы содержания, установления, реализации: Межвуз. сб. науч. тр. Воронеж: Изд-во Воронеж. ун-та, 1989. с.10-20.
18. Costin M. Răspunderea juridică în dreptul Republicii Socialiste România.. Cluj: Ed. Dacia, 1974. 220 p.

19. Шиндяпина М.Д. Стадии юридической ответственности. М.: Книжный мир, 1998. 162с.
20. Спиридонов Л.И. Теория государства и права. Курс лекций. М., 1995. 776 с.
21. Марченко М.Н. Теория государства и права: Курс лекций. Т. 2, М.: Зерцало, 1995. 384с.
22. Avornic Gh. ș.a. Teoria generală a dreptului. Chișinău: Cartier, 2004. 656 p.
23. Малеин Н.С. Юридическая ответственность и справедливость. М.: Манускрипт, 1992. 215с.
24. Хохлов В. А. Ответственность за нарушение договора по гражданскому праву. Тольятти: Волжский университет им. В. Н. Татищева, 1997. 320 с.
25. Lupan E. Răspunderea civilă. Cluj-Napoca: Accent, 2005. 416 p.
26. Baltag D. Teoria răspunderii și responsabilității juridice. Chișinău: Tipografia Centrală, 2007. 440 p.
27. Философский энциклопедический словарь. М.: Советская энциклопедия, 1983. 467 с.
28. Тархов В.А. Римское частное право. Черкесск, 1998. 118 с.
29. Лазаревский Н.Н. Ответственность за убытки, причиненные должностными лицами. Догматическое исследование. СПб.: Тип. «Слово», 1905. 712 с.
30. Розин Н. Н. О вознаграждении лиц, невиновно привлеченных к уголовному суду. В: Журнале Министерства Юстиции. СПб., № 9, 1897. с. 9-17.
31. <http://e-juridic.manager.ro/articole/proiect:-magistratii-vor-raspunde-pentru-proceselepierdute -in-tara-si-castigate-la-cedo-6088.html>
32. Baltag D. Teoria răspunderii juridice: aspecte doctrinare, metodologice și practice. Teză de doctor habilitat, Chișinău, 2007. 292 p.
33. Costache Gh., Arsenii O. Forme și tipuri de răspundere juridică a organelor și funcționarilor administrației publice locale. În: Legea și viața, nr. 9, 2009. p.9-14.
34. Costache Gh., Arsenii O. Reflecții asupra noțiunii esenței răspunderii administrației publice locale. În: Legea și viața nr. 7, 2009. p.15-18.
35. Costache Gh., Arsenii O. Abordarea terminologică a răspunderii constituționale și sursele acesteia. În: Legea și viața, nr. 11, 2009. p. 5-9.
36. Costache Gh., Arsenii O. Reflecții asupra instituției răspunderii în dreptul constituțional. În: Legea și viața nr.5, 2009. p. 4-8.

37. Cobîneanu S. Răspunderea constituțională și conflictul de interese în România. În: *Legea și viața*. nr.1, 2009. p. 43-47.
38. Gavajuc S. Răspunderea judecătorului. În: *Legea și viața*, nr.7, 2010. p. 5-15.
39. Brînză L. Reabilitarea persoanei în procesul penal. Statul ca subiect al obligației de reabilitare. În: *Revista Institutului național al justiției*, nr. 4, 2008. p. 62-68.
40. Guigov A., Balan V. Problematika reparării prejudiciului moral. În: *Legea și viața*. nr.10, 2009. p. 25-29.
41. Balmuş V. Persoana juridică de drept public. În: *Legea și viața*, nr.9, 2009. p. 4-8.
42. Chicu O. Răspunderea juridică prin prisma conceptului de stat social. În: *Legea și viața* nr.8, 2009. p. 44-47.
43. Pulbere D. Accesul cetățenilor la Curtea Constituțională prin ridicare excepțiilor de neconstituționalitate. În: *Legea și viața* nr.4, 2008. p. 40-46.
44. Muruianu I. Statul ca subiect al răspunderii constituționale. În: *Legea și viața* nr.8, 2010. p.16-19.
45. Cobîșneanu V. Problema răspunderii patrimoniale a autorităților publice în R. Moldova. În: *Moldoscopie (probleme de analiză politică)* nr.1, 2005. p. 29-33.
46. Chicu O. Legitățile evoluției instituției răspunderii juridice (aspecte istorice, teoretice, practice). Teza de doctor în drept. Chișinău, 2009.
47. Diaconu M. Esența și valoarea contenciosului administrativ într-o societate democratică. În: *Revista Națională de Drept*, nr.9, 2011. p.58-62.
48. Dastic A. Contenciosul administrativ. Chișinău, 2007. 123 p.
49. Ispas N. Răspunderea administrativ patrimonială afuncționarilor publici. În: *Legea și viața*, nr.9, 2011. p.51-54.
50. Preda M. Curs de drept administrativ. Partea generală. București: All Beck, 1995. 244 p.
51. Moroșanu C., Serbina I. Administrația publică locală. Iași: Cronica, 1994. 538 p.
52. Guțuleac, V. Drept contravențional. Chișinău: Ed. Bons Offices. 2006. 270 p.
53. Cobîșneanu V. Răspunderea patrimonială a autorităților publice în R. Moldova. Autoreferat al teze de doctor în drept. Chișinău, 2004. 32 p.
54. Orlov M. Răspunderea administrativ-patrimonială – o nouă formă a răspunderii în dreptul administrativ. În: *Materialele conferinței științifico-practice*, Chișinău: CEP USM, 2004. p. 152-154.

55. Lavric L. Natura juridică a raportului ce apare în cadrul reparării prejudiciului patrimonial generat printr-un act administrativ individual. În: Materialele conferinței științifico-practice, Chișinău: CEP USM, 2004.
56. Legea contenciosului administrativ R. Moldova nr. 793-XIV din 10.02.2000. În: M. O. R. Moldova nr.57-58/375 din 18.05.2000. Republicat: M. O. ediție specială din 03.10.2006.
57. Prisăcaru V. Contenciosul administrativ român. București: All Beck, 1998. 601 p.
58. Alexe C. Răspunderea judecătorilor, garanție a independenței justiției. În: Pandectele române nr.1, 2004. p. 215-231.
59. Alecu Gh. Considerații de ordin teoretic și juridic privind conceptul de răspundere penală. Relație răspundere-responsabilitate. În: Legea și viața nr.5, 2009. p. 7-13.
60. Apostul D.-T. Controlul jurisdicțional asupra administrației publice românești. Analiză comparativă cu alte state europene. În: Studii de drept românesc nr. 4, 2009. p. 351-381.
61. Barbu E., Barbu S.G. Dimensiunea constituțională a răspunderii magistraților – scurte comentarii. În: Răspunderea în dreptul constituțional, București, 2007. 212 p.
62. Carp R. Responsabilitatea ministerială. București: All Beck, 2003. 368 p.
63. Carp R. Răspunderea penală, civilă și contravențională a membrilor Guvernului. În: Dreptul nr. 4, 2002. p. 24-29.
64. Ciuncan D. Răspunderea penală a parlamentarilor și a membrilor guvernului. În: Dreptul nr.3, 2004. p. 45-51.
65. Ciuncan D. Observații în legătură cu punerea sub urmărire penală a membrilor guvernului. În: Dreptul nr.5, 2006. p.162-169.
66. Ciochină M. Unele considerații privind răspunderea membrilor Parlamentului în lumina legii nr. 96/2004 privind statutul deputaților și a senatorilor. În: Răspunderea în dreptul constituțional. București, 2007. p. 59-71.
67. Cotușiu A. Considerații referitoare la răspunderea statului pentru erori judiciare. În Dreptul nr.1, 2003. p.70-75.
68. Dabu V. Răspunderea juridică a funcționarului public. București: Global Lex, 2006. 227 p.
69. Drăganu T. Responsabilitatea penală a miniștrilor în lumina Constituției din 1991. În: Analele Universității creștine ”Dimitrie Cantemir”, seria Drept, București, 1997. p.34-39
70. Draguț E. Repararea pagubei materiale sau a daunei morale în cazul condamnării pe nedrept sau al privării ori restrângerii de libertate în mod ilegal. În: Dreptul nr.5, 2008. p.231-241.

71. Diaconu Șt. Răspunderea penală a membrilor Guvernului. În: Răspunderea în dreptul constituțional. București, 2007. 212 p.
72. Diaconu Șt. Câteva aspecte de natură constituțională privind răspunderea Președintelui României. În: Dreptul nr.7, 2005. p. 23-44.
73. Diaconescu H. Considerații cu privire la infracțiunea de abuz în serviciu prin îngădirea unor drepturi. În: Dreptul nr.6, 2004. p. 111-114.
74. Dogaru M. Considerații generale privind răspunderea penală a persoanelor juridice în sistemul de drept în România. În: Legea și viața nr.6, 2010. p. 11-14.
75. Duculescu V. Legitimitatea politică și raporturile dintre instituțiile statului. În: Revista Drept public nr.3, 2008. p. 3-14.
76. Duculescu V. Instituția șefului de stat și răspunderea Președintelui în România. În: Revista Drept public nr.2, 2009. p. 17-23
77. Furtună C. Propunere pentru adoptarea unei proceduri inice de reparare a daunelor rezultate din tergiversarea excesivă a proceselor. În: Curier judiciar nr.3, 2004. p.16-17.
78. Guiu M.-K. Răspunderea penală: între personalism și corporatism. În: Dreptul nr.12, 2009. p.133-165.
79. Gilia C. Repere în formarea instituției imunității parlamentare (experiența engleză). În: Revista Drept public nr.1, 2010. p. 51-62.
80. Iosof R. Considerații asupra naturii răspunderii statului pentru erori judiciare. În: Revista română de drept privat nr.4, 2009. p. 94-107.
81. Ivanovici L. Răspunderea judecătorilor și procurorilor. În: Curierul judiciar nr.1, 2006. p. 71-81.
82. Lașcu I. Considerații referitoare la imunitatea parlamentară și răspunderea ministerială. În: Dreptul nr.7, 2007. p. 228-240.
83. Mangrău S.V. Responsabilitatea Președintelui României. În: Studia Universitas "Babeș-Boliay" nr.1, 2002. p. 49-55.
84. Margarit Gh. Conceptul de răspundere penală a persoanei juridice în noul Cod penal. În: Dreptul nr. 3, 2004. p. 103-106.
85. Pătulea V. Abuzul de drept procesual și procedural. Regimul său juridic preventiv și sancționator. În: Pandectele române nr.4, 2010. p. 49-75.

86. Pătulea V. Rolul și poziția magistratului în societatea pluralistă modernă. În: Dreptul, nr.7, 2006. p. 9-29.
87. Petre I. Considerații în legătură cu răspunderea patrimonială a statului și a judecătorilor și procurorilor pentru erori judiciare în lumina dispozițiilor constituționale și legale. În: Dreptul, nr. 7, 2008. p. 97-107.
88. Pipera O. Despre persoanele publice și daunele lor morale. În: Curierul judiciar, nr.1, 2008. p. 73-77.
89. Puie O. Răspunderea autorităților publice și a persoanelor fizice pentru prejudiciile cauzate în materia contenciosului administrativ, precum și aspecte privind răspunderea patrimonială a statului pentru prejudiciile cauzate prin erori judiciare. În: Dreptul, nr. 8, 2008. p. 93-109.
90. Rădulescu O. Despre unele aspecte privind imunitatea Parlamentară. În: Dreptul, nr.4, 2003. p. 192-195.
91. Alexe C., Boar A. Judecătorul – putere și răspundere. În: Dreptul, nr.1, 1998. p.25-29.
92. Negru A. Valorificarea capacității societății civile în procesul de reformare a justiției. În: Revista Națională de Drept, nr.10-11, 2011. p.19-23.
93. Hlipcă A. Răspunderea în dreptul constituțional. Teză de doctor în drept. Chișinău, 2010.
94. Baltag D. Cauzalitatea – condiție inerentă a răspunderii juridice. În: Revista Națională de drept, nr.8, 2006. p. 34-39.
95. Mutu M. Rolul legăturii de cauzalitate în stabilirea răspunderii penale. În: Revista națională de drept, nr. 5, 2004. p.39-43.
96. Bruma S. Caracteristica generală a termenilor răspunderii juridice civile. În: Revista națională de drept, nr. 5, 2004. p.13-17.
97. Chirița A., Bruma A. Evoluția istorică a răspunderii subsidiare în legislația europeană. În: Revista națională de drept, nr.6, 2006. p.21-35.
98. Bloșenco A. Răspunderea juridică delictuală. Chișinău: Arc, 2002. 307 p.
99. Cojocaru, E. Drept civil. Răspundere juridică civilă (studiu teoretic legislativ și comparativ de drept). Chișinău: Arc, 2002. 260 p.
100. Cojocaru E. Răspunderea juridică civilă și categoriile ei în dreptul civil. Chișinău, Analele ULIM. 1997.
101. Borodac A. Drept penal. Calificarea infracțiunilor. Chișinău: Știința, 1996. 200 p
102. Borodac A. Drept penal. Partea generală. Chișinău: Tipografia Centrală, 2005. 512 p.

103. Gherman M. Borodac A., Răspunderea penală. În: *Legea și viața*, nr.11, 2005. p.33-39.
104. Guștiuc A. Aspecte fundamentale ale răspunderii administrative, constituționale. În: *Legea și viața*, nr.9, 2005. p.18-23.
105. Orlov M., Belecciu Șt. *Drept administrativ*. Chișinău: Epigraf, 2001. 216 p.
106. Creangă I. *Curs de drept administrativ*. Vol. I. Chișinău: Epigraf, 2003. 280 p.
107. Negru T., Scorțescu C. Răspunderea materială. În: *Legea și viața* nr. 9, 2004. p. 20-27.
108. Scorțescu C. *Dreptul muncii*. Chișinău: CECCAR, 2004. 345 p.
109. Морару Е. Исторические и теоретико-методологические предпосылки исследования юридической ответственности государства перед личностью. În: *Закон и жизнь*, №1, 2011. с.48-54.
110. Baltag D. *Teoria generală a dreptului*. Chișinău: Tipografia Centrală, 2010. 510 p.
111. Platon. *Dialoguri*. București: Univers Enciclopedic, 1996. 205 p.
112. Платон. *Сочинения. Законы*. Т. 3. М.: Мысль, 1971. 678 с.
113. Платон. *Государство. История политических и правовых учений*. М.: ИФ РАН 1999. 798с.
114. Будзинский С. *Начала уголовного права*. Варшава, 1870. 260 с.
115. Эпикур. *Собр. соч. в 3 Т.* Т. 3. М.: Полярис, 1983. 217 с.
116. Дынник М. А. *Материалисты Древней Греции. Эпикур*. М.: Госполитиздат, 1955. 239 с.
117. Cicero. *Despre legi*. București: Ed. Științifică, 1983. 400 p.
118. Липинский Д. А. *Проблемы юридической ответственности*. СПб.: Изд-во Юридический центр Пресс. 2003. 364 с.
119. Новгородцев П. И. *О своеобразных элементах русской философии права. Сочинения*. М.: Изд. Московского ун-та, 1995. 314 с.
120. Шершеневич Г. Ф. *История философии права*. Москва: Университетская типография, 1906. 650 с.
121. Гримм Д.Д. *Лекции по догме римского права*. СПб.: Тип. И. И. Иванова, 1916. 496 с.

122. Ивановский В. В. Учебник государственного права. Изд. 4. Казань: Универ. тип., 1913. 500 с.
123. Алексеев Н. Н. Очерки по общей теории государства. Основные предпосылки и гипотезы государственной науки. М.: Прогресс, 1991. 402 с.
124. Царьков И. И. О правовых принципах в средневековой юриспруденции. В: Правоведение №2, 2003. с. 197-207.
125. Коплстон Ф.Ч. Аквинат А. Введение в философию великого средневекового мыслителя. М.: Вестком, 1999. 276 с.
126. Коркунов Н.М. История философии права. СПб.: СПС Гарант. Версия 5.0., 1915. 508с.
127. Соколов В. В. Антология мировой философии. В 4-х томах. Т. 1. Философия древности и средневековья. М.: Мысль, 1969. 361 с.
128. Реале Д., Антисери Д. Западная философия от истоков до наших дней. Т.2: Средневековье. СПб.: Петрополис, 1994. 368 с.
129. Берман Г. Дж. Западная традиция права. Эпоха формирования. М.: МГУ, 1994. 375 с.
130. Царьков И. И. О правовых принципах в средневековой юриспруденции. В: Правоведение №2, 2003. с. 197-207.
131. Нерсесянц В. С. и др. История политических и правовых учений. М.: Норма, 2000. 352 с.
132. Нерсесянц В. С. Право как необходимая форма равенства, свободы и справедливости. Социологические исследования № 10, 2001. с.3-15.
133. Нерсесянц В. С. Права человека в истории. М.: Норма, 2002. 372 с.
134. Берлин И. Оригинальность Макиавелли. Человек. №2-4, 2001. 254 с.
135. Козлихин И.Ю. Политическое учение Никколло Макиавелли. В: Правоведение №6, 1996. с.158-166.
136. Poalelungi O. Studii științifice de materie națională și internațională în domeniul puterii juridice a actului normativ juridic. În: Revista Națională de Drept, nr.3, 2012. p.36-41.
137. Гроций Г. О праве войны и мира. М.: Госполитиздат, 1957. 771 с.

138. Moraru E. Unele aspecte istorico-teoretice ale notiunilor stat, personalitate, răspundere și interconexiunea dintre ele. Materialele conferinței științifice internaționale „Contribuții la dezvoltarea doctrinară a dreptului”. In Honorem Elena Aramă, doctor habilitat în drept, profesor universitar. Om emerit, Chișinău, 2009, p.246-252
139. Чичерин Б.Н. Курс государственной науки. 3 тома. Москва: Типография т-ва И.Н. Кушнерев и К°, 1894.
140. Кокошкин Ф. Ф. Русское государственное право в связи с основными началами общего государственного права. Конспект лекций. Вып. II. М., 1908. 342 с.
141. Алексеев А. С. К учению о юридической природе государства и государственной власти. СПб.: Тип. М.М.Стасюлевича, 1908.
142. Козлихин И. Ю. Политико-правовое учение Томаса Гоббса. Правоведение №4, 1998 с. 172-182.
143. Корецкий В. М. Хрестоматия памятников феодального государства и права стран Европы. М.: Госюриздат, 1961. 960 с.
144. Кондратьев С.В. Свобода подданных и королевская прерогатива в судебной практике и доктрине предреволюционной Англии. Правоведение, №4, 1996. с. 69-81.
145. Лохвицкий А. Обзор современных конституций. СПб.: издание М. В. Вольфа, 1865. 240 с.
146. Горбунов А. Гарантии личной свободы в Англии. Ростов-на-Дону: Издание Н. Е. Парамонова «Донская Речь», 1905. 55 с.
147. Эсмен А. Общие основания конституционного права. (Перевод с французского издания). СПб., 1989. 300 с.
148. Дайси А.В. Основы государственного права Англии. М.: Типография М. М. Стасюлевича, 1905. 361 с.
149. Милль Дж. Ст. Представительное правление: публицистические очерки. Пер. с англ. и под ред. Р. И. Сементковского. СПб., 1897. 192 с.
150. Фриман Э., Стевс В. Опыты по истории английской конституции. М.: Тип. Т. Малинского, 1880. 327 с.
151. Бэдан Ш. Право лица государства. Воронеж: Воронежское издательское т-во, 1917. 192 с.

152. Montescyе Ш. Избранные произведения. М.: Государственное изд-во политической литературы, 1955. 731 с.
153. Руссо Ж. Ж. Об общественном договоре. СПб.: Изд. И. В. Шестаковского и И. П. Федорова, 1907. 127 с.
154. Мишель А. Идея государства. М.: Тип. тов-ва Сытина, 1909. 306 с.
155. Гегель Г.В. Ф. Философия права. М.: Мысль, 1990. 524 с.
156. Neculce I. Letopiseul țării Moldovei. București: Minevra, 1986. 528 p.
157. Grama D.C. Evoluția unor principii ale doctrinei statului de drept în viziunea gânditorilor Moldovei în secolele XV-XIX. „Problemele ale edificării statului de drept în Republica Moldova”. Chișinău 2003. p. 108- 110
158. Ungureanu O., Munteanu C. Protecția drepturilor nepatrimoniale cu privire specială asupra drepturilor personalității în concepția noului Cod Civil. În: Revista română de Drept Privat, nr.3, 2011. p.244-263.
159. Baltag D., Moraru E. Responsabilitatea și răspunderea juridică – garanție a libertății individuale. În: Studii juridice universitare, nr.1-2, anul IV/2011. p.77-95.
160. Popa N. Teoria generală a dreptului. București: Actami, 2002. 256 p.
161. Negru B. Teoria generală a dreptului. Chișinău: Bons Offices, 2006. 520 p.
162. Chicu O. Răspunderea juridică prin prisma conceptului de stat social. În: Legea și viață, nr.8, 2009. p.53-57.
163. Avornic Gh., Grecu R. Despre mijlocul cel mai democratic de adoptare a unei Constituții. În: revista Națională de Drept, nr. 4, 2011. p.2-7.
164. Морозова Л. А. Понятие, сущность и типология государства. В Теории государства и права. Под ред. К. Бабаева. М.: Юриспруденция, 1999. 505 с.
165. Boboș Gh. Teoria generală a dreptului. Cluj-Napoca: Dacia, 1996. 207 p.
166. Constituția R. Moldova din 27.08.1994. În: Monitorul Oficial din 18.08.1994 Nr.1.
167. Gilia C. Abordări contemporane ale statului de drept. În: Revista de drept Public nr.2, 2005. p. 31-47.
168. Popescu S. Statul de drept în dezbaterile contemporane. București: Ed. Academiei Române, 1998. 268 p.
169. Popescu A. Teoria dreptului. București: Ed. Fundației „România Mare”, 1999. 360 p.

170. Avornic Gh. Edificarea statului de drept. Materialele conferinței internaționale științifico-practice „Edificarea statului de drept”. Chișinău: Bons Offices, 2003 (26-27 septembrie). 334p.
171. Boar A. Judecătorul – putere și răspundere. În: Dreptul nr. 1, 1998. p.31-36.
172. Ефимов В. И. Система государственной власти: теоретико-организационные основы и политическая динамика. Дисс... докт. юрид. наук. М., 1994. 298 с.
173. Lexique des termes juridiques. (droit français). Ed. Dalloz, Paris, 2005. 665 p.
174. Pactet Pierre. Institutions politiques. Droit constitutionnel. Paris: Armând Collin, 1999. 362p.
175. Ferrero M. G. Pouvoir. Les génies invisibles de la Cité. Paris, 1945. 307p.
176. Carpinshi A., Ilas Dan A. Criza politică și construcția instituțională democratică. Journal for the Study of Religions and Ideologies Spring, no. 7, 2004. (<http://www.jsri.ro>).
177. Duculescu V. Legitimitatea politică și raporturile dintre instituțiile statului. În: Revista Drept public, nr.3, 2008. p.3-14.
178. Duculescu V. Instituția șefului de stat și răspunderea Președintelui în România. În: Revista Drept public nr. 2, 2009.
179. Freund Julien, L'essence du politique. Paris: Sirey, 1986. 265 p.
180. Apostol P. Norma etică și activitatea normată. București: Ed. Științifică, 1968. 183 p.
181. Costin M. Răspunderea juridică în dreptul Republicii Socialiste România. Cluj: Dacia, 1974. 156 p.
182. Diaconescu Horia. Este răspunderea penală a persoanei juridice în dreptul roman o răspundere pentru fapta altuia. În: Dreptul, nr. 3, 2006. p. 146-159.
183. Кон И.С. В поисках себя. Личность и ее самосознание. М.: Политиздат, 1984. 335 с.
184. Венгеров А. Б. Теория государства и права. М.: Новый юрист 1998. 274 с.
185. Moraru E. Social responsibility – a special relationship. The international conference „European unions history culture and citizenship: Current problems of Europea Integration, 2nd Edition, Pitești, 2009. p.48-54.
186. Шиндяпина М. Д. Стадии юридической ответственности; Учебное пособие.М.: Юрайт, 1998. 191 с.

187. Moraru E. Unele aspecte ale răspunderii juridice a statului în dreptul intern. În: *Legea și viața* nr. 9, 2011, p. 34-39
188. Moraru E. Political responsabiliti of states: international practice. The international conference „European union's history, culture and citizenship: The European Union – Establishment and Reforms – 3nd Edition”, Pitești, 2010 p.44-45.
189. Трофимова М.Н. Карательная функция юридической ответственности. *Вестник ВУИТ. Сер. Юриспруденция*, Вып. 7. Тольятти: Изд-во ВУИТ, 1999.
190. Карасева М.В. Политика и финансовые правоотношения. *Право и политика: Современные проблемы соотношения и развития*. Воронеж: Изд-во Воронеж, гос. ун-та, 1996.
191. Buda C. Obligațiile juridice – element indispensabil al conștiinței și culturai juridice. În: *Legea și viața*, nr.6, 2011. p. 40-43.
192. Матузов Н. И. Правовой нигилизм и правовой идеализм. М.: Изд-во ЭНН, 1996. 126 с.
193. Calmîc M. Factorii de formare a conștiinței juridice în societatea moldovenească contemporană. În: *Revista Națională de Drept*, nr.12, 2011. p.45-48.
194. Беккариа Ч. О преступлениях и наказаниях. М. Инфра-М, 1989. 375 с.
195. Mîrzac D. Principiile răspunderii juridice. Teza de doctor în drept. Chișinău, 2010.
196. Mutulescu A. Aspecte generale privind răspunderea juridică a statelor în dreptul internațional. În: *Legea și viața*, nr. 8, 2011. p.52-54.
197. Моса Gh., Duțu M. *Дрепт internațional public*. București: Ed. Universul juridic, 2008. 340 p.
198. Краснов М. А. Публично-правовая ответственность представительных органов за нарушение закона. *Государство и право* №6, 1993. с. 46-56.
199. Братусь С. Н. *Юридические лица в советском гражданском праве*. М: Юриздат, 1947. 363с.
200. Песин С. В. *Государстве как субъект юридической ответственности: (теоретико-правовой аспект)*. Дисс. ... канд. юрид. наук. М., 2002.
201. Витрук Н. В. Актуальные проблемы конституционно-правовой ответственности. *Государство и право*. №2, 2002. с.116-124.

202. Legea R. Moldova Nr. 1107-XV din 06.06.2002 Codul civil al R. Moldova. În: Monitorul Oficial nr. 82-86 din 22. 06. 2002.
203. Frențiu G. Discuții referitoare la acordarea daunelor morale persoanelor care au suferit condamnări politice. În: Dreptul, nr.3, 2012. p.80-94.
204. Malaurie P. H., Aynes L., Stoffel-Munc A. Drept civil. Obligațiile. București: Wolters Kluwwer, 2010. 340 p.
205. Общие сведения об административном праве Франции. Российско-Французская серия. Информационные и учебные материалы № 9. М.: Французская организация технического сотрудничества. 1993. 158 с.
206. Брэбан Ги. Административное право Франции. М.: Прогресс, 1988. 472 с.
207. Французская Республика. Конституции и законодательные акты. М.: МОНФ, 1990.
208. Исполнительная власть, законодательная власть и юридическая власть во Франции. № 8, 1993. с. 99-106.
209. Duez Paul. La responsabilite de la puissance publique. Paris: Dalloz, 1927. 342 p.
210. Rivero J., Waline J. Droit administrative. 18 éd., Dalloz, Paris, 2000. 540 p.
211. Laubadere A., Venezia J.-C., Gaudemet Y. Traite de droit administrative. vol. I, Paris: LGDJ, 1999. 760 p.
212. Deguegue Maryse. La fonction juridictionnelle contre autorite independence et responsabilite. in Justice et responsabilite de Etat. Paris: Ed. Presses Universitaires de France, 2003.
213. Long M., Weil P., Braibant G. ș.a. Les grands arrêts de la jurisprudence administrative. Paris: Dalloz, 1999. 894 p.
214. Renard-Payen O., Robineau Y. La responsabilite du l'Etat pow fait du fonctionnement de fectueux du service public de la justice judiciaire et administrative. in Rapport de la Cour de Cassation 2002.
215. Moreau J. La responsabilite de l'Etat du fait de l'exercice de la fonction juridictionnelle en droit fracais. in Rapport annuel de la Cour de cassation, 2002. 4-37.
216. Terre F., Simler P., Lequette Y. Droit civil. Les obligations. Paris: Dalloz, 2005. 608p.

217. Street H. *Governmental Liability: A Comparative Study*. Cambridge: University, 1953. 223 p.
218. Codul civil Belgian:// lexinter.net/_des_lois.htm
219. Cassatie 19 december 1991. în *Journal des Tribunaux*. 1992. p. 142.
220. Codul civil italian www.avocatnet.ro/content/.../Codul-civil-italian.html
221. Vagnoni Salvatore. *La responsabilita delle amministrazioni statali e negli enti locali*. Milano: Editura Giuffre. 1992. 472 p.
222. Legea Italiei nr. 89 din 24 martie 2001 Legge Pinto <http://www.google.ro/search?>
223. Галанза П. Н. Конституции и законодательные акты буржуазных государств XII - XIX вв. Англия, США, Франция, Италия, Германия: Сб. док. М.: Госюриздат, 1957. 105 с.
224. Stanley J., Glod A. B. *A Comparative Survey of the Unjust Conviction Laws in the United States, France and West Germany*. *Droit Penale Militaire*. Brussels, nr. 8, 1969. p. 34-59.
225. Бойцова Л. В. *Ответственность государства за ущерб, причиненный гражданам в сфере правосудия: генезис, сущность, тенденции развития*. Диссер. докт. юрид. наук. М., 1995. 220 с.
226. Prisacaru V. *Tratat de drept administrative roman. Partea general*. București: Lumina Lex, 1993. 362 p.
227. Eliescu M. *Răspunderea civilă delictuală*. București: Ed. Academiei, 1972. 360 p.
228. Pop L. Unele aspecte în legătură cu răspunderea pentru prejudiciile cauzate prin acte administrative ilegale. În: *Dreptul*, nr. 9, 1994. p. 30-36.
229. Motică R. I., Lupan E. *Teoria generală a obligațiilor civile*. București: Lumina Lex, 2005. 608 p.
230. Tarhon V. Gh, *Răspunderea patrimonială a organelor administrației de stat și controlul jurisdicțional indirect al legalității actelor administrative*. București: Ed. Științifică, 1967. 115p.
231. Legea României nr. 303/2004 privind statutul judecătorilor și procurorilor. În: *Monitorul Oficial al României Nr. 826 din 13 septembrie 2005*.
232. Constituția României din 2003. În: *Monitorul Oficial, Partea I nr. 767 / 31 octombrie 2003*.

233. Legea nr. 287/2009 privind Codul civil român. În: Monitorul Oficial, Partea I, nr. 511, din 24 iulie 2009.
234. Convenția Europeană pentru apărarea drepturilor omului și a libertăților fundamentale. aderarea prin Hotărârea Parlamentului nr. 217-XII din 28.07.1990. În: Tratatul Internațional (TI) 1998, vol.1.
235. Бойцова В. В., Бойцова Л.В., Ответственность государства за действия должностных лиц: публично-правовая или частноправовая? Правоведение №7, 1993. с. 29-36.
236. King Jr. H. Comment, Compensation of Persons Erroneously Confined by the State. University of Pennsylvania Law Review. Vol. 118, No. 7, Jun., 1970.
237. Moraru E. Modelul sistemic al răspunderii juridice în dreptul public și dreptul privat. În: Legea și viața nr.1/ 2011, Chișinău, p. 38-42
238. Хачатуров Р. Л., Ягутян Р. Г. Юридическая ответственность Тольятти: Международная академия бизнеса и банковского дела,1995. 200 с.
239. Ильин И. А. Теория права и государства. Под редакцией и с предисловием В. А. Томсинова. М.: «Зерцало», 2003. 288 с.
240. Гринкевич А. Гражданско-правовая ответственность казны. Хозяйство и право №4, 1996. с. 79-86.
241. Кузнецов А. Взыскание убытков, причиненных государственными органами. Экономика и жизнь, Вып. 6. М., июнь 2003. с. 26-31.
242. Кожевников О. А. Юридическая ответственность в системе права. Дис. ... канд. юрид. Наук. Тольятти, 2003. 194 с.
243. Ispas N. Răspunderea disciplinară a funcționarilor publici în România. În: Legea și viața, nr. 11, 2011. p.43-46.
244. Cod Nr. 1163 din 24.04.1997 Codul Fiscal al R. Moldova. În: Monitorul Oficial din 25.03.2005, Nr. ed. spec.
245. Costachi Gh. Direcții prioritare ale edificării statutului de drept în Republica Moldova. Chișinău: Tipografia Centrală. 2009. 327 p.
246. Baltag D. Unele aspecte ale răspunderii juridice constituționale. În: Legea și Viața, nr. 8, 2007. p. 4-9.

247. Шон Д.Т. Конституционная ответственность. Государство и право, №7, 1995. с.35-42.
248. Авдеенкова М.П., Дмитриев Ю.А. Конституционное право в Российской Федерации: Курс лекций: В 9 т. Т. 1. Основы теории конституционного права. М.: Весь мир, 2005. 384с.
249. Дмитриева О. В. Ответственность без вины в гражданском праве: Учебное пособие. Воронеж: Изд-во ВВШ МВД РФ, 1997. 136 с. <http://www.ydmitriev.ru/oxt/2007.htm>
250. Духно Н. А., Ивакин В. И. Понятие и виды юридической ответственности. Государство и Право №6, 2000. с.15-26.
251. Виноградов В. А. Состав конституционного деликта. Законодательство №10, 2003.с.58-59.
252. Колосова Н. М. Конституционная ответственность в Российской Федерации: ответственность органов государственной власти и иных объектов права за нарушение конституционного законодательства Российской Федерации. Москва: Городец, 2000. 192с.
253. Александров Н. А. Конституционное право России: учебно-методический комплекс. Челябинск: Изд-во ЮУрГУ, 2005. 643 с.
254. Лучин В. О. Конституция Российской Федерации. Проблемы реализации. Москва: ЮНИТИ-ДАНА, 2002. 687 с.
255. Авакьян С. А. Государственно-правовая ответственность. Їп: Советское государство и право. № 10, 1975. с. 16-24.
256. Авакьяна С.А. Актуальные проблемы конституционно-правовой ответственности: обзор научной конференции. Їп: Государство и право, №2, 2002. с.115-124.
257. Виноградов В. А. Конституционно-правовая ответственность: системное исследование. Диссер... доктора юрид. наук. Москва, 2005.
258. Виноградов В. А. Конституционно-правовая ответственность: вопросы теории и правовое регулирование. М.: Городец, 2000. 160 с.
259. Колосова Н. М. Конституционная ответственность - самостоятельный вид юридической ответственности. Государство и Право, №2, 1997. с. 86-91.

260. Кутафин О. Е., Козлова Е.И. Конституционное право России. Издательство: Юристъ, 2007. 348 с.
261. Конституции Российской Федерации от 30.12.2008 N 6-ФКЗ и от 30.12.2008 N 7-ФКЗ. <http://www.consultant.ru/popular/cons/>
262. Колюшин Е. И., Князев С. Д., Охотников Р. А. Муниципальное право России. М.: Норма, 2008. 464 с.
263. Бойцова В. В., Бойцова Л. В. Интерпретация принципа ответственности государства за ущерб, причиненный гражданам, в практике Конституционного Суда РФ. În: Государство и право №4, 1996.
264. Малеин Н. С. Современные проблемы юридической ответственности. Государство и право. №6, 1994. с. 23-32.
265. Гаджиев Г. А. Проблемы конституционно-правовой ответственности (по материалам конференции на юридическом факультете). Вестник Московского Университета, сер. 11, Право №3, 2001. с. 57-71.
266. Колосова Н. М. Теория конституционной ответственности: природа, особенности, структура. Дисс... доктора юрид. наук. Москва, 2006.
267. Липинский Д. А. О конституционной ответственности. Весник Волжского Университета им. В. И. Татищева. Сер. Юриспруденция. Вып. 33. Тольятти: Изд-во ВУиТ, 2003. с.48-54.
268. Muruianu I. Natura juridică a răspunderii patrimoniale a statului reglementată de Constituție. Viziuni și argumente. În: Legea și viața, nr. 5, 2012. p. 24-28.
269. Колдаева Н. П. Об ответственности в законодательстве. Проблемы правовой ответственности государства, его органов и служащих: Материалы «круглого стола» (25-26 мая 1999 г.). Белгород: Белгородский юридический институт МВД РФ. 2000. с.185-186.
270. Pulbere D. Accesul cetățenilor la Curtea Constituțională prin ridicarea excepțiilor de neconstituționalitate. În: Revista institutului național al justiției, nr. 4, 2008. p.40-51.
271. Zubco V. Curtea Constituțională - unica autoritate publica politico-jurisdicțională. Chișinău: Tipografia Centrală, 1998. 161p.
272. Legea R. Moldova Nr.122-XV din 14.03.2003 Codul de procedura penala al Republicii Moldova. În: Monitorul Oficial al R.Moldova nr.104-110/447 din 07.06.2003.

273. Лучков В. В. Юридическая ответственность в механизме правового регулирования: Монография. Тольятти: Изд-во ВУиТ, 2004. 218 с.
274. Moraru E. Aspecte ale mecanismului răspunderii juridice a statului în Republica Moldova. În: Legea și viața nr.10, 2011. p.20-21.
275. Прокудина Л. Ответственность государства за причиненный вред. Закон №9, 2001. с.98-103.
276. Рипинский С. Ю. Юридическая природа имущественной ответственности государства за вред, причиняемый предпринимателям. Принципиальные черты правового регулирования. Юрист №3, 2001. с.31-39.
277. Короткова Л. А., Ковалевская Д. Е. Судебная практика: некоторые аспекты возмещения вреда, причиненного в результате действий (бездействия) налоговых органов и органов налоговой полиции. Налоговый вестник, №8 с.189-97, 2001; №9, 2001. с. 176-84.
278. Costache Gh., Arsenii O. Temeiurile răspunderii constituționale – particularități și semnificație. În: Legea și viața, nr. 12, 2009. p.4-8.
279. Виноградов В. А. Основание конституционно-правовой ответственности. Законодательство, №2, 2003. с.47-59.
280. Виноградов В. А. Ответственность в механизме охраны конституционного строя. Москва: Институт права и публичной политики, 2005. 126 с.
281. Лучин В. О. Ответственность в механизме реализации Конституции. Право и Жизнь, №1, 1992. с. 36-42.
282. Забровская Л. В. Конституционно-правовая ответственность в ретроспективном формате. Закон и Право, №3, 2003. с.29-34.
283. Алебасова И.И. Конституционно-правовая ответственность: Проблемы России, опыт зарубежных стран. М.: Изд-во МГУ, 2001. 474 с.
284. Забровская Л. В. Конституционно-правовые деликты в системе правонарушений. Диссер. ... канд. юрид. Наукю М., 2003. 198 с.
285. Овсепян Ж. И Критерии конституционной ответственности. Северокавказский Юридический Вестник, №4, 2001. с.3-30. [http:// www.jourclub.ru/5/](http://www.jourclub.ru/5/)
286. Лучин В. О. Конституционные деликты. Государство и право, №1, 2000. с. 12-19.

287. Codreanu A. Câteva considerații cu privire la alegerea Președintelui R. Moldova. În: *Legea și viața*, nr. 2, 2011. p. 55-58.
288. Avril Pierre. Pouvoir et responsabilite. in *Mélanges G. Burdeau:Le pouvoir*, L.G.D.J.,1977. p.9.
289. Auvert Patrick. La responsabilite du Chef de l'état. *Revue de Droit Public*, 1988. p.77-117.
290. Beaud Olivier. La responsabilite politique face a la concurrence d autres forms de responsabilite. *Revue Pouvoirs*, nr.92, 2000. p.18.
291. Moraru E. Răspunderea politică – practică internațională. Conferința științifică internațională „Probleme actuale ale istoriei, teoriei dreptului și științelor administrației publice”(1-2 octombrie), Chișinău, 2010 p.148-151.
292. Turuianu C. Duscuie în legătură cu eventuală modificare a reglementării imunității parlamentare și a șefului statului. În: *Dreptul*, nr. 7, 2001.
293. Moderne Franck. States Les avatars du présidentielisme dans les états latino-américains. *Revue Pouvoirs*, 98, 2001. pg.63-84.
294. Muraru I., Tănăsescu S. *Drept constituțional și instituții politice*. București: Lumina Lex, 2001. 620 p.
295. Carcassonne Guy. La responsabilite penale du president de la France. În: *Revue française de études constitutionnelles et politiques*, nr. 92, 2000. P.61-75.
296. Mangrău S. Responsabilitatea Președintelui României. *Studia Universitatis Babeș-Bolyai*, nr. 1, 2002.
297. Camy O. La controverse de l'article 68, *Revue de Droit Public*, 2001. 827 p.
298. Barthelemy J., Duez P. *Trăite de droit constitutionnel*. 2e éd, Paris: Economica, 1985. 310 p.
299. Tănăsescu E. S. *Răspunderea în dreptul constituțional*. București: C.H. Beck, 2007. 115 p.
300. Lascu I. *Drept constituțional și instituții politice*. Curs universitar. Sibiu: Alma Mater, 2007. 402p.
301. Costache Gh., Mazur V. Fundamente lae statului de drept contemporan. În: *Revista Națională de Drept*, nr. 5, 2011. p.14-15.

302. Legea R. Moldova nr. 64 din 31.05.1990 cu privire la Guvern. În: Monitorul Oficial din 26.09.2002 Nr. 131-133.
303. <http://www.justice.gov.md/upload/raspmiderea%20inministeriala%20proiect%201a%20avizare.dc>
304. Hotărârea pentru aprobarea Planului de activitate a Guvernului pe trimestrul IV al anului 2006, nr. 1130 din 29.09.2006. În: Monitorul Oficial al R. Moldova nr. 158-160/1221 din 06.10.2006.
305. Hotărârea Parlamentului nr. 374-XVI din 29.12.2005 privind modificarea și completarea Strategiei naționale de prevenire și combatere a corupției și a Planului de acțiuni pentru realizarea Strategiei naționale de prevenire și combatere a corupției, aprobate prin Hotărârea Parlamentului nr.421-XV din 16 decembrie 2004. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr. 16-19/75 din 27.01.2006.
306. http://www.cdep.ro/pls/legis/legis_pck.litp_act_text?id=20930
307. Материалы Семинара по защите прав человека в уголовном процессе. (Вена 20 июня – 4 июля) Нью-Йорк. Издание ООН. 1960. с. 37-38.
308. Legea privind modul de reparare a prejudiciului cauzat prin actiunile ilicite ale organelor de urmarire penala, ale procuraturii si ale instantelor judecatoresti nr.1545-XIII din 25.02.98. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr.50-51 din 04.06.1998, art.359.
309. Carta Europeană privind Statutul Judecătorului Strasbourg, 8 - 10 iulie 1998. www.csm1909.ro/csm/linkuri/14_10_2005_1338_ro.doc
310. Pulbere D. Juriștii la înfăptuirea jurisdicției constituționale a R. Moldova. În: Revista Națională de Drept, nr. 6-7, 2011, p.67.
311. Legea R. Moldova nr.544-XII privind statutul judecătorului, din 20.07.1995. În: Monitorul Oficial al R. Moldova, nr.59-60 din 26.10.1995.
312. Petre I. Considerații în legătură cu răspunderea patrimonială a statului și a judecătorilor și procurorilor pentru erori judiciare, în lumina dispozițiilor constituționale și legale. în: Revista Dreptul, nr.9, 2005. p.99-105.
313. Dolea Ig., ș.a. Codul de procedură penală. Comentariu. Chișinău: Cartier juridic, 2005. 398p.
314. Gavajuc S. Răspunderea judecătorului. În. Legea și viața, nr.7, 2010. p.4-10.

315. Legea R. Moldova nr. 353-XV cu privire la Agentul guvernamental din 28.10.2004. În: Monitorul Oficial al R. Moldova nr.208-211/932 din 19.11.2004.
316. Bostan G., Balan P., Gribincea V., Posturusu N., Ulianovschi X. Responsabilitatea judecătorului. Evaluarea necesităților sistemului judecătoresc din Republica Moldova. În: Revista Avocatul Poporului. Ediție specială. Chișinău: Tipografia Centrală, 2006.
317. Legea cu privire la funcția publică funcționarului public, nr. 158- XVI din 04.07.2008. În: Monitorul Oficial al R. Moldova nr. 840 din 23.12.2008.
318. Bîcu A. Garanțiile respectării independenței și imparțialității judecătorilor. Aspecte de drept comparat. În: Legea și viața, nr.12, 2011. p.15-18.
319. Ispas N. Selectarea și incompatibilitatea funcționarilor publici. În: Legea și viața, nr. 3, 2011. p.31-33.
320. Legea R. Moldova , nr. 436-XVI privind administrația publică locală din 28.12.2006. În: Monitorul Oficial al R. Moldova nr. 32-35 din 09.03.2007.
321. Legea privind statutul alesului local Nr.768-XIV din 02.02.2000. În: Monitorul Oficial al R. Moldova nr.34/231 din 24.03.2000.
322. Codul electoral al R. Moldova Nr. 1381-XIII din 21.11.97. În: Monitorul Oficial al R. Moldova nr.81/667 din 08.12.1997.
323. Diaconu M. Esența și rolul controlului exercitat asupra administrației publice. În: Revista Națională de Drept, nr. 8, 2011. p.51-54.
324. Черногор Н. Н. Юридическая ответственность органов и должностных лиц местного самоуправления (теоретико-правовые проблемы). Научное издание, Москва: Юриспруденция, 2006. 176 с.
325. Уваров А. А. Об ответственности органов местного самоуправления. Конституционно-правовая ответственность: проблемы России, опыт зарубежных стран. Под ред. Авакьяна С. А. М.: Юрист, 2005. 719 с.

DECLARAȚIA
privind asumarea răspunderii

Subsemnata, Moraru Elena, declar pe răspundere personală că materialele prezentate în teza de doctorat sunt rezultatul propriilor cercetări și realizări științifice. Conștientizez că, în caz contrar, urmează să suport consecințele în conformitate cu legislația în vigoare.

Moraru Elena

Semnătura

Data

CV

Moraru Elena.

Data și locul nașterii: 11.02.1978, municipiu Chișinău, R. Moldova

Studii:

2007 - prezent: Universitatea Liberă Internațională din Moldova – Facultatea de Drept – doctorandă;

2000-2001: Universitatea de Criminologie - Facultatea de Drept – Masterat;

1995-2000: Universitatea de Stat din Moldova - Facultatea de Drept;

1993-1995: Școala medie română nr. 11, m. Chișinău;

1985-1993: Școala medie rusă nr. 16, m. Chișinău.

Activitatea profesională:

2002-2003: asistent universitar la catedra Management și Drept, Universitatea Agrară de Stat din Moldova;

2003-2005: asistent universitar la catedra Drept, Universitatea Agrară de Stat din Moldova;

2005-2010: lector universitar la catedra Drept Public, Universitatea Agrară de Stat din Moldova;

2010-2012: lector superior la catedra Drept Public, Universitatea Agrară de Stat din Moldova;

2012 - prezent: lector superior la catedra Drept, Universitatea Agrară de Stat din Moldova.

Domeniul de activitate științifică: Teoria generală a dreptului, Istoria statului și dreptului; Istoria doctrinelor politice și de drept.

Participări la foruri științifice internaționale:

1. Moraru E. Social responsibility – a special social relationship. The international conference „European union's history, culture and citizenship: Current problems of European Integration 2nd Edition”, Pitești, 2009 p. 48.

2. Moraru E. Unele aspecte istorico-teoretice ale notiunilor stat, personalitate, răspundere și interconexiunea dintre ele. Materialele conferinței științifice internaționale „Contribuții la dezvoltarea doctrinară a dreptului”. In Honorem Elena Aramă, doctor habilitat în drept, profesor universitar. Om emerit, Chișinău, 2009, p.246-252

3. Moraru E. Political responsabiliti of states: internationalpractice. The international conference „European union's history, culture and citizenship: The European Union – Establishment and Reforms – 3rd Edition”, Pitești, 2010 p.42

4. Moraru E. Răspunderea politică – practică internațională. Conferința științifică internațională „Probleme actuale ale istoriei, teoriei dreptului și științelor administrației publice”(1-2 octombrie), Chișinău, 2010 p.148-151

Lucrări științifice publicate:

Articole în reviste recenzate:

1. Moraru E. Modelul sistemic al răspunderii juridice în dreptul public și dreptul privat. În: Legea și viața nr.1/ 2011, Chișinău, p. 38-42.

2. Moraru E. Исторические и теоретико-методологические предпосылки исследования юридичес-кой ответственности. În: Legea și viața nr.1/ 2011, Chișinău, p.48-54.

3. Moraru E. Unele aspecte ale răspunderii juridice a statului în dreptul intern. În: Legea și viața nr.9/2011, Chișinău, p.34-39.

4. Moraru E. Aspecte ale mecanismului răspunderii juridice a statului în Republica Moldova. În: Legea și viața nr.10/2011, Chișinău, p. 19-22.

5. Baltag D., Moraru E. Responsabilitatea și răspunderea juridică – garanția al libertății individuale. În: Studii juridice universitare anul IV nr.1-2/ 2011. p.77-95.